

SPORT I TURYSTYKA
ŚRODKOWOEUROPEJSKIE CZASOPISMO NAUKOWE
T. 4

NR 4

RADA NAUKOWA

Ryszard ASIENKIEWICZ (Uniwersytet Zielonogórski)
Diethelm BLECKING (Uniwersytet Albrechta i Ludwika we Fryburgu)
Miroslav BOBRİK (Słowacki Uniwersytet Techniczny w Bratysławie)
Valentin CONSTANTINOV (Uniwersytet Państwowy Tiraspol z siedzibą w Kiszyniowie)
Tomáš DOHNAL (Uniwersytet Techniczny w Libercu)
Elena GODINA (Rosyjski Państwowy Uniwersytet Wychowania Fizycznego, Sportu i Turystyki)
Karol GÖRNER (Uniwersytet Mateja Bela w Bańskiej Bystrzycy)
Wiktor Władimirowicz GRIGORIEWICZ (Grodzieński Państwowy Uniwersytet Medyczny)
Michal JIŘÍ (Uniwersytet Mateja Bela w Bańskiej Bystrzycy)
Tomasz JUREK (Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu)
Ferman KONUKMAN (Uniwersytet Katarski, Katar)
Jerzy KOSIEWICZ (Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie)
Jurij LIANNOJ (Sumski Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Antona Makarenki)
Wojciech LIPONSKI (Uniwersytet Szczeciński)
Veaceslav MANOLACHI (Państwowy Uniwersytet Wychowania Fizycznego i Sportu
w Kiszyniowie)
Josef OBORNÝ (Uniwersytet Komeńskiego w Bratysławie)
Andrzej PAWŁUCKI (Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu)
Jurij PELEKH (Równieński Państwowy Uniwersytet Humanistyczny)
Gertrud PFISTER (Uniwersytet Kopenhaski)
Anatolij TSOS (Wołyński Uniwersytet Narodowy im. Łesi Ukrainki w Łucku)
Marek WAIC (Uniwersytet Karola w Pradze)
Kludia ZUSKOVÁ (Uniwersytet Pavla Jozefa Šafárika w Koszycach)

LISTA RECENZENTÓW

prof. PaedDr. Pavol BARTIK, PhD.; prof. apl. Dr. Diethelm BLECKING; dr prof. nadzw.
Valentin CONSTANTINOV; prof. dr hab. Wojciech CYNARSKI; prof. dr hab. Zbigniew
DZIUBIŃSKI; dr hab. prof. UJK Jerzy GAPYS; prof. dr hab. Igor GRYGUS; dr Paweł KIPER,
Phd; dr hab. prof. AWF Jan KONARSKI; dr hab. prof. UR Paweł KRÓL; prof. dr hab. Oieksandr
Ivanovicz KUROK; dr hab. prof. PO Cezary KUŚNIERZ; dr hab. prof. AWF Michał
LENARTOWICZ; dr hab. prof. AWF Tomasz MICHALUK; dr hab. prof. nadzw. Julia
PAVLOVA; prof. dr hab. Andrzej STROYNOWSKI; doc. dr Svitlana INDYKA;
Ph Dr. Tomáš TLUSTÝ, Ph.D.; dr hab. prof. US Renata URBAN; prof. PhDr. Marek WAIC,
CSc; dr hab. prof. UJD Jacek WĄSIK; assoc. prof. dr Jong-Hoon YU; prof. dr hab. Stanisław
ZABORNIAK; dr hab. prof. AWF Piotr ŻUREK

Nadesłane do redakcji artykuły są oceniane anonimowo przez dwóch Recenzentów

UNIwersytet HUMANISTYCZNO-PRZYRODNICZY IM. JANA DŁUGOSZA
W CZĘSTOCHOWIE

SPORT I TURYSTYKA

**ŚRODKOWOEUROPEJSKIE
CZASOPISMO NAUKOWE**

TOM 4

NR 4

DAWNIEJ:
PRACE NAUKOWE AKADEMII IM. JANA DŁUGOSZA
W CZĘSTOCHOWIE. KULTURA FIZYCZNA

Częstochowa 2021

Redaktor Naczelny
Eligiusz MAŁOLEPSZY

Korekta
Andrzej MISZCZAK (język polski)
Ewa HABERKO (język angielski)

Redaktorzy naukowci
Teresa DROZDEK-MAŁOLEPSZA
Błażej CIEŚLIK

Sekretarz
Błażej CIEŚLIK

Redaktor statystyczny
Paulina UCIEKŁAK-JEŻ

Redakcja techniczna
Piotr GOSPODAREK

Projekt okładki
Sławomir SADOWSKI

Redaktor językowy
Dariusz JAWORSKI (język polski)
Ewa HABERKO (język angielski)

PISMO RECENZOWANE

Pierwotną wersją periodyku jest publikacja papierowa

Strona internetowa czasopisma
<http://www.sit.ujd.edu.pl>

Czasopismo indeksowane w bazach:
Agro, BazHum (Baza Czasopism Humanistycznych i Społecznych),
CEJSH (The Central European Journal of Social Sciences and Humanities),
DOAJ (Directory of Open Access Journals),
ERIH PLUS (The European Index for the Humanities and the Social Sciences),
Index Copernicus (IC Journals Master List),
PBN (Polska Bibliografia Naukowa),
SCOPUS

© Copyright by
Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie
Częstochowa 2021

p-ISSN 2545-3211
e-ISSN 2657-4322

Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego
im. Jana Długosza w Częstochowie
42-200 Częstochowa, ul. Waszyngtona 4/8
tel. (34) 378-43-28, faks (34) 378-43-19
www.ujd.edu.pl
e-mail: wydawnictwo@ujd.edu.pl

SPIS TREŚCI

CONTENTS

Wstęp	7
CZEŚĆ I	
DZIEJE KULTURY FIZYCZNEJ W POLSCE I NA ŚWIECIE	
Marek WAIC	
Development of Women's Sport in Central Europe before the First World War	11
Rozwój sportu kobiecego w Europie Środkowej przed I wojną światową (Streszczenie)	11
Janusz SOWA	
Sport w Policji Państwowej Województwa Śląskiego w latach 1922–1939	21
Sport in the State Police of the Silesian Voivodeship in the years 1922–1939 (Abstract)	21
Emanuel JÓZEFACKI	
Przyczynek do dziejów piłki nożnej na Lubelszczyźnie w latach 1922–1939	47
A contribution to the history of football in the Lublin region in 1922–1939 (Abstract)	47
Václav PECHMAN	
Elite army sport in Czechoslovakia 1945–1960	67
Wojskowy sport wyczynowy w Czechosłowacji w latach 1945–1960 (Streszczenie) ...	67
Wojciech J. CYNARSKI	
Idokan judo in relation to Kodokan judo (1947–2017): remarks on the institutionalisation of martial arts	81
Judo Idokan w odniesieniu do Judo Kodokan (1947–2017): uwagi o instytucjonalizacji sztuk walki (Streszczenie)	81
CZEŚĆ II	
TEORIA I METODYKA WYCHOWANIA FIZYCZNEGO I SPORTU	
Bartłomiej KRYNICKI, Anna PAWLIKOWSKA-PIECHOTKA	
Swimming pool at the Palace of Culture and Science in Warsaw: history and present use for sport trainings	99
Pływalnia w Pałacu Kultury i Nauki w Warszawie: historia i obecne przygotowanie do zajęć sportowych (Streszczenie)	99

Władimir PASICZNIK	
Physical education of children in pre-primary education in Ukraine (pedagogical aspect)	117
Wychowanie fizyczne dzieci w edukacji przedszkolnej na Ukrainie (aspekt pedagogiczny) (Streszczenie)	117

CZĘŚĆ III

UWARUNKOWANIA ZDROWIA, POSTAWY PROZDROWOTNE, JAKOŚĆ ŻYCIA

Tomasz RUTKOWSKI	
Spine and Hip Range of Motion and Foot Morphology in Adolescent Female Ballet Dancers	129
Zakres ruchomości kręgosłupa i bioder oraz morfologia stóp u nastoletnich tancerek baletowych (Streszczenie)	129

CZĘŚĆ IV

TURYSTYKA I REKREACJA

Marek KAZIMIERCZAK, Mateusz ROZMIAREK	
Krajoznawstwo w czasach zmian klimatycznych	145
Krajoznawstwo in times of climate change (Abstract)	145

BIOGRAMY, Dyskusje, Polemiki, Recenzje, Przeгляд WydaWnictw, Sprawozdania

Tomasz MACZUGA	
[rec.] Wojciech J. Cynarski, <i>Leksykon sztuk walki. Mistrzowie i ich szkoły</i> , Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2021, ss. 208	161

Mariusz NURKIEWICZ	
Sprawozdanie ze spotkania „Wołyń w źródle archiwalnym”, Kielce, 29 września 2021 r.	165

Bibliografia publikacji w czasopiśmie naukowym „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” za lata 2018–2021 (2021, nr 1–3)	171
---	-----

Wstęp

W 2021 r. czasopismo „Sport i Turystyka Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” ukazuje się czwarty rok. Jest kontynuacją czasopisma „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna”. W czwartym numerze zostały zaprezentowane prace Autorów z różnych ośrodków naukowych w Polsce i na świecie.

Część I – *Dzieje kultury fizycznej w Polsce i na świecie* – odnosi się do następującej tematyki:

- rozwój sportu kobiecego w Europie Środkowej przed I wojną światową;
- sport w Policji Państwowej Województwa Śląskiego w latach 1922–1939;
- przyczynek do dziejów piłki nożnej na Lubelszczyźnie w latach 1922–1939;
- wojskowy sport wyczynowy w Czechosłowacji w latach 1945–1960;
- Judo Idokan w odniesieniu do Judo Kodokan (1947–2017): uwagi o instytucjonalizacji sztuk walki.

W części II, zatytułowanej *Teoria i metodyka wychowania fizycznego i sportu*, przedstawiono dwa artykuły dotyczące:

- pływalni w Pałacu Kultury i Nauki w Warszawie, jej historii i obecnego przygotowania do zajęć sportowych;
- edukacji fizycznej dzieci w edukacji przedszkolnej na Ukrainie (jej aspektu pedagogicznego).

Część III, odnosząca się do uwarunkowań zdrowia, postaw prozdrowotnych, jakości życia, ujmuje zagadnienie zakresu ruchomości kręgosłupa i bioder oraz morfologii stóp u nastoletnich tancerek baletowych. Część IV czasopisma dotyczy problematyki turystyki i rekreacji. W tej części ukazano pracę ukazującą krajoznawstwo w czasach zmian klimatycznych.

W ramach części *Biogramy, Dyskusje, Polemiki, Recenzje, Przegląd Wydawnictw, Sprawozdania*, dr Tomasz Maczuga przybliżył monografię autorstwa Wojciecha J. Cynarskiego pt. *Leksykon sztuk walki. Mistrzowie i ich szkoły*, a Mariusz Nurkiewicz przedstawił sprawozdanie ze spotkania „Wołyń w źródle archiwalnym”, które odbyło się w dniu 29 września 2021 r. w Archiwum Państwowym w Kielcach. W tej części przedstawiono również bibliografię publikacji w czasopiśmie naukowym „Sport i Turystyka Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” za lata 2018–2021 (2021, nr 1–3).

Pragnę złożyć serdeczne podziękowania Recenzentom za cenne i życzliwe uwagi, podnoszące wartość niniejszego periodyku. Dziękuję za współpracę Autorom publikacji zamieszczonych w niniejszym czasopiśmie naukowym. Jednocześnie wyrażam nadzieję, że liczba Osób zainteresowanych publikowaniem własnych osiągnięć naukowych w kolejnych numerach czasopisma „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” się poszerzy.

Eligiusz Małolepszy

CZEŚĆ I
DZIEJE KULTURY FIZYCZNEJ
W POLSCE I NA ŚWIECIE

<http://dx.doi.org/10.16926/sit.2021.04.23>

Marek WAIC*

<https://orcid.org/0000-0002-4965-9899>

Development of Women's Sport in Central Europe before the First World War

Jak cytować [how to cite]: Waic M., *Development of Women's Sport in Central Europe before the First World War*, "Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe" 2021, vol. 4, no. 4, pp. 11–20.

Rozwój sportu kobiecego w Europie Środkowej przed I wojną światową

Streszczenie

W Niemczech, Austrii, Czechach i Galicji, w związku z rozwojem ruchów Turnera i Sokoła, powstają kobiece stowarzyszenia gimnastyczne. Kobiety nie uprawiały sportu w Europie Środkowej do lat 80. XIX wieku. Przed I wojną światową sport kobiecy na ziemiach czeskich rozwijał się podobnie jak w Niemczech i austriackiej części regionu Cisleithanian. W okresie poprzedzającym I wojnę światową kobiecy sport rozwijał się w hegemonicznym męskim społeczeństwie. Przedstawiciele tego męskiego społeczeństwa wymuszali idee o społecznej roli kobiet w sporcie, dyktując kobietom, jakie sporty są dla nich odpowiednie i jak powinny je uprawiać. Do sportów uważanych za odpowiednie dla kobiet należały pływanie i tenis. Kobiety po raz pierwszy rywalizowały w golfie i tenisie na igrzyskach olimpijskich w Paryżu w 1900 r. Ponadto trzecie miejsce w tenisie zajęła Jadwiga Rosenbaumová, która w programie igrzysk figurowała jako reprezentantka Pragi. W austriackiej, czeskiej i węgierskiej części monarchii kobiety grały w tenisa, jeździły na łyżwach i jeździły na rowerze. W Galicji rozwinęło się kobiece wychowanie fizyczne w Sokole, a pod koniec XIX wieku w Krakowie, Lwowie i Warszawie powstały szkoły gimnastyczne.

Słowa kluczowe: sport kobiet, tenis, pływanie, igrzyska olimpijskie.

* Prof., PhD, CSc., Charles University, Faculty of Physical Education and Sport (Czech Republic); e-mail: waic@ftvs.cuni.cz

Abstract

In Germany, Austrian and Czech lands and Galicia, women's gym associations were established in connection with Turner and Sokol gymnastics development. Women did not participate in sport in Central Europe until the 1880s. Before the First World War, women's sport in the Czech lands developed similarly to Germany and the Austrian part of the Cisleithanian region. In the period leading up to the First World War, women's sport developed within a hegemonic masculine society. Representatives of this masculine society enforced ideas about the social role of women in sport by dictating to women which sports disciplines were appropriate for them and how they should practise them. Swimming and tennis belonged to sports considered suitable for women. Women first competed in golf and tennis contests at the Olympics in Paris in 1900. In addition, Hedwig Rosenbaumová, who was listed on the programme of the games as a representative of Prague, won the third place in tennis. Women played tennis, skated, and cycled in the Austrian, Czech, and Hungarian parts of the monarchy. In Galicia, women's physical education developed in Sokol and at the end of the 19th century gymnastics schools were established in Kraków, Lviv and Warsaw.

Keywords: women's sport, tennis, swimming, Olympic games.

Introduction

In the rapidly developing regions of Central Europe, the first sports organizations emerged with the highest purpose of service to national independence. Their development tended towards collectivism expressed by a hierarchically structured organization headed by leaders, which fitted well into the concept of a modern nation whose identity consisted of language, shared cultural traditions, and economic interests. Typical examples of sports organizations, which fulfilled these characteristics without reservation, were the German Turner movement and the Czech (or Slavic) Sokol movement.¹

Sports organizations were founded by men who emphasized their military potential, and therefore, they were purely male organizations. After the fall of the Bach absolutism at the turn of the 1850s and 1860s and the adoption of the constitution, social conditions in the Habsburg monarchy relaxed to such an extent that citizens could associate in different organizations, sports associations included. In December 1861, the Germans of Prague founded the first Turner Association, and in February of the following year, the Czechs formed the first Sokol unit. Its founders discussed the membership of women in the newly formed association, but after some hesitation, rejected it as socially intolerable.²

¹ The Turner movement, founded by Friedrich Ludwig Jahn and Ernst Eiselen, originated in Prussia during the Napoleonic Wars. The date of origin is 1812. The mission of the movement was the unification of Germany and all the Germans in general. Turner exercises included mainly equipment and floor gymnastics, German national games and military disciplines. The main founder of the Sokol movement was Miroslav Tyrš and it was to serve the Czech national emancipation and the idea of Slavic reciprocity. The content of the exercises was similar to that of the Turner gymnastics.

² M. Waic, *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace [Physical Education and Sport in the Service of National Emancipation]*, Karolinum Press, Prague 2013, p. 74.

Results and discussion

The beginnings of the efforts for social emancipation of women and girls in the Czech lands also date back to the 1860s. The main protagonists were enlightened men but also women who established themselves in culture, specifically in literature, which aimed to renew the Czech language and culture. Thanks to their novels, they became famous and were able to engage more effectively in society's enlightenment, focusing on the then-revolutionary ideas that a woman can engage in activities other than caring for her husband, housework, and raising children.³ Female emancipation activists came from the middle class and strived mainly to advance girls' education. The second half of the nineteenth century's education system, which was focused mainly on domestic work, significantly narrowed the career options of girls from the middle class. They could obtain education beyond the basic literacy in a few private schools only to find employment as governesses or nurses. From the turn of the 1860s and 1870s, in the Austrian and Czech lands, women could graduate from a teacher's institute and teach in primary schools. In middle school, the classes were divided according to gender, and only female teachers were allowed to work in girls' classes. Probably the first grammar school for girls in Austria-Hungary, 'Minerva' was founded in Prague in 1890, and for the next seven years, this private institute did not have the right to grant a high school diploma and young women had to pass the exam at boys' institutes.⁴ Although limited, the opportunities for education and employment in the teaching profession were the first steps on the path to women's emancipation. Nevertheless, until the First World War, women in family life remained subordinate to men and had to devote themselves mainly to housework and raising children. They could only go out into society accompanied by their husbands. Some parts of social life, such as politics, were reserved for men only. Women also had to play a submissive role in their intimate life. In the context of the bourgeois morality of the nineteenth century, it was assumed that a man would enter into a marriage with sexual experience, and therefore his sex life before entering into marriage was, unlike a woman, socially accepted. There are virtually no sources on the intimate life of bourgeoisie and middle class families because this topic was completely taboo. At the turn of the nineteenth and twentieth centuries, members of the Viennese artistic avant-garde began to articulate a new concept of eroticism. However, Prague, which remained provincial compared to Vienna until the First World War and was not affected by this concept.

³ These were Eliška Krásnohorská (1847–1926) and Karolina Světlá (1830–1899). Both writers were well known in the Czech environment and enjoyed the same popularity like their male counterparts. Both were involved in the women's emancipation movement.

⁴ M. Lenderová, T. Jiránek, and M. Macková, *Z dějin české každodennosti: život v 19. Století [From the History of Czech Everyday Life: Life in the 19th century]*, Karolinum Press, Prague 2017, p. 226.

Although social emancipation demands addressed girls and women from all walks of life, they practically concerned only middle-class women. Working-class families' income and the corresponding housing and education opportunities, offered only two options to girls: to marry and care for children or to work in a factory in the same terrible hygienic conditions like men, but for lower wages.⁵ At the same time, bourgeois values and conventions did not succeed in the urban proletariat environment. Factory work and cramped living conditions in working-class colonies led to a more collective way of life, including children's upbringing, making working-class women less submissive to male authority than middle-class girls and women.

By the end of the 1860s, the phenomenon of sport travelled from England to the countries of Central Europe. Many of the young merchants and students from Central Europe who came to the British Isles in the nineteenth century returned home fascinated by English sports. They were enchanted by the sheer activity, full of vigour and competition, the possibility of exciting victories, and the external features of sport, such as jerseys and rituals manifesting club identity. Similarly, young English travellers became the pioneers of sport in Central Europe.⁶ All of these young men then stood at the birth of the first sports clubs in the Danube monarchy and thanks to them, sport became a phenomenon in Central Europe, particularly in metropolitan areas of Berlin, Vienna, Prague, and Budapest.

The development of sports in the region was similar for all the countries. The unifying factors in the period up to the First World War were (1) a similar model of the origin and development of modern physical education and sport; (2) the influence of the German cultural environment (German was the primary language of communication in Central Europe and also spoken by members of the middle class in Prague and Budapest); and (3) new technologies and means of communication (the Austrian Post Office started operating in the 1850s, the 1870s saw the introduction of the telephone and the development and modernization of an intricate railway network) that facilitated the spread of the phenomenon within the countries. Due to the multinational nature of the region, ethnic-coloured clashes often tainted sports life. Most of the athletes, mostly from Austrian, Czech, and Hungarian clubs, experienced a strong sense of dual identity – national and club. Interestingly, these national quarrels were absent in sports dominated by high society, such as tennis. In these sports, the feeling of social superiority was more prevalent than that of national superiority.

The main protagonists of sports life were young men from the emerging middle-class (students, civil servants, doctors, lawyers), who were eager for every-

⁵ Z. Jindra, and I. Jakubec, *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. Století do konce monarchie* [The Economic Rise of the Czech Lands from the Middle of the 18th Century to the End of the Monarchy], Karolinum Press, Prague 2015, p. 139.

⁶ M. Mauer, *Vom Mutterland des Sports zum Kontinent: Der Transfer des englischen Sports im 19. Jahrhundert* [From the Motherland of Sport to the Continent: the Transfer of English Sport in the 19th century], Institut für Europäische Geschichte, Mainz 2011.

thing new and adventurous and whose professions allowed them to engage in sport in their free time. The only sport that remained in the domain of the lower strata was strength athletics, it was especially popular in professions such as blacksmith and butcher, where strength training was in the nature of their occupation. In England, women were also involved in strength athletics, albeit in the minority, but unlike men, came from different social classes.⁷ This did not catch on in Central Europe because it would be socially unacceptable even as entertainment for the lower class.

The growing public interest in sports was also manifested in the emergence of sports journalism. In the 1880s, periodicals reporting exclusively on sporting events began to be published in Central Europe; the most prominent were the Austrian *Allgemeine Sport-Zeitung* (since 1879) and the German *Sport im Bild* (since 1895). The reports and commentaries in these periodicals show that women were also involved in sporting life from the 1880s onwards. However, according to the fervent proponents of the traditional hegemonic masculine concept of sport, they were allowed to do so only under male guidance and protection. The majority of society was willing to admit women only in those sports activities that were considered suitable for them and that corresponded to the subordinate role the woman was to play in the family, social and professional life. The creators of the concept of bourgeois morality and the patterns and ritualization of behaviour were middle-class men who, in a rapidly developing industrial society, intended to achieve all the rights hitherto reserved for aristocrats and the wealthy bourgeoisie. At the same time, they wanted to maintain a dominant position towards the opposite sex in family and social life to preserve the sense of their own importance and superiority. The legitimacy of this attitude derived from male economic dominance – they were the breadwinners of the family and the donors of their daughters' dowries.

In sport, most of the middle-class society was willing to accept a female athlete's image in a long skirt, for example, in tennis (preferably in mixed doubles). However, women did not want to accept the role of mere accompaniment to their partners. Towards the end of the nineteenth century, sport represented a medium that could provide women's emancipation efforts with necessary publicity and active sportswomen with an enriching emotional experience. However, men were not willing to share their domain in the sport of racing, and they portrayed women on a racetrack as an inappropriate or even repulsive phenomenon. The first Czech sports magazine *Cyklista* (Cyclist) in 1893 wrote: "There is no sight more embarrassing and harmful to the respectability of the female sex than a lady or a girl rushing down the track in a racing position with burning cheeks and out of breath in front of a multitude of men."⁸

⁷ B. Wedemeyer-Kolwe, *Frauen im bürgerlichen Kraftsport des Fin Siècle*, "Sport Zeiten" 2019, 19, no. 2, p. 53–66.

⁸ *Cyklista: odborný list pro zájmy sportu cyklistického* 9 [The Cyclist: an expert paper for those interested in cycling] (1893), p. 35.

Before the First World War, however, the hegemonic masculine sports public tolerated women's participation in the sports disciplines they considered appropriate for them, such as tennis, skating, and to some extent, swimming. The main criteria for selecting suitable sports were the health aspect (women were to participate only in sport appropriate to their physical abilities) and aesthetic (and societal) aspects. In other words, women were not to do anything too exerting and were to play sports 'decently dressed'. For example, there were no health objections to swimming, but some pointed out that the presentation of a woman in a swimming suit in public was beyond decency and good taste. In August 1881, the swimming teachers club organized a women's swimming competition on the Danube. This competition was met with a snide sexist commentary in the Viennese daily *Illustrirtes Wiener Extrablatt* which was later reprinted by the *Allgemeine Sport-Zeitung* as an example of a backward attitude towards women's sport. The author of the commentary mentions that "Some ladies wore swimming costumes which left the shoulders and both legs completely bare and that the shoulders were not always beautifully shaped and the legs were sometimes even dirty."⁹ Skating and tennis gave no chance to such comments, as ladies came to courts and ice rinks in long skirts and long-sleeved blouses and moved with grace typical for their sex. In June 1895, the second Austrian tennis tournament took place in Prague, which included ladies singles and doubles (provided that at least four pairs meet).¹⁰ Another sports discipline that opened to women in the 1880s was rowing, and women's crews participated in rowing regattas. In September 1882, the most widely read Czech newspaper, *Národní listy* (National Lists), published a report on rowing competitions in Roudnice nad Labem: "The race started with a ride of four ladies, active members of the Czech Athletic Club, who finished the 1000m track in 7 minutes and 45 seconds to the applause of the audience and other rowers, who already recognized the performance of the ladies dressed in nice blue dresses with fine white trimming, white-blue shirts, short jackets, and large white hats."¹¹ The newspaper report shows that in 1882 women were already members of rowing clubs in Bohemia, male athletes were able to appreciate their performance (albeit somewhat condescendingly), and that the reporter did not fail to provide a detailed description of their clothing. He made it clear that in women's sports, the aesthetic appeal of the performance was at least as important as the results achieved.

Before the First World War, women's sport in the Czech lands developed similarly to Germany and the Austrian part of the Cisleithanian region. The uni-

⁹ *Das Damen Wettschwimmen in Wien*. [The ladies swimming competition in Vienna], *Allgemeine Sport-Zeitung*, "Organ für alle Sportzweige" 1881 no. 2, August 4, p. 426.

¹⁰ *Lawn Tennis und Golf*, Ausschreibungen Prag. "Allgemeine Sport-Zeitung, Organ für alle Sportzweige" 1895, no. 16, August 18, p. 848.

¹¹ *Veslařské závody v Roudnici*. (1882). [Rowing Competition in Roudnice], "Národní listy", September 1, www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:2az5c55170-6079-11dc-860a-0013e6840575 [January 15, 2021].

ying element for the development of sport in Germany and Austria became the regulations on games (1882 and 1890), which called for supplementing floor and equipment exercises in physical education at primary and secondary schools by other forms of movement, especially encouraging the application of ball games.¹² In this context, some physical education teachers, some of whom were also Sokol members, tried to involve sport in the national-emancipation movement by creating its national variants and sought to overcome many Sokol coaches' resistance to organized sports. That was also the origin of the Czech version of handball, which was given its final form by Antonín Křišťov, the lecturer of games at Charles-Ferdinand University, who founded the Girls' Handball Club in Prague in 1907. The first rules of Czech handball were published in 1910, and the sport discipline received support from the Czech Olympic Committee. The Czech handball court was divided into three fields with attackers allowed only in the middle and offensive zones and defenders, on the contrary, only in the middle and defensive zones. A player was only allowed to take three steps with the ball. The width of the goal, compared to international handball, was also reduced. It was therefore a contactless, physically less demanding game and thus suitable for women. The Sokol organization's leadership also accepted Czech handball by including it in the programmes of the fifth and sixth Sokol Slets as a demonstration sports discipline in 1907 and 1912.¹³ Croatian students who studied at the university in Prague taught Czech handball to their compatriots, and the game was also played in Yugoslavia in the interwar period.

In the Hungarian part of the Habsburg monarchy, unlike in the Czech and Austrian lands, the roots of women's sport stemmed mainly from the pastimes of the aristocracy, which dominated Hungary's social elites. Ladies from aristocratic families loved equestrianism, fencing, and from the 1870s onwards, some of them, of course accompanied by gentlemen, also took up shooting and hiking. After the Austro-Hungarian Compromise in 1867, the Austrian Empress and Queen Elizabeth of Hungary, nicknamed Sisi, who was very fond of the Hungarian aristocratic milieu, became a great role model for Hungarian women of the bourgeoisie. She was considered the most beautiful woman in Europe at the time, she was an excellent horse rider and took part in hunts. Another sports discipline that became very popular was swimming. In 1830, a swimming pool opened on the Danube in Pest, which was regularly reserved only for women. Female swimmers also occasionally took part in long-distance swimming on the Danube, and, by the end of the century, they were no longer absent from swimming competi-

¹² 'Spielerlass' was issued in Germany in 1882 by Gustav von Gossler, Minister of Spiritual Education and Medical Affairs, and in Austria-Hungary in 1890 by the Austrian Minister of Culture and Education, Paul Gautsch von Frankenthurn.

¹³ J. Trantina, *Svátky Čs. Svazu házené a ženských sportů* [The Holiday of the Czechoslovak Association of Handball and Women's Sports], [in:] *Almanach III. Ženských světových her v Praze 6. – 8. Zář 1930*, Melantrich, Prague, 32.

tions. At the end of the nineteenth century, as in the Czech, German and Austrian lands, female athletes in Hungary also participated in tennis, skating, and cycling contests.¹⁴

The former Polish kingdom territory was divided between Prussia/Germany, Austria, and Russia from the end of the eighteenth century. The territory relatively least affected by national and political oppression was Galicia, which was under the Austrian administration and belonged to Cisleithania from 1867. The moderate wing of the Polish national movement combined their demands for national emancipation with loyalty to the Austrian throne and found inspiration in Czech politics and the physical education of the Sokol movement. The first Polish Sokol association was founded in Lviv, Galicia, in 1867. In the 1890s, Sokol associations also emerged in the Polish parts of the German Empire and later formed the Union of Polish Sokols in 1893.¹⁵ The opportunities for women's sport, except for gymnastic schools in Warsaw, Krakow, and Lviv, were minimal, and women's sport, as we know it from the Czech lands, Austria, Hungary, and Germany was not constituted in the areas with predominantly Polish population until the First World War.

At the first start of sportswomen at the 1900 Olympic Games in Paris, 'Central Europe' was represented only by Hedviga Resenbaum who won two bronze medals in ladies and mixed tennis doubles. Hedviga Resenbaum came from a German-speaking Jewish family in Prague. In 1896, she married Siegfried Resenbaum, one of the first sports journalists to work in Prague. In her Olympics application, she stated that she is competing for Prague, and she was registered in the Olympic statistics as competing in a mixed team of athletes from various countries.¹⁶

At the 1908 Olympic Games in London, the women's sport in Central Europe was represented by German figure skaters, Anna Hübler and Else Rendschmidt, and four years later by a four-member team of swimmers. Until the First World War, the Games' organizers decided on events in which women could participate. The choice of events (1900 golf and tennis, 1904 archery, 1908 figure skating) corresponded to the types of sports disciplines considered suitable for women. The inclusion of swimming and diving in the Stockholm Olympic Games programme, which brought the participation of 47 women, became a step towards women's sports emancipation. By including women's sports competitions, the

¹⁴ K. Szikora, *Frauensport in Ungarn: Die Entstehung und Entwicklung bis 1938*, [in:] *Turnen und Sport der Frauen in den böhmischen und anderen mitteleuropäischen Ländern, Entstehung und Entwicklung bis zum zweiten Weltkrieg*, [ed.] J. Schütová, M. Waic, National Museum Prague 2003, p. 299–303.

¹⁵ A. Bogucki, *Towarzystwo Gimnastyczne "Sokół" na Pomorzu, 1893–1939* [*Sokol Gymnastic Society in Pomerania, 1893–1939*], Centrum Informacji Nauk. Sokolstwa Polskiego, Bydgoszcz 1997, p. 49.

¹⁶ H. Bartlová, *100 let českého sportu 1918–2018* [*100 years of Czech Sport 1918–2018*], Olympia, Prague 2018, p. 41.

Games' organizers intended to diversify the Olympic Games' overall programme, but the Games were still to remain to the utmost a showcase of the best sports performances. Looking at the early twentieth century's elite sport, it is evident that only men could achieve such performances. The hegemonic masculinity of sport until the First World War was not the only reason for small participation of women in the Olympic Games. The number of women who practised sport, although it continually grew, still remained relatively low. Also, the Olympic Games themselves were still in the process of being shaped.

References

- Bartlová H., *100 let českého sportu 1918–2018 [100 years of Czech Sport 1918–2018]*, Olympia, Prague 2018.
- Bogucki A., *Towarzystwo Gimnastyczne "Sokół" na Pomorzu, 1893–1939 [Sokol Gymnastic Society in Pomerania, 1893–1939]*, Centrum Informacji Nauk. Sokolstwa Polskiego, Bydgoszcz 1997.
- Cyklista: odborný list pro zájmy sportu cyklistického 9 [The Cyclist: an expert paper for those interested in cycling] (1893), p. 35.
- Das Damen Wettschwimmen in Wien [The ladies swimming competition in Vienna], "Allgemeine Sport-Zeitung, Organ für alle Sportzweige" 1881, no. 2, August 4, p. 426.
- Jindra Z., Jakubec I., *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie [The Economic Rise of the Czech Lands from the Middle of the 18th Century to the End of the Monarchy]*, Karolinum Press, Prague 2015.
- Lawn Tennis und Golf, Ausschreibungen Prag. "Allgemeine Sport-Zeitung, Organ für alle Sportzweige", 1895, 16, August 18, p. 848.
- Lenderová M., Jiránek T., Macková M., *Z dějin české každodennosti: život v 19. Století [From the History of Czech Everyday Life: Life in the 19th century]*, Karolinum Press, Prague 2017.
- Mauer M., *Vom Mutterland des Sports zum Kontinent: Der Transfer des englischen Sports im 19. Jahrhundert [From the Motherland of Sport to the Continent: the Transfer of English Sport in the 19th century]*, Institut für Europäische Geschichte, Mainz 2011.
- Szikora K., *Frauensport in Ungarn: Die Entstehung und Entwicklung bis 1938*, [in:] *Turnen und Sport der Frauen in den böhmischen und anderen mitteleuropäischen Ländern, Entstehung und Entwicklung bis zum zweiten Weltkrieg*, ed. J. Schûtová, M. Waic M., National Museum, Prague 2003, p. 299–303.
- Trantina J., *Svátky Čs. Svazuházené a ženských sportů [The Holiday of the Czechoslovak Association of Handball and Women's Sports]*, [in:] *Almanach III.*

Ženských světových her v Praze 6. – 8. Září 1930, Melantrich, Prague 1930, p. 32.

Veslařské závody v Roudnici [*Rowing Competition in Roudnice*], “Národní listy” 1882, September 1, www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:2az5c55170-6079-11dc-860a-0013e6840575 [January 15, 2021].

Waic M., *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace* [*Physical Education and Sport in the Service of National Emancipation*], Karolinum Press, Prague 2013.

Wedemeyer-Kolwe B., *Frauen im bürgerlichen Kraftsport des Fin Siècle*, “Sport Zeiten” 2019, 19, no. 2, p. 53–66.

Deklaracja braku konfliktu interesów

Autor deklaruje brak potencjalnych konfliktów interesów w odniesieniu do badań, autorstwa i/lub publikacji artykułu *Development of Women’s Sport in Central Europe before the First World War*.

Finansowanie

Autor nie otrzymał żadnego wsparcia finansowego w zakresie badań, autorstwa i/lub publikacji artykułu *Development of Women’s Sport in Central Europe before the First World War*.

Declaration of Conflicting Interests

The author declared no potential conflicts of interests with respect to the research, authorship, and/or publication of the article *Development of Women’s Sport in Central Europe before the First World War*.

Funding

The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of the article *Development of Women’s Sport in Central Europe before the First World War*.

<http://dx.doi.org/10.16926/sit.2021.04.24>

Janusz SOWA*

<https://orcid.org/0000-0003-0434-7805>

Sport w Policji Państwowej Województwa Śląskiego w latach 1922–1939

Jak cytować [how to cite]: Sowa J., *Sport w Policji Państwowej Województwa Śląskiego w latach 1922–1939*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2021, t. 4, nr 4, s. 21–45.

Sport in the State Police of the Silesian Voivodeship in the years 1922–1939

Abstract

The development of sport in the police in 1922–1939 played an important role in the professional and private life of every policeman. In the police work, the basis for the implementation of the entrusted tasks is an above-average level of motor skills. The physical fitness system in the Silesian and state police of the Second Polish Republic is completely omitted in the literature on the subject. Therefore, the goal of this article was to undertake further historical research in this area, taking into account the broad issue of the development of sport in The Police during this period. In the article, on the basis of a query of historical materials collected in the Archives of Modern Records in Warsaw, the Central Archives of Police in Warsaw, the State Archives in Katowice, the Silesian Government and the Provincial Office in Katowice, I described courses and trainings increasing the fitness and promotion of physical culture among officers. They form the entire system of improving the efficiency in the ranks of The Silesian Police. I detailed the actions that led to the uprising in Silesia and across the country dozens of Police Sports Clubs.

The article is an attempt to present an important issue concerning the functioning of this formation in the field of pro-sport activities. It contains descriptions of courses, trainings, sport disciplines, instructors and trainers, types of competitions and sports results at the voivodeship level.

Keywords: The Silesian Voivodeship Police, Polish National Police, sport clubs, physical fitness, Police Sports Club.

* mgr Janusz Sowa; Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie. Wydział Humanistyczny; e-mail: januszsowa@interia.pl

Streszczenie

Rozwój sportu w policji w latach 1922–1939 zajmował ważne miejsce w życiu zawodowym oraz prywatnym każdego funkcjonariusza. W pracy policjanta podstawą realizacji powierzonych zadań jest ponadprzeciętny poziom sprawności motorycznej. System sprawności fizycznej w śląskiej i państwowej policji okresu II RP jest całkowicie pominięty w literaturze przedmiotu. Dlatego też celem niniejszej pracy było podjęcie badań historycznych w tym zakresie, z uwzględnieniem szerokiego zagadnienia, jakim jest rozwój sportu w policji w tym okresie. W artykule, na podstawie kwerendy materiałów historycznych zgromadzonych w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Głównego Archiwum Policji w Warszawie, w Archiwum Państwowym w Katowicach, Sejmie Śląskim i Urzędzie Wojewódzkim w Katowicach, opisałem kursy i szkolenia podnoszące sprawność i krzewienie kultury fizycznej wśród funkcjonariuszy. Tworzą one cały system podnoszenia sprawności w szeregach śląskiej policji. Wyszczególniłem działania, które doprowadziły do powstania na Śląsku oraz w całym kraju kilkudziesięciu policyjnych klubów sportowych. Artykuł stanowi próbę przedstawienia ważnej kwestii dotyczącej funkcjonowania tej formacji, w zakresie działalności sportowej. Opisano w nim prowadzone kursy, szkolenia, dyscypliny sportowe, instruktorów, rodzaje zawodów i wyniki sportowe na szczeblu województwa.

Słowa kluczowe: Policja Województwa Śląskiego, Polska Policja, kluby sportowe, sprawność fizyczna, Policyjny Klub Sportowy.

Wprowadzenie

Województwo śląskie po I wojnie światowej, ze względu na uwarunkowania Konwencji Genewskiej, miało odrębną, formację porządkową – Policję Województwa Śląskiego. Władze samorządowe Autonomicznego Województwa Śląskiego oraz kierownictwo śląskiej i państwowej policji, od początku istnienia obu formacji uznały, że aktywność fizyczna jest ważnym elementem w pracy policjanta. Policjanci muszą dobrze strzelać, znać techniki interwencji, umiejętnie stosować prawo, a także być sprawni fizycznie. Powszechnie przyjęło się powiedzenie „sport to zdrowie”. Jednak podejmowanie wszelkiego rodzaju aktywności fizycznej w służbie policyjnej dawało o wiele większe korzyści. Wysportowany policjant miał więcej energii, dobre samopoczucie oraz wysoką samoocenę. Dodatkową korzyścią z podejmowania aktywności fizycznej w służbie było utrzymanie prawidłowej wagi ciała, sprawność i zdrowie.

Sprawność fizyczna miała istotny wpływ na realizację powierzonych zadań służbowych. Gdy przestępca ucieka, funkcjonariusz powinien mieć kondycję, aby go dogonić, zatrzymać i doprowadzić do najbliższej jednostki lub komisariatu. Nie jest to łatwe, gdy przestępca używa broni lub jest agresywny. Policjanci w służbie często byli narażeni na bezpośrednią konfrontację z przestępcami, dlatego kwestia ich sprawności fizycznej była tak istotna. Wysportowany i sprawny policjant mógł podołać trudom swojej służby. W zależności od rodzaju powierzonych obowiązków, praca policjanta miała odmienny charakter i mogła się odbywać w różnych warunkach i czasie. Była uciążliwa, wymagała bezwzględного dostosowania się do panujących warunków. Niejednokrotnie wiązała się z nara-

zaniem własnego życia i zdrowia. Wymagała dobrej kondycji i sprawności. W policji śląskiej podjęto szereg działań zmierzających do stałego podnoszenia kondycji fizycznej, tworząc cały system podnoszenia sprawności w swoich szeregach. Rozwój kondycji fizycznej w śląskiej policji wpływał pozytywnie na funkcjonariuszy zarówno w ramach szkoleń zawodowych, jak i zajęć sportowych, w czasie wolnym od służby. Policja Województwa Śląskiego znajdowała się na wysokim poziomie wykształcenia zawodowego i fizycznego, co gwarantowało oficerom i posterunkowym wzorowe wykonywanie zadań służbowych, wynikających z zakresu pełnienia służby śledczej i mundurowej. Przez siedemnaście lat swego istnienia, śląscy policjanci chronili dobytek i bezpieczeństwo obywateli, zwalczając przestępczość pospolitą i działalność skrajnych ugrupowań politycznych. Strzegli granic i bezpieczeństwa państwa. W literaturze przedmiotu temat sprawności fizycznej policji śląskiej znalazł się na marginesie wiedzy historycznej i jest całkowicie pomijany. Moja praca była uwarunkowana możliwością kwerendy materiałów historycznych zgromadzonych w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Głównego Archiwum Policji w Warszawie oraz w Archiwum Państwowym w Katowicach. Badaniom poddałem zasoby archiwalne znajdujące się w Sejmie Śląskim i Urzędzie Wojewódzkim w Katowicach, w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Głównego Archiwum Policji w Warszawie, w Archiwum Państwowym w Katowicach. Badaniom poddałem zasoby archiwalne znajdujące się w Sejmie Śląskim i Urzędzie Wojewódzkim w Katowicach, gdzie odnalazłem wiele archiwalnych aktów prawnych i rozkazów, tabel i wykazów związanych z policyjnym sportem i systemem podnoszenia sprawności fizycznej. Pisząc niniejszą publikację, posiłkowałem się źródłami książkowymi, z których w szczególności chciałbym wyróżnić pracę Janusza Mikitina i Grzegorza Grześkowiaka „Policja Autonomicznego Województwa Śląskiego”, Bernarda Kayzera „Historia służb policyjnych na ziemiach polskich”, Wojciecha Bogusława Mosia „Wojsko polskie i organizacje paramilitarne na Śląsku w latach 1922–1939”, Andrzeja Misiuka „Policja Państwowa 1919–1939: powstanie, organizacja, kierunki działania” oraz S. Kozdrowskiego „Wychowanie fizyczne w policji woj. Śląskiego (1922–1939). Wybrane zagadnienia”. Do źródeł szczególnie odkrywczych w zakresie tematu pracy pragnę zaliczyć publikacje Józefa Jerzego Jeziorskiego i nadkomisarza PWSł. Ludwika Kloskiego w gazecie policyjnej „Na posterunku” oraz w „Kalendarzyku Policji Województwa Śląskiego”. Pisząc artykuł, posiłkowałem się pracami co prawda niewiele wnoszącymi do tematu pracy, lecz szczątkowe informacje zawarte w nich pozwoliły mi na uzupełnienie koniecznej wiedzy tematycznej. Znalazłem zaledwie dwa opracowania zajmujące się tematem sprawności fizycznej wśród funkcjonariuszy policji. Wśród nich pracę Jacka Dworzeckiego „Sport w szeregach Policji Państwowej II Rzeczypospolitej”, która ukazała się na łamach „Przeglądu Naukowo-Metodycznego. Edukacja dla Bezpieczeństwa” nr 4 z 2010 r., jak również w pracy doktorskiej Janusza Mikitina „Szkolnictwo policyjne w województwie śląskim w okresie międzywojennym”

na Wydziale Nauk Społecznych Instytutu Historii w Katowicach, gdzie temat szkoleń fizycznych jest wyraźnie zaznaczony, jednak ze względu na odrębność tematyczną, system sprawności fizycznej w śląskiej policji okresu II RP, jest całkowicie pominięty i wymagał podjęcia odrębnych badań historycznych.

Metody i problemy badawcze

Inspirację do podjęcia tematu pracy nad systemem podnoszenia sprawności fizycznej wśród śląskich policjantów w okresie II RP zawdzięczam własnym badaniom nad systemem szkolenia śląskich policjantów oraz działalnością policyjnych klubów sportowych na terenie Polski w latach 1919–1939. Temat sportowych szkoleń policyjnych występuje sporadycznie lub jest pomijany w pracach naukowych tego okresu. W opracowaniach historycznych nie występuje, jako skuteczny i ważny system podnoszenia kondycji fizycznej, ale jako szkolenia organizowane w ramach służby policyjnej. Postawiono więc następujące pytania badawcze:

Czy podnoszenie sprawności fizycznej śląskich policjantów przejawiało się, jako systemowe i zaplanowane działanie kierownictwa śląskiej policji oraz władz samorządowych?

Czy było zjawiskiem wynikającym z inicjatywy samych policjantów?

Czy policjanci poza służbą mogli rozwijać sportowe zainteresowania?

Czy uczestniczyli w szkoleniach sportowych z „obowiązku”, czy z innych przesłanek?

Co wpływało na motywację samych policjantów do uprawiania sportu?

Jaki był wynik tych działań?

Odpowiedź na te pytania badawcze pozwoliła na osiągnięcie celu pracy, jakim jest przedstawienie systemu podnoszenia sprawności fizycznej w śląskiej policji w tym okresie 1922–1939.

Aby zrozumieć istotę zjawiska, musiałem prześledzić dzieje śląskiej policji od początku jej powstania aż do roku 1939, kiedy ta niezwykła formacja przestała istnieć. Dokonałem analizy systemu szkoleń policyjnych w śląskiej policji i szkoleń specjalistycznych w latach 1922–1939 w nielicznych publikacjach naukowych. Prześledziłem działalność policyjnych klubów i sekcji sportowych działających na Śląsku oraz na terenie Polski, jak również sięgnąłem do materiałów i źródeł archiwalnych śląskiej policji oraz policji państwowej. Dokonałem przeglądu istniejących publikacji i opracowań historycznych, penetrując system podnoszenia sprawności fizycznej wśród policjantów okresu międzywojennego, stosując metodę bezpośredniego i pośredniego ustalania faktów, jak również metodą porównawczą oraz indukcji i dedukcji. W trakcie pracy dokonałem kwerendy i analizy 1067 akt osobowych policjantów oraz licznych archiwalnych dzienników, ustaw i rozporządzeń znajdujących się w Sejmie Śląskim, Urzędzie Woje-

wódzkim w Katowicach, w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Głównym Archiwum Policji w Warszawie oraz w Archiwum Państwowym w Katowicach, obejmujące okres badawczy. Poddałem szczególnej analizie 32 rozkazy policyjne oraz historyczne akty prawne, w tym wiele interesujących danych z jednostek terenowych Policji Województwa Śląskiego. Zastosowane metody badawcze potwierdziły autentyczność i wiarygodność zawartych w artykule wyników.

Znaczenie sprawności fizycznej w służbie policji śląskiej

Policja Województwa Śląskiego powstała na mocy rozporządzenia Wojewody Śląskiego z dnia 17 czerwca 1922 r., w związku z utworzeniem autonomicznego Województwa Śląskiego¹. Była strukturą niezależną od funkcjonującej w pozostałej części Polski Policji Państwowej. Posiadała Głównego Komendanta, podlegającego wojewodzie śląskiemu. Stan liczebny Policji Województwa Śląskiego, wahając się w poszczególnych latach, wynosił od 2,3 tys. do 3,5 tys. osób, co w przybliżeniu odpowiadało około 1/10 liczebności policji. Kadra śląskiej policji została utworzona z Policji Plebiscytowej², Milicji Górnośląskiej³, Milicji Polskiej Księstwa Cieszyńskiego, Policji Górnego Śląska⁴ oraz Żandarmerii Kra-

¹ Tuż po zakończeniu I wojny światowej na Górnym Śląsku rozgorzał intensywny konflikt polsko-niemiecki, którego stawką było przejście zwierzchnictwa nad tym regionem Polski. Na podstawie art. 88 traktatu wersalskiego z 28 czerwca 1919 r., o przynależności państwowej Górnego Śląska miał zdecydować plebiscyt, którego datę wyznaczono na 15 marca 1921 r. Obie strony rywalizujące o tę ziemię miały świadomość, że wobec udziału w plebiscycie trudnej do precyzyjnego wyliczenia, ale przypuszczalnie bardzo licznej grupy osób o nieokreślonej świadomości narodowej (Wojciech Korfanty szacował ją nawet na jedną trzecią ogółu mieszkańców), składane tym wyborcom zachęty mogą przesądzić o ostatecznym sukcesie. Jedną z najczęściej formułowanych była obietnica samodzielnosci Górnego Śląska, mimo pozostawania w granicach plebiscytowego zwycięzcy. Strona polska, chcąc zaferować szerokie ramy potencjalnej niezależności, 15 lipca 1920 r. doprowadziła do uchwalenia przez Sejm Ustawodawczy ustawy konstytucyjnej zawierającej tzw. „statut organiczny”, który zapowiadał utworzenie województwa śląskiego i obdarzenie go autonomią. Obietnica ta stała się faktem dwa lata później, gdy po podziale terenu plebiscytowego między Polskę i Niemcy mogło wreszcie dojść do utworzenia województwa śląskiego (zob. J. Kokot, *Zakres działania województwa śląskiego jako jednostki samorządu terytorialnego*, Katowice 1939, s. 12–14; J. Ciągwa, *Autonomia śląska (1922–1939)*, Katowice 1988, s. 10–14).

² Policja Plebiscytowa, niem. Abstimmungspolizei, APO, Policja Górnego Śląska, formacja policyjna na Górnym Śląsku, powołana 25 VIII 1920 przez Międzysojusznicy Komisję Rządzącą i Plebiscytową w Opolu. Policja Plebiscytowa zastąpiła policję niemiecką oraz wzmocniła pozycję strony polskiej w zmaganiach okresu plebiscytowego, *Policja Plebiscytowa*, [w:] *Encyklopedia PWN* [online, dostęp: 15.05. 2021].

³ Milicja Górnośląska – polska organizacja paramilitarna, która powstała we wrześniu 1919 r. z uchodźców górnośląskich. Jej zadaniem było m. in. utrzymywanie ładu i bezpieczeństwa publicznego (przypis autora).

⁴ Policja Górnego Śląska została zlikwidowana 17 czerwca 1922 roku. W jej miejsce powstała Policja Województwa Śląskiego (przypis autora).

jowej⁵. Od zatrudnionych policjantów niemal „zawodowo” wymagało się pełnej sprawności fizycznej i intelektualnej. Nowo przyjęty funkcjonariusz musiał min. „mieć zdrową i silną budowę ciała oraz odpowiedni wzrost”⁶. Wypada podkreślić, że pomimo obowiązywania wytycznych dotyczących kwalifikacji przyszłych policjantów, przez kilka pierwszych lat nie były one ściśle przestrzegane, co wynikało z braku odpowiednich kandydatów do służby. Zjawisko to budziło niepokój wśród kadry kierowniczej śląskiej policji, dlatego problematyka sprawności fizycznej policjantów przyczyniła się do szybkiego rozwoju szkoleń sportowych oraz krzewienia kultury fizycznej w szeregach śląskich funkcjonariuszy. Policjanci w służbie musieli być coraz sprawniejsi, aby dotrzymać kroku przestępcom. Policjant w tamtym okresie był obowiązany utrzymywać sprawność fizyczną zapewniającą wykonywanie przez niego zadań służbowych, w szczególności poprzez udział w doskonaleniu zawodowym i działalności sportowej w klubach policyjnych „po służbie”⁷.

Występujący początkowo brak środków finansowych nie przeszkodził w realizacji przyjętych założeń. Wykorzystywano wszelkie dostępne środki, również pochodzące ze składek członkowskich zawodników i działaczy sportowych. Z upływem czasu w budżecie śląskiej policji pojawiały się środki finansowe przeznaczone na działalność sportową. Organizacje samorządowe i wojewódzkie ze swoich budżetów przyznawały dotacje pieniężne na działalność policyjnych klubów sportowych, co istotnie wpłynęło na rozwój sprawności śląskich funkcjonariuszy. Szkolnictwo policyjne okresu międzywojennego mogło poszczycić się własnymi organizacjami sportowymi⁸. Ruch sportowy wśród policjantów na Śląsku stale się rozwijał, wpływając korzystnie na zdrowie i kondycję fizyczną funkcjonariuszy, co przedstawia specjalny wykaz sporządzony na potrzeby Komendy Głównej Policji Województwa Śląskiego [dalej: PWSŁ], dla zilustrowania celów szkolenia⁹.

⁵ Powołana rozporządzeniem Naczelnej Władzy na Górnym Śląsku żandarmeria miała zapewnić wykonywanie zarządzeń władz cywilnych i wojskowych, a także troszczyć się o bezpieczeństwo ludności. Dowódcą żandarmerii na terenie Górnego Śląska został mianowany kapitan. Maksymilian Żyła. Górnośląscy żandarmi byli pomocnikami sądów polowych, wykonywali czynności śledcze, zwłaszcza przesłuchania świadków i podejrzanych. Żandarmeria była formacją bojową, dobrze umundurowaną i uzbrojoną. Żandarmeria Krajowa istniała do 15 lipca 1922 r., czyli do czasu jej wcielenia do korpusu Policji Województwa Śląskiego. 7 sierpnia 1922 r. przejęto ostatnie jednostki żandarmerii, tj. Dowództwo Żandarmerii Krajowej w Cieszynie oraz szkoły żandarmerii w Skoczowie i Cieszynie., J. Suliński, *Żandarmeria Krajowa załącznikiem Policji Państwowej (1918–1922)*, „Kwartalnik Policyjny” 2014, nr 2, s. 153–154, [online, dostęp: 19.05.2021].

⁶ Rozporządzenie Wojewody Śląskiego z dnia 17 czerwca 1922 r. (Dz.U.Śl. z 1923 r., Nr 13, poz. 87).
⁷ „Na Posterunku” 1928, nr 36, s. 668.

⁸ T. Jabłoński, *Szkolnictwo policyjne w latach 1918–1954*, Słupsk 1995.

⁹ J. Maślanka, *Wychowanie fizyczne Policji Wojew. Śląskiego w r. 1928*, [w:] *Kalendarzyk Policji Województwa Śląskiego 1929*, s. 287. Dane zawarte w przytoczonym wykazie oparto na danych ujętych w artykule przez podkomisarza J. Maślankę – byłego komendanta Komendy Rezerwy PWSŁ w latach 1924–1926. Kierowana przez niego jednostka w tym okresie prowadziła szkole-

Tabela nr 1¹⁰, przedstawia liczbę szkoleń oraz liczbę osób szkolonych z zakresu musztry i wychowania fizycznego w latach 1924–1929 w śląskiej policji.

Tabela 1. Liczba szkoleń oraz liczba szkolonych funkcjonariuszy z zakresu musztry i wychowania fizycznego w latach 1924–1929 w PWŚI

Rok	Liczba kursów wychowania fizycznego	Liczba klubów i sekcji sportowych	Liczba funkcjonariuszy uprawiających różne dyscypliny sportowe	Liczba zorganizowanych imprez sportowych
1924	1	6	150	38
1925	1	6	190	109
1926	1	6	199	121
1927	1	11	363	78
1928	1	20	743	84

Źródło: opracowano na podstawie danych zawartych przez podkom. Józefa Maślankę w Kalendarzyku Policji Województwa Śląskiego z roku 1929.

Ważnym elementem w pracy policjanta, który podlegał ocenie przełożonych, były szkolenia z zakresu wychowania fizycznego, realizowane przez kursy zawodowe oraz działalność klubów policyjnych. Scentralizowanie w 1926 r. w jednym miejscu ośrodka zrzeszającego kluby i sekcje sportowe doprowadziło do powstania Policyjnego Klubu Sportowego w Katowicach¹¹. Sport w klubach, uprawiali również członkowie rodzin policjantów oraz osoby cywilne spoza środowiska policyjnego¹². Doskonalenie zawodowe śląskiej policji rozwijało się w różnych kierunkach i dyscyplinach. Wyodrębniły się trzy główne, choć nie jedyne, szkolenia rozwijające sprawność fizyczną. Dyscypliną sportową, która otrzymała

nia z zakresu musztry i wychowania fizycznego. W tabeli nie ujęto szkolenia w Katowicach z 1929 r. Odtworzenie jest niemożliwe z powodu braku dokumentacji archiwalnej.

¹⁰ Opracowano na podstawie danych zawartych przez podkomisarza Józefa Maślankę w *Kalendarzyku Policji Województwa Śląskiego z roku 1929*. Zob. J. Maślanka, *Wychowanie fizyczne Policji Wojew. Śląskiego w r. 1928*, [w:] *Kalendarzyk Policji Województwa Śląskiego 1929*.

¹¹ PKS Katowice – zarząd klubu tworzyli: prezes podkom. Piotr Urbańczyk, sekretarz przed. Kubica, skarbnik st. przod. Stanisław Zimnik z sekcjami (kierownicy) – sekcja piłki nożnej: starszy posterunkowy Alfons Rychter, sekcja bokserska: podkom. Ferdynand Guziur, sekcja lekkoatletyczna: podkom. Józef Maślanka, sekcja narciarska: podkomisarz Jan Wójcik, sekcja ciężkoatletyczna: posterunkowy Kiciński, sekcja szachowa: aspirant Jan Kubaczka, sekcja pływaków: podkom. Ignacy Piechaczek, sekcja szermiercza: nadkom. Jakub Hostyński, sekcja tenisowa: nadkom. Ludwik Kloske, sekcja strzelecka: podinspektor. Jan Starzyk, sekcja kolarska: starszy. posterunkowy Jan Dublaszewski, sekcja hipiczna: aspirant. Edward Marcol, zob. J. Dworzecki, *Sport w Policji Państwowej II RP na przykładzie działalności Policyjnego Klubu Sportowego Katowice przy Głównej Komendzie Policji Województwa Śląskie w Katowicach w latach 1924–1939*, „Policja. Kwartalnik Kadry Kierowniczej Policji” 2006, nr 2, s. 105–112; J. Mikitin, G. Grześkowiak, *Policja województwa śląskiego 1922–1939*, Warszawa 2008, s. 44–48.

¹² Szerzej na temat P.K.S. Katowice: J. Dworzecki, *Sport w Policji Państwowej...*

specjalny status w śląskiej policji od samego początku jej istnienia, było „szkolenie fizyczne”, które doczekało się odpowiednich uregulowań prawnych, a tym samym należało je wprowadzić do systemu szkoleń policyjnych „z urzędu”. Kształtowanie niezbędnych nawyków ruchowych w ramach doskonalenia zawodowego jest jednym z ważniejszych elementów przygotowania policjanta do pełnienia służby. Śląscy policjanci chętnie uczestniczyli w każdych zajęciach sportowych, zarówno w ramach służby jak i w czasie wolnym.

Istotnym elementem dla rozwoju „szkoleń fizycznych” wśród funkcjonariuszy było ustanowienie Państwowej Odznaki Sportowej (dalej POS)¹³. Noszenie jej na mundurze było zaszczytem i wyróżnieniem. Zaczęto o nią rywalizować. Odznakę tę nadawano na okres dwuletni. Posiadała trzy klasy: złotą, srebrną i brązową. Każda z klas dzieliła się jeszcze na cztery stopnie. O każdą następną klasę lub stopień należało się ubiegać podczas trwania dwuletniej ważności odznaki, przez poddawanie się okresowym próbom sprawności fizycznej. W przypadku niepoddania się próbie w oznaczonym terminie lub nieosiągnięcia wymaganej sprawności tracono prawo do jej noszenia. Odznaczeni złotą odznaką czwartego stopnia zachowywali prawo do jej noszenia, bez obowiązku poddawania się dalszym egzaminom¹⁴. Zdobywcy tej odznaki przyświecało w prasie policyjnej hasło: „Czy przeprowadziłeś już próby sprawności fizycznej, by osiągnąć Państwową Odznakę Sportową? Pamiętaj, że nie trzeba być rekordzistą, by osiągnąć POS”¹⁵. Aby ją otrzymać, należało uzyskać minimum przynajmniej z jednego ćwiczenia w każdej z sześciu grup. Pierwsza – gimnastyka oraz pływanie. Druga – skok w dal, skok wzwyż, skok o tyczce, skok narciarski, skok startowy do wody, skok do wody z wieży lub trampoliny. Trzecia – bieg na 400 lub 800 metrów, pływanie stylem dowolnym na 100 metrów oraz bieg łyżwiarski na 500 metrów. Czwarta – rzut dyskiem, rzut oszczepem, rzut granatem, pchnięcie kulą (w tej grupie punktowano również czynne uprawianie pięściarstwa lub szermierki). Piąta – marsz na 10 lub 20 km. z obciążeniem 12 kg, marsz wojskowy

¹³ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 czerwca 1930 r. o Państwowej Odznace Sportowej (M.P. z 1930 r., Nr 169, poz. 255).

¹⁴ Tamże. Wskazany akt prawny nie posiadał przepisów wykonawczych, a jego pierwsze unormowanie ukazało się w Rozporządzeniu Ministra Spraw Wojskowych z dnia 15 grudnia 1930 r. w sprawie wykonania rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 27 czerwca 1930 r. państwowej odznace sportowej (M.P. z 1931 r., Nr 9, poz. 6). Właściwa regulacja przepisów dotyczących nadawania odznak P.O.S. i kryteriów ich otrzymywania ukazała się w Rozporządzeniu Ministra Spraw Wojskowych z dnia 18 kwietnia 1932 r. wydanego w porozumieniu z Ministrami: Spraw Wewnętrznych oraz Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, zmieniające rozporządzenie z dnia 15 grudnia 1930 r. w sprawie wykonania rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 27 czerwca 1930 r. o państwowej odznace sportowej (M.P. z 1932 r., Nr 134, poz. 165). Rozporządzenie to wprowadziło Regulamin Państwowej Odznaki Sportowej wydany przez Dyrektora Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego, który szczegółowo określał zasady zdobycia tej odznaki.

¹⁵ *Kalendarzyk Policji Województwa Śląskiego 1934*, s. 310.

na 30 km, dwudniowa lub trzydniowa wycieczka piesza, bieg na 3 lub 5 km, bieg narciarski na 12 km, bieg łyżwiarski na 10 km, jazda na rowerze na odcinku 20 km, dwudniowy rajd konny, pływanie stylem dowolnym na 1000 m, jedno-dniowa wycieczka wioślarska. Szósta – strzelanie: z broni krótkiej na 20 m, z broni małokalibrowej na 50 m, z broni wojskowej na 100 lub 200 metrów. Każde ćwiczenie należało przeprowadzić w oznaczonym czasie, odległości lub uzyskać wymaganą ilość punktów, w zależności od wybranej konkurencji. Pod uwagę brano wiek osoby starającej się o uzyskanie odznaki POS, stosując cztery przedziały wiekowe (21–34; 35–44; 45–50 oraz 50+)¹⁶.

W szeregach śląskich policjantów rozpoczęła się intensywna rywalizacja o prawo zdobycia odznaki, co sprzyjało ogromnemu rozwojowi sprawności fizycznej w szeregach śląskich policjantów. W tabeli nr 2 zamieszczono zestawienie liczby odznak POS zdobytych przez oficerów i szeregowych PWŚI w poszczególnych powiatach.

Tabela 2. Zestawienie liczby odznak POS zdobytych przez oficerów i szeregowych PWŚI w poszczególnych powiatach

Komenda Powiatowa, Miejska, Rezerwy	Liczba zdobytych odznak POS					
	1933 r.	1934 r.	1935 r.	1936 r.	1937 r.	1938 r.
Katowice	437	722	654	294	339	246
Komenda Rez. Katowice	110	136	203	191	261	261
Świątchłowice	195	223	308	170	98	168
Chorzów	235	261	265	238	21	55
Bielsko	103	106	110	109	108	98
Pszczyna	73	101	122	141	46	113
Cieszyn	84	104	121	85	11	46
Rybnik	108	63	109	49	42	36
Tarnowskie Góry	53	62	76	74	0	5
Lubliniec	27	33	77	54	44	24
Razem	1425	1811	2045	1405	970	1052

Źródło: opracowanie na podstawie: *Kalendarzyk Policji Woj. Śląskiego*, roczniki: 1934, s. 312; 1935, s. 407; 1936, s. 372; 1937, s. 273; 1938, s. 332, 1939, s. 36 (dane za rok 1939 nie zachowały się w archiwach).

W czołówce usportowionej kadry policyjnej prym wiodła Powiatowa i Miejska Komenda w Katowicach. Najaktywniej rywalizacja przebiegała w 1935 r., gdy na 2345 zatrudnionych policjantów, do sprawdzianów przystąpiło aż 2045 osób, tj. 87,3% stanu śląskiej policji. W latach 1937–1938 odnotowano najmniej-

¹⁶ A. Christoph, *Państwowa Odznaka Sportowa*, [w:] *Kalendarzyk Policji Woj. Śląskiego 1933*, s. 224–230.

szą frekwencję udziału w zdobywaniu POS. W roku 1937 na 2361 osób zatrudnionych w PWŚl, do egzaminów sprawnościowych przystąpiło 970 funkcjonariuszy czyli 41,1% policjantów, a w roku 1938 na 3090 osób, o odznakę rywalizowało tylko 1052 policjantów, czyli 34% stanu funkcjonariuszy¹⁷. Dane za rok 1939 nie zachowały się w archiwach. Udział funkcjonariuszy śląskiej policji w tej formie doskonalenia zawodowego okazał się znaczący, wskazywał, jak sprawni są fizycznie jej funkcjonariusze. Organizacja zawodów, zasięg i upowszechnianie sportu na bazie zdobywania POS spowodowało, że kultura fizyczna w szeregach śląskiej policji II RP znacznie się rozwinęła. O randze sportowej rywalizacji w szeregach policji, może świadczyć fakt, że w śledzeniu jej przebiegu brali udział przedstawiciele najwyższych władz państwowych i samorządowych Śląska.

System szkoleń sportowych

Niezależnie od rywalizacji o Państwową Odznakę Sportową, niemal we wszystkich jednostkach śląskiej policji, organizowano zawody o zdobycie odznaki strzeleckiej¹⁸. Patronat nad zawodami strzeleckimi sprawowała sekcja strzelecka Policijnego Klubu Sportowego w Katowicach, którą kierował nadkomisarz Ignacy Piechaczek. Udział w zawodach ogłaszany był w rozkazach, planując uczestnictwo w nich zainteresowanych policjantów¹⁹. Oficerowie i podoficerowie obowiązkowo uczestniczyli w zawodach strzeleckich z broni długiej (karabin wojskowy) i krótkiej (rewolwer), a policjanci służby śledczej tylko z broni krótkiej. Podczas zawodów należało oddać 13 strzałów z broni długiej oraz 4 z broni krótkiej na strzelnicy sportowej znajdującej się w bliskiej odległości od jednostki²⁰. W roku 1933 najwięcej złotych odznak zdobyła Komenda Rezerwy PWŚl w Katowicach. Zawody również zorganizowano w 1934 r., lecz dane uwzględniono całościowo, bez kategoryzacji²¹. Dane za lata 1933 i 1934 przedstawiam w tabeli nr 3.

¹⁷ Porównanie ze stanem etatowym PWŚl, uwzględnionym w tabeli nr 2.

¹⁸ Odznaka Strzelecka (OS) – polskie odznaczenie organizacyjne z okresu międzywojennego przyznawane przez władze Związku Strzeleckiego członkom Związku Strzeleckiego, jednostek Przystosobienia Wojskowego, klubów strzeleckich, organizacji kombatanckich oraz żołnierzom służby czynnej za osiągnięcia w strzelectwie sportowym, [Regulamin Związku Strzeleckiego]: §4. Warszawa: Komenda Główna Związku Strzeleckiego, 1930 rok.

¹⁹ APK, PWŚl., sygn. 594, kk. 397, 405, 413–414 i 420–421. W kolejnych latach zawodów strzeleckich już nie przeprowadzano, zastępując je tradycyjnym strzelaniem szkolnym: tamże, kk. 431–432.

²⁰ Tamże.

²¹ Nie zachowały się szczegółowe dane za rok 1934.

Tabela 3. Zestawienie liczby odznak strzeleckich zdobytych w latach 1933–1934

Komenda Powiatowa (Miejska)	Liczba zdobytych odznak strzeleckich w roku 1933					Liczba zdobytych Odznak strzeleckich w roku 1934
	Wyborowa	Złota	Srebrna	Brązowa	Razem	
Rybnik	1	4	11	63	79	94
Kom. Rez. K-ce	–	29	43	45	117	120
Królewska Huta	–	21	69	93	183	230
Świętochłowice	–	7	3	110	120	203
Cieszyn	–	4	24	37	65	78
Katowice	–	3	32	250	285	320
Pszczyna	–	3	26	72	101	66
Bielsko	–	3	13	82	98	97
Tarnowskie Góry	–	–	1	53	54	66
Lubliniec	–	–	1	17	18	10
Razem	1	74	233	822	1120	1284

Źródło: *Kalendarzyk Policji Woj. Śląskiego* – roczniki: 1934, s. 306; 1935, s. 398.

Kolejny rok, 1935, przyniósł większe zainteresowanie w podniesieniu umiejętności strzeleckich. W zawodach jednak uczestniczyło o wiele więcej funkcjonariuszy niż w latach ubiegłych, co przedstawiam w tabeli nr 4.

Tabela 4. Liczba zdobytych odznak strzeleckich w roku 1935 roku

Komenda Powiatowa (Miejska)	Złota	Srebrna	Brązowa	Razem
Chorzów	34	173	54	261
Kom. Rez. Katowice	34	41	93	168
Świętochłowice	23	114	87	224
Cieszyn	12	55	43	110
Katowice	7	137	352	496
Bielsko	4	44	54	102
Pszczyna	3	108	28	139
Rybnik	1	22	96	119
Lubliniec	1	12	25	38
Tarnowskie Góry	0	40	59	99
Razem	119	746	891	1756

Źródło: *Kalendarzyk Policji Woj. Śląskiego 1936*, s. 369.

Jak wynika z zestawienia w tabeli najwyższy poziom wykształcenia strzeleckiego, odzwierciedlony w liczbie zdobytych złotych odznak, miała Miejska Komenda w Chorzowie, razem z Komendą Rezerwy. Największa liczba wyróżnień strzeleckich, lecz „gorszej” kategorii, przypadła Miejskiej i Powiatowej Komendzie w Katowicach. Funkcjonariusze tej jednostki zdobyli ich 496. W roku 1936, pierwszeństwo wśród jednostek śląskiej policji dźrzyła chorzowska jednostka, przed Świętochłowicami, a Komenda Rezerwy znajdowała się na trzeciej pozycji. Z zawodów zrezygnowano w Lublińcu, tym samym liczba zawodników zmalała w stosunku do roku ubiegłego (dane te przedstawiono w tabeli poniżej).

Tabela 5. Liczba zdobytych odznak strzeleckich w roku 1936 roku

Komenda Powiatowa (Miejska)	złota	srebrna	brązowa	razem
Chorzów	41	168	34	243
Kom. Rez. Katowice	34	127	108	269
Świętochłowice	32	48	90	170
Cieszyn	8	172	194	374
Katowice	8	51	40	99
Bielsko	4	135	9	148
Pszczyna	2	71	16	89
Rybnik	0	77	12	89
Lubliniec	0	60	66	126
Tarnowskie Góry	0	0	0	0
Razem	129	909	569	1607

Źródło: *Kalendarzyk Policji Woj. Śląskiego 1937*, s. 273.

Po roku 1936 statystyce poddano liczbę odznak strzeleckich zdobytych przez funkcjonariuszy „na stałe”. W czołówce znalazła się ponownie Miejska Komenda w Chorzowie przed Komendą Rezerwy Policji Śląskiej. Jednostki te znacząco przewyższały pozostałe komendy, co przedstawia poniżej tabela sporządzona dla potrzeb Głównej Komendy PWSł.

Tabela 6. Zestawienie liczby odznak strzeleckich zdobytych na stałe przez oficerów i szeregowych PWSł. w poszczególnych powiatach

Komenda Powiatowa (Miejska)	Złota	Srebrna	Brązowa	Razem
Chorzów	36	42	0	78
Kom. Rez. Katowice	32	22	18	72
Świętochłowice	12	2	0	14
Cieszyn	6	8	21	35
Katowice	3	51	1	55

Tabela 6. Zestawienie liczby odznak strzeleckich... (cd.)

Komenda Powiatowa (Miejska)	Złota	Srebrna	Brązowa	Razem
Bielsko	3	40	15	58
Pszczyna	2	15	30	47
Rybnik	1	1	12	14
Lubliniec	1	0	0	1
Tarnowskie Góry	0	20	4	24
Razem	96	201	101	398

Źródło: *Kalendarzyk Policji Woj. Śląskiego 1937*, s. 273.

Inną dyscypliną sportu zasługująca na wyróżnienie w śląskiej policji była szermierka. Każdy z funkcjonariuszy podczas pełnienia służby mundurowej posiadał na wyposażeniu „białą broń” (np. pałasz lub bagniet). Patrol pieszy przeprowadzano z nałożonym bagnietem, a instrukcje służbowe zalecały w czasie patrolu przygotowywanie broni „na sam widok nieznanymi i podejrzanymi osób”. W styczniu 1931 r. Główna Komenda PWŚI zarządziła wprowadzenie specjalnych szkoleń z zakresu szermierki. Bezpośredni nadzór nad realizacją programu powierzony został st. przod. Leonowi „Kozie” Kozarskiemu, mistrzowi w tej dyscyplinie sportu²². W zajęciach uczestniczyli śląscy policjanci łącznie z ich przełożonymi. Ich udział odnotowywany był w specjalnym „protokole szkoleniowym”. Niezależnie od protokołu, uczestnictwo w szkoleniu odnotowywał również sam instruktor w „specjalnym dzienniku zajęć”, który zawierał następujące dane: „ćwiczące jednostki”, „data”, „godzina”, „ilość ćwiczących”, „rodzaj ćwiczeń”.

Z powodu braku profesjonalnych instruktorów szermierki w tamtym okresie oraz braku odpowiednich nakładów finansowych, ćwiczenia prowadzono w Szkole Policji w Katowicach oraz w Powiatowych (Miejskich) Komendach w Katowicach, Świętochłowicach i Królewskiej Hucie (obecnie Chorzów). Sprzęt do ćwiczeń najczęściej posiadał sam instruktor i przywoził go na prowadzone przez siebie zajęcia. Komenda Główna dążyła do wyszkolenia odpowiedniej ilości nowych instruktorów oraz zakupu własnego sprzętu szermierczego, tak aby w przyszłości zajęcia były prowadzone na obszarze całego Śląska, a nie tylko

²² Starszy przodownik L. Koza-Kozarski z dniem 1 lutego 1930 r. przyjęty został na etat Komendy Szkoły PWŚI. w Katowicach: Rozkaz Nr 1114 GK PWŚI. z dnia 08.02.1930 r. [w:] APK, PWŚI., sygn. 3, k. 1039. W pierwszych dokumentach dot. jego służby w PWŚI. występował jeszcze jako Leon Koza. W okresie późniejszym dodał sobie lub dodano mu drugi człon nazwiska „Koza-Kozarski”. L. Koza-Kozarski przed objęciem służby w śląskiej policji, był fechtmistrem Wyższej Szkoły Wojennej w Warszawie. Szermierki nauczał nie tylko w Szkole Policji, ale także w jednostkach terenowych PWŚI, J. Hostyński, *Szermierze śląscy na olimpiadzie w Berlinie*, [w:] *Kalendarzyk Policji Woj. Śląskiego 1937*, s. 249.

w wyznaczonych klubach²³. Po wprowadzeniu takiej formy doskonalenia zawodowego nastąpił znaczny rozwój tej dyscypliny sportu wśród funkcjonariuszy. Z czasem śląscy sportowcy – policjanci, podbijali areny krajowe i międzynarodowe²⁴.

W 1924 r. powstała drużyna piłki nożnej PKS „Nasz Bytom”. Drużyna uczestniczyła w zawodach i turniejach sportowych, grając z klubami policyjnymi i cywilnymi, a rok później uczestniczyła w rozgrywkach wojewódzkich klasy „C”. Drużyna piłkarska składała się po części z kadry „cywilnej” oraz z policjantów – uczestników szkoleń. Pomimo amatorskiego charakteru klubu, drużyna odnosiła wiele sukcesów w spotkaniach towarzyskich oraz w rozgrywkach ligowych. Drużyna rozgrywała wiele spotkań, niestety, tylko część danych zachowała się w rozkazach Głównej Komendy PWSł²⁵. Wygrane mecze znalazły swoje uznanie u Komendanta Głównego Śląskiej Policji, który w Rozkazie Nr 136 z dnia 22 września 1926 r. stwierdził, że „powyższy wynik, biorąc pod uwagę siłę przeciwnika, świadczy, że PKS „Nasz Bytom” czyni znaczne postępy i zaczyna się ruszać”²⁶. Futbol był popularnym sportem wśród ludności Śląska, a na

²³ Rozkaz Nr 1176 GK PWSł. z dnia 02.01.1931 r. [w:] APK, PWSł., sygn. 3, kk. 1205–1207.

²⁴ Karwicki Rajmund (15 VIII 1906, Szopienice – 9 II 1979, Mysłowice) – szermierz, olimpijczyk. Trenował w: Policyjnym Klubie Sportowym (1936–1939), KS „Pogoń” (1945–1948) i KS „Górnik” Katowice (1949–1952). W l. 1936–1948 był reprezentantem Polski; 2-krotnie wystąpił na IO (1936, 1948). Osiągnięcia: 2 (1–1–0) medale DMP: 1 m. (1935), 2 m. (1948) w szpadzie. Pracował jako trener (wraz z Adolfem Czypionką) w KS „Górnik” (GKS) Katowice, a jego wychowankami byli: M. Lachowski, H. Zimoch, U. Koch, S. Julito i K. Reychman, (B. Tuszyński: *Leksykon olimpijczyków polskich 1924–2006*), Koza-Kozarski Leon (18 II 1900, Wioska k. Wolsztyna – 3 V 1969) – fechtmistrz, od 1930 przebywał w Katowicach, trener i twórca sukcesów sekcji szermierki Policyjnego Klubu Sportowego w Katowicach, przyczynił się do ogromnej popularności dyscypliny w całym regionie śląskim; pod jego opieką Rajmund Karwicki, Antoni Sobik i Teodor Zaczyk wywalczyli pierwsze medale MP, trener kadry na IO, (H. Marzec: *85 lat śląskiej szermierki. Trenerzy i ich medaliści. Katowice 2012*), Krysmalski Teodor (24 III 1910, Sulmierzyce – 1 III 1995, Wrocław) – zapaśnik, jeden z pionierów stylu wolnego w zapasach. Trenował w klubach: Policyjny KS (1929–1934), Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół II” Katowice (1935–1939), „Pafawag” [„Stal”] Wrocław (1945–1951). 8 razy był reprezentantem Polski (1934–1949), m.in. na ME (1937). Osiągnięcia: 8 (7–1–0) medali MP – 1 m. styl klasyczny: w. półciężka (1935), w. średnia (1937, 1938), w. ciężka (1948, 1949); styl wolny: w. średnia (1937), w. półciężka (1938); 2 m. styl klasyczny w. średnia (1936), (A. Steuer: *Dzieje ciężkiej atletyki na Górnym Śląsku 1876–1945, Katowice 1986*), Kupka Alfred (1909 – 16 VIII 1929, Katowice) – bokser; policjant; zawodnik Bokserskiego Klubu Sportowego Katowice (1926–1927) i Policyjnego Klubu Sportowego Katowice (1928–1929); był także piłkarzem – bramkarz w Kolejowym Klubie Sportowym Katowice. W latach 1928–1929 3-krotnie reprezentował Polskę. Osiągnięcia: 3 (2–0–1) medale MP – 1 m. w. ciężka (1928–1929), 3 m. w. półciężka (1927). W ringu stoczył 50 walk (44–1–5); większość swoich rywali nokautował lub zmuszał do poddania. Uważano go za jeden z największych pięściarskich talentów, jakie pojawiły się na polskim ringu w okresie międzywojennym, (H. Marzec, *Na ringu. Leksykon śląskiego boksu*, Katowice 2014; P. Osmólski, *Leksykon boksu*, Warszawa 1989).

²⁵ APK, PWSł., sygn. 2, kk. 344, 558, 564, 578, 624, 646 i 718

²⁶ APK, PWSł., sygn. 3, kk. 192 i 204

spotkania miejscowych drużyn przychodziły tysiące widzów. Popularność sportu wykorzystywało również Polskie Radio Katowice²⁷, nadając sprawozdania z ciekawych imprez i wydarzeń sportowych.

Śląscy policjanci w ramach działalności policyjnych klubów i sekcji sportowych, zdobywali sprawność również w innych dyscyplinach sportu, jak np. w boksie (1928–1939)²⁸, ciężkiej atletyce (1927–1935), hokeju na lodzie (1931–1934), w jeździectwie (1937–1939), kolarstwie (1931–1939), w lekkoatletyce (1927–1934, 1938–1939), narciarstwie (1927–1939), w sportach pływackich (1928–1939), w strzelectwie (1928–1939), szachach (1928–1934), tenisie (1927–1939) i wielu innych dyscyplinach sportu.

Jednym z kierunków całego systemu podnoszenia sprawności policjantów był rozwój fizyczny funkcjonariuszy poprzez zdobywanie odznak sportowych, udział w zawodach policyjnych, rozwój kultury fizycznej w klubach policyjnych i w działalności pozasłużbowej. Drugim elementem tego systemu była działalność związana ze służbą policyjną i ukierunkowana na profesjonalne wykonywanie zadań służbowych poprzez udział w szkoleniach specjalnych oraz na kursach zawodowych w ramach służby i doskonalenia zawodowego w jednostkach.

System szkoleń sportowych przydatnych w służbie policyjnej

Potrzeby specjalnych szkoleń funkcjonariuszy i niedomagania w tym zakresie w śląskiej policji wymogły na Komendzie Rezerwy w Katowicach przeprowadzenie takich szkoleń, jeszcze z początkiem 1924 r. Pierwszym takim szkoleniem był kurs musztry i sprawności fizycznej przeprowadzony od 25 lutego do 30 maja 1924 r., który ukończyło 64 absolwentów. Kurs ten posiadał specyficzną klasyfikację i zarazem charakterystykę jego zakończenia według następujących kryteriów: „z postępem bardzo dobrym, uzdolnieni do zawodowej służby policyjnej, na instruktora i komendanta ćwiczeń wojskowych i sprawności fizycznych”, w tej najwyższej kategorii sklasyfikowano najwięcej, bo 29 funkcjonariuszy; „z postępem bardzo uzdolnieni do zawodowej służby policyjnej, na instruktora ćwiczeń wojskowych i sprawności fizycznych” – taką ocenę otrzymało 16 uczestników; „z postępem średnio uzdolnieni do zawodowej służby policyjnej,

²⁷ Radio Katowice – regionalna rozgłośnia Polskiego Radia nadająca z Katowic do nadal. Istnieje od 1927 roku (przyj. aut.).

²⁸ Klub odegrał pionierską rolę w uspołecznieniu sportu pięściarskiego na terenie Katowic. Osiągnięcia: 14 (5–3–6) medali MP (1925–1931). Reprezentantami Polski byli: Jan Górny, Jerzy Snopek, Józef Wiczorek, Teodor Wochnik. Działacze: Władysław Wiczorek, Paweł Snopek, Wilhelm Snopek. Członkowie PKS stworzyli również zawodowy klub bokserski „Pięść” Katowice. Zasluga klubu było ustawienie pierwszego ringu bokserskiego w jednej z pustych hal cegielni w Karbowej (dzielnica Katowic). Informacje w tym zakresie możemy znaleźć w Muzeum Historii Katowic ul. Ks. J. Szafranka nr 9 w Katowicach.

na instruktora ćwiczeń wojskowych i sprawności fizycznych” – sklasyfikowano 17 policjantów; „z postępowaniem miernie uzdolnieni do zawodowej służby policyjnej, na instruktora ćwiczeń wojskowych i sprawności fizycznych” – najniższą ocenę otrzymało tylko dwóch uczestników szkolenia²⁹.

Był to ważny kurs w cyklu szkoleń śląskich funkcjonariuszy i wyraża to stanowisko Głównego Komendanta PWŚl inspektora L. Wróblewskiego, który w „Raporcie w sprawie jego działalności w zakresie Policji Wojewódzkiej za rok 1924” kierowanym do Wojewody Śląskiego, stwierdził po zakończeniu wskazanego kursu, iż „Od tego czasu datuje się kolosalny rozwój sportu Policji Wojewódzkiej”³⁰. Podczas przeprowadzenia wskazanego kursu skorzystano z szerokiej wiedzy delegowanego w tym celu na Śląsk przodownika Kazimierza Błaszczyka w Komendy Głównej Policji Państwowej w Warszawie. Dzięki zajęciom prowadzonym pod jego kierunkiem, kurs ten osiągnął nadzwyczaj dobre rezultaty. Wzorową postawę delegowanego wykładowcy dostrzegł sam Wojewoda Śląski, Mieczysław Bilski³¹, udzielając mu pochwały z podaniem jej do wiadomości w Komendzie Głównej Policji Państwowej³². Na początku kwietnia 1925 r. Komenda Główna PWŚl zaplanowała prowadzenie drugiej edycji kursu fizycznego wyszkolenia, jak to określiła „pod kierownictwem specjalnych instruktorów”. Na kurs miało zostać powołanych 62 funkcjonariuszy policji. Przy wyborze kandydatów zaznaczono, iż powiatowi komendanci mieli zwrócić uwagę na: „stan zdrowia, wiek, budowę ciała, zdolność do ćwiczeń gimnastycznych, fizyczne wyrobienie, siłę, zgrabność i pewien zasób inteligencji” kierowanych funkcjonariuszy, a ich imienny wykaz przesłać do Głównej Komendy według dziewięciopunktowego schematu, uwzględniając równocześnie szarżę, długość służby wojskowej i policyjnej, odbyte kursy fachowe i stopień kwalifikacji.

Zgodnie z wcześniejszymi zaleceniami uczestników kursu powołano specjalnym rozkazem³³. Kurs przeprowadzony został w dniach od 21 kwietnia do 19 sierpnia 1925 r i został ukończony przez 59 osób. Kolejna już III edycja wyszkolenia fizycznego zorganizowana została w dniu 24 kwietnia 1926 r. Na szkolenie powołano 64 funkcjonariuszy³⁴. Szkolenie zakończono, a w dniu 16 sierpnia do egzaminu przystąpiło 61 policjantów. Ocenę bardzo dobrą otrzymał tylko przod.

²⁹ Rozkaz Nr 84 GK PWŚl. z dnia 04.06.1924 r. [w:] APK, PWŚl., sygn. 1, kk. 943–944.

³⁰ APK, PWŚl., sygn. 25, k. 43.

³¹ Mieczysław Bilski (ur. 7 grudnia 1875 w Litwinowie, zm. po 1938) – polski prawnik, działacz państwowy II RP. Podczas przewrotu majowego w 1926 roku zdecydowanie opowiedział się po stronie rządu Wincentego Witosa i przeciwko zwolennikom Józefa Piłsudskiego. W konsekwencji już 3 września 1926 roku został odwołany ze stanowiska.

³² Rozkaz Nr 104 GK PWŚl. z dnia 07.07.1924 r. [w:] APK, PWŚl., sygn. 1, k. 1009.

³³ Rozkaz Nr 75 GK PWŚl. z dnia 20.04.1925 r. [w:] APK, PWŚl., sygn. 2, k. 405. Podczas trwania kursu dochodziło do zmian ich uczestników lub odwołań (APK, PWŚl., sygn. 2, k. 437, 460 i 504).

³⁴ Rozkaz Nr 72 GK PWŚl. z dnia 06.05.1926 r. [w:] APK, PWŚl., sygn. 3, kk. 57–58. Podczas kursu ze szkolenia odwołano 6 osób (3 z powodu hospitalizacji), a w ich miejsce przyjęto tylko 3 osoby.

Ignacy Mańka, a z oceną końcową dobrą sklasyfikowano 33 osoby. Z oceną dostateczną egzamin złożyło 25 osób, a nie sklasyfikowano z powodu wcześniejszej choroby dwóch funkcjonariuszy (bez oceny niedostatecznej)³⁵. W 1925 r. zaplanowano szkolenia narciarskie, lecz pomysł zakończył się tylko kursem pilotażowym³⁶. Do szkoleń narciarskich powrócono dopiero w 1927 r., prowadząc je na większą skalę, zgodnie z planem. W 1925 r. rozpoczęto organizowanie kolejnych kursów, które przez cały okres szkoleń prowadzone były w Wiśle, w schronisku „Źródła Wisły” u stóp Baraniej Góry. Szkolenie prowadzone było na stokach tego szczytu, pod nadzorem instruktorów narciarstwa. Kierownikiem kursu wyznaczono policjanta z korpusu oficerskiego, który odpowiadał za prawidłowy przebieg całego kursu³⁷. Pierwszy kurs narciarski przeprowadzono w dniach 5–15 lutego 1927 r. Uczestniczyło w nim 11 funkcjonariuszy. Z wynikiem dobrym kurs ukończyło 6 osób, a pozostali uczestnicy szkolenia otrzymali ocenę dostateczną³⁸. Szkolenia prowadzono w „sportowym” tempie, dopiero co zakończono pierwsze szkolenie, a już pojawiał się następny kurs. Od 15 do 24 lutego 1927 r. rozpoczęła się jego druga edycja przeznaczona dla 11 funkcjonariuszy. Na zakończenie kursu ocenę dobrą otrzymało 5 policjantów, z oceną dostateczną sklasyfikowano dalszych 6 osób³⁹. Trzeci kurs narciarski przeprowadzono od 25 lutego do 6 marca 1927 r. Tak jak w poprzednich edycjach, na szkolenie powołano 11 policjantów. Podczas zajęć uczestnicy wykazali wyższy poziom jakości szkolenia, niż ich poprzednicy. Szkolenie z oceną bardzo dobrą ukończyło 5 funkcjonariuszy, wśród których był reprezentant Komendy Szkoły posterunkowy Jan Dublaszewski. Pozostali uczestnicy szkolenia (6 osób) otrzymali ocenę dobrą⁴⁰. Po zakończeniu edycji posterunkowy J. Dublaszewski pozostał, jako instruktor kolejnego szkolenia oraz wziął udział w rozegranych w dniu 13 marca 1927 r. zawodach narciarskich⁴¹. Kolejny w 1927 r. IV kurs narciarski trwał od 10 do 19 marca. Na szkolenie tym razem skierowano 9 funkcjonariuszy. Kurs z wynikiem dobrym ukończyło 6 osób, a z oceną dostateczną 3 policjantów⁴². Ostatni w 1927 r. V kurs narciarski przeprowadzony został w dniach 20–27 marca i wzięło w nim

³⁵ Rozkaz Nr 127 GK PWŚl. z dnia 27.08.1926 r. [w:] APK, PWŚl., sygn. 3, k. 185.

³⁶ APK, PWŚl., sygn. 2, kk. 235, 285 i 349.

³⁷ Ustalono na podstawie przytoczonych w przypisach rozkazów Głównej Komendy PWŚl.

³⁸ Rozkaz Nr 25 GK PWŚl. z dnia 25.02.1927 r. [w:] APK, PWŚl., sygn. 3, kk. 355–356. Kierowników poszczególnych kursów podawano w rozkazach dopiero od roku 1928 r.

³⁹ Rozkaz Nr 29 GK PWŚl. z dnia 10.03.1927 r. [w:] APK, PWŚl., sygn. 3, kk. 365–366.

⁴⁰ Rozkaz Nr 31 GK PWŚl. z dnia 17.03.1927 r. [w:] APK, PWŚl., sygn. 3, k. 369.

⁴¹ APK, PWŚl., sygn. 3, k. 383. W dniu 13 marca 1927 r. na stokach Baraniej Góry w Wiśle odbyły się górnośląskie zawody narciarskie organizowane przez Polskie Towarzystwo Narciarskie. W zawodach udział wzięło 14 funkcjonariuszy, a jedyną konkurencją był bieg patrolowy, po dwóch zawodników na trasie 12 km. Zawody odbyły się w pełnym uzbrojeniu, łącznie z karabinem i torbą patrolową.

⁴² Rozkaz Nr 34 GK PWŚl. z dnia 26.03.1927 r. [w:] APK, PWŚl., sygn. 3, k. 375. Uczestniczący w kursie st. post. J. Sitko – startujący w zawodach z post. J. Dublaszewskim, ukończył szkolenie z oceną dobrą.

udział 10 osób. Ocenę bardzo dobrą otrzymało 2 funkcjonariuszy. Kolejne 3 osoby zakończyły szkolenie z oceną dobrą, a z wynikiem dostatecznym oceniono 5 policjantów⁴³. W kolejnym już roku 1928 szkolenia trwały nadal. Pierwszy kurs w tym roku, a szósty w kolejności trwał od 23 stycznia do 1 lutego. Na szkolenie powołano 10 funkcjonariuszy. Kierownikiem kursu, zgodnie z rozkazem, został podkomisarz Oswald Emerich z Miejskiej Komendy w Królewskiej Hucie (obecnie Chorzów)⁴⁴. Podczas szkolenia ocenę dobrą otrzymało 4 funkcjonariuszy, a kolejne 4 osoby sklasyfikowano z oceną dostateczną. Szkolenie narciarskie nie powiodło się jednemu z uczestników, który otrzymał ocenę niedostateczną, a kolejna osoba nie ukończyła szkolenia. Redagujący rozkaz o zakończeniu podanego szkolenia narciarskiego w opisie kursu błędnie określił kolejną jego edycję, oznaczając kurs rzymską cyfrą „IV”, zamiast „VI”⁴⁵. VII kurs narciarski, tak jak poprzednie trwał 10 dni i przeprowadzono go od 1 do 10 lutego 1928 r. W szkoleniu uczestniczyło 10 osób, w tym po raz pierwszy na tej edycji uczestniczką kursu była policjantka. Kierownikiem kursu został podkomisarz Jan Wójcik z Powiatowej Komendy w Świętochłowicach. Ocenę dobrą na zakończenie kursu otrzymało 8 funkcjonariuszy, a ocenę dostateczną 1 osoba⁴⁶. Szkolenia nie ukończył jeden uczestnik⁴⁷. Kolejna, ósma edycja przeprowadzona została od 14 do 24 lutego 1928 r. Jej kierownikiem był podkomisarz Ferdynand Guziur, na co dzień pełniący obowiązki kierownika Komisariatu I w Królewskiej Hucie (Chorzów). Na szkolenie powołano więcej osób niż zazwyczaj, w kursie uczestniczyło 14 policjantów. Kurs z oceną dobrą ukończyło 7 funkcjonariuszy, a z dostateczną 6 osób. Jedna osoba nie ukończyła szkolenia⁴⁸. Dziewiąte szkolenie narciarskie rozpoczęło się z dniem 14 marca 1928 r. Na kurs skierowano 18 funkcjonariuszy, a kierownictwo nad kursem powierzono podkomisarzowi Piotrowi Urbańczykowi z Miejskiej i Powiatowej Komendy w Katowicach. Pomocą i profesjonalnym instruktorem podczas kursu służyli również żołnierze jednostek górskich Wojska Polskiego, co podniosło rangę całego szkolenia⁴⁹. Po zakończonym kursie w dniu 23 marca 1928 r. szkolenie z oceną dobrą ukończyło 13 funkcjonariuszy, a ocenę dostateczną otrzymało tylko 5 osób⁵⁰. Poza wyszkoleniem narciarskim, uczestników kursu w wolnych chwilach zachęcano do korzystania z bibliotek, czytania książek, literatury, prasy resortowej, „a nawet do pisania wierszy”.

⁴³ Rozkaz Nr 35 GK PWŚl. z dnia 30.03.1927 r. [w:] APK, PWŚl., sygn. 3, k. 379.

⁴⁴ Rozkaz Nr 957 GK PWŚl. z dnia 24.01.1928 r. [w:] APK, PWŚl., sygn. 3, k. 623.

⁴⁵ APK PWŚl., sygn. 3, k. 659.

⁴⁶ Rozkaz Nr 960 GK PWŚl. z dnia 04.02.1928 r. [w:] APK, PWŚl., sygn. 3, k. 630.

⁴⁷ Rozkaz Nr 973 GK PWŚl. z dnia 21.03.1928 r. [w:] APK, PWŚl., sygn. 3, kk. 662–663. W rozkazu o zakończeniu kursu znajduje się adnotacja, że był to „V kurs narciarski”.

⁴⁸ Rozkaz Nr 980 GK PWŚl. z dnia 20.04.1928 r. [w:] APK, PWŚl., sygn. 3, k. 676. Według rozkazu był to „VII kurs narciarski”.

⁴⁹ W archiwach jest rak danych o udziale żołnierzy – instruktorów Wojska Polskiego.

⁵⁰ Rozkaz Nr 981 GK PWŚl. z dnia 23.04.1928 r. [w:] APK, PWŚl., sygn. 3, k. 679. Szkolenie ujęto w rozkazu jako „VIII kurs narciarski”.

W 1928 r. przeprowadzono dziesiąty już kurs w dniach od 26 marca do 5 kwietnia. Kierownikiem kursu został podkomisarz Józef Maślanka, kierownik Komisariatu II w Katowicach, a instruktorem wyszkolenia starszy posterunkowy Jan Dublaszewski z Komendy Szkoły. W szkoleniu uczestniczyło 11 funkcjonariuszy. Ocenę bardzo dobrą z zakończonego szkolenia otrzymały 3 osoby, ocenę dobrą kolejnych 5 policjantów, a z oceną dostateczną sklasyfikowano tylko jedną osobę. Dwie osoby nie ukończyły szkolenia⁵¹. Ostatni, jedenasty kurs narciarski przeprowadzony został w 1929 r., po czym szkolenia te zawieszono, uznając zapewne, że jest już zbyt duża ilość osób przeszkolonych (ponad 10 osób). Z dniem 14 stycznia 1929 r. rozpoczęło się szkolenie dla 15 funkcjonariuszy, pod ponownym kierownictwem podkomisarza Jana Wójcika. W rozkazie o powołaniu kursu polecono, aby słuchacze stawili się 13 stycznia 1929 r. w Komendzie Szkoły w Katowicach, w zakresie pobrania wyposażenia narciarskiego. Uczestnikom z Bielska i Cieszyna polecono zgłosić się w schronisku górskim na Baraniej Górze⁵². Szkolenie trwało do 23 stycznia, lecz w archiwach nie zachowała się informacja o jego przebiegu.

Wyniki

Celem niniejszej pracy było przedstawienie systemu podnoszenia sprawności fizycznej Policji Województwa Śląskiego w latach 1922–1939. W pracy udało się odpowiedzieć na postawione pytania badawcze i dowieść, że podnoszenie sprawności fizycznej śląskich policjantów przejawiało się, jako systemowe i zaplanowane działanie kierownictwa śląskiej policji oraz władz samorządowych Śląska, a także jako zjawisko wynikające z inicjatywy samych policjantów, dla których udział w kursach, szkoleniach i zawodach oraz zdobycie nagrody było prestiżowym osiągnięciem i wyróżnieniem. Policjanci poza służbą mogli rozwijać sportowe zainteresowania, a w szkoleniach sportowych brali udział nie tylko z „obowiązku”, ale także z innych, motywacyjnych przesłanek.

W pracy przedstawiono fakty historyczne świadczące, że podnoszenie sprawności fizycznej w szeregach śląskiej policji realizowano poprzez cały system szkoleń „sportowych” w służbie i poza służbą, podnosząc swoją sprawność w klubach i sekcjach sportowych. Część szkoleń realizowano w Komendzie Rezerwy w Katowicach, gdzie przeprowadzono szereg szkoleń w zakresie podnoszenia sprawności fizycznej, jeszcze z początkiem 1924 r. Pierwszym takim szkoleniem był kurs musztry i sprawności, przeprowadzony od 25 lutego do 30 maja 1924 r., który ukończyło 64 absolwentów. Był to ważny kurs w cyklu szkoleń sprawnościowych i może obrazować stanowisko Głównego Komendanta PWŚl. insp. L. Wróblewskiego, który w „Raporcie w sprawie jego działalności w zakre-

⁵¹ Rozkaz Nr 982 GK PWŚl. z dnia 25.04.1928 r. [w:] APK, PWŚl., sygn. 3, k. 680. W rozkazie szkolenie oznaczono jako „IX kurs narciarski”.

⁵² Rozkaz Nr 1040 GK PWŚl. z dnia 09.01.1929 r. [w:] APK, PWŚl., sygn. 3, k. 843.

sie Policji Wojewódzkiej za rok 1924” kierowanym do Wojewody Śląskiego, stwierdził po zakończeniu wskazanego kursu, iż „Od tego czasu datuje się kolosalny rozwój sportu Policji Wojewódzkiej”. Na początku kwietnia 1925 r. Główna Komenda PWŚl. zaplanowała prowadzenie drugiej edycji kursu fizycznego wyszkolenia, jak to określiła „pod kierownictwem specjalnych instruktorów”. Na kurs powołano 62 funkcjonariuszy i został ukończony przez 59 osób. Kolejna już III edycja wyszkolenia fizycznego zorganizowana została w dniu 24 kwietnia 1926 r. Na szkolenie powołano 64 funkcjonariuszy. Po intensywnym szkoleniu w dniu 16 sierpnia do egzaminu przystąpiło 61 policjantów. Ocenę bardzo dobrą otrzymał tylko przod. Ignacy Mańka, a z oceną końcową dobrą sklasyfikowano 33 osoby. Z oceną dostateczną egzamin złożyło 25 osób, a nie sklasyfikowano z powodu wcześniejszej choroby dwóch funkcjonariuszy (bez oceny niedostatecznej). Podsumowując szkolenia narciarskie w latach 1925, 1927–1929, uczestniczyło w nich łącznie 160 funkcjonariuszy śląskiej policji. Powyższe wydarzenia potwierdza w swoich badaniach Janusz Mikitin w rozprawie doktorskiej *Szkolnictwo policyjne w woj. śląskim w okresie międzywojennym* oraz dr S. Kozdrowski z NWSP w Białymstoku w *Wychowaniu fizycznym w policji woj. Śląskiego (1922–1939). Wybrane zagadnienia*. W literaturze przedmiotu brak jest innych opracowań historycznych w przedmiotowym zakresie. Mając na uwadze powyższe zdecydowałem się dokonać analizy istniejącej dokumentacji archiwalnej, gdzie można stwierdzić, że szkolenie ukończyło 140 policjantów czyli ok. 5,5% stanu garnizonu śląskiego⁵³. Jednak ilość przeszkolonych osób zupełnie wystarczała do zapewnienia prawidłowej służby policyjnej w górzystych i trudno dostępnych terenach Śląska, w okresie zimowym, kiedy drogi pokryte śniegiem lub całkowicie nieprzejezdne. Do tradycji szkoleń „zimowych” powrócił Policyjny Klub Sportowy Katowice, organizując kurs w 1938 r.⁵⁴ Tutaj również jest brak innych odniesień lub opracowań naukowych, poza pracą Jacka Dworzeckiego *Sport w szeregach Policji Państwowej II Rzeczypospolitej*.

Od dnia 27 marca do 8 maja 1934 r. sekcja pływacka PKS Katowice zorganizowała kurs pływacki dla szeregowych policji na terenie łaźni miejskiej w Katowicach. Kurs ukończyło 10 funkcjonariuszy z Komendy Rezerwy PWŚl w Katowicach⁵⁵. Kolejne szkolenie sportowe miało charakter specjalistyczny. Staraniem członków sekcji szermierczej w katowickiej szkole, w okresie od 30 września do 17 października 1936 r., odbył się specjalny kurs dla instruktorów szermierki⁵⁶.

⁵³ Stan śląskiej policji w latach 1927–1929 r. wahał się między 2525 a 2561 funkcjonariuszy (przyp. aut.).

⁵⁴ *Kalendarzyk Policji Woj. Śląskiego 1939*, s. 359.

⁵⁵ J. Jeziorski, *Z działalności Policyjnego Klubu Sportowego*, [w:] *Kalendarzyk Policji Woj. Śląskiego 1935*, s. 401.

⁵⁶ J. Jeziorski, *Z działalności Policyjnego Klubu Sportowego*, [w:] *Kalendarzyk Policji Woj. Śląskiego 1938 rok*, s. 325. Nie podano ilości uczestników szkolenia. Kurs ten miał podwójne znaczenie. Nauczano na nim instruktorów szermierki w jednostkach oraz wzbogacono przyszłą kadrę katowickiej szkoły o nowych zawodników w tej dyscyplinie.

Z kolei sekcja narciarska PKS Katowice chcąc podtrzymać wieloletnie tradycje szkoleń narciarskich na stokach Baraniej Góry w Wiśle, zorganizowała kurs narciarski. W kursie od 20 do 27 lutego 1938 r. wzięło udział 20 szeregowych policji śląskiej⁵⁷. Kurs narciarski zorganizowany przez PKS Katowice podtrzymywał tradycje szkoleń w tym zakresie realizowanych przez policję śląską w latach 1925, 1927–1929. Prowadzono również szkolenia w boksie.

Na uwagę zasługuje fakt iż sami sportowcy – policjanci, propagowali szlachetne idee sportu i rywalizacji sportowej w robotniczych dzielnicach śląskich miast, jak również wśród „trudnej” młodzieży okresu międzywojennego. Mimo że na przebieg rozwoju zamiłowania do sportu mogą wpływać różne czynniki (środowisko rodzinne, rówieśnicze), największy udział w jej kształtowaniu przypada jednak trenerowi. Policjant w mundurze stawał się dla młodzieży w klubie sportowym – mistrzem, wzorem do naśladowania i autorytetem. Organizatorem tych szkoleń była sekcja bokserska PKS Katowice, prowadząca zajęcia w katowickiej szkole⁵⁸.

Poza codziennym szkoleniem, w repertuar zajęć weszły zawody strzeleckie, z udziałem słuchaczy biorących udział w bieżących szkoleniach. W miesiącu listopadzie 1936 r. odbyły się zawody strzeleckie o mistrzostwo VII kursu szeregowych Policji Województwa Śląskiego. Program zawodów obejmował następującą konkurencję: broń – karabin wojskowy; odległość 300 metrów; tarcza – 100x60; ilość strzałów – 20 (2 serie po 10). Ilość strzałów próbnych 3. Wynik zawodów był następujący: I miejsce zajął posterunkowy Hubert Skolik; II miej-

⁵⁷ J. Jeziorski, *Sprawozdanie z działalności Policyjnego Klubu Sportowego*, [w:] *Kalendarzyk Policji Woj. Śląskiego 1939*, s. 359.

⁵⁸ Policyjny Klub Sportowy Katowice (PKS „Mewa” Roździeń, PKS „Mars” Lipiny, PKS „Pod Odrą” Łagiewniki, PKS „Opole” Królewska Huta, PKS „Głogów” Wielkie Hajduki, PKS Lubliniec, PKS „Opole” Bielsko, Policyjny Klub Szachowy Katowice) jednosekcyjnych organizacji sportowych zał. 1924–1925 rozkazem Głównego Komendanta Policji Województwa Śląskiego, scalonych w 1926 w ramach procesów centralizacyjnych (struktura wielosekcyjna), od 1928 po włączeniu PKS w Rybniku, Cieszynie i Świętochłowicach o zasięgu wojewódzkim (2000 członków); zlikwidowany w 1939, reaktywowany w 1990, rozwiązany w II poł. I. 90. XX w. Należał do najsilniejszych PKS w II RP. Prowadził sekcje: bokserską (1928–1939), ciężkiej atletyki (1927–1935), hokeja na lodzie (1931–1934), jeździectwa (1937–1939), kolarstwa (1931–1939), lekkoatletyczną (1927–1934, 1938–1939), narciarską (1927–1939), piłki nożnej (1924–1939), pływaką (1928–1939), strzelecką (1928–1939), szachową (1928–1934), szermierczą (1930–1939), tenisową (1927–1939) oraz ogólnorozwojowy oddział dziecięco-młodzieżowy. W 1928 był organizatorem IV Ogólnopolskich Igrzysk Policyjnych. Działacze: Jan Antoszewski, Jan Dublaszewski, Jakub Hostyński, Leon Koza-Kozarski, Józef Jeziorski, Augustyn Musioł, Piotr Urbańczyk, Józef Żółtaszek. Zawodnicy występujący w reprezentacji Polski: Jan Górny, Rajmund Karwicki, Stefan Kisielewski, Stanisław Piłat, Antoni Sobik, Teodor Zaczek. Osiągnięcia: 31 (13–10–8) medali MP, w tym 11 (8–2–1) w boksie, 1 (1–0–0) w strzelectwie, 21 (6–8–7) w szermierce. Zob. A. Steuer, *Koncepcje organizacyjne w sporcie katowickim na przykładzie dziejów Policyjnego Klubu Sportowego w Katowicach w latach 1924–1939*, [w:] *Kronika Katowic*, t. 6, Katowice 1996.

sce post. Ignacy Zajac; III miejsce post. Emil Siwczyk; IV miejsce posterunkowy Jerzy Mozler; V miejsce post. Wilhelm Pawliczek. W dniu zakończenia kursu osobom, które zajęły pierwsze pięć miejsc, wręczone zostały nagrody przez Głównego Komendanta PWŚL inspektora Józefa Żółtaszka⁵⁹. Kolejne zawody strzeleckie odbyły się miesiącu czerwcu 1937 r. Stawką było mistrzostwo VIII kursu szeregowych Policji Województwa Śląskiego. Program zawodów obejmował tę samą konkurencję, co przy zawodach VII kursu szeregowych śląskiej policji. Wynik rozegranych mistrzostw był następujący: pierwsze miejsce zajął posterunkowy Wilhelm Stabiński; drugie miejsce posterunkowy Engelbert Hoppek; trzecie miejsce posterunkowy Alojzy Czembor. Za zajęcie dobrych lokat słuchacze otrzymali nagrody, które w dniu zakończenia kursu uroczyście wręczył Z-ca Głównego Komendanta PWŚL. podinsp. Józef Jeziorski⁶⁰.

Widząc konieczność systematycznego podnoszenia ogólnej sprawności fizycznej przez policjantów, kierownictwo policji i władze samorządowe Śląska starały się tworzyć jak najlepsze warunki do uprawiania sportu przez swoich podwładnych. Śląscy policjanci chętnie rozwijali swoją sprawność fizyczną, co było niezwykle zjawiskiem na skalę niespotykaną w innych służbach. Policjanci ze Śląska zdobywali medale i z dumą nosili na swoich mundurach odznaki sprawności sportowej. Policja Województwa Śląskiego w okresie międzywojennym należała do najbardziej usportowionych organizacji w kraju oraz w Europie. Sportowcy z katowickiego PKS zasługują na szczególne wyróżnienie w randze istniejących w tamtym okresie policyjnych klubów sportowych w Polsce. Z czasem stał się na Śląsku ważnym i dobrze rozwiniętym ośrodkiem sportu i rekreacji.

Zakończenie

Od momentu powstania śląskiej policji w 1922 r. policyjne władze Śląska przywiązywały ogromną wagę do sprawności fizycznej swoich funkcjonariuszy. Widząc konieczność systematycznego i podnoszenia ogólnej sprawności fizycznej przez policjantów, kierownictwo PWŚL. starało się stworzyć warunki do uprawiania sportu przez swoich podwładnych. Komendanci jednostek terenowych otrzymali polecenie udzielania wszelkiej pomocy w realizacji zadań statutowych wśród policyjnych klubów oraz poparcia poczynają zmiierzających do cyt. „[...] usportowienia policjantów”⁶¹. Sprawność fizyczną funkcjonariuszy na Śląsku realizowano w trzech kierunkach: 1. Organizowano liczne kursy i szkolenia zawodowe w ramach służby w szkołach policyjnych i jednostkach terenowych.

⁵⁹ J. Jeziorski, *Z działalności Policyjnego Klubu Sportowego*, [w:] *Kalendarzyk Policji Woj. Śląskiego 1938*, s. 327–328.

⁶⁰ Tamże, s. 328.

⁶¹ AAN, KGPP, sygn. 20, k. 24. „Rozkaz nr. 743 z dnia 12 marca 1938 roku Komendanta Głównego Policji Państwowej”.

2. Przeprowadzano szkolenia specjalistyczne, które rozwijały kondycję fizyczną i podnosiły sprawność policyjną w wielu dyscyplinach sportowych przydatnych w służbie mundurowej i operacyjnej np. szermierka, boks, samoobrona jiu jitsu, biegi, strzelectwo. 3. Działalność policyjnych klubów sportowych gdzie policjanci mogli realizować swoje zainteresowania sportowe „poza służbą” w licznych sekcjach i grupach sportowych.

W bratniej służbie – policji państwowej – taką inicjatywę podjęto dopiero w 1924 r., co znajdujemy w licznych źródłach archiwalnych oraz w książce J. Drzewieckiego *Sport w szeregach Policji Państwowej II Rzeczypospolitej* z 2010 r., oraz w pracy doktorskiej J. Mikitina *Szkolnictwo policyjne w woj. śląskim w okresie międzywojennym* z 2007 r.⁶² Penetrując źródła archiwalne tego okresu, w tym prasę przedwojenną, kwartalniki policyjne oraz istniejące publikacje z zakresu szkoleń resortowych w śląskiej i państwowej policji, ustaliłem, że zjawisko podnoszenia sprawności fizycznej wśród funkcjonariuszy śląskiej policji ze zwykłych szkoleń policyjnych przerodziło się w skuteczny system podnoszenia sprawności fizycznej. Szkolenia, co do zasady, realizowane były w szkołach policyjnych i ośrodkach szkolenia na poziomie wynikającym z potencjału szkół i ośrodków. Śląscy policjanci chętnie uczestniczyli w całym systemie szkoleń sportowych. Realizowali swoje pasje w licznych klubach policyjnych i sekcjach „poza służbą”, często razem z rodzinami, przyjaciółmi i ludnością cywilną, oraz co ważne z młodzieżą, zachęcając ich do uprawiania sportu wyczynowego. Śląscy „mistrzowie” w policyjnych mundurach byli przykładem do naśladowania dla całego społeczeństwa okresu międzywojennego. Po penetracji zasobów archiwalnych policji państwowej, nie stwierdziłem, aby zjawisko podnoszenia sprawności fizycznej, występowało na tak wysokim poziomie, jak w śląskiej autonomicznej policji. Działające na terenie Polski policyjne kluby, ogniska czy koła sportowe rodzin policyjnych, pozwalały uprawiać sport policjantom, ale nie na taką skalę, jak w policji na Śląsku⁶³.

Szkolnictwo policyjne okresu międzywojennego również mogło poszczycić się własnymi organizacjami sportowymi wchodzącymi w skład całego systemu podnoszenia sprawności swoich funkcjonariuszy. Kolejnym bodźcem, motywującym polskich i śląskich policjantów do czynnego uprawiania sportu oraz podnoszenia swojej sprawności fizycznej, była chęć zdobycia Państwowej Odznaki Sportowej. Noszenie jej na mundurze było ogromnym zaszczytem i wyróżnieniem.

Zawody organizowane przez Policję dostarczały sportowych emocji dla publiczności, ale przede wszystkim były sprawdzianem sprawności dla samych po-

⁶² J. Mikitin, *Szkolnictwo policyjne w woj. śląskim w okresie międzywojennym*, Praca doktorska Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach [online, dostęp: 20.05.2021].

⁶³ Stan osobowy Policji Państwowej na dzień 1 stycznia 1938 roku: 730 oficerów, tym 153 w służbie śledczej, 27 874 szeregowych, w tym 2662 w służbie śledczej oraz 276 w jednostkach konnych. W 1938 r. stan osobowy Policji Śląskiej wynosił: 61 oficerów, 228 funkcjonariuszy służby śledczej, 2085 funkcjonariuszy służby mundurowej (przyp. aut.).

licjantów. Organizacja zawodów, zasięg i upowszechnienie sportu na terenie Śląska i całej II RP na bazie policyjnych organizacji sportowych spowodowały, iż sport w powojennej Polsce i na Śląsku znacznie się rozwinął. Rekapitulując, należy stwierdzić, że pomimo szeregu problemów, którym musiała sprostać młoda śląska formacja policyjna, jej działalność na polu krzewienia kultury fizycznej była imponująca. Przyniosła bowiem wymierne efekty w postaci skutecznej walki z przestępczością.

Bibliografia

A. Źródła

I. Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych, Komenda Główna Policji Państwowej.

Archiwum Państwowe w Katowicach, Zespół Policji Województwa Śląskiego.

II. Źródła drukowane

Rozporządzenie Ministra Spraw Wojskowych z dnia 18 kwietnia 1932 r. wydanego w porozumieniu z Ministrami: Spraw Wewnętrznych oraz Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, zmieniające rozporządzenie z dnia 15 grudnia 1930 r. w sprawie wykonania rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 27 czerwca 1930 r. o Państwowej Odznace Sportowej (M.P. z 1932 r., Nr 134, poz. 165).

Rozporządzenie Wojewody Śląskiego z dnia 17 czerwca 1922 rok (Dz.U.Śl. z Nr 13, poz. 87).

Regulamin Związku Strzeleckiego, Komenda Główna Związku Strzeleckiego, Warszawa 1930 rok.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 czerwca 1930 r. o Państwowej Odznace Sportowej (M.P. z 1930 r., Nr 169, poz. 255).

III. Prasa i czasopisma

Kalendarzyk Policji Województwa Śląskiego 1929, 1933–1939.

„Kwartalnik Kadry Kierowniczej Policja” (Szczytno) 2006.

„Kronika Katowic” (Katowice) 1996.

„Kwartalnik Policyjny” (Legionowo) 2014.

„Na Posterunku” 1928.

IV. Źródła internetowe

Encyklopedia PWN, [online, dostęp: 15.05. 2021.].

Muzeum Historii Katowic, [online, dostęp: 19.05.2021].

Mikitin J., *Szkolnictwo policyjne w woj. śląskim w okresie międzywojennym*, praca doktorska, Wydział Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach [online, dostęp: 20.05.2021].

Baza Internetowy System Aktów Prawnych – Monitor Polski 1932, nr 134 poz. 165, [online, dostęp: 22.05.2021].

B. Literatura

- Ciągwa J., *Autonomia śląska (1922–1939)*, Muzeum Śląskie, Katowice 1988.
- Jabłoński T., *Szkolnictwo policyjne w latach 1918–1954*. Wydawnictwo Szkoły Policji w Słupsku, Słupsk 1995.
- Marzec H., *Na ringu. Leksykon śląskiego boksu*, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 2014.
- Mikitin J., Grześkowiak G., *Policja województwa śląskiego 1922–1939*, Wydawnictwo ZP, Warszawa 2008.
- Osmólski P., *Leksykon boksu*, Wydawnictwo Sport i Turystyka, Warszawa 1989.
- Zbijowski, G., *Sport w Policji Województwa Śląskiego w latach 1922–1939*, praca doktorska, AWF Katowice 2013.

Deklaracja braku konfliktu interesów

Autor deklaruje brak potencjalnych konfliktów interesów w odniesieniu do badań, autorstwa i/lub publikacji artykułu *Sport w Policji Państwowej Województwa Śląskiego w latach 1922–1939*.

Finansowanie

Autor nie otrzymał żadnego wsparcia finansowego w zakresie badań, autorstwa i/lub publikacji artykułu *Sport w Policji Państwowej Województwa Śląskiego w latach 1922–1939*.

Declaration of Conflicting Interests

The author declared no potential conflicts of interests with respect to the research, authorship, and/or publication of the article *Sport w Policji Państwowej Województwa Śląskiego w latach 1922–1939*.

Funding

The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of the article *Sport w Policji Państwowej Województwa Śląskiego w latach 1922–1939*.

<http://dx.doi.org/10.16926/sit.2021.04.25>

Emanuel JÓZEFACKI*

<https://orcid.org/0000-0003-0078-6392>

Przyczynek do dziejów piłki nożnej na Lubelszczyźnie w latach 1922–1939

Jak cytować [how to cite]: Józefacki E., *Przyczynek do dziejów piłki nożnej na Lubelszczyźnie w latach 1922–1939*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2021, t. 4, nr 4, s. 47–65.

A contribution to the history of football in the Lublin region in 1922–1939

Abstract

The main purpose of the article is to collect and organize all the facts related to the history of football in the Lublin region. Determining the time limit from the establishment of the Lublin Regional Football Association from February 26, 1922 to the memorable Polish Junior Football Championship until 1939, in which Unia Lublin defeated Wisła Kraków with a result of 3:2. The final thread of the article is the junior final match which was played on June 4, 1939 in Warsaw as the pre-match of the Poland-Switzerland match which ended with the result 1:1. The article shows what the first official football matches looked like, what the clubs participating in the national games had to face, and how the structures of the Lublin District Football Association organization changed over the years. Most of the facts presented in this article can be found in the chronicles of football clubs from the very beginning of their operation, as well as in the annual reports on sports and organizational activities that were submitted during general meetings by club leaders during the period in question.

Keywords: history of football, Lublinianka, football club, the Lublin region, Lublin District Football Association.

* Mgr, Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Wychowania Fizycznego; e-mail: emanuel.jozefacki@gmail.com

Streszczenie

Głównym celem artykułu jest zebranie i uporządkowanie wszystkich faktów związanych z początkiem dziejów piłki nożnej na Lubelszczyźnie. Cezura czasowa obejmuje okres od utworzenia Lubelskiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej dnia 26 lutego 1922 roku do finału Mistrzostw Polski Juniorów w piłce nożnej w 1939 roku, w którym to Unia Lublin pokonała Wisłę Kraków 3:2. Od Walnego Zgromadzenia Polskiego Związku Piłki Nożnej minęło 99 lat, wówczas uchwalono i powołano trzy nowe Związki Okręgowe: Lubelski, Górnego Śląska i Wileński. Wątkiem końcowym artykułu jest mecz finałowy juniorów który rozegrano 4 czerwca 1939 roku w Warszawie jako przedmecze spotkania Polska-Szwajcaria, który zakończył się wynikiem 1:1. Na trybunach stadionu Wojska Polskiego zasiadły w komplecie centralne władze piłkarskie polskiego sportu, w tym wiele znakomitości z życia politycznego i kulturalnego. Artykuł ukazuje, jak wyglądały pierwsze oficjalne mecze piłki nożnej, z czym musiały się zmierzyć kluby uczestniczące w rozgrywkach krajowych a także jak zmieniały się na przestrzeni lat struktury organizacji Lubelskiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej (LOZPN). Większość faktów przedstawionych w tym artykule znajduje się w kronikach klubów piłkarskich od samego początku ich działalności, a także w corocznych sprawozdaniach z działalności sportowej i organizacyjnej, jakie w omawianym okresie składane były podczas walnych zgromadzeń przez klubowych liderów.

Słowa kluczowe: historia piłki nożnej, Lublinianka, klub piłkarski, Lubelszczyzna, Lubelski Okręgowy Związek Piłki Nożnej.

Wprowadzenie

Artykuł ma na celu przedstawienie przyczynku do dziejów piłki nożnej na Lubelszczyźnie, od utworzenia Lubelskiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej (LOZPN) w roku 1922 do roku 1939, kiedy to w dniu 4 czerwca rozegrano finał Mistrzostw Polski Juniorów. W odniesieniu do stanu badań dziejów piłki nożnej na Lubelszczyźnie w tym okresie należy wymienić publikację, które są przyczynkami do realizowanego problemu. Istotne znaczenie ma monografia T. Drozdek-Małolepszej i E. Małolepszego pt. *Kultura Fizyczna i turystyka w województwie wołyńskim w latach 1921–1939*¹. Publikacja przedstawia kulturę fizyczną i turystykę w województwie wołyńskim w latach 1921–1939. Znaczące są informacje o początkach Lubelskiego OZPN, gdzie kluby piłkarskie z Wołynia brały udział w rozgrywkach tegoż okręgu, w latach 1922–1927². W 2008 roku została opublikowana książka M. Polkowskiego i A. Szwabego *Lubelska piłka nożna – Ludzie... Kluby... Wydarzenia...*, która wprowadza do dziejów początków piłki nożnej na ziemiach Lubelszczyzny i przedstawia zarys na przestrzeni 86 lat historii klubów i wybitnych piłkarzy z tego regionu³. Wśród artykułów naukowych, które stanowią przyczynek do dziejów powstania piłki nożnej na Lubelszczyźnie w la-

¹ E. Małolepszy, T. Drozdek-Małolepsza, *Kultura fizyczna i turystyka w województwie wołyńskim w latach 1921–1939*, Wydawnictwo Nauka i Innowacje, Poznań 2020.

² „Monitor Wołyński” 2017, nr 9, s. 7.

³ M. Polkowski, A. Szwabe, *Lubelska piłka nożna – Ludzie... Kluby... Wydarzenia...*, Wydawnictwo Jantar, Lublin 2008.

tach 1903–1922, należy wspomnieć o pracy E. Józefackiego *The Origin of Football in Poland's Lublin Province, 1903–1922*, opublikowanej w czasopiśmie naukowym „The International Journal of the History of Sport” w 2021 roku. Artykuł stara się ukazać genezę powstania i działalność pierwszych klubów na Lubelszczyźnie oraz ich dalsze losy, do powstania LOZPN w roku 1922⁴. Reasumując, należy zwrócić uwagę, że wymienione publikacje są głównie przyczynkami do podjęcia szczegółowych badań naukowych na temat dziejów piłki nożnej na Lubelszczyźnie w latach 1922–1939. W dotychczasowym stanie badań, odnosząc się do zawartej problematyki, brak jest publikacji, która w sposób syntetyczny podejmowałaby przedmiotową tematykę i wypełniłaby tę lukę badawczą.

Problemy i metody badawcze

W przygotowaniu artykułu zostały wykorzystane następujące metody badawcze: metoda analizy źródeł historycznych, syntezy, indukcji, dedukcji oraz metoda porównawcza. Wysunięto następujące problemy badawcze:

1. Czy w okresie międzywojennym nastąpił wzrost poziomu piłki nożnej na Lubelszczyźnie?
2. Jaki wpływ na poziom aktywności fizycznej miało współzawodnictwo sportowe?
3. Czy wojsko miało wpływ na rozwój klubów i popularyzację piłki nożnej na terenach Lubelszczyzny?
4. Czy kluby sportowe, towarzystwa o charakterze społecznym i sportowym, miały jakikolwiek wpływ na politykę?

Przy przygotowaniu artykułu wykorzystano źródła drukowane, archiwalne i prasowe. Kwerendę materiałów źródłowych przeprowadzono m.in. w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Państwowym w Kielcach, Archiwum Państwowym w Krakowie, Archiwum Państwowym w Lublinie, Narodowym Archiwum Cyfrowym. Wartościowe materiały źródłowe posiada Archiwum Państwowe w Lublinie, szczególnie w odniesieniu do źródeł drukowanych, takich jak roczniki czy sprawozdania. Niezbędnym materiałem źródłowym okazały się źródła prasowe, szczególnie czasopisma, które zostały uzupełnione i poszerzone przez literaturę⁵.

W wynikach badań na wstępie przedstawiono genezę Lubelskiego OZPN w roku 1922 wraz z pierwszymi strukturami zarządu. Omówiono system rozgrywek oraz wyniki poszczególnych klubów z terenu Lubelszczyzny. W dalszej części omówiono wkład żydowskich klubów piłkarskich, szczególnie skupiając się na kwestii, jaki miały one wpływ na dalszy rozwój piłki nożnej w LOZPN. Na-

⁴ E. Józefacki, *The Origin of Football in Poland's Lublin Province, 1903–1922*, „The International Journal of the History of Sport” 2021, 1, p. 1–17.

⁵ Pełny wykaz literatury znajduje się w bibliografii.

stępnie opisano okres najcięższych lat związanych z kryzysem gospodarczym i to jaki miał on wpływ na działanie lokalnych klubów, infrastrukturę sportową czy zaplecze klubowe. Skupiono się również na uwidocznieniu i pokazaniu celu i roli szkolenia juniorów przy zespołach seniorskich oraz to, jaki to miało dalszy wpływ na sukces juniorów Unii Lublin, którzy w 1939 roku wywalczyli tytuł Mistrza Polski.

Pilka nożna w okresie II Rzeczypospolitej na Lubelszczyźnie

Zawarto w artykule w szczególności zakres historii sportowych klubów, z głównym uwzględnieniem piłki nożnej, która była i jest „wiodącą dziedziną sportu” zarówno w samym Lublinie, jak i na Lubelszczyźnie⁶. Okres II Rzeczypospolitej na Lubelszczyźnie był czasem intensywnej odbudowy i dynamicznego rozwoju. Lublin, po odzyskaniu niepodległości, stał się stolicą centralnie położonego województwa, znajdując się jednocześnie na szlaku kolejowym Warszawa–Lwów i stanowiąc ważny ośrodek miejski. Skupiało się w nim życie społeczne, kulturalne, naukowe, polityczne a przede wszystkim sportowe⁷. W roku 1920 powstała w mieście między innymi pierwsza polska wytwórnia lotnicza – Plage i Laśkiewicz, która w latach 1921–1935 produkowała samoloty, w tym od 1928 roku własne konstrukcje, pod nazwą Lublin⁸. Zakłady te produkowały samoloty marki Lublin, później produkcja przeniosła się do znacjonalizowanej Lubelskiej Wytwórni Samolotów. W roku 1926 obok Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego powstała druga wyższa uczelnia o tym samym charakterze – jezuickie Bobolanum. W 1927 roku powstało Towarzystwo Przyjaciół Nauk, koncentrujące się na badaniach głównie regionalnych, których wyniki publikowano w „Pamiętniku Lubelskim”⁹.

Miasto podjęło także próby kreowania swego wizerunku. Przeobrażenia zachodzące w przestrzeni społeczno-gospodarczej, przejawiały się na wielu płaszczyznach, co skutkowało znacznym przyrostem demograficznym¹⁰. Lublin był jednak wówczas niekwestionowaną, bo także administracyjną, stolicą regionu. Przekładało się to również na struktury i zarządzanie sportem w okresie II RP. To właśnie w Lublinie znajdowały się i działały „regionalne centrale” i władze sportowe, to tu zapadały decyzje dotyczące sportu. To, co działo się w sporcie

⁶ J. Goksiński, *Klubowa historia polskiej piłki nożnej do 1939 r.*, t. 1: *Regiony – branże – frekwencja*, PZI Softena, Warszawa 2012, s. 15.

⁷ T. Delaney, T. Madigan, *Sports. Why People Love Them!*, UPA, New York 2009, s. 24.

⁸ W. Ćwik, J. Reder, *Lubelszczyzna. Dzieje rozwoju terytorialnego, podziałów administracyjnych i ustroju władz*, Wydawnictwo Lubelskie, Lublin 1977, s. 201.

⁹ <http://dlibra.umcs.lublin.pl/dlibra/docmetadata?id=269&from=publication>, [dostęp: 10.09.2020].

¹⁰ A. Jakubowski, U. Bronisz, E. Łoś, *Historia Lublina w Liczbach*, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2018, s. 87.

lokalnym nie wynikało już z naśladowania określonych wzorców, a było przede wszystkim rezultatem adekwatnych regulacji prawnych¹¹. I dlatego tak bardzo chciano uporządkować sprawy formalne przynależności LOZPN do Polskiego Związku Piłki Nożnej (PZPN), żeby można było zobaczyć swój ulubiony zespół w zmaganiach z najlepszymi drużynami z Polski¹². Mówi o tym fragment wydawnego w 1925 roku, „Rocznika PZPN – Pięciolecie Polskiego Związku Piłki Nożnej 1919–1924”:

Walne zgromadzenie 26 lutego 1922 uchwaliło powstanie 3 nowych Związków Okręgowych Piłki Nożnej: Górnos Śląskiego, Lubelskiego i Wileńskiego, zmieniło regulamin zawodów o mistrzostwo, określiło jako siedzibę PZPN na przeciąg dalszych trzech lat (1923–1925) znowu miasto Kraków, określiło dokładnie prawo wnoszenia odwołań i protestów, stwarzając przytem nową instancję, Referendum Związków Okręgowych...¹³.

Ten ważny dla lublinian zjazd obradował do 4 nad ranem następnego dnia. Towarzyszyły temu długie debaty delegatów z Lublina, między innymi mjr. Franciszka Grabowskiego i por. Dyonizego Jarosza¹⁴.

W pierwszy skład zarządu Lubelskiego OZPN w 1922 roku wchodził m.in.: mjr Franciszek Grabowski, który został prezesem, kpt. Bronisław Laliczyński, por. Z. Kulczycki pełnił wówczas funkcję skarbnika, sierż. A. Heidrych, który pełnił funkcję sekretarza. Siedziba ówczesnego Lubelskiego OZPN, począwszy od 1922 roku mieściła się w Lublinie przy ul. Wieniawskiej 1¹⁵. W pierwszych oficjalnych rozgrywkach w strukturach PZPN, mistrzem klasy A okręgu lubelskiego został WKS Lublin, i na początek zmagania trafił na najlepszą drużynę okręgu krakowskiego – Cracovię, lwowskiego – Pogoń i górnośląskiego – Ruch Wielkie Hajduki. Grano system każdy z każdym, mecz oraz rewanż. Ze wszystkich sześciu zaplanowanych spotkań zawodnicy z Lublina zdołali wygrać tylko jedno (3:2) i był to rewanż z Ruchem Wielkie Hajduki (w pierwszym meczu była przegrana 1:3 w Chorzowie). Piłkarze z Lublina przegrali ponadto z: Pogonią Lwów (pierwszy mecz 0:4, drugi mecz 0:11), Cracovią (pierwszy mecz 1:7, drugi mecz 0:6). Piłkarze Wojskowego Klubu Sportowego (WKS) Lublin mogli tylko podpatrywać zmagania finału mistrza „południa” (Pogoń Lwów) z najlepszą drużyną „północy” (drużyną Warty Poznań). W pierwszym meczu padł remis 1:1, natomiast w rewanżu Pogoń Lwów wygrała 4:3, tym samym zapewniając sobie tytuł Mistrza Polski. W sezonie 1923 piłkarze lwowskiej Pogoni obronili tytuł, pokonując już wtedy jako mistrz grupy wschodniej, najlepszy zespół z grupy za-

¹¹ M. Skawiński, *Kultura fizyczna na Lubelszczyźnie w latach 1944–1974*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1989, s. 96.

¹² „Przegląd Sportowy” 1922, nr 10, s. 3.

¹³ *Rocznik Polskiego Związku Piłki Nożnej. Pięciolecie Polskiego Związku Piłki Nożnej (1919–1924)*, Kraków 1925, s. 12.

¹⁴ J. Lechowski, E. Potorejko, P. Smaczny, M. Szymkowiak, *Polski Związek Piłki Nożnej. Zarys historii 1919–1994*, Wydawnictwo „Sport i Turystyka”, Warszawa 1994, s. 23.

¹⁵ *Rocznik Polskiego Związku Piłki Nożnej*, s. 11.

chodniej – Wisłę Kraków, w pierwszym meczu było 3:0, natomiast w drugim meczu było 2:1. W tych zmaganiach WKS Lublin zdobył 1 punkt, który udało się zdobyć w meczu z Laudą Wilno (zakończonym bezbramkowym remisem), w rewanżu lublinianie musieli uznać wyższość przeciwnika przegrywając 0:3. Oprócz tego piłkarze z Lublina przegrali 0:8 i 0:7 z Pogonią Lwów oraz 1:6 i 0:6 z Polonią Warszawa¹⁶. W skład LOZPN w 1923 roku wchodziły następujące kluby i towarzystwa które prowadziły sekcje piłki nożnej. W rozgrywkach klasy A występowały: WKS (Wojskowy Klub Sportowy) Lublin, WKS Kresy, WKS Chełm, Brześć n. Bugiem, WKS Hallerczyk Równe. W rozgrywkach klasy B, występowały: WKS Zamość, WKS Włodzimierz Wołyński, WKS Łuck, WKS Kowel, KS (Klub Sportowy) Lublinianka Lublin, ŻKS (Żydowski Klub Sportowy) Makkabi Lublin, w rozgrywkach klasy C: KS (Klub Sportowy) Strzelec Lublin, KS (Klub Sportowy) Szomryja Lublin, AZS (Akademicki Związek Sportowy) Lublin, KS (Klub Sportowy) Zagończyk Sarny. Do członków nadzwyczajnych były zaliczone: WKS Dubno i Harcerski KS Lublin. W obliczu usystematyzowanej struktury klubów sprawami sędziowskimi Okręgowy Związek Piłki Nożnej zajął się 12 marca 1922 roku. Po zaliczeniu egzaminu kilkanaście osób otrzymało swoje pierwsze legitymacje sędziowskie (w tym gronie znaleźli się m.in.: W. Jarosz, L. Lusztig, J. Bryl, B. Cymerman), wdrożono też wprowadzenie działania ewidencji Kolegium Sędziów. Pierwszym przewodniczącym Kolegium Sędziów został por. S. Kopanicki. Powoływanie nowych zarządów w klubie czy w związku, oraz powierzanie nowych funkcji wiązało się również z licznymi nieporozumieniami. Do jednego z takich nieporozumień doszło w klubie WKS Lublin II. Wewnętrzne spory w 1923 roku doprowadziły do oderwania się części zawodników (głównie byłych juniorów WKS Lublin) i powstania nowego klubu cywilnego, Lublinianki, który mógł funkcjonować dzięki wsparciu sponsorów: dr. Jana Arnsteina i mec. Stanisława Kuczewskiego którzy jednocześnie byli jego założycielami¹⁷.

Jednak do rozwijającej się piłki na Lubelszczyźnie krytycznie podchodziły władze administracyjne (w szczególności te lokalne). Brakowało szczególnie wsparcia dla propagowania kultury fizycznej, w tym wsparcia finansowego, i tylko dzięki działaniom WKS oraz licznych kwest na rzecz klubów organizowanych na meczach, ten sport mógł dalej się rozwijać, co potwierdza przytoczony fragment z rocznika PZPN:

Ale jest w Polsce jedna władza, która z właściwym zrozumieniem rzeczy odnosi się do sportu, a jest nią wojskowość polska. Wszędzie, gdzie tylko żyje sport w Polsce, było wojsko tym czynnikiem, który na pewno udzielił poparcia budzącemu się ruchowi sportowemu, czyto przez wypożyczenie boiska, czyto przez pomoc w budowie jego, czyto przez dostarczenie ludzi do organizacji władz klubowych a nawet związkowych; dość wspomnieć, że w Polskim Związku Piłki Nożnej są do dzisiaj nawet całe okręgi, jak Lu-

¹⁶ Tamże, s. 18.

¹⁷ „Ziemia Lubelska” 1923, nr 98, s. 8.

belski i Wileński, które zawdzięczają swą organizację i egzystencję po prostu wojskowości. Cały szereg klubów wojskowych, przynależnych do PZPN, świadczy najdobitniej, jak wielkie usługi oddało wojsko w budowie sportu polskiego. Jest tak wielkie, iż odbija ogromnie w porównaniu z działalnością, względnie beczynnością innych władz¹⁸.

Na początku 1924 roku, jak można było przeczytać w lokalnej prasie (czasopiśmie „Nowa Ziemia Lubelska”) p. A. Budny, właściciel gruntów pod lubelskie boisko przy ul. Lipowej (gdzie drużyny grały od początku powstania LOZPN), zamknął obiekt za zaległości w wysokości 1500 zł i nieopłacenie czynszu dzierżawnego przez LOZPN i lokalne kluby. Kluby te znalazły się w dość trudnej sytuacji, biorąc pod uwagę trwający sezon. Z pomocą przyszło wojsko, oddając pobliskie koszary na boisko, w celu kontynuowania dalszych rozgrywek ligowych. W tym samym czasie miejscowy WKS Lublin rozpoczął budowę nowego stadionu na placu między ulicami Szpitalną i Okopową w Lublinie¹⁹.

Żydowskie kluby działające na terenie Lubelszczyzny

Nieodzownym elementem rozwijania piłki nożnej na Lubelszczyźnie był rozwój piłki nożnej klubów żydowskich²⁰. W dwudziestoleciu międzywojennym Lublin zamieszkiwany był przez przedstawicieli różnych narodowości oraz wyznań²¹. Dominującą grupę stanowili Polacy, drugą pod względem liczebności grupą etniczną była ludność żydowska. W 1931 roku w Lublinie mieszkało 38 937 Żydów, co stanowiło 34,6% ogółu ludności²². Dlatego znaczny swój wkład w życie sportowe i polityczne Lubelszczyzny miały żydowskie kluby sportowe, które istniały w Lublinie przez cały wzmiankowany okres. Pierwszym spośród tych klubów było powiązane z Organizacją Syjonistyczną Żydowskie Towarzystwo Gimnastyczno-Sportowe Szimшон, które istniało w latach 1917–1920. Kolejnym, a zarazem najdłużej istniejącym żydowskim klubem sportowym w Lublinie, było założone w 1919 roku Żydowskie Towarzystwo Gimnastyczno-Sportowe Makkabi, które w 1924 roku połączyło się z powstałym na początku lat 20. klubem Jardenia (wcześniej Szomrija). W wyniku tego połączenia powstało Żydowskie Towarzystwo Gimnastyczno-Sportowe Hakoach (hebr. siła), które od 1937 roku ponownie występowało w barwach Makkabi²³. Żydowskie Towarzystwo Gimnastyczno-Sportowe Makkabi zyskało miano największego i najwszechstronniejszego żydowskiego klubu sportowego w całej Europie. Polski

¹⁸ *Rocznik Polskiego Związku Piłki Nożnej*, s. 22.

¹⁹ „Nowa Ziemia Lubelska” 1924, nr 99, s. 6.

²⁰ „Przegląd Sportowy” 1923, nr 43, s. 4.

²¹ F. Cieślak, H. Gawarecki, M. Stankowa, *Lublin w dokumencie 1317–1967. Wybór źródeł, wstęp i opracowanie*, Wydawnictwo Lubelskie, Lublin 1976, s. 11–13.

²² J. Frojd, *Szimшон. Pierwsze żydowskie towarzystwo gimnastyczno-sportowe. Dos buch fun Lublin*, Paris 1952, s. 4.

²³ Tamże.

Związek Makkabi był jednym z filarów Światowej Unii Makkabi. W 1930 roku zrzeszał około 30 tysięcy sportowców w 250 klubach sportowych na terenie całego kraju. Twierdzono, że doskonale łączy idee syjonizmu i realizuje „Muskeljudentum” (niem. muskularne żydostwo, który zaczął funkcjonować na początku XX wieku i stanowił z zerwaniem ze stereotypowym postrzeganiem Żydów jako słabych fizycznie)²⁴. Potwierdzeniem tej tezy może być fakt, że w trakcie pierwszej światowej Makkabiady która odbyła się w Tel Awiwie w 1932 roku, brało udział 19 reprezentacji różnych krajów, w tym Polska, która zajęła pierwsze miejsce. Swoją sukces powtórzyła rok później podczas zimowej Makkabiady w Zakopanem²⁵. Sukces polskiej reprezentacji na pierwszej Makkabiadzie przyczynił się do rozwoju sieci kolejowej w Polsce, z uwagi bowiem na kolejną zimową Makkabiadę, która miała odbyć się w Zakopanem, uruchomiono dodatkowe połączenia kolejowe, w tym między polską stolicą Tatr i Lublinem²⁶. W samym Lublinie zapoczątkowano szereg inwestycji komunalnych, które miały poprawić warunki życia mieszkańców. Rozbudowie i unowocześnieniu poddano miejską infrastrukturę sieciową, powstawały nowe obiekty użyteczności publicznej (budynki sakralne i mieszkalne). W 1932 roku w Lublinie w wyniku dużego zainteresowania piłką nożną w tym społeczności żydowskiej, znajdowały się cztery boiska, gdzie jedno z nich leżało w dzielnicy żydowskiej. Boiska znajdowały się na ulicach: Sienna, Okopowa, Lipowa oraz Narutowicza²⁷. Przyjęty w latach 1929–1932 ogólny plan zabudowania m. Lublina stanowił podstawę rozwoju przestrzenno-funkcjonalnego miasta aż do wybuchu II wojny światowej. Zmianie ulegała również struktura mieszkańców, w tym przede wszystkim w wymiarze narodowościowym, wyznaniowym i zawodowym²⁸.

W Lublinie działał szereg żydowskich klubów robotniczych różnych orientacji politycznych (syjonistycznych i antysyjonistycznych). Syjonistycznym klubem robotniczym był założony w 1927 roku i związany z partią Poalej Syjon Prawica, Żydowski Robotniczy Klub Sportowy Hapoel. Był pierwszym w Polsce klubem z międzynarodowego stowarzyszenia sportowego Hapoel i w swojej strukturze nawiązywał do palestyńskiej drużyny o tej samej nazwie. Inną żydowską drużyną robotniczą z Lublina był Żydowski Robotniczy Klub Sportowy Sztern (jid. Gwiazda), założony w 1926 roku i powiązany z partią polityczną Poalej Syjon Lewica. Swoje towarzystwo sportowe posiadała lewicowa, antysyjonistyczna partia polityczna Bund: Robotnicze Towarzystwo Wychowania Fi-

²⁴ M. Nordau, *Muskeljudentum. Die Zukunft der Juden*, Vandenhoeck & Ruprecht, Berlin 1906, s. 22.

²⁵ „Nasz Przegląd Ilustrowany” 1932, R. 10, nr 16, s. 1, 4.

²⁶ J. Goksiński, *Klubowa historia polskiej piłki nożnej do 1970 roku*, PZI Softena, Warszawa 2013, s. 24.

²⁷ Na podstawie mapy Lublina z *Przewodnika po Polsce związku polskich towarzystw turystycznych*, t. 2 z 1932 roku, Wydawnictwo BiK, s. 37.

²⁸ T. Radzik, A. Witusika, *Lublin w dziejach i kulturze Polski*, Krajowa Agencja Wydawnicza – Lublin, Lublin 1997, s. 266.

zycznego Morgensztern (Jutrznia), które zostało założone w połowie lat 20, natomiast oficjalnie zarejestrowane zostało w 1928 roku. W 1932 roku powstał w Lublinie deklarujący się jako bezpartyjny Żydowski Klub Sportowy Wieniawa, który przez krótki okres (1935–1936) był klubem żydowsko-polskim. Inne towarzystwa działały bardzo krótko (Żydowski Akademicki Klub Sportowy, Klub Sportowy Jordan) lub nie uzyskały zgody na legalizację (Żydowskie Koło Sportowe na Kalinowszczyźnie, Żydowski Klub Sportowy Start). W mieście istniały także nieoficjalne drużyny amatorskie – Neszer (z którego wyrósł klub Hapoel), Issachar i Gibor²⁹. Z początku bo od 1922 roku drużyny z Lublina grały na Słomianym Rynku. Potem zaś kluby zrzeszone w Lubelskim Związku Piłki Nożnej swoje mecze rozgrywała na boisku Wojskowego Klubu Sportowego Unia przy skrzyżowaniu ulic Lipowej i Obrońców Pokoju³⁰. Dzięki społeczności żydowskiej w szkolnictwie w roku 1930 za sprawą rabina Majer Szapira powstaje wówczas Jeszywas Chachmej Lublin (hebr. ישיבת חכמי לובלין, Lubelska Szkoła Mędróców). Wyróżniała się tym, że była to największa uczelnia talmudyczna na świecie. W jej gmachu mieściła się synagoga, biblioteka z bardzo bogatym księgozbiorem, który liczył sobie ponad 22 tys. pozycji książek, głównie literatury rabinicznej i 10 tys. czasopism. W piwnicy mieściła się najbardziej kosztowna z mykw na świecie. Obok niej funkcjonowało jeszcze szereg innych, również wpływowych szkół kultury żydowskiej, które miały znaczący wpływ na rozwój miasta Lublina, który był coraz bardziej rozpoznawany. Sport, a w sposób szczególnie piłka nożna ukazywała, że tożsamość polska i żydowska nie są ze sobą sprzeczne³¹.

W obliczu nagłego kryzysu

Pomimo tak dużego zainteresowania piłką nożną, z roku na rok brakowało funduszy zarówno na organizację meczów, jak i na rozbudowę infrastruktury sportowej. Z danych „Małego Rocznika Statystycznego” z 1939 roku wynika, że przeciętne zarobki miesięczne w 1935 roku, lubelskiej społeczności robotniczej objętej ubezpieczeniem emerytalnym w ZUS, wynosiła: dla mężczyzn 102,77 zł, a dla kobiet już tylko 53,32 zł³². Natomiast zarobek miesięczny pracownika umysłowego objętego ubezpieczeniem emerytalnym w ZUS wynosił w 1935 roku 280,50 zł dla mężczyzny i 170,80 zł dla kobiety³³. Specjalną grupę społeczną stanowiły osoby pracujące jako funkcjonariusze państwowi, w tym wojskowi zawodowi. Oficerowie mogli liczyć na wysokie pobory, podporucznik mający na

²⁹ J. Frojd, dz. cyt., s. 14.

³⁰ „Lubliner Tugblat” 1930, R. 13, nr 205, s. 6.

³¹ J. Frojd, dz. cyt., s. 8.

³² *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 14.

³³ Tamże, s. 15.

utrzymaniu rodzinę otrzymywał 266,00 zł, a już jako porucznik pobierał żołd wynoszący 324,00 zł. W administracji publicznej oraz w szkolnictwie przeciętne wynagrodzenie oscylowało w około 200,00 zł. Natomiast pracownicy poczty i kolei najczęściej z kasy pobierali wynagrodzenie w wysokości 145,00–175,00 zł³⁴. Co ciekawe koszty życia w Lublinie, biorąc pod uwagę ceny artykułów spożywczych oscylowały na poziomie 88%³⁵. O ile w marcu 1922 roku w Lublinie istniało 87 czynnych zakładów przemysłowych, to w przeddzień wybuchu wojny w roku 1939 było ich blisko 200³⁶. W międzywojennym Lublinie zakłady przemysłowe należały do drobnych przedsiębiorstw, a sam handel charakteryzował się wielobranżowością. Istniały zakłady o dziewiętnastowiecznym rodowodzie, takie jak: Fabryka Wag Wilhelma Hessa, Browar Vetterów, Fabrykę Plagego-Laśkiewicza, jednak ich okres świetności zamknął kryzys lat 30. XX wieku. A całkowity dynamiczny rozwój przemysłowy Lublina zahamowała II wojna światowa³⁷.

Podobnie było w lubelskiej piłce nożnej, gdzie aspekty gospodarki miały wpływ na dalszy rozwój tej dyscypliny³⁸. I tak rok 1924 był rokiem przerwy w rywalizacji o mistrzostwo Polski, spowodowanej przygotowaniem do pierwszego w historii olimpijskiego występu polskich piłkarzy na igrzyskach w Paryżu³⁹. Rok później, w następnym sezonie, zreformowano rozgrywki, dzieląc mistrzów 9 już okręgów na trzy grupy. Lublinian zestawiono z najlepszymi drużynami ze Lwowa i Wilna. Grupę północną utworzyły: Toruń, Poznań i Warszawa, a grupę południowo-zachodnią: Górny Śląsk, Łódź i Kraków. Lubelszczyznę reprezentowała w tym roku Lublinianka, mając tym samym za przeciwników mistrzów Polski z Pogoni Lwów i Pogoni Wilno. Zawodnicy z Lublina i tym razem musieli uznać wyższość innych zespołów, z Pogonią we Lwowie przegrana 0:3 i lubelskim rewanżu też padł ten sam wynik, natomiast z drużyną z Wilna przegrana 2:1 w Lublinie⁴⁰.

Wydawało się że lubelska piłka rozwija się dobrze, o czym może świadczyć fakt gwałtownego wzrostu liczby klubów piłkarskich i zarejestrowanych, czynnych zawodników, a także rosnąca liczba meczów. W całej Polsce rozegrano ich 19 173, z czego 569 w okręgu lubelskim (dla porównania w krakowskim rozegrano 4018 spotkań, w łódzkim 1422, w toruńskim 574). Te dane liczbowe pokazują, że procentowo stosunek rozegranych spotkań do zarejestrowanych drużyn stawił okręg lubelski na wysokim, trzecim miejscu w całym kraju. Jednak

³⁴ Tamże, s. 21.

³⁵ Statystyka Cen 1937, Seria C, Zeszyt 96, 1938 r., s. 6.

³⁶ T. Radzik, A. Witusika, dz. cyt., s. 179.

³⁷ R. Potocki, *Polityka państwa polskiego wobec zagadnienia ukraińskiego w latach 1930–1939*, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin 2003, s. 49.

³⁸ „Przegląd Sportowy” 1923, nr 44, s. 2.

³⁹ P. Gaszyński, *Zanim powstała liga: sezon 1921 (Almanach rozgrywek piłkarskich w Polsce w latach 1919–1926)*, t. 3, Gargulion, Kraków 2017, s. 124.

⁴⁰ Tamże, s. 144.

w kolejnych statystykach z roku 1925, pod względem ilości boisk okręg lubelski w tym zestawieniu uplasował się na końcu, mając ich zaledwie 3 w całym okręgu, dla porównania w krakowskim były 33, w górnośląskim i lwowskim po 17, a w warszawskim tylko 6. Ogólna suma podatku od zawodów, wpłacanego po kolei magistratom przez związki i kluby piłkarskiej wyniosła 193 426 zł, z czego w okręgu lubelskim 464 zł⁴¹. Dane statystyczne z 1925 roku podane przez „Przegląd Sportowy” mówią o tym, że Lubelski OZPN zrzeszał 24 kluby piłkarskie, z 423 piłkarzami (dla porównania okręg krakowski posiadał 120 klubów i 5100 zawodników, okręg lwowski – 94/2700, okręg warszawski – 46/1700). Kluby z Lubelszczyzny to: AZS, KS Baonu Sanitarnego nr 2, Harcerski KS, KS Jardenja, Lublinianka, KS Plage-Laśkiewicz, Olimpia, Strzelec, Unia, WKS i Makkabi z Lublina, KS Czarniecczycy, WKS i KS Seminarjalny z Chełma, WKS z Zamościa i Lewart Lubartów, były także drużyny z okręgu wołyńskiego z terenów za Bugiem – Towarzystwo Gimnastyczne (TG) Sokół, Hallerczyk i ŻKS Hasmona z Równego, WKS i Kowelska Drużyna Footballowa Amatorzy z Kowla, Żydowskie Towarzystwo Gimnastyczno Sportowe (ŻTGS) Makkabi z Brześcia, WKS z Dubna ŻKS Hasmona z miejscowości Sarny⁴².

I tak przy dużym zainteresowaniu piłką nożną, lubelska prasa była zaniepokojona, działaniami przedstawicieli Lubelskiego OZPN, pisząc wtedy tak:

W 1925 roku Lublinianka wycofała swoich przedstawicieli z czynnego udziału we władzach zarządu OZPN. Rozbicie jakie nastąpiło na ostatnim zebraniu LOZPN nie mogło wyróżnić nic dobrego dla przyszłości sportu piłkarskiego w naszym okręgu. Zacietrzewienie i fanatyzm, jakie cechowały kierowników czołowych towarzystw sportowych oto przyczyna, że okręg lubelski jest dziś prawie ostatnim okręgiem w PZPN, z którymi żaden okręgowy związek ani żaden poważny klub nie liczą się...⁴³.

Fragment artykułu pokazuje, jakie nastroje i relacje panowały między klubami a działaczami LOZPN i zapowiadały liczne dyskusje. Sytuacja jeszcze bardziej się zaostrzyła w 1926 roku, kiedy to postanowiono zwołać zarząd LOZPN dnia 14 lutego, w związku z wyższymi opłatami, z jakimi miały się zmierzyć kluby działające na terenie okręgu lubelskiego. Wybrany podczas tego spotkania nowy prezes LOZPN kpt. K. Mirski tak ocenił ówczesną sytuację:

W naszym okręgu posiadamy już tylko 16 klubów. Grupują się one: w klasie A – 6, w kl. B – 6, w kl. C-4. Poza tym grają jeszcze rezerwy. W sumie posiadamy zarejestrowanych w kartotece OZPN – 231 członków posiadających legitymację. Nie jest to jednak właściwa liczba. W klubach bowiem ćwiczy drugie tyle piłkarzy, ale nie są oni zgłaszani do naszych kartotek ze względu na obowiązujące opłaty, jakie klub musi uiścić przy rejestracji nowego zawodnika...⁴⁴

⁴¹ J. Goksiński, *Klubowa historia polskiej piłki nożnej do 1939 r.*, t. 1: *Regiony – branże – frekwencja*, PZI Softena, Warszawa 2012, s. 377–379.

⁴² „Przegląd Sportowy” 1925, nr 18, s. 9.

⁴³ „Nowa Ziemia Lubelska” 1925, nr 94, s. 7.

⁴⁴ *Sprawozdanie LOZPN z dnia 14 luty 1926 r.*, Archiwum Państwowe w Lublinie, Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny – Archiwum Ilustracji, sygn. 3/1/0/13/2120.

Nowo wybrane władze, których prezesem został K. Mirski, natomiast przewodniczącym Kolegium Sędziów został A. Kowalski, zauważyły problem, z jakim zmagaly się kluby i próbowały coś zmienić. Zaczęto od licznych zmian kadrowych w związku, jednak to nie przyniosło oczekiwanego efektu. W 1927 roku w kwietniu rozwiązała się drużyna mistrza okręgu Lublinianki, a jej piłkarze postanowili połączyć się z miejscowym WKS, tworząc zespół Unii Lublin⁴⁵. Pewną bezsilność władz związkowych i liczne swary w futbolowym świecie Lublina wykorzystały kluby Wołynia, odłączając się od okręgu lubelskiego, który stracił połowę drużyn z 6-zespołowej klasy A. I tym samym w kolejnym okresie (1928–1930) kluby z województwa wołyńskiego uczestniczyły w rozgrywkach Lwowskiego OZPN⁴⁶. Zaczęto zastanawiać się w środowisku piłkarskim, co jest powodem, słabej gry lubelskich klubów w rozgrywkach krajowych. Jednym z powodów coraz gorszych występów był brak dobrych szkoleniowców. Stąd często widziano chaos na boisku, szczególnie w sferze założeń taktycznych w grze, czy w olbrzymich zaległościach w wyszkoleniu technicznym zawodników z Lubelszczyzny⁴⁷. Sezon roku 1928 zakończył się łatwym zwycięstwem Unii, mającej już za rywali tylko kilka klubów najbliższego rejonu Lubelszczyzny. Wicemistrzami tego okresu został Akademicki Związek Sportowy (AZS) Lublin, a brązowe medale przypadły Lubelskiej Wytwórni Samolotów Plage-Laśkiewicza⁴⁸. Rok później Lubelski OZPN, starając się dorównać w rywalizacji klubom warszawskim, do opuszczonego przez wołyniaków okręgu lubelskiego, za zgodą PZPN, dołączył dwie drużyny siedleckie, licząc tym samym na większą liczbę zarejestrowanych zawodników w okręgu i podniesienie poziomu piłkarskiego. W rezultacie, w 1929 roku zwycięstwo odniósł siedlecki WKS 9 PAC przed drugim nowicjuszem z Siedlec – WKS 22 pp., dopiero na trzeciej pozycji znalazła się Unia, która przegrała lubelski mecz z liderem walkowerem na skutek pęknięcia piłki w trakcie trwania meczu (drugiej piłki już nie było), co pokazywało, jaki był stan ekonomiczny klubów⁴⁹.

Trwający w tym czasie światowy kryzys gospodarczy z początku lat 30. XX wieku, dotknął całą Polskę, także tereny Lubelszczyzny. Upadały przedsiębiorstwa produkcyjne, plajtowały również małe i duże zakłady pracy⁵⁰. Dlatego w tym czasie ciężko było przeznaczyć dodatkowe środki na sport, by ratować upadające kluby futbolowe. W Lublinie rozwiązano drużynę LWS (Lubelska Wytwórnia Samolotów) Plage-Laśkiewicza, a w 1930 roku lubelskiego Sokoła. Pomimo takich problemów rozgrywki sportowe trwały dalej. Unia zrewanżowała

⁴⁵ „Przegląd Sportowy” 1927, nr 14, s. 14.

⁴⁶ „Monitor Wołyński” 2017, nr 9, s. 7. Zob. też: „Ziemia Wołyńska” 1928, nr 3, s. 2-3.

⁴⁷ P. Gaszyński, *Zanim powstała liga: sezon 1920 (Almanach rozgrywek piłkarskich w Polsce w latach 1919–1926)*, t. 2, Gargulion, Kraków 2014, s. 84.

⁴⁸ „Przegląd Sportowy” 1928, nr 20, s. 6.

⁴⁹ „Przegląd Sportowy” 1929, nr 65, s. 8.

⁵⁰ K. Aleksander, *Dzieje Lubelszczyzny*, Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa 1979, s. 34.

się klubom siedleckim i w tym sezonie została mistrzem okręgu, ale dzięki wal-kowerowi w meczu z WKS 22 pp. Siedlce (za grę w zespole nieuprawnionych zawodników)⁵¹. Do ligi państwowej lublinianie jednak nie zdołali się dostać, w eliminacjach przegrali dwukrotnie z Lechią Lwów. Widoczny kryzys w pracy związkowej centrali okręgowej sezonu 1929, niezwerifikowane przez kilka miesięcy rozgrywki, brak jakichkolwiek komunikatów Wydziału Gier i Dyscypliny, niepotrafiący zwołać zebrania zarząd LOZPN, wszystko to przyczyniło się do zwołania Walnego Zebrania na początku roku 1930. Na zebraniu postanowiono zmienić dotychczasowego prezesa, mjr. K. Mirskiego, natomiast nowym szefem Lubelskiego okręgowego Związku Piłki Nożnej został Dyonizy Jarosz. W skład nowego zarządu weszli: inż. Wojciech Grabowski, Wincenty Grabowski, por. M. Werner, J.H. Nisenbaum, S. Krzesiński, M. Rogenbogen i H. Zylbergeld. Szefem Wydziału Gier i Dyscypliny został por. S. Wolitscher, wszystkie te zmiany personalne miały pobudzić do działania kluby sportowe⁵². Kryzys sportowy jednak się pogłębiał w lubelskim futbolu coraz bardziej. Zarząd LOZPN nie był w stanie pobudzić klubów do działania, te z kolei nie miały wystarczających środków finansowych na organizowanie kolejnych meczów. Tym samym kibiców na mecze przychodziło coraz mniej, wskutek czego w sezonie 1934/1935 obydwie lubelskie stadiony – przy ul. Lipowej i Okopowej – w Lublinie zostały zamknięte. Pierwszy stadion za karę, po awanturze w czasie i po meczu lubelskich drużyn AZS i Hapoel, zakończonym bijatyką, drugi zaś w 1935 roku decyzją kierownictwa okręgowego Ośrodka WF, dysponenta obiektu. Brak możliwości treningu i rozgrywania zawodów „na swoim terenie” spowodował pewien spadek poziomu lubelskich drużyn, mimo iż Lubelski OZPN podjął uchwałę, w której zawiesił roczne składki członkowskie od klubów i wpisowe od nowo powstałych zespołów⁵³. We fragmencie z „Przeglądu Sportowego”, oceniającego obecną sytuację można było przeczytać m.in.:

...Przedtem byli w Lublinie działacze, oddani całą duszą i ciałem idei sportu, a przy tym niespożyci w różnych pomysłach i energii. Dziś ludzi tych nie ma. Odeszli. Przyszli nowi, młodzi. Pełni zapału, ale pozbawieni doświadczenia tak bardzo potrzebnego w takiej dziedzinie życia społecznego jak sport⁵⁴.

W roku 1932 obchodzono uroczyste 10-lecie Lubelskiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej. Na walnym zebraniu zaczęto od zmiany prezesa, wybierając ponownie na dwuletnią kadencję por. D. Jarosza. Jednym z najważniejszych decyzji tego posiedzenia był podział rozgrywek okręgowych na dwie grupy: lubelską i siedlecką. Było to związane z obniżeniem kosztów przejazdu, mistrzowie tych grup mieli się spotkać dwukrotnie w walce o tytuł mistrza Okręgu i prawo

⁵¹ J. Lechowski, E. Potorejko, P. Smaczny, M. Szymkowiak, dz. cyt., s. 36.

⁵² „Przegląd Sportowy” 1930, nr 41, s. 7.

⁵³ J. Hałys, *Piłka nożna w Polsce 1918–1926*, t. 2, Klub Sportowy „Korona”, Mielec–Kraków 2017, s. 69–70.

⁵⁴ „Przegląd Sportowy” 1931, nr 51, s. 9.

reprezentowania Lubelszczyzny w eliminacjach o awans do ligi państwowej. Na przełomie lat 1934/1935 okręg lubelski, nie odbiegając od standardów, i tak jak cała piłkarska Polska, podzielił system rozgrywek na jesień-wiosnę. Pomimo burzliwych lat rozgrywano mecze, starano się dostosować do panującej trudnej sytuacji społeczno-ekonomicznej klubów na terenie Lubelszczyzny. W tych latach kolejno mistrzami okręgu zostali: w roku 1931 22 pp. z Siedlec, w roku 1932 lubelska Unia, w roku 1933 w klasie A z nowym systemem jesień-wiosna mistrzem okręgu okazała się wojskowa drużyna 7 pp. z Chełma, która również w 1935 roku okazała się najlepsza w tych rozgrywkach⁵⁵.

Juniorzy Unii Lublin Mistrzem Polski – przełomowy rok 1939

Rok 1936 okazał się rokiem przełomowym dla lubelskiej piłki nożnej, 12 stycznia podczas walnego zebrania LOZPN wybrano nowego prezesa – płk. J. Partykę. Zjazd ten nazwano „niemym” z uwagi na pozbawienie w nim prawa uczestnictwa wielu delegatów klubowych mających zaległości finansowe wobec LOZPN. Przede wszystkim zabrakło merytorycznej dyskusji w tym przedstawienia własnych poglądów na temat działalności związku⁵⁶. W tym samym roku wiosną 1936 roku mistrzostwo okręgu przypadło lubelskiej Unii. Ten sezon nie przyniósł upragnionego awansu do grupy eliminacyjnej, ale wygrane spotkanie 6:1 z Łódzkim TGS zapowiadał zmiany na lepsze w okręgu lubelskim. Zauważono również jednogłośnie w środowisku trenerskim jedną z przyczyn niepowodzeń lubelskiego piłkarstwa, a mianowicie brak zaplecza młodzieżowego. Nowy zarząd OZPN zorganizował w 1936 roku, po raz pierwszy w kilkunastoletniej historii, mistrzostwa okręgu juniorów. Początki można uznać za skromne, dlatego że rywalizowały w nim trzy zespoły, ale to spowodowało pewien zapał, który cztery lata później doprowadził młodych lublinian do zaszczytnego tytułu mistrzów kraju w tej kategorii wiekowej⁵⁷. Młodzież Unii, bo w nich upatrywano przyszłość lubelskiej piłki, jako dwukrotny mistrz okręgu znalazł się latem 1937 roku na dwutygodniowym obozie PZPN w Kozienicach. Tam też, z udziałem najlepszych drużyn ze wszystkich okręgów, rozegrano mistrzostwa Polski juniorów, podczas których można było zaobserwować taktykę gry poszczególnych drużyn. Po porażkach z Widzewem Łódź 1:3 i Cracovią 1:5 lublinianie musieli się pożegnać z dalszymi rozgrywkami⁵⁸. W początkach 1938 roku, po dwuletniej kadencji, nastąpiła kolejna zmiana prezesa LOZPN, nowym prezesem został major F. Polniaszek, a zmiana wiązała się z tym, że stawiął on głównie na młodzież, a także na umasowienie piłkarstwa, wychodząc ze słusznego założenia, że mło-

⁵⁵ M. Polkowski, A. Szwaab, dz. cyt., s. 47.

⁵⁶ „Przegląd Sportowy” 1936, nr 57, s. 4.

⁵⁷ M. Polkowski, A. Szwaab, dz. cyt., s. 57.

⁵⁸ Tamże, s. 63.

dość i ilość musi z czasem przerodzić się w jakość. Ten sposób myślenia i pewne nastawienie zdeterminowało reorganizację rozgrywek – to na grupy młodzieżowe postawiono, to one miały coraz więcej doświadczenia, co przełożyło się na dalsze sukcesy. Nowy zarząd podjął decyzję o obowiązkowym zgłoszeniu do rozgrywek przez wszystkie kluby klas A i B drużyn juniorów, w ten sposób dając wyraz temu, że szkolenie powinno się zacząć już we wcześniejszych fazach rozwoju, w trosce o późniejszą przyszłość zespołów seniorskich⁵⁹. Zrealizowano też ważny postulat z kilku ostatnich walnych zebrań i sprowadzono do Lublina szkoleniowca, specjalistę z PZPN, mgr. Mieczysława Balcera, który podjął pracę na początku w Chełmie, potem w Lublinie, a następnie w Dęblinie. Czyniąc stałe postępy, dzięki wdrożonym nowym standardom szkolenia, juniorzy Unii, których opiekunem był mjr A. Link, jako etatowi już mistrzowie okręgu przystąpili do rozgrywek o mistrzostwo Polski z pewnym doświadczeniem. Wygrali rywalizacje grupowe po kolei ze swoimi rywalami: ze Strzelcem Górką Stanisławów 1:0, z kolei 3:1 wygrali z Lechią Lwów i przy walkowerze z Pogonią Równe, przeszli tym samym do finału. Dzięki relacji Pana Stanisława Rudnickiego (byłego piłkarza Unii Lublin i świadka tamtych wydarzeń), wiemy że drużyna z Lublina słusznie zaprotestowała, że w zespole rywali (Pogoni Równe) grają „juniorzy” przekraczający znacznie swój wiek⁶⁰. Unia Lublin wywalczyła sobie miejsce w finale, awansując do niego w 1938 roku, wraz z Wisłą Kraków. Kilkumiesięczny poślizg to wynik postępowania prowadzonego przez PZPN przeciw Pogoni Równe, z którą Unia pierwotnie odpadła w poprzedniej fazie (2:2 w grze, 2:3 po rzutach karnych). W drużynie z Równego wystąpili nieuprawnieni piłkarze, którzy przekroczyli limit wiekowy dziesiętnastu lat. Lublinianie złożyli protest, a PZPN po zbadaniu sprawy przyznał walkower, tym samym zespół z Lublina przystąpił do gry w finale. Co ciekawe, głównym materiałem dowodowym w postępowaniu było zdobyte przez piłkarzy Unii zdjęcie zawodników Pogoni Równe, na którym widać było graczy znacznie przekraczających uprawniony wiek. Do całej sprawy odniósł się 3 września 1939 roku magazyn sportowy „Raz Dwa Trzy.. Ilustrowany Kuryer Sportowy”, komentując zaistniałą sytuację nagłówkiem: „Juniorzy, którzy liczą 30 lat!”⁶¹. Ostatecznie mecz rozegrano 4 czerwca 1939 roku w Warszawie jako przedmeczu spotkania Polska-Szwajcaria, który zakończył się wynikiem 1:1. Na trybunach stadionu Wojska Polskiego zasiadły w komplecie centralne władze piłkarskie polskiego sportu, w tym wiele znakomitości z życia politycznego i kulturalnego. Unia wygrała ten finał sensacyjnie 3:2, mimo że do przerwy przegrywała 0:1, zdobywając tytuł mistrzów Polski juniorów. Bramki

⁵⁹ J. Lechowski, E. Potorejko, P. Smaczny, M. Szymkowiak, dz. cyt., s. 57.

⁶⁰ Relacja Stanisława Rudnickiego, ur. 25 listopada 1920 roku, zm. 15 grudnia 2011 roku. Kluby (jako piłkarz): Unia Lublin, Lublinianka Lublin, jako trener: Budowlani Lublin, Lublinianka Lublin, Motor Lublin. Mistrz Polski juniorów (1939). Jeden z „Niezlomnych”. Wybitny sportowiec, legendarny piłkarz okresu międzywojennego.

⁶¹ „Raz Dwa Trzy. Ilustrowany Kuryer Sportowy” 1939, nr 36, s. 2–3.

w tym spotkaniu strzelali: Leopold Siarkowski, Aleksander Machaj oraz Stanisław Rudnicki. Kierownictwu Unii i prezesowi LOZPN majorowi F. Polniaszkowi, gratulowali sukcesu m.in: kierownik Państwowego Urzędu WF i PW gen. K. Sawicki, Honorowy Prezes PZPN gen. Władysław Bończa-Uzdawski i urzędujący szef piłkarskiej centrali płk. dypl. Kazimierz Głabisz. W ówczesnym czasie lubelscy zawodnicy należeli do najzdolniejszych zawodników i marzyli o dalszym rozwoju, choćby o dalszej grze w reprezentacji⁶².

Zakończenie

Cezura początkowa związana jest z Uchwałą z dnia 26 lutego 1922 roku z Walnego Zgromadzenia Polskiego Związku Piłki Nożnej gdzie do życia powołano Lubelski Okręgowy Związek Piłki Nożnej. Dokument ten świadczy o początkach organizacji, która pozwoliła dalej kierować rozgrywkami i rozwojem piłki nożnej na Lubelszczyźnie, natomiast cezurą końcową jest finał juniorów Unii Lublin i Wisły Kraków rozegrany dnia 4 czerwca 1939 roku w ramach Mistrzostw Polski juniorów. W okresie międzywojennym nastąpił początek rozwoju piłki nożnej na Lubelszczyźnie, dzięki uczestnictwu klubów w rozgrywkach krajowych i przynależności do Lubelskiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej oraz dzięki regularnym rozgrywkom piłkarskim i coraz większemu zainteresowaniu grą w piłkę nożną, co przełożyło się na poziom aktywności fizycznej na Lubelszczyźnie. Ważnym aspektem w rozwoju klubów i popularyzacji piłki nożnej na tych samych terenach odegrało wojsko, na które można było liczyć w każdej sytuacji. Szczególnie w sytuacjach najtrudniejszych, chociażby przy zamykaniu boisk klubom, na których rozgrywano i prowadzono rozgrywki o mistrzostwo okręgu. To wojsko, oddając swoje koszary i zamieniając je na boisko pod grę w piłkę nożną, przyczyniało się do dalszego jej wszechstronnego rozwoju, nie zatrzymując tym samym dalszego procesu szkolenia. Kluby sportowe i towarzystwa o charakterze społecznym i sportowym miały też wpływ na politykę, szczególnie kluby żydowskie, które swoją nazwą klubu utożsamiały się z ideami danej partii politycznej. W Lublinie działał szereg żydowskich klubów różnych orientacji politycznych (syjonistycznych i antysyjonistycznych). Takich jak: Syjonistyczny Klub Robotniczy Syjon Prawica utożsamiany z partią Poalej, kolejny to Żydowski Robotniczy Klub Sportowy Hapoel który nawiązywał do palestyńskiej drużyny o tej samej nazwie, Żydowski Robotniczy Klub Sportowy Sztern, powiązany z partią polityczną Poalej, Robotnicze Towarzystwo Wychowania Fizycznego Morgensztern powiązany z lewicową antysyjonistyczną partią polityczną Bund. Mecze piłki nożnej w Lublinie gromadziły znaczną ilość kibiców i dopiero w takich sytuacjach można było uświadomić sobie skalę tego zjawiska.

⁶² „Przegląd Sportowy” 1939, nr 45, s. 3–4.

To wówczas mogło rodzić specyficzne poczucie przywiązania do swojej małej piłkarskiej ojczyzny.

Bibliografia

A. Źródła

I. Archiwalne

Archiwum Akt Nowych w Warszawie:

Zbiór Zespołów Szczątkowych.

Archiwum Państwowe w Kielcach:

Starostwo Kieleckie I,

Urząd Wojewódzki Kielecki 1919–1939.

Archiwum Państwowe w Krakowie:

Urząd Wojewódzki Krakowski (1921–1939).

Archiwum Urzędu Miasta Lublin.

Narodowe Archiwum Cyfrowe.

Archiwum Państwowe w Lublinie:

Powiatowy Komitet Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego w Hrubieszowie,

Starostwo Powiatowe w Hrubieszowie,

Starostwo Powiatowe w Lubartowie,

Starostwo Powiatowe w Lublinie,

Lubelski Urząd Wojewódzki w Lublinie.

II. Źródła drukowane

Mapy Lublina z *Przewodnika po Polsce związku polskich towarzystw turystycznych*, t. 2 z 1932 roku, Wydawnictwo: BiK, s. 37.

Rocznik PZPN – Pięciolecie Polskiego Związku Piłki Nożnej 1919–1924, 1925 r.

Sprawozdanie LOZPN z dnia 14 lutego 1926 r. Archiwum Miasta Lublin, s. 2.

Uchwała PZPN z 1929 roku. Sprawozdanie LOZPN 1929 r.

Uchwała LOZPN, styczeń 1931 rok.

Uchwała LOZPN, z dnia 12 stycznia 1936 roku.

III. Prasa

„Lubliner Tagblat” 1930.

„Monitor Wołyński” 2017.

„Nasz Przegląd Ilustrowany” 1932 .

„Nowa Ziemia Lubelska” 1924, 1925.

„Przegląd Sportowy” 1922–1923, 1925, 1927–1931, 1936, 1939.

„Raz Dwa Trzy. Ilustrowany Kuryer Sportowy” 1939.

„Ziemia Lubelska” 1923.

IV. Relacje

Relacja pisemna Stanisława Rudnickiego z dnia 14 grudnia 2007 roku.

V. Źródła internetowe

<http://dlibra.umcs.lublin.pl/dlibra/docmetadata?id=269&from=publication>, [dostęp: 10.09.2020]

<http://teatrnn.pl/miastozydowskie/sport>, [dostęp: 9.09.2020]

<https://lublin.eu/turystyka/poznaj-lublin/historia-miasta/> [dostęp: 2020-08-14],

<https://digitalcollections.nypl.org/items/1be8a9d0-662f-0133-f634-00505686a51c> [dostęp: 08.01.2021].

B. Literatura

Aleksander K., *Dzieje Lubelszczyzny*, Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa 1979.

Cieślak F., Gawarecki H., Stankowa M., *Lublin w Dokumentach 1317–1967. Wybór źródeł, wstęp i opracowanie*, Wydawnictwo Lubelskie, Lublin 1976.

Ćwik W., Reder J., *Lubelszczyzna. Dzieje rozwoju terytorialnego, podziałów administracyjnych i ustroju władz*, Wydawnictwo Lubelskie, Lublin 1977.

Delaney T., Madigan T., *Sports. Why People Love Them!*, UPA, New York 2009.

Frojd J., *Szimszon. Pierwsze żydowskie towarzystwo gimnastyczno-sportowe*, Dos buch fun Lublin, Paris 1952.

Gaszyński P., *Zanim powstała liga: sezon 1920 (Almanach rozgrywek piłkarskich w Polsce w latach 1919–1926)*, t. 2, Gargulion, Kraków 2014.

Gaszyński P., *Zanim powstała liga: sezon 1921 (Almanach rozgrywek piłkarskich w Polsce w latach 1919–1926)*, t. 3, Gargulion, Kraków 2017.

Goksiński J., *Klubowa historia polskiej piłki nożnej do 1939 r.*, t. 1: *Regiony – branże – frekwencja*, PZI Softena, Warszawa 2012.

Hałys J., *Piłka nożna w Polsce 1918–1926*, Klub Sportowy „Korona”, Kraków 2017.

Jakubowski A., Bronisz U., Łoś E., *Historia Lublina w liczbach*, Urząd Statystyczny w Lublinie, Lublin 2018.

Józefacki E., *The Origin of Football in Poland's Lublin Province, 1903–1922*, „The International Journal of the History of Sport” 2021, 1, p. 1–17, <https://doi.org/10.1080/09523367.2021.1918112>.

Lechowski J., Potorejko E., Smaczny P., Szymkowiak M., *Polski Związek Piłki Nożnej. Zarys historii 1919–1994*, Wydawnictwo „Sport i Turystyka”, Warszawa 1994.

Małolepszy E., Drozdek-Małolepsza T., *Kultura fizyczna i turystyka w województwie wołyńskim w latach 1921–1939*, Wydawnictwo Nauka i Innowacje, Poznań 2020.

Mały Rocznik Statystyczny 1939, GUS, Warszawa 1939.

-
- Nordau M., *Muskeljudentum, Die Zukunft der Juden*, Vandenhoeck & Ruprecht, Berlin 1906.
- Polkowski M., Szwabe A., *Lubelska Piłka Nożna. Ludzie... Kluby... Wydarzenia...*, Wydawnictwo Jantar, Lublin 2008.
- Potocki R., *Polityka państwa polskiego wobec zagadnienia ukraińskiego w latach 1930–1939*, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin 2003.
- Radzik T., Witusika A., *Lublin w dziejach i kulturze Polski*, Krajowa Agencja Wydawnicza- Lublin, Lublin 1997.
- Skawiński M., *Kultura fizyczna na Lubelszczyźnie w latach 1944–1974*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1989.
- Statystyka cen 1937*, GUS, Warszawa 1938.

Deklaracja braku konfliktu interesów

Autor deklaruje brak potencjalnych konfliktów interesów w odniesieniu do badań, autorstwa i/lub publikacji artykułu *Przyczynek do dziejów piłki nożnej na Lubelszczyźnie w latach 1922–1939*.

Finansowanie

Autor nie otrzymał żadnego wsparcia finansowego w zakresie badań, autorstwa i/lub publikacji artykułu *Przyczynek do dziejów piłki nożnej na Lubelszczyźnie w latach 1922–1939*.

Declaration of Conflicting Interests

The author declared no potential conflicts of interests with respect to the research, authorship, and/or publication of the article *Przyczynek do dziejów piłki nożnej na Lubelszczyźnie w latach 1922–1939*.

Funding

The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of the article *Przyczynek do dziejów piłki nożnej na Lubelszczyźnie w latach 1922–1939*.

<http://dx.doi.org/10.16926/sit.2021.04.26>

Václav PECHMAN*

<https://orcid.org/0000-0002-2023-0810>

Elite army sport in Czechoslovakia 1945–1960

Jak cytować [how to cite]: Pechman V., *Elite army sport in Czechoslovakia 1945–1960*, “Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2021, vol. 4, no. 4, pp. 67–80.

Wojskowy sport wyczynowy w Czechosłowacji w latach 1945–1960

Streszczenie

Praca rekonstruuje proces formowania systemu czechosłowackiego wojskowego sportu wyczynowego w latach 1945–1960 r. Uwagę poświęcono powojennemu rozwojowi podstaw instytucjonalnych oraz wpływom zmian socjopolitycznych na badany obszar. Patronat wojska nad przygotowaniem sportowców wyczynowych stanowił logiczny punkt wyjścia ówczesnych warunków oraz modelowe rozwiązanie wprowadzane na wzór Związku Radzieckiego we wszystkich państwach tzw. bloku wschodniego. Po przejęciu władzy przez Partię Komunistyczną w lutym 1948 roku nadchodząca klasa rządząca przededefiniowała znaczenie wychowania fizycznego i sportu. Nie tylko sama sfera sportu wyczynowego pozbawiona została apolityczności i samodzielności, zdobywane wyniki elitarne pozwalały na prezentowanie osiągnięć systemu socjalistycznego. Ministerstwo Obrony Narodowej w militarnej atmosferze zimnej wojny posiadało wyjątkową pozycję, która umożliwiała funkcjonowanie kierowanego przez państwo systemu przygotowań do sportu wyczynowego. W gestii finansowo silnego ministerstwa byli sportowcy pełniący dwuletnią zasadniczą służbę wojskową oraz żołnierze zawodowi. Powszechny obowiązek obrony ułatwiał identyfikację obiecujących osób, zaś wsparcie materialne oraz zaplecze materialno-techniczne oferowały bezkonkurencyjne warunki. Ponadto środowisko wojskowe nie stało w sprzeczności z ówczesnymi kodeksami sportów amatorskich, status żołnierza nie był w kolizji z ideologiczną zasadą własnej klasyfikacji obywatelskiej. Po okresie poszukiwania optymalnego układu organizacyjnego powstała struktura, której podstawowymi jednostkami były Wojskowe Drużyny Sportowe Dukla,

* M.A., Charles University in Prague, Faculty of Physical Education and Sport, Department of Kinanthropology and Humanities; e-mail: vasek.pechman@seznam.cz

które stanowiły podstawę reprezentacji sportowej wyznaczającej wysoki poziom światowy dla kilku następnych generacji.

Słowa kluczowe: wojskowy sport wyczynowy, wojskowy klub sportowy Dukla, państwowe kierowanie sportem, Czechosłowacka Armia (Ludowa), socjalizm.

Abstract

The paper explores the process of forming the system of top-level sports in the Czechoslovak armed forces during 1945–1960. Emphasis is placed on examining the postwar development of the institutional framework and the impact of sociopolitical developments on the subject matter. The army's support for the training of top-level athletes was a logical consequence of the conditions existing during that period and the adoption of the model practiced in the Soviet Union and in all countries of the Eastern Bloc. After the Communist Party took power in February 1948, the new government redefined the significance of physical education and sports. Sports at the top and lower levels were stripped of their apolitical nature and inherent purposes, as the prospects of achieving top-level performances presented a potential for using the achievements for propaganda purposes by the communist regime. Amid the militant atmosphere of the Cold War, the Ministry of National Defense had a unique status, which facilitated the functioning of a government-controlled system of top-level sports training. The ministry had strong financial resources, and its sports program encompassed both professional soldiers and conscripts fulfilling their two-year military duty. On the one hand, universal conscription facilitated the identification of high-potential individuals, and on the other hand, material support and technical resources offered conditions unrivalled elsewhere. Moreover, the military environment did not contravene amateur regulations in effect at that time, and a person's military status did not contradict his or her civilian ideological principles. Following a period of searching for the optimal structural framework, an organizational structure was established that relied on Dukla Military Sports Clubs, which formed the base of world-class national teams for several subsequent generations.

Keywords: top-level sport in the armed forces, Dukla Army Sports Club, government-controlled sport, Czechoslovak Army, socialism.

Following the end of the Second World War, the needs arose to restore the supply of goods, to reconstitute public administration, and to rebuild the armed forces. The restructuring of the military was based on universal conscription.¹ The ideological framework was laid down in the Košice Government Program, a strategic document adopted by the Czechoslovak government following its repatriation on 5 April 1945. Drafted with the sizeable contribution of Communist Party representatives, the program credited the Red Army for playing an exceptional role in liberation efforts, and as a result stipulated that “the organization, military equipment, and training in the new Czechoslovak armed forces were to match the organization, military equipment, and training in the Red Army.”²

¹ The Conscription Act had been in effect since Czechoslovakia gained independent statehood in 1918. In 1933, in consideration of the global situation, mandatory military service, which applied to men at the age of 20 years, was extended to two years.

² Košice Government Program. Retrieved from http://www.totalita.cz/txt/txt_kv.pdf

The fact that the priorities at the time included restoring the national economy and responding to high demand for workers in the civilian sector complicated sports training at the level of sports associations. During the complicated postwar period, in which food continued to be rationed, the military environment proved favorable for athletes because physical exercise was an integral part of the mandatory military training, regardless of the subsequent use of acquired abilities. Under a resolution of the Military Council attached to the Presidium of the Czechoslovak Government adopted on 5 June 1945, the management of physical education in the armed forces was assigned to the Central Administration of Education and Edification (CAEE), which was part of the Ministry of National Defense (MND).³ Subordinate to the Chief of General Staff, the CAEE subsequently initiated the assignment of successful athletes who were undergoing conscription duty to the Prague Garrison Command, where physical education units were established. Concentrating top athletes in a special unit allowed allotting resources to high-potential individuals within a compact structure. In addition, the Czechoslovak Army was a member of the Physical Education Committee of allied armed forces, through which it organized participation in the Championships of Allied Armed Forces held starting in 1946.⁴ Another opportunity for competition was the annual Britannia's Shield.⁵ Successful sports performances by athletes from the armed forces who represented the country were welcome by the regime.

In mid-1946, a sports unit designated as the Central Physical Education Unit (CPHU) was attached to the Physical Education School, which was temporarily located in a garrison facility in the Borough of Prague 2. The unit's commander was Staff Captain Adolf Dosoudil. One of the divisions became a core cell to which excellent competitors and coaches were assigned for the duration of their

³ J. Bílek, J. Lánik, J. Šach, *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí* [Czechoslovak Army in the First Postwar Decade], Ministry of Defense of the Czech Republic, Prague 2006, p. 24. Operating based on the Soviet Union's model, the CAEE had six divisions and, apart from physical education and sports, oversaw ideological education for members of armed forces, was responsible for information released to the public, managed military music ensembles, coordinated art units and culture in the armed forces, and controlled military press and publishing, including the management of resources.

⁴ The Allied Forces Sports Council was established on 7 February 1946 as an international association tasked with using sports to deepen cooperation among the Allies following the Second World War. The founding countries included Belgium, Czechoslovakia, Denmark, Great Britain, Greece, Luxembourg, the Netherlands, Norway, Poland, Russia, and the United States of America. In 1948, the Council was replaced with the International Military Sports Council, tasked with organizing sports events for members of the armed forces from more than 140 participating countries.

⁵ T. Masson, E. Riedi, *Sport and the Military: The British Armed Forces 1880–1960*, Cambridge University Press, Cambridge 2010, p. 229. Annual sports competitions organized by the Royal Air Force Sports Federation in reference to the Battle of Britain in 1940. Competition of Allied forces teams involving five disciplines (boxing, fencing, shooting, swimming, and cross country running).

conscription duty, subject to complying with the relevant requirements.⁶ Some of the initial CPHU members included runner Emil Zátopek and cyclist Jan Veselý. At the beginning of 1947, additional physical education units for athletes in the armed forces were established throughout the country based on a decision of the Ministry of National Defense. The units were located in Tábor, Brno, and Bratislava. Because the personnel mainly consisted of staff officers from the First Republic period, the preferred disciplines primarily included fencing, equestrian sports, shooting, and swimming. Before major or international races or competitions, athletes were summoned for qualifications that had the form of an elimination competition held in Prague. The same method was used to select army athletes for the national team. The participation of individual athletes subject to conscription in civilian competitions was conditional on approval by the commanding officer and consent granted by the CAEE. Eventually, sports activities carried out within the armed forces, separately from other sports activities, began to be perceived by the general public as having the sole objective of training athletes for representing the country in international competitions, with no regard for ordinary sports activities carried out by the general public.

Starting in February 1948, a massive campaign was launched in Czechoslovakia against professional sports and the use of money in sports.⁷ The purported utopian motivation for engaging in sports promoted by the regime included high moral credit and patriotism. Such attributes, however, were insufficient in generating competitive athletes for the needs of national representation. The contradictory state of affairs involved the need to increase the training load on the one hand, which was incompatible with holding a full-time job, and the fact that employment was mandatory on the other hand. A systemic solution that provided care for elite athletes, whose achievements were exploited for political purposes, was provided by a model of state professionals purported as fictitious amateurs. Legal cover meeting the formal requirements for amateur sports was provided by various state organizations, including the armed forces.

A major milestone in the separation of sports carried out under the auspices of the armed forces from other sports activities was Resolution 555/1948 of 15 August 1948, which laid down “the prohibition to release members of the armed forces for civilian sports competitions, with the exception of competitions of national importance”.⁸ Until then, athletes in the armed forces were permitted to

⁶ a) Competitors whose performance was recorded as the national record; b) winners of Czechoslovak Championships; c) winners of major national and international competitions; d) members of winners of Czechoslovak Team Championships; e) winners of teams representing Czechoslovakia in international competitions; f) competitors who received special commendations for their outstanding performances; g) outstanding trainers of excellent competitors in various sports fields.

⁷ J. Šimon (ed), *Nástup československé tělesné výchovy a sportu na novou cestu [Beginning of a New Direction in Czechoslovakia's Physical Education and Sports]*, Orbis, Prague 1953, p. 3.

⁸ Military Central Archives Yearbook 2019. Retrieved from <http://www.vuapraha.cz/rocniky%20VUA>

compete for and train with their civilian clubs. The oscillation between the civilian and military domains was dealt with through granting leave or stationing soldier athletes near their home clubs. However, granting a leave was a benefit unavailable to and negatively perceived by other soldiers, as athletes were indirectly privileged by being allowed to leave their units to meet friends as a reward for delivered performance.

In the aftermath of Czechoslovakia's attendance at the London Olympic Games in 1948, which was for the first time financed by the government, modifications were instigated of the existing sports structure with a view to securing sports achievements in the future.⁹ On 19 August 1948, the Physical Education Board of the Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia decided to establish the Physical Education Association of the Armed Forces. Owing to the centralization of physical education in the Sokol (*Falcon*) network, the association was renamed as the Military Sokol Council (MSC) on 1 September 1948. The MSC's responsibilities included methodological management of pastime and performance sports in the armed forces, where the organization was tasked with bridging the growing gap between top-level sports and public sports activities. The organizational structure covered 22 sports, and its jurisdiction included military education facilities converted into Army Sokol Associations, where the aim was to compensate for the departure of members caused by dissatisfaction and repression within what was the largest sports association. The organization was headed by Colonel Vilém Sacher.¹⁰ The MSC was disbanded in April 1950, when the oversight of physical education and sports in the armed forces was transferred back to the CAEE.

On 1 October 1948, efforts to create the best possible training conditions for top-level athletes in the armed forces culminated with the establishment of a special unit named Army Physical Education Club (APEC). The body was assigned the task of raising achievements to yet another level and to ensure that mandatory military service is conducive to improving the form of top-level athletes, as opposed to being detrimental. The introduction of a systematic training schedule translated into an increase in the proportion of APEC members in national teams. At the end of 1949, there were 219 athletes from 21 sports disciplines concentrated in three selective army units.¹¹ Apart from sport-oriented units, the organ-

⁹ Winners at the 1948 Summer Olympic Games who were full-time members of the armed forces included František Čapek, Július Torma, and Emil Zátopek who competed in the 10 km speed canoeing race, welterweight boxing, and 10K long-distance run, respectively.

¹⁰ Lieutenant General Vilém Sacher (1907–1987). A war hero, a member of the National Defense resistance group who later participated in resistance fighting in France and Great Britain. An artillery commander during the Battle of the Dukla Pass. After WWII, he worked at the General Staff at the Ministry of Interior. Cashiered for signing the Charter 77, rehabilitated posthumously.

¹¹ Track and field, basketball, boxing, cycling, soccer, gymnastics, handball, equestrian sports, canoeing, ice hockey, archery, skiing, modern pentathlon, swimming, shooting, fencing, tennis, rowing, volleyball, weightlifting, wrestling

izational structure was complemented with command sections, medical services, administration and support units, and a transport division. Thanks to conscription, which consisted of mandatory two-year military service for men who reached the age of 20, in combination with military competitions where athletes demonstrated their current level of performance, the system for selecting athletes for the APEC encompassed the vast majority of the target group.¹² New high-potential conscripts were identified on an annual basis in August. Likewise, successful athletes whose achievements were above the average were transferred to the APEC on an ongoing basis. The commander of the APEC was Lieutenant Colonel Josef Novák.

New army clubs, mainly specializing in collective sports, affected long-term competition standings as well as the rosters of individual teams. For civilian clubs were forced to transfer players to their newly established army counterparts, as military authorities were able to simply order the transfer of a desired athlete thanks to their official authority. The process caused a syndrome of expropriation without compensation, where forced transfers artificially concentrated the best athletes in their units because they benefited from unmatched resources. Practices to that effect were opposed, particularly by representatives of ice hockey and soccer. Nonetheless, their position did not allow them to bring about any change due to the systemic nature of support for such favoritism.

As part of reinforcing the socialist sports framework, military physical education was incorporated into the overall national concept of physical education. The emergence of new army-based sports clubs disrupted the established structure of sports associations. The government substantiated the inclusion of army clubs in league competitions and national championships by claiming that teams subject to a military discipline were of public benefit for civilian competitions and for participation in sport in general. Army sports clubs purportedly contributed to the cultivation of performance sports by acting as a role model vis-à-vis all stakeholders. Accordingly, in addition to sports competitions per se, army officials were tasked with promoting the concept of the ‘new man’ by endeavoring, often hypocritically, to bring about a change in players’ and spectators’ world views.

The ATK Praha [*APEC Prague*] ice hockey club was incorporated into the highest national competition, the First Czechoslovakian Ice Hockey League, replacing HC Stadion Podolí, a club that was disbanded. In its premiere season, 1948/1949, ATK Praha placed third, winning the title in the subsequent year.¹³ The APEC soccer team qualified for the highest competition following their victory over the winner of the Trade Union League, MZK Pardubice, and placed eighth in its first season. In assessing the performance of athletes from the armed

¹² I. Roháčková, *Šedesát pět let armádního vrcholového sportu: kapitoly z dějin a současnosti ASC Dukla [Sixty-Five years of Top-Level Sports in the Armed Forces: Chapters from the History and Present of ASC Dukla]*, Ministry of Defense of the Czech Republic, Praha 2013. p. 15.

¹³ K. Gut, V. Pacina, *Malá encyklopedie ledního hokeje [Small Ice Hockey Encyclopedia]*, Olympia, Prague 1986, p. 33.

forces, a conference held at the end of 1949 presented the following data: seven team championship titles, three runner-up placements, and two teams that placed third in national competitions.¹⁴ Achieved results provided evidence that the targets set for the APEC had been met, as its individual divisions gradually began to be transformed into national teams tasked with representing the country. The increasingly clearly exhibited purpose of the APEC, operating under the command of Major Josef Malík during 1949-1950, suggested that restructuring would occur soon.

In 1949, self-help efforts allowed for completing the construction of a so-called Barracks Camp at the Strahov Stadium's Old Field. The new complex provided a sufficient accommodation capacity, allowing all of the APEC's sports divisions to be relocated to a single location. At the end of the 1940s and beginning of the 1950s, more and more athletes were joining the armed forces with the status of professional soldier. Paradoxically, at a time when top-level sports in the armed forces were consolidated into a single location, advancing professionalization was differentiating between individual athletes, making such a state of affairs untenable.

In the spring of 1950, the command of the APEC was assigned to Staff Captain Josef Vaniček, but more importantly, a reshuffle carried out at the Ministry of National Defense resulted in the appointment of Alexej Čepička as Minister of National Defense on 25 April 1950.¹⁵ His predecessor, Army General Ludvík Svoboda, was appointed as the President of the National Council for Physical Education and Sports amid extensive purges within the armed forces. Čepička's appointment was followed by the introduction of a new framework of rules and regulations in the armed forces. Fundamental changes in the system of military physical education were based on the "Order to Establish the Czechoslovak Army Stadium and to pursue the development of military physical education and sports."¹⁶ Apart from renaming the Strahov Stadium, the order designated the APEC as the exclusive user of its facilities, which were to serve for top-level military races and competitions. Moreover, the ministry's decree required commanders to engage in developing the physical fitness of their subordinate staff and improving their health and resilience. The desired state of affairs was to be achieved by a combination of mandatory military training and optional sports ac-

¹⁴ I. Mohorita, *20 let Dukly Praha: příspěvek k dějinám tělovýchovy a sportu v Čs. lidové armádě* [Twenty Years of Dukla Prague: Contribution to the History of Physical Education and Sport in the Czechoslovak Army], Naše vojsko, Prague 1968, p. 17.

¹⁵ Alexej Čepička (1910–1990), communist politician, minister, son-in-law of Klement Gottwald. Minister of Interior Trade and later Minister of Justice. A member of the Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia. Minister of National Defense during 1950-1956. Dismissed from all high-ranking party positions in 1956.

¹⁶ A. Čepička, *Za nerozbornou obranu vlasti: sborník statí, projevů a rozkazů* [For the United Protection of the Homeland: Collection of Essays, Speeches, and Orders], Naše vojsko, Prague 1954, pp. 52–54.

tivities at all levels of the organizational structure. At the end of the text, the decree proclaimed emphatically, “Every soldier must be an active athlete. Every soldier must carry the Tyrš Badge of Physical Fitness!”

The government defended rising favoritism towards army-backed sports by arguing that matters concerning national defense are of public interest, as opposed to applying to a narrow part of the population. The armed forces were portrayed as elite that played a major role in building socialist society. This interpretation was based on the implied notion that concentrating the best athletes in individual sports in the armed forces was merely an expression of the shared intent to promote the ideological visions of socialism. Starting on 1 January 1951, athletes received meals conforming to Standard L, which guaranteed adequate caloric intake.

In October 1951, the APEC was transformed into the Army Physical Preparation Unit (APPU), which was subordinate to the Combat Preparedness Administration (CPA), a section of the Ministry of National Defense, specifically the ministerial Department of Physical Education and Sports. Until 1953, the command of the organization was held by Captain Bohdan Konáš. In public appearances, its officials acted as members of the Central Army House (CAH). The APPU’s base consisted of the National Representation Division, where athletes were assigned to five units – gymnastics, light athletics, collective games, heavy athletics, and winter sports. Each of the units was divided into four sections corresponding to the respective sports.¹⁷ In addition, the APPU took over the responsibilities of the former Military Physical Education School, as a result of which it also comprised a unit tasked with training military commanders and physical education trainers. The new organization was assigned responsibility for three main areas. They included training for reconnaissance operations, training for sports coaching and management, and national representation. The last mentioned reflected the fact that sports in armed forces were to take over all representation duties, where the Helsinki Olympic Games in 1952 were to be the first time this concept was to be used.

During the summer, the successful presentation at the Olympic Games in Finland was echoed in the domestic context, where measures were taken to exploit the victorious performances. Czechoslovakia’s team won seven gold, three silver, and three bronze medals, which made it the seventh most successful nation. On 1 October 1952, the existing national representation concentrated in the armed forces was split into two divisions. The camp at the Strahov Stadium mainly served for housing conscripts. For this purpose, the APPU was renamed Army Physical Education Unit. Army professionals and civilian employees of the military administration were concentrated under the Sports and Physical Education Association affiliated with the Central Army House. Athletes who had regular

¹⁷ Later, national representation was placed under the command of Staff Captain Karel Bártů, who participated in the modern pentathlon competition at the Summer Olympic Games in London in 1948 and worked as a sports official following the end of his sports career.

employment were managed by the MND directly through the Chief of the Main Political Administration. The unit was headed by Lieutenant Commander Jiří Soukup. As part of the restructuring, the Administration of Military Physical Education Facilities was established and tasked with the maintenance and use of the Czechoslovak Army Stadium and sports facilities adjacent to the Strahov complex, in addition to other facilities hitherto already used by the armed forces.

In 1952, the Křídla vlasti Olomouc [*Wings of the Homeland*] unit was established. It was subordinate to the Air Force Command and the MND, and its task was to represent the armed forces in soccer and ice hockey competitions. One year later, the Command Center of Tank and Mechanized Forces under the MND established the hockey club Tankista Praha [*Prague Tankmen*].¹⁸

The general trends toward the centralization efforts carried out in the course of 1953 were foreshadowed by Act No. 71/1952 Coll. on the Organization of Physical Education and Sports, which launched a period of centralized government management and control in physical education and sports. The law designated physical education as an inseparable part of socialist education and patriotism, where the entire sector was to be overseen by six centers under the control of assigned authorities.¹⁹ As regards the Ministry of National Defense, the law explicitly referred to the Central Army House and both of the separately managed sports organizations of the armed forces.

As a result of the redefinition of the physical education system, all Prague-based soldier athletes were transferred to the Representation Division under the Central Army House and continued to operate under this umbrella organization. Subordinate to the CPA, the entity acted as the management authority for all sports and physical education activities in the armed forces. Originally composed of five units, the organization was later complemented with a sixth unit for female athletes. All personnel were stationed in barracks at the Pohořelec District in Prague. The unit was under the command of Major Nikolaj Hrib until it was disbanded in 1956.

Following the complicated years 1948–1952, during which long-term training schemes were restricted due to lack of material, human and financial resources, top-level sports in the armed forces entered an era marked by a gradual improvement of conditions. The rising quality was reflected in results achieved by individual athletes. During 1953–1956, soldier athletes registered 19 world and 11 European records. The favorable circumstances accelerated the introduc-

¹⁸ In 1956, APEC Prague, Křídla vlasti Olomouc, and Tankista Praha were merged to create a new club that was initially based in Olomouc. Its transfer to Jihlava gave rise to Czechoslovakia's most successful hockey club ever, ASD Dukla Jihlava.

¹⁹ Apart from the Ministry of National Defense, the relevant authorities included the Ministry of Labor Forces, the Ministry of National Security, the Ministry of Education, Sciences, and Arts, the Revolutionary Trade Union Movement, and the Sokol Association, which was present in rural areas to a limited extent.

tion of modern training methods and approaches, subject to long-term planning schemes. In addition, all activities were carried out under medical supervision. Physicians in charge of providing comprehensive healthcare to athletes mainly included external associates Dr. Hubert Topinka and Dr. Miloš Trůbl.

Considering that centralized planning, the economic essence of socialism largely eliminated the correlation between the generation of income and proceeds from the sale of products and services, profit per se was not considered a relevant parameter. The period's propaganda needed to incite a proactive attitude to economic plans and motivate people to engage in their fulfilment. To that end, the regime used a distorted interpretation of competition that relied on non-market stimuli for intensifying and improving work results. Athletes had to commit to prescribed performance levels, similarly as members of agricultural cooperatives and workers in industrial establishments. Among athletes stood out runner Emil Zátopek, whose three gold medals from the Helsinki Olympic Games in 1952 inspired the so-called Zátopek Movement. In that regard, the APEC's initiative pledged to improve sports performance and ideological awareness:

Encouraged by the excellent achievements of our member, Comrade Emil Zátopek, patriotic devotee to the Communist Party of Czechoslovakia, Bearer of the Order of the Republic, and a member of the Central Committee of the Czechoslovak Youth Association, all of us, communists and young adherents to the communist ideals associated under the APEC, want to learn to compete and win the way he does with a view to making our people's democratic republic flourish and contributing to the strengthening of peace throughout the world. Like Zátopek, we wish to seek and discover new forms of training, learn from the experience of the Soviet Union's sports masters, continue to improve our sports performances, and, simultaneously, study and engage in active political work in order to deepen our ideological awareness. It is our aim to provide the Communist Party, the Government, and all working-class people with evidence that means allotted to physical education and sport are used productively. We want to prove that our actions contribute to building our homeland and to raising new prizewinners, builders of bold future, and defenders of socialism in our gymnasiums and on our sports fields²⁰.

Subsequently, athletes in clubs throughout Czechoslovakia signed pledges to conform to internally defined future performance targets. Efforts along the lines of the foregoing included setting targets for the size of the membership base and placement in competitions as well as a framework for the political, cultural, and moral aspects of activities. In addition, efforts continued to produce better results than required, including attempts to break sports records.

As the level of sports performance improved, resulting in domestic and international achievements, sports celebrities from the armed forces were used to influence public opinion to the benefit of the regime. Propaganda aimed to earn the

²⁰ E. Bosák, *Zátopkovské hnutí: Odpověď komunistů a svazáků ATK na usnesení strany a vlády [Zátopek Movement: Response of APEC Communists and Young Communists to Party and Government Resolution]*, [in:] A. Janecký (ed.), *Lehká atletika: odborný měsíčník [Light Athletics: Specialized Monthly]*, Orbis, Prague 1953, p. 4.

population's trust through various forms of ideological deception, a role often assigned to sports heroes.²¹ Popularity induced this way was subsequently manipulated with the aim of being attributed to the Communist Party in a favorable fashion. To ensure the acceptance of thus created an image by the masses, the relevant individuals had to create an impression of being as civil as possible. To that end, CAH athletes took part in approximately 600 meetings in army units, in schools, and in factories during 1954-1955. In contrast, a negative factor that complicated the forming of positive publicity of sports in the armed forces was the fact that these athletes received obvious, targeted privileges. This expression of inequality, evident especially in collective sports, where athletes were transferred in a top-down manner, often complicated efforts to establish a permanent fan base.²²

In 1954, resources allocated to both the Czechoslovak Army's professional art ensembles and top-level sports disciplines were found excessive, and planning began for overall restructuring and decentralization. Changes introduced in the second half of the 1950s stemmed from the need to reduce the number of sports and physical education facilities that were transferred to the armed forces in the preceding period. In addition, the lasting dissatisfaction and opposition on the part of civilian club officials became a pressing problem because the deformed framework of competition sport at the top level had an adverse effect on the performance of all athletes due to lack of competitiveness.

At the 20th Congress of the Communist Party of the Soviet Union held in February 1956, First Secretary Nikita Khrushchev delivered the 'Secret Speech' in which he denounced the methods and practices of the Stalinist government. Condemning the cult of personality allowed for approaching current affairs in a more sober manner. A revision of top-down administrative methods showed that the benefits of the government's role in the socialist system were overrated, and harmful bureaucracy, in addition to excessive concentration of resources in Prague, was identified in sports in the armed forces.

Based on a resolution of the Politburo of the Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia adopted on 7 June 1956, the Representation Division attached to the Central Army House was disbanded, and most sports teams were relocated outside Prague to various localities where Army Sports Clubs under the name Dukla were established in the framework of the Czechoslovak Army in accordance with Directives for Mass Sports Activities.²³ Decentralization spread sports disciplines across ordinary army units into various parts of the country. Apart from the capital, Prague, that included new facilities in Brno, Liberec,

²¹ P. Dušek, *Hrdina v totalitních médiích: srovnávací analýza olympijského vítězství Emila Zátopka (1948, 1952)* [*Hero in Totalitarian Media: Comparative Analysis of Emil Zátopek's Olympic Victories (1948, 1952)*]. Karolinum, Prague 2010, p. 69.

²² J. Kotrba, *Léta plná medailí* [*Years Filled with Medals*], Naše vojsko, Prague 1988, p. 28.

²³ Military Physical Education Associations were established in a similar manner.

Hodonín, Pilsen, Pardubice, Kroměříž, Kolín, Terezín, and Košice. One year later, women's sports units for light athletics, artistic gymnastics, and volleyball were disbanded. Subsequently, women's sports units began to disappear from the armed forces. The gradually created model of top-level sports in the armed forces gained its final shape, some specifics of which have been preserved to this day.

Summary

The consequences of the Second World War weakened the potential of sports associations to provide resources for full-fledged sports activities. The army milieu possessed resources for assuming part of the responsibility for physical education, considering that physical exercise is an inseparable part of military training. Czechoslovakia's alignment with the Soviet Union, presaged in the Košice Government Program, foreshadowed the adoption of the organizational model used by the Red Army and subsequently the Soviet approach to physical education on the whole. The first specialized army physical education unit at the Prague Garrison Command was followed by similar units in Brno, Tábor, and Bratislava in 1946, a development that differentiated sports that conscripts specialized in. Following the communist coup d'état in February 1948, the military status of individuals was not in conflict with ideological principles, and legal cover allowed athletes to respond to the rising need for training time and resources relating to top-level sports. The abolishment of private ownership of means of production marginalized the private sector and its effect on top-level sports. Starting in October 1948, top-level athletes fulfilling the two-year conscription duty were concentrated under the Army Physical Education Club, whose units and teams began to compete in national competitions and championships. The appointment of Alexej Čepička as Minister of National Defense in 1950 gave the armed forces the exclusive use of the Strahov Stadium, originally intended for festivals of the Sokol association, as well as lasting support from a high-ranking official. From 1951, the Central Army House acted as an umbrella for both components of top-level sport – conscripts on the one hand and military professionals and civilian employees on the other. Starting with the Helsinki Summer Olympic Games in 1952, the armed forces assumed responsibility for national sports representation. Thanks to the ongoing improvement of training conditions, performances achieved by athletes in the armed forces were on a par with the world's elite. Success in both the domestic and international context attracted attention from the Czechoslovak public, where the popularity of sports celebrities was used for propaganda purposes by the single-party state. Athletes from the armed forces became a privileged instrument of power stratagems of communist apparatchiks, where trading moral integrity allowed them to achieve victories in the name of the oppressive regime that did not consider failure an acceptable option. The de-

parture from Stalinist practices initiated at the 20th Congress of the Communist Party of the Soviet Union extricated the sports disciplines in the armed forces from rigid centralism. Numerous army sports clubs, operating under the name Dukla, were established at local army units in various parts of Czechoslovakia. This structure continued to exist with some minor changes during several subsequent decades.

The outline of the concept for incorporating top-level sports into the armed forces had existed in Czechoslovakia already prior to 1948, the year of the communist coup d'état, and this form of organization therefore cannot be considered a purely communist invention. Sport in the armed forces gained a dominant role at the top level only after the communists seized power, where the aim was to control all available mechanisms with a view to promoting their interests. Thanks to its sovereign status, the communist regime was able to invert the purpose of sports by claiming that 'participating is not the point of sports, it is the winning that counts'. That was the fundamental tenet, and all actions in the domain of sport were directed at its fulfilment.

References

A. Sources

I. Periodicals

"Lehká atletika – odborný měsíčník" ["Light Athletics – Specialized Monthly"] 1953.

II. Internet sources

http://www.totalita.cz/txt/txt_kv.pdf

<http://www.vuapraha.cz/rocenky%20VUA>

B. Literature

Bílek J., Láník J., Šach J., *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí* [Czechoslovak Army in the First Postwar Decade], Ministry of Defense of the Czech Republic, Prague 2006.

Čepička A., *Za nerozbornou obranu vlasti: sborník statí, projevů a rozkazů* [For the United Protection of the Homeland: Collection of Essays, Speeches, and Orders], Naše vojsko, Prague 1954.

Dušek P., *Hrdina v totalitních médiích: srovnávací analýza olympijského vítězství Emila Zátopky (1948, 1952)* [Hero in Totalitarian Media: Comparative Analysis of Emil Zátopek's Olympic Victories (1948, 1952)], Karolinum, Prague 2010.

- Gut K., Pacina V., *Malá encyklopedie ledního hokeje [Small Ice Hockey Encyclopedia]*, Olympia, Prague 1989.
- Kotrba J., *Léta plná medailí [Years Filled with Medals]*, Naše vojsko, Prague 1988
- Masson T., Riedi E., *Sport and the Military: The British Armed Forces 1880-1960*, Cambridge University Press, Cambridge 2010.
- Mohorita I., *20 let Dukly Praha: příspěvek k dějinám tělovýchovy a sportu v Čs. lidové armádě [Twenty Years of Dukla Prague: Contribution to the History of Physical Education and Sport in the Czechoslovak Army]*, Naše vojsko, Prague 1968.
- Šimon J. (ed.), *Nástup československé tělesné výchovy a sportu na novou cestu [Beginning of a New Direction in Czechoslovakia's Physical Education and Sports]*, Orbis, Prague 1953.
- Roháčková I., *Šedesát pět let armádního vrcholového sportu: kapitoly z dějin a současnosti ASC Dukla [Sixty-Five years of Top-Level Sports in the Armed Forces: Chapters from the History and Present of ASC Dukla]*, Ministry of Defense of the Czech Republic, Prague 2013.
-

Deklaracja braku konfliktu interesów

Autor deklaruje brak potencjalnych konfliktów interesów w odniesieniu do badań, autorstwa i/lub publikacji artykułu *Elite army sport in Czechoslovakia 1945–1960*.

Finansowanie

Autor nie otrzymał żadnego wsparcia finansowego w zakresie badań, autorstwa i/lub publikacji artykułu *Elite army sport in Czechoslovakia 1945–1960*.

Declaration of Conflicting Interests

The author declared no potential conflicts of interests with respect to the research, authorship, and/or publication of the article *Elite army sport in Czechoslovakia 1945–1960*.

Funding

The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of the article *Elite army sport in Czechoslovakia 1945–1960*.

<http://dx.doi.org/10.16926/sit.2021.04.27>

Wojciech J. CYNARSKI*
<https://orcid.org/0000-0003-1252-5456>

Idokan judo in relation to Kodokan judo (1947–2017): remarks on the institutionalisation of martial arts

Jak cytować [how to cite]: Cynarski W.J., *Idokan judo in relation to Kodokan judo (1947–2017): remarks on the institutionalisation of martial arts*, “Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2021, vol. 4, no. 4, pp. 81–96.

Judo Idokan w odniesieniu do Judo Kodokan (1947–2017): uwagi o instytucjonalizacji sztuk walki

Streszczenie

W dobie globalnego upowszechnienia się sztuk walki i sportów walki, także tych z Azji Wschodniej, *judo* jest wyraźnym przykładem udanej globalizacji sportu narodowego. W zasadzie nikt nie wątpi, że dotyczy to popularnego japońskiego sportu, który jest zarządzany przez jedną międzynarodową federację, a cały świat rywalizuje w turniejach mistrzowskich i igrzyskach olimpijskich. Czy jednak naprawdę istnieje tylko jeden rodzaj *judo*? I czy jest to tylko rozumiane jako ta dyscyplina sportu?

Autor przytacza fakty pokazujące proces równoległej instytucjonalizacji innego *judo*, występującego pod różnymi nazwami. Najpierw jest to *judo* „europejskie” / *judo-do*, potem *judo Kodokan* lub *Butokukai*, uzupełnione technikami samoobrony *jujutsu* (jap. *jūjutsu*) i wreszcie dzisiejsze *judo Idokan*. Organizacja Idokan od ponad 70 lat uczy także szeroko rozumianego *judo* jako różnych metod sztuki walki kierujących się zasadą elastyczności.

Słowa kluczowe: judo, judo-do, Idokan, Kodokan.

* prof. dr hab.; Institute of Physical Culture Studies, University of Rzeszow; e-mail: ela_cyn@wp.pl

Abstract

In the era of the global dissemination of martial arts and combat sports, including those from East Asia, *judo* is a clear example of the successful globalisation of national sports discipline. Basically, no one doubts that this concerns a popular Japanese sports discipline, which is managed by one international federation, and the whole world competes in championship tournaments and the Olympic Games. However, is there really only one type of *judo*? And is it only understood as this sports discipline?

The author cites facts showing the process of the parallel institutionalisation of other *judo* variants, appearing under different names. Firstly, there is the "European" *judo-do*, secondly *Kodokan judo* or *Butokukai judo*, complemented by techniques of *jujutsu* self-defence (Japanese *jūjutsu*) and finally today's *Idokan judo*. The Idokan organisation has also been teaching *judo* in the broad sense for over 70 years as various methods of martial art guided by the principle of flexibility.

Keywords: judo, judo-do, Idokan, Kodokan.

Introduction

Judo is already a well-known sports discipline, Olympic discipline, and form of physical recreation for children. It is associated with Japan, where it comes from, and where the *Kodokan* institute is based. But, is there really only one type of *judo*?

Kodokan judo came into existence as the school of Master **Jigoro Kano** in 1882. It also formed an original design for the educational system – combining physical, patriotic and moral education with modern sport. Dr Kano tried to adapt national heritage, including the martial arts traditions, to new times using the idea of sport and Olympism which were popular at that time,¹ with good results. This does not mean, however, that he did not come into conflict with traditionalists of the martial arts world.² The popularising periodical *Judo Kodokan Review* shows the processes of institutionalisation of *judo* sport, its internalisation and globalisation.³ It has been doing so since 1950. Publishing content promoting *Kodokan*

¹ S. Shimizu, *The Body Envisioned by Jigoro Kano: Based on his career as a judo master, IOC member and principal of Tokyo Higher Normal School*, "Ido Movement for Culture" 2008, vol. 8, pp. 29–37; F. Shishida, *Jigoro Kano's pursuit of ideal Judo and its succession: Judo's techniques performed from a distance*, "Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology" 2011, vol. 11.1, pp. 42–48; T. Nakajima, L.A. Thompson, *Judo and the process of nation-building in Japan: Kanō Jigorō and the formation of Kōdōkan judo*, "Asia Pacific Journal of Sport and Social Science" 2012, vol. 1.2–3, pp. 97–110.

² J.G. Shortt, K. Hashimoto, *Beginning Jiu-Jitsu Ryoji-Shinto Style*, London: P.H. Crompton Ltd., 1979; W.J. Cynarski, *The institutionalization of martial arts*, "European Journal for Sport and Society" 2006, vol. 3.1, pp. 55–61; S. Sato, *The sportification of judo: global convergence and evolution*, "Journal of Global History" 2013, vol. 8.2, pp. 299–317; R. Sanchez-Garcia, *The development of Kano's judo within Japanese civilizing / decivilizing processes*, "Asia Pacific Journal of Sport and Social Science" 2016, vol. 5.2, pp. 108–119.

³ T. Uozumi, *A cross-cultural study of Japanese Budo in the global era in Budō in the global era: A cross cultural analysis of issues pertaining to globalisation*, "IBU Budō Series" Vol. 2, ed.

judo in English and French was used to enculturate enthusiasts from Europe and Western countries.

Apart from the famous book by Inazo Nitobe it was Eugen J. Harrison who initiated fascination with the spirit of Japan – samurai, martial arts and the martial ways of *budo*.⁴ Then followed more studies on spiritual *judo*.⁵ Certainly, there was a rational core, namely a set of principles passed on to students by Jigoro Kano⁶ and the presence of elements from the rich religious and philosophical tradition of East Asia.⁷ It also had a particular effect whereby *judo* coaches from Western countries internalised the values of "*judo* culture" more than their colleagues from Japan.⁸

"Technical *judo*" taught by the great figureheads of *Kodokan*, included for example, the advice of master **Kyuzo Mifune** (10 dan) about counteracting against the *o-uchi-gari* technique, or 13 defences against the *ashi-barai* of that author.⁹ When *judo* entered the arena of great sporting performance, world championships and games, more and more content was devoted to that sports discipline (sports fights, photo reports, score sheets and trophies won). The volume of *Judo Kodokan Review* from 1963 is already a clear manifestation of this tendency. In addition to photographic illustrations of the *okuri-eri-jime* strangling technique, almost all the photos are shots of *judo* fights. The illustrative material is accompanied by the corresponding written content.

Sporting *judo*, and then its change into a strength-requiring, wrestling sports discipline, led to the creation of a new type of *judo*. Let us call it **Idokan judo**. It is a form technically (new throws and counter-techniques) and ideologically developed by **Julius Fleck** (29.06.1894 – 01.05.1967). His *judo-do*, founded in

T. Uozumi, Alexander Bennett, and K.B. Daigaku, International Budo University, Tokyo 2013, pp. 5–29; P. Pawelec, J. Hoon Yu, *Judo Kodokan Review as a Martial Arts Medium*, "Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology" 2019 vol. 19.1S, pp. 41–49.

⁴ I. Nitobe, *Bushido – dusza Japonii [Bushido – the Soul of Japan]*, Keiko Publishers, Warszawa 1993 [in Polish; first Polish edn. – Lviv 1904]; Eugen J. Harrison, *The Fighting Spirit of Japan*, W. Foulsham & Co., Sterling Publ. Co., New York 1912.

⁵ Cf. J.-L. Jazarin, *Esprit du judo*, Paris 1960 [in French]; G. Ohsawa, *Das Buch vom Judo [The book of judo]*, Mahajiva, Holthausen 1988 [in German]; R.J. Maroteaux, *L'esprit du ju-jitsu traditionnel. Historique, esotérique, technique*, self-edition (2nd edn.), Avignon 1995 [in French].

⁶ R. Kano, *The fundamental principle*, "Judo Kodokan" 1950, vol. 21.4-8, pp. 2–4 [English edn.].

⁷ S. Tyszkowski, *Wpływ systemów filozoficzno-religijnych Dalekiego Wschodu na judo [The influence of Far East philosophical and religious systems on judo]*, [in:] *Z dziejów kultury fizycznej, księga dedykowana Profesorowi Jerzemu Gajowi z okazji 65 rocznicy urodzin*, ed. B.J. Kunicki, B. Woltmann, AWF, Gorzów Wielkopolski 1996, pp. 49–52 [in Polish].

⁸ D. Matsumoto, S. Sterkowicz, R.D. Ray, L. Ansari, R. Bernhard, *The value of coaches' values: a cross-cultural survey*, [in:] *Czynności zawodowe trenera i problemy badawcze w sportach walki*, ed. S. Sterkowicz, AWF, Kraków 2001, pp. 25–32.

⁹ K. Mifune, *7 defences contre o-uchi-gari*, "Judo Kodokan" 1959, vol. 9, no. 1, pp. 21–24, and 1959, vol. 9, no. 2, pp. 17–21 [in French].

1947, complemented *judo*. Such complemented *judo* was a part of sports competition in which Josef Ebetshuber achieved significant success. However, subsequent *Idokan* masters rejected sports competition.

The IWJF (International World Jiu-Jitsu, Judo, Judo-Do Federation) was established in 1954. It was renamed WJJC, World Jiu-Jitsu / Judo-Do Center, and then *Idokan* International.¹⁰ Currently, most *Idokan* masters cooperate with the German association DDBV (German Dan-Holder and Budo-Teacher Union), GM Lothar Sieber and IPA – *Idokan* Poland Association, a non-profit organisation.

Materials and methods

The history of *judo-do* and *Idokan judo* is not yet well-known internationally. The author here tries to present the state of his knowledge in this area after his long-term participant observation, or observant participation.¹¹ 11 volumes of "Judo Kodokan Review" were included in the source analysis, documents of *Idokan* Poland Association and the Jiu-Jitsu & Karate School L. Sieber, and Internet e-sources. Together with scientific literature (analysis of the content of the literature), it is an analysis of extended discourse.¹² The whole study is presented in a factual and chronological order. This is a short monographic description of the little-known *judo* form.

Results

1. The most important characters

Hubert Baron Klinger von Klingerstorff, better known as **Klinger-Klingerstorff** (1920–1998), trained at the Berlin "Jiu-Jitsu und Judo Schule Erich Rahn", under the direction of Erich Rahn (10 dan in *jujutsu* and *judo*, among others.). He was also a student of another famous *sensei* (teacher) – **Mikonosuke Kawaishi** (1899–1969, 7 dan *judo* of *Dai Nippon Butoku Kai*, posthumously – 10 dan *judo* and *jujutsu*).¹³

¹⁰ More: W.J. Cynarski, *Martial Arts – Ido & Idokan*, *Idokan* Poland Association (IPA), Rzeszow 2009, pp. 11–23; idem, *Idokan in cultural dialogues: 70 years of activity (1948–2018)*, "Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology" 2019, vol. 19.1S, pp. 6–14; doi: 10.14589/ido.19.1S.3.

¹¹ T.A. Green, S. Skowron-Markowska, W.J. Cynarski, C. Gutiérrez-García, A. Figueiredo, J. Simenکو, *Qualitative and quantitative methods in the study of martial arts and combat sports: a panel based on personal experiences*, "Revista de Artes Marciales Asiáticas" 2019, vol. 14.2s, pp. 79–83; doi: 10.18002/rama.v14i2s.6048.

¹² Cf. K. Krippendorff, *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*, Thousand Oaks, CA: Sage, 2004.

¹³ Kawaishi taught *Kodokan* and *Butokukai judo*, supplemented with *jujutsu* self-defence

Later he was an assistant to Julius Fleck (1894-1967, 5 dan *Kodokan judo*), who created and taught *judo-do*. Klinger-Klingerstorff achieved 5 dan *judo*, 10 dan *jujutsu* and 10 dan *judo-do / ido*.¹⁴

Dr **Wally Strauss** (1908–1987) achieved the title of *shihan* and 10 dan in both *judo* (apart from *Kodokan*, he was also a student of M. Kawaishi), *jujutsu* and *judo-do*. He introduced the names *ido* (Japanese *idō*) and *Idokan*. Wojciech J. Cynarski, however, developed his philosophical *ido* idea.¹⁵ Strauss was the successor of J. Fleck. After him, the next Grand Master was **Hans Schoellauf** (1925-2011). He was also a student of Fleck and some other Austrian and German masters. He received 10 dan in *ido*, *judo*, and *jujutsu*, and *soke* (leader) title of Idokan International, as the legal successor of this style and organisation.¹⁶

Josef “Pepi” Ebetshuber (1905–1988) was active first in IWJF, then separately and aside from the Idokan organisation. He reached the level of 7 dan in *judo*, probably recognised in Japan. And in particular he taught *jujutsu* and *judo-do* as the holder of the highest 10 dan degree in both disciplines. However, he collaborated with the Lothar Sieber school in Munich. **Lothar Sieber** (born 1946) trained *judo*, together with Aldo Nikodemo in Peisseberg, and cooperated e.g. with Toni Bader (8 dan *judo*, 6 dan *jujutsu*), one of pioneers of German *judo*. He later collaborated closely with the Idokan Europe Academy (Schoellauf and Klinger-Klingerstorff) and was proclaimed the heir to the teaching of both these noble master-teachers. In turn, the students of *meijin* (grand master) Sieber are Klaus Haertel and W. J. Cynarski.

2. Judo and “Judo-Do / Ido”, Idokan style

Julius Fleck developed *judo*, creating new techniques and counter-techniques. *Judo-do* developed by him (with the help of *sensei* K. I. Sasaki) was created as an antithesis to *judo* sports discipline. In this sense, it is similar to *jujutsu*, as a new art form based on the principle of *ju-no ri* (softness, flexibility). But it is also a form of *judo* as it is widely understood, and in its time (the 1950s) it was called European *judo*. Within this name, it retains the *judo* element and adds one more “do” ideogram, which was translated as “widening the way” of *judo*. As long as *sensei* Fleck was alive, *judo-do* was taught together with *judo*.¹⁷ *Judo-do*

techniques. His students included, among others W. Strauss, H. Klinger von Klingerstorff, H. Birnbaum, H. Czerwenka-Wenkstetten [Czerwenka-Wenkstetten 1993; Gutierrez Garcia, Perez Gutierrez, Cynarski 2010].

¹⁴ Cf. L. Sieber, W.J. Cynarski, *Masters of masters from WJJC federation – new facts*, “Ido Movement for Culture” 2004, vol. 4, pp. 293–297.

¹⁵ W.J. Cynarski, *The philosophy of martial arts – the example of the concept of Ido*, “AUC Kinanthropologica” 2017, vol. 53.2, pp. 95–106.

¹⁶ W.J. Cynarski, *Martial Arts – Ido & Idokan*, op. cit.

¹⁷ Cf. H. Klinger-Klingerstorff, *Judo und Judo-Do: Die hohe Schule des Kampfes*, new edn. / reprint, DDBV, Vienna 2010 [in German].

was also an important part of the functioning of IWJF¹⁸ and other organisations. *Judo-do* is included in more important German reference books, such as by Werner Lind and by Herbert Velte and Klaus-Dieter Matschke.¹⁹ There are also training materials in this field.²⁰

Judo-do had its sports hero, Josef Ebetshuber (see above), who was also excellent at sports disciplines of *judo* and *jujutsu*. The same Austrian was a student of H. Kowalski and H. Klinger-Klingerstorff. He was the 1954 *judo do* World Champion in Odense (Denmark). Ebetshuber received 10 dan *judo-do*, and 10 dan *jujutsu*. His student was Franz Strauss (1933–2014), who later achieved the same degrees in both martial arts. Strauss was also 3 dan in *judo* (Kodokan style). Also, contrary to Fleck's concept, at some stage there were *judo-do* sports tournaments, including World Championships. These are not currently held. *Judo-do* technique is taught at IPA (Klaus Haertel, 10 dan) and outside the IPA, via the F. Strauss line of transmission. In addition, *ido* is taught in several centres around the world as an idea similar to *aiki* and *aikido* or *aikijutsu*.²¹

Judo Idokan style is very little known. It is very similar to original *judo*. It is, however more technical than strength-requiring. Basically, it is not practised for sports competition in *judo*, but as a supplement to practical hand-to-hand combat skills. It is one of the disciplines of the relatively complete martial arts system *Idokan Yoshin-ryu budo*, taught at IPA.²² Both practising *judo* and *judo-do / ido* serve in *Idokan*, not to achieve sports championship, but mastery in humanity, and as training, recreation or therapy.²³

The long tradition of *judo*, stretching into *Idokan* since the establishment of the Erich Rahn school in Berlin, (i.e. since 1906), means that the degrees are here

¹⁸ J. Fleck, *Internationale Bestimmungen für die Verleihung von Judo-Do Gürtelklassen*, "Judo Judo-Do Jiu-jitsu Internationales Nachrichtenblatt I.W.J.F.", Wien, pp. 7–12 (1957) [in German].

¹⁹ W. Lind (ed.), *Ostasiatische Kampfkünste. Das Lexikon [East Asian Martial Arts: The Lexicon]*, Sportverlag, Berlin 1996, p. 382 [in German]; H. Velte and K.D. Matschke, *Lexicon of Asian Budo – Combat Sport Philosophy*, Schramm Sport, Vierkirchen 2007, pp. 40, 110 [in German].

²⁰ F. Strauss, *29 Throws Judo-Do, H.D. Budo Production* (DVD), 2002 [in German]; H. Klinger-Klingerstorff, *Judo und Judo-Do: Die hohe Schule des Kampfes*, op. cit.; K. Haertel, *Jūdō-dō. Prüfungsprogramm 1.-4. Dan*, Yawara Sportschule, Kiel 2011 [in German].

²¹ L. Sieber, W.J. Cynarski, *A new stage in the history of the Idokan organization*, "Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology" 2013 vol. 13.3, pp. 59–71; P. Swider, *Aikido and Judo in teaching of shihan Wojciech J. Cynarski*, "Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology" 2018, vol. 18.1, pp. 8–14; doi: 10.14589/ido.18.1.2.

²² More about: W.J. Cynarski, M. Buchhold, *Complete budō systems*, "Ido Movement for Culture" 2006, vol. 6, pp. 83–91.

²³ Cf. O. Yanar, A. Gouby, *Judo als Therapie und Mittel der Gewaltprävention. Das Option Sportive Programm in Wahrnehmen – Bewegen – Verändern. Beiträge zur Theorie und Praxis sportkörper- und bewegungsbezogener sozialer Arbeit*, ed. G.A. Pilz and H. Boemer, Hannover 2002, pp. 291–314 [in German]; W.J. Cynarski, *Leksykon sztuk walki. Mistrzowie i ich szkoły / Lexicon of fighting arts. Masters and their schools*, Rzeszow University Press, Rzeszow 2021.

awarded completely independently from *Kodokan* and the sports *judo* organisation. It is worth noting that Prof. Shizuya Sato, a leader of the International Martial Arts Federation based in Tokyo, did the same in this respect. In *Idokan*, *judo*, *judo-do* and *jujutsu* have been taught simultaneously for over 70 years. Therefore, such Grand Masters, as W. Strauss, Schoellauf, Ebetshuber, Franz Strauss, and Sieber, achieved the highest levels of 10 dan in *jujutsu* and *judo-do*, and high or the highest degrees in *judo*. The curriculum and requirements for technical degrees in *judo-do* originally combined the mastery of both *judo* and *judo-do* techniques.²⁴

Since the 1964 Olympic Games in Tokyo there has been rapid institutional development of the Olympic *judo* sports discipline – on a global scale and in individual countries.²⁵ Meanwhile, European *judo-do* lost its original popularity. In the 1950s and 1960s the original *judo-do* technique was popularised particularly by the two Austrians – H. Klinger von Klingerstorff (10 dan) and J. Ebetshuber (10 dan). Later they included Franz Strauss²⁶, and K. Haertel (10 dan), still teaching in Germany to this day.

3. Judo studies of Idokan

As mentioned above, the first traces of *judo* in the organisation from which *Idokan* evolved lead us to 1906, when Erich Rahn founded his school in Berlin. He was a student of both Katsukuma Higashi and Agitaro Ono, Japanese *jujutsu* instructors, but Higashi in particular and he also collaborated with Jigoro Kano.²⁷ Dr J. Kano himself reportedly visited Rahn's school in 1912,²⁸ but not all researchers agree on this fact.²⁹ In a document dated May 5, 1939, we read that E. Rahn taught both *jujutsu* self-defence and combat sport under the name “Jiu-Jitsu-Kampfsport”³⁰ in his school. It was probably similar to *judo* sports discipline of the time, rather than the much later *jujutsu* sports discipline practised nowadays. In 1954, Rahn became the honorary president of the IWJF.³¹

²⁴ H. Klinger-Klingerstorff, *Judo und Judo-Do: Die hohe Schule des Kampfes*, Verlag Dr. G. Borotha-Schoeler, Wien 1951 [in German].

²⁵ Cf. T. Sasaki, *Gendai jūdō ron [Modern judo theory]*, Taishaukan Shoten, Japan 1993 [in Japanese]; W. Blach, W.J. Cynarski, A. Litwiniuk, *Yesterday and today of the IJF – International Judo Federation*, “Ido Movement for Culture” 2004, vol. 4, pp. 202–204; W. Sikorski, *50 years of Polish judo. Olympic dimension*, WSHE, Łódź 2009 [in Polish].

²⁶ F. Strauss, J. Slopecki, *The way of life and the way of martial arts*, “Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology” 2014, vol. 14.1, pp. 72–76; doi: 10.14589/ido.14.1.7.

²⁷ I. H. Hancock, K. Higashi, *The Complete Kano Jiu Jitsu*, G.P. Putnam's Sons, New York 1926.

²⁸ K.D. Matschke, H. Velte, *100 Jahre Jiu-Jitsu, Ju-jitsu und Judo in Deutschland (Eine Chronik von 1905 bis 2005)*, Schramm Sport, Vierkirchen 2005, p. 42 [in German].

²⁹ Thorsten Preiss, author of the biography of E. Rahn, does not mention this in his book [Preiss 2012].

³⁰ E. Rahn, Bescheinigung [Certificate], *Jiu-Jitsu- u. Judo-Lehrstaette Erich Rahn*, Berlin-Schoeneberg, May 5, 1939 [in German].

³¹ W. Lind (ed.), *Ostasiatische Kampfkünste*, op. cit., p. 28.

Erich Rahn was an acknowledged German master of the highest degree (10 dan) in both *jujutsu* and *judo*. Later – similarly – the Australian Dr Wally Strauss and the Austrian Hans Schoellauf, became the next Idokan leaders. Lothar Sieber is also involved in education and organisation with the Rahn school, as one of the leaders (today only 10 dan) of the *Deutscher Jiu-Jitsu Ring "Erich Rahn" e.V.* (DJJR), instructor association. He already had 4 dan *judo* in 1978, signed by Aldo Nikodemo. He also collaborated with Toni Bader.³² Bader, has 7 dan in German *judo*, 2 dan in *Kodokan*, and 6 dan in *jujutsu*. He was also an activist and examiner at DJB (German Judo Union).

It was quite typical that the people who co-created *judo-do* based it primarily on *judo* (*Kodokan*) and *jujutsu* elements. Julius Fleck was advanced *judoka*, 5 dan. Adolf Bauer (10 dan *judo-do*, 8 dan *jujutsu*, 6 dan *judo*) and Josef Ebetshuber (10 dan *judo-do*, 10 dan *jujutsu*, 7 dan *judo*) were very good *judoka*. At that time some instructors and leaders moved from *judo* to *judo-do*.

Stanisław Cynarski studied *judo* in Rzeszów under the supervision of *sensei* Jacek Jaworski (today 6 dan PZ Judo).³³ S. Cynarski later lived and worked in Tarnów. There, Wojciech J. Cynarski practised *judo* under his direction. W.J. Cynarski subsequently collaborated with many *judo* people, including Tadeusz Kochanowski, Hans Schoellauf, Shizuya Sato, Taketo Sasaki, Waldemar Sikorski, Józef Niedomagała, Ewaryst Jaskólski, Wiesław Błach, and Rafał Kubański, and especially with Lothar Sieber³⁴ [Tab. 1]. It was not always a form of *judo* sports discipline, exactly according to the *Kodokan* canon. Often – in a broader sense – different methods with the guiding principle of *ju*, and *jujutsu* and *judo-do* were adopted.

W.J. Cynarski has been the technical director of IPA since March 1993. He mainly teaches the *Idokan Yoshin-ryu jujutsu* style, and cooperates in the national arena with the Polish Ju-Jitsu Association (PZJJ,) based in Katowice. Table 1 presents people from the list of the Dan Committee PZJJ (*jujutsu*): T. Ambroży (10 dan), W.J. Cynarski (9 dan), J. Słopecki and W. Błach (8 dan PZJJ). But there is also very good cooperation between IPA and PZ Judo (*Polski Związek Judo / Polish Judo Association*), and PZJJ (*Polski Związek Ju-Jitsu / Polish Ju-Jitsu As-*

³² A. Nikodemo, *Certificate for 4 dan in judo, for Lothar Sieber, Peisseberg, Jan. 2, 1978* [in German]; T. Bader, *Letter to L. Sieber*, “Neumuenster”, Dec. 15, 1991 [in German].

³³ G. Szajna, *Sporty walki na Podkarpaciu w latach 1945–1989* [Combat sports in Podkarpacie 1945–1989], Rzeszow University Press, Rzeszow 2011, pp. 262–266 [in Polish].

³⁴ W.J. Cynarski, *Martial Arts – Ido & Idokan*, op. cit.; E. Nicola, L. Sieber (*Meijin, 10. Dan*) und Professor Dr. Wojciech Cynarski vom Idokan Polen verleihen den achten Dan und höchsten Lehrergrad Hanshi an Harald Weitmann sowie den ersten Großmeistergrad an Heiko Hofmann, *Neuffener Anzeiger*, 8, Feb. 22, 2013 [in German]; K. Kubala, *Symposium Stowarzyszenia Idokan Polska* [Symposium of Idokan Poland Association], “Gazeta Uniwersytecka UR” 2016, no. 3, p. 41 [in Polish]; P. Swider, *Aikido and Judo in teaching of shihan Wojciech J. Cynarski*, “Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology” 2018, vol. 18.1, pp. 8–14; doi: 10.14589/ido.18.1.2.

sociation). People such as Sikorski and Błach are especially distinguished in Polish sports (Olympic) *judo* and PZ Judo.³⁵ Because the IPA requirements have been adapted to the requirements of the corresponding regulations (examination requirements) for PZ Judo, mutual recognition of the degrees awarded in both organizations is possible.³⁶ Only in IPA competition and wins are not required.

Table 1. Leading teachers of IPA – *judo* and related disciplines

Name	Judo / PZJudo [dan]	Judo / IPA [dan]	Judo—do/ido [dan]	Jujutsu / IPA [dan]	Goshin—jutsu / IPA [dan]	Jujutsu / PZJJ [dan]
Sieber Lothar	—	8	10	10 <i>meijin</i>	10	10
Cynarski W.J.	4	4	10	9 <i>hanshi</i>	8	9
Härtel Klaus	—	4	10	9 <i>hanshi</i>	—	—
Słopecki Jan	3	4	5	10 <i>hanshi</i>	10	8
Sikorski Waldemar	7	8	—	—	—	—
Błach Wiesław	7	7	—	—	—	8
Sasaki Taketo	—	7	4	—	8	—
Ambroży Tadeusz	2	3	1	8	8	10
Cynarski Stanisław	1	2	5	5 (and 9 dan <i>aiki-jujutsu</i>)	9	—
Kubacki Rafał	6	6	—	—	—	—

Source: archive of IPA – Dan Committee and other documents.

Currently, the international Judo Division in the Dan Committee of IPA is co-created by numerous people with master's degrees, from Europe and Japan. The most distinguished are: Lothar Sieber (8 dan), Waldemar Sikorski (8 dan), Wiesław Błach (7 dan), Taketo Sasaki (7 dan), Jan Słopecki (4 dan), and Stanisław Cynarski (2 dan), the first teacher of W. J. Cynarski (4 dan). The IPA technical director – W. J. Cynarski – once passed the exam for 1 dan under the supervision of the Idokan Europe – Germany committee, and currently has 4 dan, in both IPA (Idokan) and in the Polish Judo Association (PZ Judo, the Polish Judo Association; style *Kodokan*). He collaborated with, among others, Shizuya Sato (1929–2011, 9 dan) *judo*, *hanshi*, a student of the famous *meijin* Kyuzo Mifune (10 dan) and Kazuo Ito (10 dan), and Józef Niedomagała (8 dan, former chairman

³⁵ W. Sikorski, *50 years of Polish judo*, op. cit.

³⁶ Cf. W.J. Cynarski, *Martial Arts – Ido & Idokan*, op. cit., pp. 149–156; PZ Judo, Regulations for obtaining degrees, in Polish, http://www.pzjudo.pl/regs/Regulamin%20zdobywania%20sotopni%20judo_broszura.pdf [Accessed: Jan. 6, 2020].

of Dan Committee PZ Judo), and sporadically with other masters including Jon Bluming (9 dan). The Dan Committee IPA in the Judo Division – has 23 names, people ranging from 1 to 8 dan. Separately, in the Judo-do Division there are 26 members (up to and including 10 dan), and in the Jujutsu Division – 19. These committees are for practical studies. The Committee of Scientific Research was established for scientific research.

4. Research on judo – cooperation

A novelty among IPA's activities in *judo* are scientific research and the publication of the results of these studies – mainly, but not only in *Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology* and in the publishing series of the Lykeion Library.³⁷ The research has been carried out according to the Project IPA no. 4 / 2017-20: 4.3. "70 years *judo-do / ido* – idea and technique". Professor Cynarski is the coordinator of this Project, in cooperation with GM Lothar Sieber, Professor of EMAC and Honourable President of IPA.

What is worth mentioning here is very good cooperation between IPA and PZ Judo (scientific conferences), PZ Ju-Jitsu (science committee) and with colleagues from abroad. This is how subsequent historical³⁸ and empirical³⁹ works are created. Of course, scientific research is not limited here only to the *Idokan* tradition, but is most often related to sports performance, psychophysical fitness and health.

A comparative *judo* analysis of *Idokan* and *Kodokan* would, from a tactical and technical side, be as follows. While the old *judo-do* is similar to the *Kodokan*

³⁷ Cf. W.J. Cynarski, J. Slopecki, *Idokan and IMACSSS for Research and Practice of Judo*, "Journal of Combat Sports and Martial Arts" 2012, vol. 3.2, pp. 147–150.

³⁸ W. Blach, W.J. Cynarski, A. Litwiniuk, *Yesterday and today of the IJF – International Judo Federation*, "Ido Movement for Culture" 2004, vol. 4, pp. 202–204; W. Blach, W.J. Cynarski, P. Kowalski, J. Migasiewicz, M. Tomaszewski, L. Blach, *History of starts and achievements of Polish representatives in the judo world championships*, "Ido Movement for Culture" 2006, vol. 6, pp. 63–67; C. Gutierrez Garcia, M. Perez Gutierrez, W.J. Cynarski, *Remembering traditional concepts: Judo's values and pedagogy in France and Spain. Presented in Memory of Henri Birnbaum (1921–2004)*, "Ido Movement for Culture" 2010, vol. 10.1, pp. 156–159; P. Swider, *Aikido and Judo in teaching of...*, op. cit.; W.J. Cynarski, *Lexicon of fighting arts...*, op. cit.

³⁹ W. Sikorski, *Unified approach to health and fitness in integrated Europe*, "Ido Movement for Culture" 2006, vol. 6, pp. 299–305; G. Arziutov, S. Iermakov, P. Bartik, M. Nosko, W.J. Cynarski, *The use of didactic laws in the teaching of the physical elements involved in judo techniques*, "Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology" 2016, vol. 16.4, pp. 21–30; doi: 10.14589/ido.16.4.4; L. Podrigalo, W.J. Cynarski, O. Rovnaya, O. Volodchenko, O. Halashko, J. Volodchenko, *Studying of physical development features of elite athletes of combat sports by means of special indexes*, "Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology" 2019, vol. 19.1, pp. 75–81; doi: 10.14589/ido.19.1.5; W.J. Cynarski, J. Slopecki, B. Dziadek, P. Bösch, P. Piepiora, *Indicators of Targeted Physical Fitness in Judo and Jujutsu—Preliminary Results of Research*, "Int. J. Environ. Res. Public Health" 2021, vol. 18, p. 4347; doi: 10.3390/ijerph18084347.

judo, as it has developed, the new *ido* displays similarities to *Nihon jujutsu*, modern *jujutsu* and Brazilian *jujutsu*. However, it differs significantly from the old schools' style (*koryu*).⁴⁰ As a general rule, *Ido* operates at IPA in *judo*, in sports *jujutsu* and in *jujutsu* cultivated as a martial art and the art of self-defence.⁴¹ It is a component of the entire *Idokan budo* system. Only the sense of the new *judo-do* (*ido*) as an "extended path" and the purpose of the exercise is different. *Ido* is also the philosophy of the martial arts system taught at IPA.⁴²

The principle of *ju-no ri* (softness, flexibility) works in many martial arts – from the former *yawara* (primacy of *jujutsu*) to *ido / Idokan*. Similarly, and within an even greater range of martial arts varieties, the principle of static and dynamic balance applies.⁴³ Balance by push or punch, taught by GM Wally Strauss (*Idokan Australia* and *Idokan International*),⁴⁴ complemented the teaching of "old" *judo* and *judo-do*. In addition, in the *Idokan jujutsu* of L. Sieber and W. J. Cynarski practitioners are taught to fight on the ground floor (*ne-waza*), which is not present in the original *judo-do*.

On the other hand, *judo Idokan* is currently no different from *judo* taught in PZ Judo, neither in technique nor in the requirements for degrees. *Judo-do* techniques are currently taught separately here. The only difference is that *Idokan judo* is not focused on high performance and sports performance, which results in the use of other methods and lower training loads.

Discussion; Summary and Conclusions

Judo has been cultivated in the *Idokan* organisation since its beginnings. However, there has been a departure from Japanese role models and sports competition. *Idokan judo* is still technically very similar, but not identical. Institutionally, it is independent of IJF and *Kodokan*.

IPA brings together sports *judo*, *jujutsu* and *judo-do* people; it teaches *judo* as part of a complete system and carries out international scientific research. Lothar Sieber is 9 dan *judo* (from Hans Schoellauf and Idokan International). The author has seen the appropriate certificate. So GM Sieber is the successor of *judo* tradition in *Idokan* organisation. However, he does not make this fact public.

⁴⁰ J. Osano, H. Yamu. *Jyujutsu Ken Bo Zukai Hiketsu. Budo Zukai Hiketsu*, BAB, Tokyo 1991 (according to original texts from 1860–1870); Shizuya Sato, *Nihon jujutsu*, IMAF, Tokyo 1998.

⁴¹ Cf. K. Obodyński, *The specificity of jūjutsu and jūdō*, "Ido Movement for Culture" 2001, vol. 2, pp. 46–51; H. Klinger-Klingerstorff, *Judo und Judo-Do*, op. cit.; W.J. Cynarski, J. Slopecki, *Idokan and IMACSSS for Research and Practice of Judo*, op. cit.

⁴² W.J. Cynarski, *The philosophy of martial arts – the example of the concept of Ido*, "AUC Kinanthropologica" 2017, vol. 53.2, pp. 95–106.

⁴³ J. Roland, R.J. Maroteaux, *The Mobile Stability of the Body (Traditional Martial Arts and Combat Sports)*, autoedition, Avignon 2012.

⁴⁴ W.J. Cynarski, *The philosophy of martial arts – the example of the concept of Ido*, op. cit.

Idokan judo, complemented by the *judo-do* technique, is an alternative to the well-known *judo*. It is cultivated as a “warrior’s way” and part of an educational system. So it is a modern form of the idea, implemented in line with the original concept of Jigoro Kano. In addition to proper *judo*, *Idokan* teaches *judo* in a broader sense of the word as a “way of flexibility.” This is also an essential part of the *Ido* philosophy.⁴⁵

References

A. Sources

- Bader T., *Letter to L. Sieber*, “Neumuenster”, Dec. 15, 1991 [in German].
- Nicola E., *Lothar Sieber (Meijin, 10. Dan) und Professor Dr. Wojciech Cynarski vom Idokan Polen verleihen den achten Dan und höchsten Lehrergard Hanshi an Harald Weitmann sowie den ersten Großmeistergrad an Heiko Hofmann*, “Neuffener Anzeiger”, 8, Feb. 22, 2013 [in German].
- Fleck J., *Internationale Bestimmungen für die Verleihung von Judo-Do Gürtelklassen*, “Judo Judo-Do Jiu-jitsu Internationales Nachrichtenblatt I.W.J.F.”, Wien, 7–12 (1957) [in German].
- Haertel K., *Jūdō-dō. Pruefungsprogramm 1.-4. Dan*, Yawara Sportschule, Kiel 2011 [in German].
- Hancock I.H., Higashi K., *The Complete Kano Jiu Jitsu*,: G.P. Putnam’s Sons, New York 1926.
- Judo Kodokan Review*, 1950–1969, volumes: I, VII, IX, X, XII–XV, XVII–XIX [in French and English].
- Kano R., *The fundamental principle*, “Judo Kodokan” 1950, vol. 21.4–8, pp. 2–4 [English edn.].
- Kilnger-Klingerstorff H., *Judo und Judo-Do: Die hohe Schule des Kampfes*, Verlag Dr. G. Borotha-Schoeler, Wien 1951 [in German].
- Klinger-Klingerstorff H., *Judo und Judo-Do: Die hohe Schule des Kampfes*, new edn. / reprint, DDBV, Vienna 2010 [in German].
- Kubala K., *Symposium Stowarzyszenia Idokan Polska [Symposium of Idokan Poland Association]*, “Gazeta Uniwersytecka UR” 2016, no. 3, p. 41 [in Polish].
- Kyuzo Mifune, *7 defences contre o-uchi-gari*, “Judo Kodokan” 1959, vol. 9.1, pp. 21–24 [in French].
- Nikodemo A., *Certificate for 4 dan in judo, for Lothar Sieber*, “Peissemberg”, Jan. 2, 1978 [in German].
- PZ Judo, *Regulations for obtaining degrees*, in Polish, http://www.pzjudo.pl/regs/Regulamin%20zdobywania%20sotopni%20judo_broszura.pdf [Accessed: Jan. 6, 2020].

⁴⁵ Ibidem.

- Rahn E., *Bescheinigung [Certificate]*, “Jiu-Jitsu- u. Judo-Lehrstaette Erich Rahn”, Berlin-Schoeneberg, May 5, 1939 [in German].
- Strauss F., *29 Throws Judo-Do*, H.D. Budo Production (DVD), 2002 [in German].
- www.idokan.pl [Accessed: Jan. 6, 2020].

B. Literature

- Arziutov G., Iermakov S., Bartik P., Nosko M., Cynarski W.J., *The use of didactic laws in the teaching of the physical elements involved in judo techniques*, “Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology” 2016, vol. 16.4, pp. 21–30; <http://dx.doi.org/10.14589/ido.16.4.4>.
- Blach W., Cynarski W.J., Litwiniuk A., *Yesterday and today of the IJF – International Judo Federation*, “Ido Movement for Culture” 2004, vol. 4, pp. 202–204.
- Blach W., Cynarski W.J., Kowalski P., Migasiewicz J., Tomaszewski M., Blach L., *History of starts and achievements of Polish representatives in the judo world championships*, “Ido Movement for Culture” 2006, vol. 6, pp. 63–67.
- Cynarski W.J., *The institutionalization of martial arts*, “European Journal for Sport and Society” 2006, vol. 3.1, pp. 55–61.
- Cynarski W.J., *Martial Arts – Ido & Idokan*, Idokan Poland Association (IPA), Rzeszow 2009.
- Cynarski W.J., *The philosophy of martial arts – the example of the concept of Ido*, “AUC Kinanthropologica” 2017, vol. 53.2, pp. 95–106.
- Cynarski W.J., *Idokan in cultural dialogues: 70 years of activity (1948–2018)*, “Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology” 2019, vol. 19.1S, pp. 6–14; <http://dx.doi.org/10.14589/ido.19.1S.3>.
- Cynarski W.J., *Leksykon sztuk walki. Mistrzowie i ich szkoły / Lexicon of fighting arts. Masters and their schools*, Rzeszow University Press, Rzeszow 2021.
- Cynarski W.J., Buchhold M., *Complete budō systems*, “Ido Movement for Culture” 2006, vol. 6, pp. 83–91.
- Cynarski W.J., Slopecki J., *Idokan and IMACSSS for Research and Practice of Judo*, “Journal of Combat Sports and Martial Arts” 2012, vol. 3.2, pp. 147–150.
- Cynarski W.J., Slopecki J., Dziadek B., Bösch P., Piepiora P., *Indicators of Targeted Physical Fitness in Judo and Jujutsu – Preliminary Results of Research*, *Int. J. Environ. Res. Public Health* 2021, vol. 18, p. 4347; <http://dx.doi.org/10.3390/ijerph18084347>.
- Czerwenka-Wenkstetten H., *Kanon des Nippon Jujitsu (vol. 1). Begriffe, Grundlagen, Geschichte, Basistechniken*, Tyrolia-Verlag, Innsbruck – Vienna 1993 [in German].
- Green T.A., Skowron-Markowska S., Cynarski W.J., Gutiérrez-García C., Figueiredo A., Simenko J., *Qualitative and quantitative methods in the study*

- of martial arts and combat sports: a panel based on personal experiences*, “Revista de Artes Marciales Asiáticas” 2019, vol. 14.2s, pp. 79–83; <http://dx.doi.org/10.18002/rama.v14i2s.6048>.
- Gutierrez Garcia C., Perez Gutierrez M., Cynarski W.J., *Remembering traditional concepts: Judo’s values and pedagogy in France and Spain. Presented in Memory of Henri Birnbaum (1921–2004)*, “Ido Movement for Culture” 2010, vol. 10.1, pp. 156–159.
- Harrison E.J., *The Fighting Spirit of Japan*, W. Foulsham & Co., Sterling Publ. Co., New York 1912.
- Jazarin J-L., *Esprit du judo*, Paris 1960 [in French].
- Krippendorff K., *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*, Thousand Oaks, CA: Sage, 2004.
- Lind W. (ed.), *Ostasiatische Kampfkünste. Das Lexikon [East Asian Martial Arts: The Lexicon]*, Sportverlag, Berlin 1996 [in German].
- Maroteaux R.J., *L’esprit du ju-jitsu traditionnel. Historique, esotérique, technique*, self-edition (2nd edn.), Avignon 1995 [in French].
- Maroteaux R.J., *The Mobile Stability of the Body (Traditional Martial Arts and Combat Sports)*, auto-edition, Avignon 2012.
- Matschke K.D., Velte H., *100 Jahre Jiu-Jitsu, Ju-jutsu und Judo in Deutschland (Eine Chronik von 1905 bis 2005)*, Schramm Sport, Vierkirchen 2005 [in German].
- Matsumoto D., Sterkowicz S., Ray R.D., Ansari L., Bernhard R., *The value of coaches’ values: a cross-cultural survey*, [in:] *Czynności zawodowe trenera i problemy badawcze w sportach walki*, ed. S. Sterkowicz, AWF, Kraków 2001, pp. 25–32.
- Nakajima T., Thompson L.A., *Judo and the process of nation-building in Japan: Kanō Jigorō and the formation of Kōdōkan judo*, “Asia Pacific Journal of Sport and Social Science” 2012, vol. 1.2–3, pp. 97–110.
- Nitobe I., *Bushido – dusza Japonii [Bushido – the Soul of Japan]*, Keiko Publishers, Warsaw 1993 [in Polish; first Polish edn. – Lwów 1904].
- Obodyński K., *The specificity of jūjutsu and jūdō*, “Ido Movement for Culture” 2001, vol. 2, pp. 46–51.
- Osano J., *Hyoho Yamu. Jyujutsu Ken Bo Zukai Hiketsu. Budo Zukai Hiketsu*, BAB, Tokyo 1991 (according to original texts from 1860–1870).
- Ohsawa G., *Das Buch vom Judo [The book of judo]*, Mahajiva, Holthausen 1988 [in German].
- Pawelec P., Hoon Yu J., *Judo Kodokan Review” as a Martial Arts Medium*, “Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology” 2019, vol. 19.1S, pp. 41–49.
- Podrigalo L., Cynarski W.J., Rovnaya O., Volodchenko O., Halashko O., Volodchenko J., *Studying of physical development features of elite athletes of combat sports by means of special indexes*, “Ido Movement for Culture. Journal

- of Martial Arts Anthropology” 2019, vol. 19.1, pp. 75–81; <http://dx.doi.org/10.14589/ido.19.1.5>.
- Preiss T., *Erich Rahn: Wegbereiter des Jiu-Jitsu in Deutschland [Precursor of Jiu-Jitsu in Germany]*, Verlag gb-stiftung, Berlin 2012 [in German].
- Sanchez-Garcia R., *The development of Kano’s judo within Japanese civilizing / decivilizing processes*, “Asia Pacific Journal of Sport and Social Science” 2016, vol. 5.2, pp. 108–119.
- Sasaki T., *Gendai jūdō ron [Modern judo theory]*, Taishaukan Shoten, Japan 1993 [in Japanese].
- Sato S., *Nihon jujutsu*, IMAF, Tokyo 1998.
- Sato S., *The sportification of judo: global convergence and evolution*, “Journal of Global History” 2014, vol. 8.2, pp. 299–317.
- Shimizu S., *The Body Envisioned by Jigoro Kano: Based on his career as a judo master, IOC member and principal of Tokyo Higher Normal School*, “Ido Movement for Culture” 2008, vol. 8, pp. 29–37.
- Shishida F., *Jigoro Kano’s pursuit of ideal Judo and its succession: Judo’s techniques performed from a distance*, “Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology” 2011, vol. 11.1, pp. 42–48.
- Shortt J.G., Hashimoto K., *Beginning Jiu-Jitsu Ryoji-Shinto Style*, P.H. Crompton Ltd., London 1979.
- Sieber L., Cynarski W.J., *Masters of masters from WJJC federation – new facts*, “Ido Movement for Culture” 2004, vol. 4, pp. 293–297.
- Sieber L., Cynarski W.J., *A new stage in the history of the Idokan organization*, “Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology” 2013, vol. 13.3, pp. 59–71.
- Sikorski W., *Unified approach to health and fitness in integrated Europe*, “Ido Movement for Culture” 2006, vol. 6, pp. 299–305.
- Sikorski W., *50 years of Polish judo. Olympic dimension*, WSHE, Łódź 2009 [in Polish].
- Strauss F., Slopecki J., *The way of life and the way of martial arts*, “Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology” 2014, vol. 14.1, pp. 72–76; <http://dx.doi.org/10.14589/ido.14.1.7>.
- Swider P., *Aikido and Judo in teaching of shihan Wojciech J. Cynarski*, “Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology” 2018, vol. 18.1, pp. 8–14; <http://dx.doi.org/10.14589/ido.18.1.2>.
- Szajna G., *Sporty walki na Podkarpaciu w latach 1945–1989 [Combat sports in Podkarpacie 1945–1989]*, Rzeszow University Press, Rzeszow 2011 [in Polish].
- Tyszkowski S., *Wpływ systemów filozoficzno-religijnych Dalekiego Wschodu na judo [The influence of Far East philosophical and religious systems on judo]*, [in:] *Z dziejów kultury fizycznej, księga dedykowana Profesorowi Jerzemu Gajowi z okazji 65 rocznicy urodzin*, ed. B.J. Kunicki, B. Woltmann, Wielkopolski, AWF, Gorzów 1996, pp. 49–52 [in Polish].

- Uozumi T., *A cross-cultural study of Japanese Budo in the global era in Budō in the global era: A cross cultural analysis of issues pertaining to globalisation. IBU Budō Series Vol. 2*, ed. T. Uozumi, A. Bennett, K.B. Daigaku, International Budo University, Tokyo 2013, pp. 5–29.
- Velte H., Matschke K.D., *Lexicon of Asian Budo - Combat Sport Philosophy*, Schramm Sport, Vierkirchen 2007 [in German].
- Yanar O., Gouby A., *Judo als Therapie und Mittel der Gewaltprävention. Das Option Sportive Programm in Wahrnehmen – Bewegen – Veränder. Beiträger zur Theorie und Praxis sport-körper- und bewegungsbezogener sozialer Arbeit*, ed. G.A. Pils, H. Boemer, Hannover 2002, pp. 291–314 [in German].
-

Deklaracja braku konfliktu interesów

Autor deklaruje brak potencjalnych konfliktów interesów w odniesieniu do badań, autorstwa i/lub publikacji artykułu *Idokan judo in relation to Kodokan judo (1947–2017): remarks on the institutionalisation of martial arts*.

Finansowanie

Autor nie otrzymał żadnego wsparcia finansowego w zakresie badań, autorstwa i/lub publikacji artykułu *Idokan judo in relation to Kodokan judo (1947–2017): remarks on the institutionalisation of martial arts*.

Declaration of Conflicting Interests

The author declared no potential conflicts of interests with respect to the research, authorship, and/or publication of the article *Idokan judo in relation to Kodokan judo (1947–2017): remarks on the institutionalisation of martial arts*.

Funding

The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of the article *Idokan judo in relation to Kodokan judo (1947–2017): remarks on the institutionalisation of martial arts*.

CZĘŚĆ II
TEORIA I METODYKA WYCHOWANIA
FIZYCZNEGO I SPORTU

Bartłomiej KRYNICKI*

<https://orcid.org/0000-0003-2109-5216>

Anna PAWLIKOWSKA-PIECHOTKA**

<https://orcid.org/0000-0003-0429-0327>

Swimming pool at the Palace of Culture and Science in Warsaw: history and present use for sport trainings

Jak cytować [how to cite]: Krynicki B., Pawlikowska-Piechotka A. (2021): *Swimming pool at the Palace of Culture and Science in Warsaw: history and present use for sport trainings*. Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe, vol. 4, no. 4, pp. 99–116.

Pływalnia w Pałacu Kultury i Nauki w Warszawie: historia i obecne przygotowanie do zajęć sportowych

Streszczenie

Pływalnia w Pałacu Młodzieży w Warszawie została oddana do użytku w kwietniu roku 1955, jako część gmachu Pałacu Kultury i Nauki, wzniesionego w stylu socrealizmu. Była wówczas (i jest nadal) jedyną pływalnią krytą w województwie mazowieckim, na której jest możliwe uprawianie skoków do wody. Jest to jednocześnie jedna z kilku pływalni w Polsce, na której można uprawiać tę dyscyplinę w pełnym zakresie konkurencji przez cały rok. Brak odpowiednich obiektów dla uprawiania skoków do wody jest wypadkową wielu przyczyn: z jednej strony braku środków na inwestycje sportowe, wysokich kosztów realizacji i utrzymania, a z drugiej wielu, bardzo precyzyjnych wymagań Międzynarodowego Związku Pływackiego (FINA) dla uprawiania tej dyscypliny, które taka pływalnia musi spełniać.

* PhD; dr; Faculty of Physical Education, Józef Piłsudski University of Physical Education in Warsaw; e-mail: bartlomiej.krynicky@awf.edu.pl

** Prof. dr hab.; Faculty of Physical Education, Józef Piłsudski University of Physical Education in Warsaw; e-mail: anna.piechotka@awf.edu.pl

Pałac Kultury i Nauki wraz z otoczeniem (Plac Defilad) wpisano do rejestru zabytków. Prace modernizacyjne, które miały miejsce na pływalni musiały uwzględnić bardzo restrykcyjne i szczegółowe rekomendacje programu konserwatorskiego, narzucającego zachowanie historycznych walorów stylu architektonicznego pływalni.

Artykuł ma charakter przeglądowy, jego celem jest odpowiedź, na podstawie wniosków z krytycznej analizy literatury i dostępnych dokumentów, na pytanie czy zabytkowa pływalnia może spełniać wymagania treningu i zawodów – regulaminu FINA.

Słowa kluczowe: historia sportu, pływalnia, skoki do wody.

Abstract

The swimming pool in the Palace of Youth in Warsaw was officially opened in April 1955, as a part of the Palace of Culture and Science erected in the style of socialist realism. At that time, it was (and still is) the only indoor swimming pool in the Mazovian Region, where diving is possible. It is also one of very few swimming pools in Poland where this sport discipline can be practised in the full range of competitions throughout the whole year. The lack of suitable facilities for diving is the result of many reasons: lack of funds for sports investments, high costs of implementation and maintenance, numerous very detailed safety requirements of the International Swimming Federation (FINA) for this discipline, which a swimming pool must meet.

The Palace of Culture and Science in Warsaw and its surroundings (the Parade Square) was enlisted in the register of historic architectural monuments and all modernization works had to take into account the very restrictive and detailed recommendations of the conservation programme that imposed keeping historical qualities of the pool's architectural style.

The aim of the article is to explore and present the relationships between history, tradition and modern requirements for swimming pools, and to answer the question if this object can meet the requirements of the FINA for training and sports events organisation.

Keywords: history of sport, indoor swimming pool, diving.

Introduction

The indoor swimming pool at the Palace of Culture and Science in Warsaw (in Polish – Pałac Kultury i Nauki, abbreviated as ‘PKIN’) is located in the northern wing of the edifice, in the separate institution – the Palace of Youth. The swimming pool is a part of its functional segment: ‘Physical Education and Sport’.

The construction of the Palace of Culture and Science in Warsaw began a few years after the end of World War II, and the huge, pinnacle structure was completed in 1955. The construction of the building was officially called in the communist propaganda ‘a gift of the Soviet people to the Polish nation’. In fact, both Russians and Poles were involved in the construction, and also other costs of this investment were covered by the Polish side. Until the year 1956 (the beginning of the political changes following Stalin's death), the official name of this opulent edifice was: Joseph Stalin's Palace of Culture and Science. This high-rise build-

ing was located in the very centre of Warsaw at the Parade Square (Plac Defilad).¹ The Parade Square, as its name suggests, was intended for ceremonial marches and parades on the occasion of national holidays and other festivals, in particular on the 1st of May and the 22nd of July. A granite stand (tribune), decorated with the national symbol, the silhouette of an eagle, preserved to our days, is a testimony to those propaganda events.

The Palace of Culture and Science in Warsaw was erected in the style of socialist realism, the officially sanctioned style of art, which dominated in Soviet Union from the early 1930s. In Poland and other Soviet satellite countries it was present from 1950s as a cultural system in literature, film, painting, sculpture and architecture, supporting the communist ideology and being used as a propaganda tool of the ruling party. The canons of socialist realism in architecture assumed the manifestation of the strength and power of the communist idea, which was achieved through monumentalism, rescaling, symmetry and abundant use of decorative elements: attics, colonnades, and pilasters.

In Poland, the style of socialist realism referred to historical compositions, mainly the Renaissance and Neo-Classical ones, was in force until the end of the Stalinism epoch, when it was rejected due to an excessive grand scale and uneconomical solutions [1], [7], [10].

The author of the PKIN project was a Soviet architect, Lev V. Rudnev, a leading exponent of socialist realism at that time. Lev V. Rudnev was inspired both by Stalinist monumentality and by American skyscrapers – he knew them from his study trips to New York. As a result, the architecture of the Palace of Culture and Science in Warsaw was a mixture of American Art Deco style of high-rise buildings, socialist realism of Soviet Union architecture (Moscow State University) and elements of Polish historical decorations (for example, attics inspired by the Polish Mannerism style), accordingly to the doctrine popular in 1950s: ‘socialist realism architecture should be socialist in content and national in form’. Lev Rudnev, who searched for inspiration during his travels around Poland, designed many of the facade details of PKIN (masonry decorations) under the influence of the Renaissance and Mannerist town halls in Zamość and Chełmno, and notably the Polish parapets surmounting the walls, a feature he borrowed from the Cloth Hall in Kraków.

It should be emphasized that in the interiors of the PKIN display many works executed by famous Polish artists: sculptures, wall paintings, furniture, ceramic and glass chandeliers from the Polish steelworks. The main entrance to the PKIN is decorated with two sculptures: one representing Adam Mickiewicz (author: Stanisław Horno-Popławski) and another one of Nicolaus Copernicus (author: Ludwika Nitschowa). The characteristic, bright façade of PKIN is the result of

¹ It involved clearing the site and the demolishing several apartment blocks which had survived the Second World War (urban structure of historic Warsaw’s streets: Sliśka, Zielna and Chmielna).

covering its walls with sandstone-imitating cladding, which in fact was panels made of sintered ceramic [1], [10].

Today the Palace of Culture and Science in Warsaw is a monumental, high-rise building, and despite the surroundings of few skyscrapers erected in the 21st century, it still dominates spatially in the city centre [2], [4]. It is the second tallest building in Poland, with a total height of 237 metres (the highest will be the Varso Tower in Warsaw, currently being erected, with a total height of 310 metres). The total cubic capacity of the building is 815,000 m³, the usable area of the entire building equals 110,000 m²; there are nearly 3,286 rooms [7], [10], [16].

Such a large space allows the facility to accommodate multiple cultural and scientific functions, to shelter various administrative institutions and enterprises, including theatres and cinemas, museums, universities, the Polish Academy of Sciences, sports clubs, libraries, the Congress Hall (closed since 2014), exhibition and fair halls, restaurants and office premises (including the Council of the Capital City of Warsaw). There is a public viewing terrace on the thirtieth floor, which gives a panoramic view over the whole city [10].

Currently, the Palace of Culture and Science is owned by the capital city of Warsaw, and is managed by the Management of the Palace of Culture and Science Ltd (Zarząd Pałacu Kultury i Nauki Sp. z o. o) [13].

The Palace of Culture and Science was enlisted in the Polish Register of Historic Monuments on the 2nd of February 2007. It was assumed that this edifice was a document of the historic epoch, a well-preserved testimony of the Socialist Realist style (both the façade and the interior). However, the recognition of the PKIN as a cherished historic building was highly controversial and not accepted by many Poles. Representatives of politicians, journalists, architects and art historians argued that the building was a symbol of the Soviet presence in Poland, the dark era of Stalinism and unwelcome gift from the Soviet Union, which had dominated modern Warsaw for decades.

On the other hand, the defenders of the PKIN's value (professors Marek Budzyński, Irena Huml, Stefan Kuryłowicz, Andrzej Tomaszewski, Jarosław Zieliński) pointed out that the building had unique style features, a grand scale, and wonderful interior details – hosting the works of outstanding Polish artists, including Jan Bogusławski and Alina Szapocznikowa, and as such should be protected against demolishing. They argued that as a symbolic building of Warsaw and one of the best examples of architecture of the 1950s, this landmark had to be enlisted in the Registry of Objects of Cultural Heritage [5].

Research Aim and Methods

The aim of the article is to present selected synthetic outcomes of the historical and documentary research. It was undertaken to explore the relationships between history, tradition and modern requirements of swimming pools, meeting

the requirements and rules of the FINA, in respect of sports events organisation and training. It involves the identification of the study area, and to fulfil this need the following hypothesis was formulated: 'Well-managed sports architecture could incorporate both tradition and new perspectives'.

To verify this assumption, the historical and documentary research was undertaken on the example of the swimming pool in the Youth Palace in Warsaw (edifice designed in the socialist realism style, enlisted as the monument of Polish history and tradition).²

The research incorporated systematic, critical and objective studies of secondary sources: literature review (in respect of the history of the building and the modernisation works in the historic swimming pool) and the review of documents available in the archives of the Palace of Youth in Warsaw. These documents, providing a longitudinal picture of how the Palace has evolved over time (1955–2021), included formal records of management meetings (minutes of meetings), rules, timetables of activities, technical documents, reports and statistics, annals and chronicles, photographs and artefacts (sports trophies).

Documentary research was supplemented with primary sources, although to a limited extent, in the form of the authors' personal experience, as one was a national diving team coach and contemporary President of the Palace of Youth in Warsaw and the other was a former Palace sports club member. However, the meaning of the personal experience was strictly limited, assuming it might be unintentionally subjective: uncritical, too emotional, too excessively admiring the past and lacking reflexivity.

We tried to obtain sufficient data (quantitative and qualitative, primary and secondary) to answer the research question (hypothesis), in the broad view of the context, which implied a holistic historic perspective (social, economic and cultural approach). The collected data were critically selected, classified, ordered, validated, analysed, interpreted, evaluated and synthesised (generalised within acceptable limits of the collected data). Although objective judgment lay at the basis of all these acts, there is always a danger of subjective oversimplification and overgeneralization of the facts. In consequence, it might lead to false reasoning. That is why, despite the efforts to be objective and not to formulate the findings on the base of insufficient evidence, some outcomes of the inquiry may be still considered as controversial. For example, some of the formulated conclusions may not be applicable to all historic sports buildings. The individual character of architecture might always be an important factor, strongly influencing its

² The Palace of Culture and Science, as a whole edifice, was enlisted in the Polish Register of Historic Monuments on the 2nd of February 2007.

function, programme and limiting technical possibilities of modernisation perspectives.

Nevertheless, we believe that the research outcomes and final conclusions could lead to a new understanding of historic sports buildings and show their relevance to the present and future use.

The Palace of Youth in Warsaw

The Palace of Youth (in Polish: Pałac Młodzieży, abbreviated to 'PM-PKIN') in Warsaw is an integral part of the Palace of Culture and Science. It occupies the northern part of the PKIN edifice. The Palace of Youth in Warsaw was built as part of the PKIN, with a view of the principal function as after-school (out-of-school) education, cultural and sports facilities. This multifunctional cultural, educational and sports centre, dedicated exclusively to school children, was officially opened in April 1955. It was supposed to be a model institution, a role model for others, functionally similar, but smaller in scale, cultural and sports centres, planned to be built in the other Warsaw districts and other cities of Poland.

In order to implement the ambitious and exemplary assumptions of the Palace of Youth, it was necessary to select children for classes very carefully. One of the basic criteria was academic performance and exemplary behaviour (including the so-called 'degree of socialization', measured by voluntary tasks undertaken for school and community). For several decades, due to the extremely attractive sections (photography and filming, model making, swimming, diving, music, dancing, theatre, arts) and the number of applicants, often many times exceeding the number of offered places in a given class, recruitment to those sections was associated with compulsory exams.

In the past 65 years, there was never an insufficient number of school children interested in the sport and cultural activities offered there. Due to the severe limitations of after school activities in the post-war years, being a member of the Palace of Youth classes was a privilege and a dream. This elite distinction helped children to develop passions that could not otherwise be realized. For example, it allowed access to the water sports section, granting a possibility of swimming, synchronic swimming or diving in luxurious conditions. This time in Warsaw there were only few swimming pools and almost two million inhabitants. The monthly fees for membership were only symbolic and certainly did not cover the real costs of participating in the classes. Moreover, it was also possible to apply for a total or partial reduction on the ground of one's family low income.

Today young members attending various activities in the Palace of Youth in Warsaw constitute a group of 4000 school-age children and adolescents. In consequence, it is estimated that in the years 1955–2020, nearly 350,000 pupils and

students participated in different activities organized at the Palace of Youth in Warsaw.

Currently, the Palace of Youth in Warsaw is the largest educational centre in Poland. It has been operating for 65 years, invariably having the same task: awakening the passions, ambitions and dreams of children and young people, allowing them to develop their interests. Recruitment for classes is carried out in accordance with the rules specified for a given school year.

In 2020, as many as 4,000 girls and boys aged 6 to 19 were enrolled at the Palace of Youth in Warsaw, participating in the classes in several sections under the supervision of 89 educators, sports coaches and instructors [13], [14].

Classes are conducted in the following segments: reading education, computer science and new technologies, model making and foreign languages, artistic gymnastics and acrobatics, sports and recreation, fine arts and theatre, music and dance, swimming and diving, environmental activities.

In the past, the swimming section at the Palace of Youth in Warsaw had classes in the following sections: water jumping, synchronized swimming, swimming, water polo and aqua aerobics. Classes in these sections were divided into groups depending on the age and advancement level of participants.

Since 1955 till now, the classes have continuously taken place at the indoor swimming pool of the Palace of Youth in Warsaw, only with a break for major renovation works of the swimming pool, which took place in the years 2013–2016.

The indoor swimming pool: history and present use

The indoor swimming pool in the Palace of Youth is located in the northern wing of the PKIN edifice. It is a section of the ‘Physical Education and Sport’ functional segment, intentionally distinguished as very important in the PKIN project. Apart from the indoor swimming pool, it included a gymnasium (dimensions: 35 metres × 25 metres, this sports hall originally had stands for 600 seats), rooms for dance classes (with large mirrors and exercise bars, and with beautiful oak parquet floor) – all these parts were equipped with spacious cloakrooms and had their own sanitary facilities.

The indoor swimming pool was built, like the whole building, in the Socialist Realist style, according to the design of the Russian architect Lev V. Rudnev. The indoor swimming pool measured 12.5 metres × 25 metres, and had three springboards and a jumping tower, with the platform levels of 9.7 metres, 7.5 metres, 5 metres and 3 metres above the water surface. Bright marble plates were used in the finishing of the swimming pool hall and the surrounding stands. The glassed ceiling over the swimming pool was intended to provide daylight through the ornamented stained glass plates [1], [7], [9], [10].

In the years 2013–2016, the swimming pool underwent renovation works, an ambitious modernization project, completed in 2016. The planned works had to be very carefully balanced, as a compromise between renovation and construction tasks and very strict recommendations of the Conservator of the Historic Monuments Office in Warsaw.

Since the Palace of Culture and Science was recognised as the national cultural heritage and enlisted in the Register of Historic Monuments in Poland, consequently the original interior of the swimming pool had to be protected. At the same time, some changes were necessary, such as modern and reliable water treatment facilities, ventilation and thermo-circulation system improvements. The renovation of the swimming pool was important due to the nearly 60 years of intensive and uninterrupted operation, poor technical state and changes in the building law regulations. The swimming pool technology was considered outdated and hardly meeting contemporary safety requirements of the Fédération Internationale de Natation (FINA) [6].

To answer the expectation of modern solutions, the system of side water overflow from the pool basin was changed to the Wiesbaden type overflow. It resulted in raising the water level in the swimming pool about 30 cm. In consequence, it was necessary to raise the springboards and the tower platforms to meet the FINA requirements. As it was not possible to raise the ceiling level in the swimming pool hall, and the FINA regulations determine the minimum distance between the highest platform level and the ceiling, the highest platform of the tower could not be raised. Finally the height of the platforms for jumping (measured from the water surface) was as follows: 9.7 metres, 7.5 metres, 5 metres and 3 metres.

Due to the very restrictive requirements of the conservation programme aiming at the protection of the historic style, the original colours of the ceramic tiles were consistent with the historical interior design. Following the original design in the cloakrooms and sanitary facilities, white and yellow colours were applied in the women's part and white and burgundy in the men's part. On the floors, elegant white-and-grey ceramic tiles were applied in the chessboard pattern. The original glazed ceiling over the swimming pool hall, executed in the style of socialist realism, with a touch of Art Deco details and decorative profiling accompanying them on the border and facets were also subject to conservation. Replicas of the original doors and windows were also implemented. As for the historical doors and window patterns, these old items in poor technical state were replaced with doors and window frames made of natural wood [1], [7], [9], [10].

In order to improve the lighting conditions and adapt them to the recommendations of the Fédération Internationale de Natation, new lighting systems were installed, including the headlights supported with diffusing panels for better illumination of the water surface. In the modernization project, new water filtration and ventilation systems were proposed, increasing the utility values and ensuring a higher sanitary standard.

In addition, the functional values of the swimming pool were also upgraded. For example, the hall and corridors were separated from the pool hall by glass partitions of full height of the room, made of tempered glass panels, enclosed in discreet aluminium frames.

It is worth noting that as a result of the modernization of the indoor swimming pool, an innovative passive technology was introduced. It consists in reusing (re-capturing) heat from the technological cycle and using it to heat water in the swimming pool. This pro-ecological solution will allow to save energy consumption from non-renewable sources [12].

Not only the swimming pool, but also the entire segment of 'Physical Education and Sport' was modernized. As a result of these works, the sports hall (gymnasium hall) has got new floor cover, ventilation, heating system, and lighting. It was originally surrounded on three sides by 600 wooden stands; currently it has an audience reduced to 300 seats due to safety regulations.

Most of the training of children and adolescents who attend classes at the swimming pool, is combined with gymnastic classes, physical exercises supplementing the main water sports training.

Currently, several hundred girls and boys aged 6–19 take part in the swimming activities in the Palace of Youth. There are four different sections (water polo, swimming, diving, aqua aerobics), and practice is organised in various age groups, under the guidance of instructors and coaches. The trainings are divided into four levels of difficulty: basic (beginners), intermediate, advanced and master groups [14].

Recruitment for the swimming pool classes is based on the criteria prepared every school year. These criteria are formed taking into account the specificity of the activities (including the safety of participants). As a result, there are very detailed conditions of enrolment for sports sections at the swimming pool. They are strictly obeyed, especially while recruiting to the diving section. That system is not only introduced for safety reasons. Very special predispositions are required from potential divers: from muscle strength to harmony of movements. Diving is considered to be one of the most difficult sports disciplines, being on the verge of acrobatics, sports gymnastics and swimming skills. Athletes must be courageous and have high physical fitness, show elegance and precision of movements and their evolution, diligence and high concentration ability [8].

Participants of the swimming pool activities organized at the Palace of Youth take part in water sports events and competitions, for example, the Palace of Youth Swimming League, Grand Prix in Swimming, water polo tournaments (Splash ball, Water Polo Olympics, Warsaw Youth Olympics, National Games) and many others.

The indoor swimming pool is also open for recreational purposes. It is possible to purchase an individual pass for swimming, entitling one to enter the swimming pool on certain days of the week and detailed hours. Not only individuals,

but also institutions that want to keep their employees fit could offer such passes as a bonus.

The price list for using the swimming pool and admission offer are flexible, ready to adapt to the expectations of the market customer. For example, schools and universities have an option of renting the swimming pool for swimming classes at a discount level, and non-educational institutions – at full price. Moreover, single swimming lanes can be rented, with a limit of people swimming in each of them [14]

History of the diving club in the Palace of Youth in Warsaw

It is worth quoting the history of the diving section, as it is one of the first, oldest and one of the only few still active in Poland. It is due to the shortage of indoor swimming pools with a jumping tower in Poland. The diving club in the Palace of Youth has an exceptional training program and its sports achievements are significant. The tradition of practising diving in Poland has been limited to the last hundred years, having had its beginnings in the Second Republic of Poland (1918–1939). At that time diving sections were founded only in few towns, for example, in Katowice, Kraków, Warsaw and Poznań. In Poland before the outbreak of World War I, there were no such possibilities, due to the lack of appropriate swimming pools and jumping towers.

These diving traditions of the Second Republic of Poland, of the 1920s and 1930s, constituted the programme basis of the diving section rooted at the Palace of Youth in Warsaw. One of the founders of the diving section, the organizer and the author of the first training programmes, was a famous sportsman and coach, Aleksander Rękas, a trainee of the Polish distinguished coach, Dymitr Bogajewski. Dymitr Bogajewski was a founder and the first Head of the Swimming Department at the Joseph Pilsudski Academy of Physical Education in Warsaw. In the 1950s, Dymitr Bogajewski was a coach of the diving section at the Academy Sports Club (AZS-AWF) and a precursor of promoting this sports discipline in Poland.

In the Palace of Youth the first diving show was presented during the World Youth and Student Festival, to grace the opening ceremony of the Palace of Culture and Science on the 22nd of July 1955. This diving show hosted famous divers such as Joaquin Capilla from Mexico (Olympic champion from Melbourne in 1956), Roman Brenner from the USSR (champion of the European Championship in 1958) and Aleksander Rękas, Polish medallist in diving. The diving section at the Palace of Youth was officially founded in 1955. The announced recruitment to its diving group immediately attracted extraordinary attention. As many as 7,000 children applied for enrolment, of whom, after the first fitness tests, a group of 850 children was selected for further classes at the swimming pool. After one year of training, it turned out that the youngest children had made exceptional progress and were much more ahead of the older groups. This

prompted a necessity of reevaluating and redrafting the old and traditional diving training programmes. In the new, reformulated proposal, the emphasis was put on training 6–8 year-olds. In September 1956, work with an experimental group (6–8 year-old gifted school children) began. These classes of talented athletes had an extended and combined training program: gymnastics as well as diving to support children's general development. It was a right decision and the new training programmes resulted in spectacular sports achievements. In the Summer Olympics in Mexico (1968), three alumni of the diving section participated in the games: Elżbieta Wierniuk, Bogusława Marcinkowska and Jakub Puchow.

In 1969, the Olympic Diving Centre was established at the Palace of Youth in Warsaw. The first coaches, trainers and authors of the diving training program were: Aleksander Rękas, Halina Bartkowiak and Józef Włodarczyk. The establishment of the Olympic Diving Centre, an intensive programme of well-designed training courses, rendered desired results: in 1970 Jakub Puchow took the third place in tower jumping and Elżbieta Wierniuk took the third place in springboard jumping at the Universiade in Turin. Furthermore, the athletes of diving section (Elżbieta Wierniuk, Regina Krajnow-Synoradzka, Jakub Puchow) successfully participated in the Summer Olympics in Munich 1972. In 1973, at the Universiade in Moscow, two athletes of the diving section occupied the scored place in tower jumping (Małgorzata Godlewska and Jakub Puchanow).

In the years 1980–2000, the most successful divers of the diving section were Krzysztof Miller, the multiple Polish champion in jumping from the springboard and tower; Anna Urbańska-Wierniuk, the Polish champion in jumping from the springboard, and Agnieszka Jackowska, the multiple Polish champion in jumping from the springboard. In 1994, the famous jumping section, continuing the tradition of such a group founded in the 1960s, was reactivated. It took part in shows and events organized both at the Palace of Youth and by the Joseph Pilsudski Academy of Physical Education in Warsaw. The group included the following divers: Włodzimierz and Karol Tanajno, Grzegorz and Robert Krawiecki, Piotr Niemczyński, Bartłomiej Krynicki, Bogdan Krauss, Piotr Kaczmarek, and Robert Węglik.

In 2002, the UKS Syrena swimming club (replacing the MKS PM swimming club) was established at the Palace of Youth in Warsaw, working with a group of talented children in the master class diving section. The 21st century brought further success of the diving section: in the years 2003–2006 several achievements at the European Junior Championships and the European Senior Championships. For example, in 2008, Kamil Gackowski achieved scores at the European Senior Championships and the World Cup in tower jumping; in 2014, Aleksander Gniadek achieved good results at the European Junior Championships in Bergamo (the second place in tower jumping); in 2016, diving section athletes achieved scores at the European Games in Baku, at the European Championships in Rijeka and at the World Championships in Kazan; in 2017 points were scored at the

European Junior Championships in Bergen, in 2018 at the European Junior Championships in Helsinki, and in 2019 at the European Junior Championships in Kazan.

These achievements can be undoubtedly attributed to the young divers' passion, high motivation and appropriate training. It is hardly possible to overestimate constantly improved training programmes and high commitment of the coaches. In the years 1955–2020, they consequently worked with children, despite various organizational turbulences and swimming club conditions. The list of the coaches includes the following trainers (in the chronological order of their work in the diving section): Aleksander Rękas, Halina Bartkowiak, Józef Włodarczyk, Jerzy Niemiński, Wiktor Wierniuk, Jerzy Elsner, Andrzej Wierniuk, Jerzy Suchecki, Andrzej Nagiel, Jolanta Dębska, Regina Krajanow-Synoradzka, Elżbieta Sowińska, Elżbieta Wierniuk-Józwiak, Krzysztof Bojarski, Roman Godziński, Tadeusz Budek, Anna Wierniuk, Bartłomiej Krynicky and Velentin Suchanow [15].

Conclusion and discussion

The aim of the article was to explore and present the relationships between history, tradition and modern requirements of swimming pools, meeting the requirements and rules of FINA sports events organisation and training [11]. The case study of the swimming pool in the Youth Palace in Warsaw proved that sports architecture could incorporate both tradition and new perspectives.

The indoor swimming pool at the Palace of Youth in Warsaw was opened in 1955, as an integral part of the Palace of Culture and Science. Further on, the 'Physical Education and Sports' section was incorporated as an important functional segment of the Palace of Youth. At that time, it was (and still is) the only indoor swimming pool in the Mazovia Region, where one can practise diving in the full range of competitions of this discipline (from a 10-metre tower). It is also one of the few indoor swimming pools in Poland, where one can practise this discipline in the full range of competitions throughout the year (the others are for example Zatoka Sportu in Łódź, Termy Maltańskie in Poznań, OSIR Rzeszów). The remaining swimming pools have no 10-metre towers, and as a result one can practise diving, but not in the full range of competitions [11]

Insufficient diving facilities are the result of many reasons: on the one hand, inadequate funds aimed at sports investments, on the other hand, very high costs of indoor swimming pools investments [6], especially these with a full range of diving facilities. However, it is difficult to agree with another argument, often quoted (also in the official reports), that the limitation of funds for these investments is a consequence of lack of interest in diving. The annual great interest in enrolment for diving classes at the Palace of Youth in Warsaw, together with

significant sports achievements of the athletes clearly contradict this. The unique and spectacular character of this discipline is certainly an important magnet for school children. Fascination for diving, despite the exceptional requirements that are placed on future divers (such as diligence and consistency, courage and physical fitness, elegance and precision of movements) demonstrate clearly how much these investments are important and socially expected.

However, another argument referring to high costs of building and maintaining the facility is undoubtedly true. It is, beyond other reasons, a consequence of the precise federal requirements of the Fédération Internationale de Natation (FINA) for practising this discipline, which a given swimming pool and its facilities must obligatorily meet. These very precise FINA federation regulations, regarding facility requirements for diving training and diving competition organization, can be found in the FINA Rules and Regulation Handbook (Sections 5.1–5.3 ‘Diving Facilities’), published in 2017 [Table 1].

In accordance with the regulations contained therein, the area of the pool basin intended for diving activities (or the part of the pool intended for such activities) should be at least 18.29 metres long and 22.89 metres wide. The swimming pool should be equipped with two springboards at the height of 1.0 metre, two springboards at the height of 3.0 metres and a tower with jumping levels at 5 metres, 7.5 metres and 10 metres above the water surface level. The water temperature should be at least 26 degrees Celsius. Under the trampolines fixed at the height of 1.0 metre, the water depth should be at least 3.4 metres, under the trampolines at the height of 3.0 metres – 3.7 metres, under the tower at the height of 5.0 metres – 3.7 metres, under the tower at the height of 7.5 metres – 4.1 metres, under the tower at the height of 10 metres – 4.5 metres. In addition, the FINA requirements for diving training and competition at the indoor swimming pool include detailed regulations such as precise characteristics (material, construction) and dimensions of the springboard, jumping tower, location, distance to walls and ceiling, around the pool basin and devices located there [11].

In 2007, the Palace of Culture and Science and its surroundings (the Parade Square) were enlisted at the Register of Historic Monuments in Poland. As a result, the modernization works, necessary to enable the facility’s further operation, which took place at the swimming pool in 2013–2016, had to take into account very restrictive and detailed recommendations of the conservation programme, imposing the preservation of the historical values of the architectural style (socialist realism and Art Deco details) of the indoor swimming pool. The swimming pool was reopened in 2016, after renovation procedures and is now used by the water sports training sections (diving, water polo, swimming, aqua aerobic) and several recreational activities. The multi-functionality of the swimming pool and its various uses (sports training, recreational activities, competitions and shows) enable balancing the budget and proper maintenance of this expensive and demanding facility.

The indoor swimming pool at the Palace of Youth in Warsaw is an example of how it is important to cherish and preserve the sports training tradition and continuity of sports activities. It is also a perfect proof that a successful compromise is possible, that one can reach a satisfying consensus incorporating the necessary modernization of the historic sports building to meet the modern requirements, and the protection of its historical style and values – without any detriment of its function and utility values.

65-years of the history of the diving section at the Palace of Youth in Warsaw (which is one of the oldest operating and still active clubs in Poland) illustrates well how important the continuity of sports trainings is, despite changing external conditions, how much tradition could help to strengthen children's and coaches' motivation, how coaches' knowledge and experience help to shape suitable and effective training programmes, finally having strong impact on the athletes' significant sports achievements and success.

It should be emphasized that the topic discussed in this work has been recognized by the milieu of sports historians as important and has been elaborated by researchers in relation to other types of historic sports buildings. An example of this interest and approach might be a research study undertaken by professor Wojciech Cynarski from the Faculty of Physical Education University of Rzeszów. It was the research project focused on the traditional architecture of the Far East erected for sports purposes, and based on an example of martial arts historic facilities – dojo. The outcomes of this research were published in the paper “Architecture and anthropology of Far Eastern martial arts: dojo architecture - a sketch from the sociology of space,” published in 2005, in the scientific journal ‘Ido – Ruch dla Kultury / Movement for Culture’ [3].

Undoubtedly, in the face of the strong need to care for sustainable development, reduction of the carbon footprint and pro-ecological behaviour, it is very important to search for the possibilities of using already existing facilities for the needs of sport. This will better help to save the environment, economize the investments and answer the need to promote and launch the idea of ‘sport for all’.

Table 1. Example of FINA precise regulations for diving facilities (2017–2021). The minimum dimensions of platforms shall be:

Platform*	Width	Length	Thickness
0.6 m to 1.0 m	1.00 m (2.90 m preferred)	5.00 m	0.2 m–0.3 m
2.6 m to 3.0 m	1.00 m (2.00 m preferred)	5.00 m	0.2 m–0.3 m
5.0 m	2.90 m	6.00 m	0.2 m–0.3 m
7.5 m	2.00 m	6.00 m	0.2 m–0.3 m
10.0 m	3.00 m	6.00 m	0.2 m–0.3 m

Source: FINA Regulations on diving facilities, 2017 [www.fina.org] * Note: each platform should be rigid and horizontal (item 5.2.1), the platforms shall be covered by a slip resistant material (item. 5.2.5); each platform shall be accessible by suitable stairs (not ladders) as required by the safety and health standards and countries building regulations (item 5.2.9) [11].

Fig. 1. The Palace of Youth in Warsaw, (source: Adrian Grycuk, 2014, CCA-3.0)

Fig. 2. The Palace of Youth in Warsaw, the main entrance hall (source: Adrian Grycuk, 2016, CCA-SA 3.0)

Fig. 3. The Palace of Youth in Warsaw, the indoor swimming pool in 2014, under modernisation and renovation works (source: Bartłomiej Krynicki, 2014)

Fig. 4. The Palace of Youth in Warsaw, the indoor swimming pool after modernisation and renovation works in 2016 (source: Bartłomiej Krynicki, 2016)

Fig. 5. The Palace of Youth in Warsaw, the indoor swimming pool after modernisation and renovation works in 2016 (source: fotopolska.eu)

Bibliography

- [1] Bogusz A. (1975): *Budowa PKIN [Construction of PKIN]*. PWN. Warszawa.
- [2] Crowley D. (1997): *People's Warsaw*. Journal of Design History, Volume 10, Issue 2, 1997, pp. 203–223; <http://dx.doi.org/10.1093/jdh/10.2.203>.
- [3] Cynarski W. (2005): *Architektura a antropologia dalekowschodnich sztuk walki: architektura dojo – szkic z socjologii przestrzeni [Architecture and anthropology of Far Eastern martial arts: dojo architecture - a sketch from the sociology of space]*. Ido – Ruch dla Kultury / Movement for Culture, vol. 5, pp. 75–95.
- [4] Dorrian M. (2010): *Falling upon Warsaw: the shadow of the Palace of Culture*. The Journal of Architecture, Volume 15, Issue 1, pp. 87–103; <http://dx.doi.org/10.1080/1360236090357619>.
- [5] Huml I. (2005): *Pałac w guście epoki [The Palace in the style of the epoch]*. Renowacje i Zabytki [Renovations and Historic Monuments], vol. 3 (15), pp. 106–117.
- [6] Perkins P.H. (2000): *Swimming Pools: Design and Construction*. CRC Press (Architecture), NY.
- [7] Sigalin J. (1986): *Warszawa 1944–1980. Z archiwum architekta [Warsaw 1944–1980. From the architect's archive]*. Państwowy Instytut Wydawniczy. Warszawa.

- [8] Wertz S.K. (1985): *Sport and the Artistic*. Philosophy Journal, Volume 60, Issue 233, Cambridge University Press, pp. 392–393; <http://dx.doi.org/10.1017/S0031819100070236>.
- [9] Wojtysiak M. (2005): *Remonty i modernizacje w Pałacu Kultury i Nauki – zabytku epoki socrealizmu [Revitalisation works in the Palace of Culture and Science]*. Renowacje i Zabytki [Renovations and Historic Monuments], vol. 3 (15), pp. 162–167.
- [10] Zieliński J. (2012): *Pałac Kultury i Nauki [The Palace of Culture and Science]*. Księży Młyn. Łódź.

Internet resources

- [11] www.fina.org (access: 2021).
- [12] www.nowawarszawa.pl. (access: 2021).
- [13] www.pkin.pl (access: 2021).
- [14] www.pm.waw.pl (access: 2021).
- [15] www.skokidowodywaw.pl (access: 2021).
- [16] www.skyscraperpage (access: 2021).

Deklaracja braku konfliktu interesów

Autor deklaruje brak potencjalnych konfliktów interesów w odniesieniu do badań, autorstwa i/lub publikacji artykułu *Swimming pool at the Palace of Culture and Science in Warsaw: history and present use for sport trainings*.

Finansowanie

Autor nie otrzymał żadnego wsparcia finansowego w zakresie badań, autorstwa i/lub publikacji artykułu *Swimming pool at the Palace of Culture and Science in Warsaw: history and present use for sport trainings*.

Declaration of Conflicting Interests

The author declared no potential conflicts of interests with respect to the research, authorship, and/or publication of the article *Swimming pool at the Palace of Culture and Science in Warsaw: history and present use for sport trainings*.

Funding

The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of the article *Swimming pool at the Palace of Culture and Science in Warsaw: history and present use for sport trainings*.

<http://dx.doi.org/10.16926/sit.2021.04.29>

Władimir PASICZNIK*

<https://orcid.org/0000-0003-0001-4480>

Physical education of children in pre-primary education in Ukraine (pedagogical aspect)

Jak cytować [how to cite]: Pasicznik W. (2021): *Physical education of children in pre-primary education in Ukraine (pedagogical aspect)*. Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe, vol. 4, no. 4, pp. 117–126.

Wychowanie fizyczne dzieci w edukacji przedszkolnej na Ukrainie (aspekt pedagogiczny)

Streszczenie

Artykuł poświęcony jest problematyce wychowania fizycznego w edukacji przedszkolnej na Ukrainie. Organizacja procesu wychowania fizycznego w przedszkolach w tym kraju odbywa się zgodnie z rozporządzeniem Ministerstwa Oświaty i Nauki Ukrainy „O edukacji przedszkolnej”, państwowymi programami oświatowo-wychowawczymi „Dziecko”, „Ukraińskie przedszkole”, „Ziarenko”, „Maluch”, „Dziecko w wieku przedszkolnym”, „Ja w świecie”. W wychowaniu fizycznym przedszkolaków na Ukrainie ważne miejsce zajmują gry i zabawy ruchowe, gimnastyka poranna, Dni Zdrowia, Święto Sportu, wycieczki piesze. Głównymi zadaniami wychowania fizycznego na Ukrainie w systemie placówek przedszkolnych są: wzmocnienie zdrowia dzieci; sprzyjanie harmonijnemu rozwojowi organizmu; rozwój cech motorycznych; hartowanie ciała; kształtowanie nawyków higienicznych; wzrost motywacji i potrzeby do uprawiania ćwiczeń fizycznych w następnych etapach rozwoju. W ostatnich latach w działalności przedszkoli ukraińskich widoczny jest wzrost zainteresowania wykorzystania na zajęciach z wychowania fizycznego zasobów ludowej kultury fizycznej. W przedszkolu zostało wprowadzone stanowisko nauczyciela wychowania fizycznego. Do podstawowych form organizacyjnych prowadzenia zajęć z wychowania fizycznego w przedszkolach Ukrainy zaliczane są: forma frontalna, zajęcia w zespołach, zajęcia dodatkowe.

* dr hab. prof. UJK, Jan Kochanowski University of Kielce, Branch in Piotrków Trybunalski; e-mail: wpasicznik@ujk.edu.pl

Ważnym elementem efektywności wychowania fizycznego dzieci i w wieku przedszkolnym na Ukrainie jest integracja form wychowania fizycznego z muzyką i tańcem.

Słowa kluczowe: wychowanie fizyczne, dzieci, przedszkole, zdrowie, gry i zabawy ruchowe.

Abstract

This article is devoted to the issues of physical education in preschool education in Ukraine. The organisation of physical education process in kindergartens in this country is conducted in accordance with the regulation of the Ministry of Education and Science of Ukraine "On preschool education" and with the state educational programmes "Child", "Ukrainian preschool", "Little Seed", "Toddler", "Pre-school Child", "Me in the World". Physical games, morning gymnastics, Health Days, Sports Days and walking trips play an important role in physical education of preschoolers in Ukraine. The main tasks of physical education in Ukraine in preschool institutions are: strengthening the health of children; fostering the harmonious development of the organism; development of motor skills; body hardening; forming hygiene habits. In the recent years, an increase in the interest in using the resources of folk physical culture in physical education classes has been observed in the activities of Ukrainian preschools. The position of a physical education teacher has been introduced in preschool education institutions. The basic organisational forms of conducting physical education classes in preschools in Ukraine include: frontal form, classes in teams, additional activities. An important element of the effectiveness of physical education of preschool children in Ukraine is the integration of physical education forms with music and dance.

Keywords: physical education, children, preschool, health, physical games and plays.

Introduction

In the works of E. Vilchkovski, N. Denisenko and T. Dmitrienko devoted to the dynamics of physical activity of preschool children, it was established that the physical activity of children in most preschool education institutions is not always at the appropriate level, and the indicators of shortcomings in the physical education of pre-schoolers are increased morbidity among children. The current situation regarding the health of children in Ukraine is not optimistic. In the first decade of the 21st century, the number of children aged up to 14 with cardiovascular diseases increased from 14.5% to 28.2%; with diseases of the locomotor system from 31.7% to 67.1%; and obesity from 7.0% to 8.9% [8]. The number of children with sight diseases and posture defects has clearly increased. It is important to study the health problems of preschool children, because, as N.Y. Panhelova and D.L. Kharina emphasise, 75% of adult diseases are a consequence of the health condition in childhood and adolescence [8]. Factors influencing the deterioration of Ukrainian children's health include: insufficient time to rest, negative microclimate in the family, improper sanitary and hygienic conditions at home as well as improper nutrition. Tendencies indicating a decrease in the level of health and physical fitness, mainly of preschool children, have been observed in Ukraine for a long time. 80% of preschoolers suffer from respiratory diseases,

and 50% of them suffer from diseases of the neurological system. A lot of children entering school have serious problems concerning physical preparation and body efficiency. The number of students from special medical groups (students with deviations in the functioning of the organism determining systems) in the early grades is 5–6%, while in the older grades – 30% [3].

Primary school, as pointed out by V. Melekhov and I.P. Masliak, is the first educational stage in the comprehensive and harmonious personality development. Unfortunately, during the transition from preschool to school, there is a significant reduction in the range of children's physical activity (up to 50%). While contemporary Ukrainian school devotes 10 to 12 hours to students' intellectual development every day, it devotes only 2-3 hours a week to physical education [7]. This data is highly disturbing and the educational authorities and Ukrainian scientists are well aware of it, making considerable efforts (especially in the last decade) to change these negative trends, although one will have to wait for the visible results of these changes.

Research methods and problems

The material uses publications of older and new generation of Ukrainian scientists in the fields of physical education of preschool children. Their views and results of their research were presented. The following research methods were used in the article: induction, deduction and synthesis methods. The following research questions were formulated: 1. Which forms of physical activity are currently dominant in the organization of physical education classes in Ukrainian kindergartens? 2. Which tendencies dominate in the organization of physical education classes for preschool children in Ukraine?

Discussion

The issues of the theory and methodology of organisation, content, and conducting physical education classes for preschool children in Ukraine have been dealt with by O.V. Bogińska, A.A. Pyvovara, L.V. Kozibroda, V.V. Polishchuk, O.L. Boginich, O.M. Bondar, O.D. Dubogaj, I.O. Kurok, A.V. Tsos, N.F. Denisenko, N.V. Moskalenko, N.E. Panhelova and E.S. Vilchkovski. The work of O.V. Davidenko focuses on the issue of differential physical education in Ukrainian preschools. The issue of strengthening the emotional state of 6–7 year old children with the help of physical education resources is discussed by V.V. Trochenko, while N. O. Tupchij focuses on the directions of optimizing the physical activity of children with different levels of physical fitness in the older groups of kindergartens. Physical education is also discussed in the works of: G. Vykova

(methodology of teaching basic movements to children), T. Osokinoi (systematics of physical education classes) and T. Dmitrienko (organisation of physical education classes).

In the pre-school period the foundation of a child's health is built, the basic traits of their characters are formed and children learn to take care of their own health. The main task of preschool institutions is to create favourable conditions for the optimal development of a child. In the field of physical education in Ukraine, the following specific tasks are carried out in preschool institutions: strengthening the health of children; favouring the harmonious development of the organism; developing motor skills (strength, endurance, flexibility, speed, etc.); body hardening; forming health habits; developing motivation and need to do physical exercise in the next stages of development. The organisation of the physical education process in preschool is conducted in accordance with the regulation of the Ministry of Education and Science of Ukraine "On preschool education" and with the state educational programmes "Child", "Ukrainian Kindergarten", "Little Seed", "Toddler", "Preschool Child", "Me in the World", and a programme for children of older groups "Convincing Start". The teaching council of a given kindergarten chooses one of the proposed variants of the curriculum.

The "Toddler" programme recognises the care for the children's physical and mental health as the main goal of physical education, and the indicators of the effectiveness of these activities are physical fitness and body's resistance to diseases. The programme prompts teachers to use various forms of physical education such as morning gymnastics, movement games and plays as well as conducting health days and strolls. The "Child" programme in the area of physical education of pre-schoolers lists the following activities: health strengthening, comprehensive psychophysical development of children, body hardening, functions improvement, correcting posture defects, developing motor skills, developing children's need and motivation to continue systematic physical and recreational activity.

In accordance with the regulation of the Minister of Education and Science of Ukraine, the position of a physical education teacher has been introduced in kindergartens. Physical education classes are conducted in all age groups of children and usually in the first half of the day, and the class duration ranges from 15–20 to 30–35 minutes depending on the age of the children. In all age groups, movement games and activities play a very important role and are conducted: in the morning hours (1–3 with low and medium intensity); during walks in the first or second half of the day (during every walk at least three games and plays are planned, with the first game or play taking place 10–15 minutes after the walk has started); in the evening there are 1–2 movement games of medium or low intensity. Morning gymnastics in the younger group lasts 4–6 minutes, in the middle group it lasts 6–8 minutes, and in the older group it lasts 8–10 minutes. The basic conditions for effective morning gymnastics are: free access to fresh air,

appropriate clothes for children adapted to the season and air temperature, exercise pace and instruction.

The duration of classes in the younger group of children is 15–25 minutes (5–6 group lessons per week); in the older age group of pre-schoolers – 12–35 min (7–8 group classes per week). When preparing the timetable, the following factors are taken into account: the level of motor fitness, the principle of rational rotation of the types of children's activity (intellectual and physical) and the proper use of the institution's infrastructure (in the case of physical education, these are the playground, gymnasium and swimming pool). Classes are usually conducted in the first half of the day, and in some cases they may take place in the second half (e.g. swimming).

Individual work with children is widely used, which allows to approach their passive attitude (lack of participation in classes for health reasons, problems with acquiring knowledge and skills during group activities). Individual classes are conducted indoors or outdoors in all age groups during the time free from group activities.

These classes are of integrative nature. During them, children have an opportunity to learn about the surrounding nature. Based on the perception of nature, children learn to reflect the most characteristic features of nature in movement (during games and plays). After completing the exercises, the emotional impressions of children are reflected in creative activities (art, music).

When selecting movement games and plays for the basic part of physical education, the following aspects are taken into account: the movements in the game should coincide with the movements that children perform in a given activity; for the basic part, games with a high intensity range are selected, and for the final part – games with medium or low amplitude of movements. Movement games and activities are usually carried out during walks in order to save time for performing basic exercises. Movement games and activities are conducted according to the accepted rules: basic movements, which are part of games and plays, must be mastered by children earlier and must be selected in a fixed order (the range of movements in each game or play must be consistent with a given part of the classes).

While examining the role of games and plays in the psychophysical development of children, N.Y. Panhelova and D.L. Kharina notice that the basis for increasing children's physical activity in games and plays is: the correct selection of toys and helping children to choose them; the plot of the game; diversifying children's motor habits in the process of games with the use of various toys, devices and objects; and active communication between children during the game or play [8].

The basic organisational forms in the process of physical education in Ukrainian kindergartens include: frontal form, activities in teams and additional activities. The organisation of classes is based on the observance of the following prin-

principles: physical exercise should affect the development of all muscle groups; basic exercises should be selected taking into account the age criterion and the level of physical fitness; the exercises must be characterised by a different level of intensity, taking into account the load and time for a rest break for children; a leading exercise is chosen during the classes; it is necessary to observe graduality in teaching (transition from simple movements to more complex and demanding ones).

Health Days, Sports Days and walking trips play an important role in the physical education of pre-schoolers in Ukraine. Health Days are usually held once a month among all age groups. The main goal of this event is to engage all the children from a given institution. The event lasts all day long: after morning gymnastics, medium-intensity games are held, then sports games, relay games (for children of older groups), and exercises such as running, jumping, throwing are organised. During wintertime the programme of the Health Day (if the weather conditions allow it) consists of sledding competitions, less often skiing competitions (skiing for children of older groups at a distance of 600–700 m), and competitions in making a snowman. A “Tourist Day” is organised for children of middle and older groups. On this day right after breakfast children go on a walking trip (park, forest) or take part in a sightseeing trip. The Sports Day begins with a parade of participants. One of the important elements of the Sports Day is the display of children’s gymnastic exercises (the show consists of 10–12 gymnastic elements with the use of balls, hoops and pennants). Parents often participate in competitions with their children. As a rule, a physical education week is organised once every 3 months; the Sports Day is held two or three times a year (lasting from 50 minutes to 1 hour 20 minutes).

In some kindergartens in Ukraine, elements of football were effectively used during classes for children of older groups. These classes, as stated by O.Y. Konokh, on the basis of the results of his own empirical research, significantly contributed to the growth of motor features in children as such: speed, agility, muscle strength of arms and torso [4].

In the last decade, there has been a noticeable increase in interest in using the resources of folk physical culture in pre-school education. As A.Y. Volchyński and Y.A. Smal point out, the preschool period is the best time to teach folk games and plays that reflect centuries-old national traditions, creating the right emotional mood during physical education classes in kindergarten, favouring the development of patriotic, moral and pro-health attitudes [11].

As noted by O.I. Krasova and M.V. Kusai, physical activity forms used in the process of organising physical education in Ukrainian preschools are similar to those in other European countries. The curriculum consists of the following sections: 1. *Psychomotor development of children*. In the course of shaping psychomotor skills, children acquire basic knowledge about the human body, including the development of visual perception. 2. *Teaching basic motor skills and habits*.

This section with additional tasks includes such forms of physical activity as games and plays (development and improvement of basic skills: running, jumping, throwing, catching and bouncing the ball with hands and feet), gymnastics (balance exercises, walking exercises), and dancing, with the help of which children learn to interpret their movements and communicate. 3. *Motor preparation*. In addition to theoretical preparation, this section also tests the level of physical fitness of pre-schoolers. 4. *Swimming and water games*. Children learn to overcome the fear of water through games and plays, they also learn the basics of swimming and the rules of safe behaviour in water [6].

There are still shortcomings in pre-school education in Ukraine, such as: insufficient consideration given to the anatomical and physiological specificity of the organism of individual children and the accuracy of performing individual exercises when selecting methods and forms of teaching; irrational and incomplete use of available didactic resources (equipment) and field resources (surroundings of a given kindergarten), especially during the main part of the classes; lack of adequate preparation among teachers to conduct physical education classes with a given group of children. According to O. Boginich, the following mistakes are made when organising physical education classes in Ukrainian pre-schools: some teachers do not pay enough attention to motivating children to participate in these activities and there is insufficient consideration of the principle of systematicity in teaching motor skills [2].

On the basis of the analysis of the development of motor skills of preschool children, O. Konoch points out that a given child's individual features play a significant role there, which can be beneficial or detrimental to this development (this position significantly determines the content of the organisation of physical education classes in Ukrainian kindergartens). For example, in the first and second stages, teaching children cyclic movements (walking, running) has a positive effect on shaping agility. Maximum strength gain can lead to a reduction in overall endurance due to the fact that maximum muscle strength increases physical activity, and this is not always possible for preschool children. According to the researcher, the development of a child's agility occurs during exercises such as jumping or running in different directions, etc. The child's motor features will develop intensively if the physical load is not maximum, but optimal, not according to the age criterion, but to physiological parameters (heart rate, breathing, blood pressure) and to the child's individual characteristics, which will undoubtedly facilitate effective development of motor skills [5].

According to O.P. Aksonova, basic forms of physical education for preschool children should teach them how to skilfully move around in space (i.e. in a gymnasium or in the open air); equip children with the ability to control their own movements and improve them; and develop universal motor skills of children [1].

According to E.S. Vilchkovski and O.I. Kurok, a vital role in children's physical development is played by their conscious attitude to performing physical ex-

ercises suggested by the teacher, as well as being active and willing to perform the best possible movements, which in turn allows for the effective implementation of physical education tasks in kindergarten. As the researchers point out, in the preschool period, the skills and habits of performing general development exercises and exercises of a sports nature with elements of team games (basketball, volleyball, football, badminton, table tennis) are developed, which allows the child to feel more confident outside the premises of the kindergarten in various everyday situations, and the range of habits and motor skills, in turn, depends on such factors as equipping the kindergarten with sports equipment, children's health and physical fitness, the teacher's level of qualifications, and activity and participation of parents in physical development of their children. As these scientists point out, the tasks of physical education in preschool institutions must be aimed at the comprehensive development of the child, body hardening, the development of physical fitness through such forms of physical activity as: morning gymnastics, movement games, sports games, swimming, but the implementation of these tasks should be conditioned by rational nutrition [10].

An important element of the effectiveness of physical education of pre-school children in Ukraine is the integration of physical education forms with music and dance. According to E.S. Vilchkovski, N. Denisenko, J. Shevchenko, musical accompaniment during children's physical exercises is conducive to more precise performance of individual movements and creates an appropriate emotional mood. Music has a positive effect on the well-being of children, requires them to perform specific movements more vigorously in accordance with the character and form of a piece of music. Dance exercises used in older groups during the classes promote grace, rhythmic and expressive movements and they also shape the correct posture. According to the researchers, musical accompaniment helps in increasing the physical activity of children in class by up to 15–20%, because pre-schoolers, by performing exercises (basic, general development, etc.) in such conditions, increase their physical endurance and better endure higher loads. The use of music during physical exercises, as the researchers point out, is one of the most active forms of a child's interaction with music, and at the same time, the tasks of both physical education and musical education in kindergarten are combined [9].

E.S. Vilchkovski distinguishes four groups of factors that significantly affect the effectiveness of conducting classes for children. The first group includes individual character traits of pre-schoolers, the level of knowledge and skills in the field of physical fitness, health; interest in physical exercise and the level of their activity. The second group consists of the specificity and nature of the proposed physical exercises, the scope of their difficulties, novelty (introducing unknown exercises into the structure of the classes) and the emotional aspect. The third group includes external conditions for exercising (place, climate, material facilities and equipping the facility with sports equipment adapted to the age criterion).

The fourth group of factors contains the level of qualifications and the scope of teachers' readiness to conduct classes [9].

Conclusion

Physical education in the pre-school system of Ukraine plays a very important role in the process of upbringing and teaching children. It is based on a solid theoretical and methodological basis. Taking into account the very disturbing data over the last two decades on the health of children and adolescents in Ukraine, the significance of physical education is crucial for the future of the country. The problem, as in other educational areas of Ukraine, is lack of funds to create a modern infrastructure for the implementation of goals and tasks set in the guidelines for children's physical activity. Despite these difficulties, the organisation of activities in kindergarten supporting the psychophysical development of children is relatively effective, although this effort is often thwarted by omissions at the next stages of school education. An important factor enhancing the effectiveness of physical education of preschool children is the creation of the position of a physical education teacher in preschool institutions and the possibility of choosing alternative physical education programmes, but the effects of these solutions still need to be waited for.

Bibliography

- [1] Aksonova O.P. (2013): *Metod rukhovych zadachok iu shkoli rukhu: navchalno-metodychnyi posibnyk*. Zaporizhzhia.
- [2] Bohinich O.I. (1997): *Pedahohichni umovy pidvyshchennia rukhovoï aktyvnosti ditei 4–5 rokiv na zaniattiach z fizychnoi kultury*. Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovoï stupenia kandydata pedahohichnykh nauk, Kyiv.
- [3] Dutchak M.M., Trachuk S.T. (2012): *Metodolohichni zasady organizatsii fizychnoho vykhovannia v navchalnykh zakladakh Ukrainy*. Fizychna aktyvnist, zdorovia i sport, no 2 (8), pp. 11–16.
- [4] Konokh O.Y. (2012): *Orhnizatsiia protsesu fizychnoho vykhovannia v poshkilnomu navchalnomu zakladi z tsilespryamovanyim vykorytsniam elementiv futbolu*. Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho uniwersytetu, no 1 (7), pp. 59–63.
- [5] Konocho O.Y. (2009), *Rozvytok fizychnykh yakosteï u ditei doshkilnoho viku, Fizychno vykhovannia ta sport*. Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho uniwersytetu, no 2, pp. 60–66.

- [6] Krasov O.I., M.V. Kusai M.V (2019): *Organizacija fizkulturno-ozdorovchoi roboty z ditmy 3–6 rokov u doshkilnykh zakladakh za kordonom*: Molodyi vchenyj, no 4 (68, 1), pp. 201–207.
- [7] Melekhov A.V., Masliak I.P. (2018): *Fizychna pidhotovlenist ditei molodshoho shkilnoho viku*. Aktualni problemy fizychnoho vykhovannia riznykh verstvy naselennia, Kharkov, pp. 179–185.
- [8] Panhelova N.Y., Kharina D.L. (2012): *Fizychna kultura v dytiachomu sadku. Analiz naukovykh doslidzhen problem fizychnoho vykhovannia ditei rannoho i doshkilnoho viku*. Teoriia ta metodyka fizychnoho vykhovannia, no 10, pp. 36–42.
- [9] Vilchkovskiy E.S., Denisenko N., Shevhvenko J. (2011): *Intehracia ruchiv i muzyki v fizychnomu rozvitku ditei starcheho doshkilneho viku*. Ternopil.
- [10] Vilchkovskiy E.S., Kurok O.I. (2019): *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia ditei oshkilnoho viku*. Vydavnytstvo Universytetska knyha. Sumy.
- [11] Volchynskiy A.Y., Smal Y.A. (2013): *Osbolyvosti orhanizatsii ruchovoho rezhymu doshkilniat zasobami narodnoi fizychnoi kultury*. Shhidnoevropeiskiy natscionalnyi universytet imeni Lesi Ukrainky. Molodizznyi naukovyi visnyk, no 9, pp. 77–80.

Deklaracja braku konfliktu interesów

Autor deklaruje brak potencjalnych konfliktów interesów w odniesieniu do badań, autorstwa i/lub publikacji artykułu *Physical education of children in pre-primary education in Ukraine (pedagogical aspect)*.

Finansowanie

Autor nie otrzymał żadnego wsparcia finansowego w zakresie badań, autorstwa i/lub publikacji artykułu *Physical education of children in pre-primary education in Ukraine (pedagogical aspect)*.

Declaration of Conflicting Interests

The author declared no potential conflicts of interests with respect to the research, authorship, and/or publication of the article *Physical education of children in pre-primary education in Ukraine (pedagogical aspect)*.

Funding

The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of the article *Physical education of children in pre-primary education in Ukraine (pedagogical aspect)*.

CZĘŚĆ III
UWARUNKOWANIA ZDROWIA, POSTAWY
PROZDROWOTNE, JAKOŚĆ ŻYCIA

<http://dx.doi.org/10.16926/sit.2021.04.30>

Tomasz RUTKOWSKI*

<https://orcid.org/0000-0001-9332-0537>

Spine and Hip Range of Motion and Foot Morphology in Adolescent Female Ballet Dancers

Jak cytować [how to cite]: Rutkowski T. (2021): *Spine and Hip Range of Motion and Foot Morphology in Adolescent Female Ballet Dancers*. Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe, vol. 4, no. 4, pp. 129–142.

Zakres ruchomości kręgosłupa i bioder oraz morfologia stóp u nastoletnich tancerek baletowych

Streszczenie

Celem niniejszego badania była ocena zakresu ruchomości kręgosłupa i bioder oraz kątów stopy u nastoletnich tancerek baletowych. Przebadano 20 tancerek baletowych (DANCE) oraz 20 nietredujących kobiet w tym samym wieku stanowiącą grupę kontrolną (CON). Ocenę zakresu ruchomości kręgosłupa i bioder (ROM) przeprowadzono za pomocą goniometru i taśmy centymetrowej. Kąty stóp oceniano przy użyciu podoskopu. W badaniu ROM kręgosłupa istotne statystycznie różnice wykazano w teście Tomayera, ruchomości kręgosłupa piersiowego oraz zakresach rotacji odcinka lędźwiowego. Analizując ROM stawu biodrowego, zaobserwowano statystycznie istotne różnice we wszystkich badanych ruchach. U tancerek baletowych zaobserwowano zwiększony kąt koślawości palucha zarówno w kończynie dominującej, jak i niedominującej. Cechały się także większym zakresem ruchu zgięcia i wyprostu w odcinku piersiowym kręgosłupa oraz większym wyprostem i rotacją kręgosłupa lędźwiowego. Uzyskane wyniki wskazują, że nastoletnie tancerki baletowe są predysponowane do zwiększonego ryzyka wystąpienia bólu związanego z urazem układu mięśniowo-szkieletowego.

Słowa kluczowe: tancerze baletowi, koślawość palucha, zakres ruchu, kąty stopy.

* PhD; Jan Długosz University in Częstochowa; e-mail: t.rutkowski@ujd.edu.pl

Abstract

The purpose of this study was to assess the spine and hip range of motion and foot angles in adolescent female dancers as compared to those of non-dancing females of the same age. Twenty adolescent female ballet dancers (DANCE) and a control group (CON) of 20 adolescent females were examined. The inclusion criterion for the study group was participation in dance training for over 10 years. Spine and hip range of motion (ROM) assessments were carried out using a goniometer and centimeter tape. Foot angles were assessed using a podoscope. In spinal ROM examination, statistically significant differences were demonstrated in the Tomayer's test, thoracic spine mobility, and lumbar rotation ranges. During foot angles evaluation, statistically significant differences were demonstrated in the Hallux Valgus angle of both feet. Ballet dancers developed greater hallux valgus in both the dominant and non-dominant limbs. They demonstrated higher flexion and extension range of motion in the thoracic spinal segment and the lumbar spine movement for the extension and rotation. The obtained results demonstrate that adolescent ballet dancers are predisposed to an increased risk of pain related to the trauma of the musculoskeletal system.

Keywords: ballet dancers, hallux valgus, range of motion, foot angles.

1. Introduction

Ballet is the type of physical activity that can be regarded both as sport and art. It is an artistic spectacle, expressed in choreographic dance accompanied by music and presented on stage. Dancers often begin their training at a very young age in order to achieve a high level of ballet skills [12, 10, 6, 17].

This type of physical activity requires a student's extensive preparation for many areas. Muscle strength, endurance, and flexibility are extremely important here. A broad range of motion in both the peripheral joints and the joints of the spine helps to facilitate the assumption of the proper stances as well as the correct performance of the required exercises. In addition to the physical aspect of the exercises, ballet dancers must have a sense of rhythm, balance, and body awareness [7, 9].

The characteristics of the training and the physical requirements that are placed on each dancer may cause overloads that could result in future injury. It is estimated that about 2/3 of all ballet injuries are caused by soft tissue trauma [10]. Research shows that the majority of injuries are related to the lower limbs. Due to constant jumps and landings, the tarsal and ankle joints are exposed to numerous and frequent overloads which the tissues may not be able to withstand. The most frequently cited injuries of the lower limb in ballet include hamstring strain, ankle instability, and ankle tendinopathy [5, 11, 18].

Another area of the body that is at risk of injury in ballet is the lumbar spine. Research on the causes of back pain in dancers is ambiguous. No statistically significant correlation was observed between the spine range of motion (ROM) of the dancers and the low back pain (LBP) [6]. Some studies indicate that the problem with the facet joint of the lumbar spine can be caused by overloads due

to pointe's work and refined technique. The research shows that this problem is twice as frequent in women practising ballet as in men [4,20].

Therefore, the purpose of this study was to assess spine and hip range of motion, and foot angles in adolescent female ballet dancers and compare the results with those obtained from non-dancing, age, and sex-matched students.

2. Methods

A cross-sectional, observational design was used for this study. The study followed the ethical guidelines set out in the Declaration of Helsinki. Participation in the research was voluntary and was conducted with the written consent of each participant or their parent/guardian (for dancers under the age of 18).

2.1. Participants

The evaluation was performed on 40 adolescent females, 20 dancers (DANCE) from the Social Ballet Center and the Social Ballet School in Czestochowa (Poland), and 20 students (CON) from Primary, Secondary, and High Schools from the same city. Both groups included women in the age range of thirteen to nineteen. The mean age of the entire group was 15.52. An additional criterion for inclusion in the study group was dance experience of not less than ten years of systematic participation in dance classes (at least three times a week). In turn, the CON group comprised individuals that did not engage in regular physical activity other than physical education classes in school. At the start of the study, each group member was questioned to determine their age, body mass, body height, and dominant limb. The dancers in the study were also asked about the length of their dance experience.

2.2. Outcome assessment

2.2.1. Foot angles

A computer podoscope was used to assess the condition of the feet of the study's participants. As part of the podoscope examination, the subjects stood barefoot on the podoscope glass. This method was used to measure the foot pressure distribution. After a review of the foot image, the following parameters were calculated: Clarke's angle (CL, used to assess the longitudinal foot arch), Sztriter – Godunow's Index (KY, which provides information about the transverse foot arch), Wejsflog index (WF, which determines if transverse flat feet are present), heel angle (HA, which measures the transverse arch of the foot), hallux valgus angle (HVA), and small toe valgus angle (STVA, both angles represent deformation of the I and V toes in relation to the prevailing norms). Table 2 illustrates the results of the podoscopic examination.

2.2.2. Spine and hip range of motion

The second measurement was taken in order to gauge the mobility of selected sections of the spine: cervical, thoracic and lumbar, using a centimeter tape before and after performing specific movements in the sagittal, frontal, rotational, and transverse planes while standing or sitting. In some parts of the spine (i.e. cervical and lumbar spine), subjects were asked to perform orientation tests, such as touching the handle of the sternum with one's chin (measurement of the cervical spine), which was performed while sitting in a chair straight in the starting position with eyes directed straight ahead and hands placed freely on the thighs, and the fingertip-to-floor test (also called the Thomayer test, corresponding to the measurement for the lumbar spine), which consisted of making a forward bend, assuming that ballerinas would be more "flexible". This test was performed while standing on a landing, reaching as low as possible with the tips of your fingers towards the floor, paying particular attention to the positioning of the legs by placing them hip-width apart and keeping the knees straight while bending.

A subject's cervical mobility measurements were taken while they were seated, gripping the arms of the chair, and looking straight ahead. In the sagittal plane, the movements consisted of making a flexion, measuring the distance from the occipital tuberosity of the occipital bone to the spinous process of the C7 vertebra, and the extension movement, measuring the distance from the chin tubercle to the jugular notch of the sternum (in this plane, the previously described orientation test was performed, involving touching the sternum with the chin). In the frontal plane, movements of the head when tilted to the right and left were performed. Depending on the direction of the movement, the distance from the end of the right or left ear lobe to the right or left shoulder process of the scapula was measured. When rotating to the right, the distance from the top of the chin to the left shoulder process of the scapula was measured, and then the rotation to the left was measured analogously, measuring the distance from the top of the chin to the right shoulder process of the scapula.

In the thoracic segment, due to its low mobility, only flexion and extension movements in the sagittal plane were measured while standing barefoot with the feet positioned parallel to each other and hip-width apart. During the flexion and extension movement, the distance (if the distance in flexion increases and during extension decreases) was measured (after palpation and measuring and marking the appropriate places) from the Th1 spinous process to the Th12 spinous process (this place was roughly measured by measuring 30 cm from the spinous process of the 1st thoracic vertebra). In the lumbar region of the sagittal plane, the flexion and extension movements were measured while each subject stood barefoot with their feet positioned parallel to each other and hip-width apart. To measure the flexion movement the Schober test was used. This test consisted in initial palpation, measuring and marking a distance of 10 cm above and 5 cm below the L5 vertebrae, and finally measuring the distance between those two points. The ex-

tension movement was measured by performing a backward tilt and measuring the distance between the xiphoid process of the sternum to the pubic symphysis. In the frontal and transverse planes, measurements were made in a sitting position with the subject's arms folded behind their neck. During the measurement of the frontal plane of the lateral slopes to the right and left, the distance (depending on the measured right or left side) was measured from the hip crest to the xiphoid sternum projected onto the lateral side. In the transverse plane, turns were measured to the right and left from the L5 vertebrae (already turned and marked in earlier measurements during the Schober test) to the xiphoid process of the sternum (depending on which side of the measurement is made, on the opposite side, we run a centimeter tape, i.e. if we measure the twist to the left run the tape on the right from the L5 vertebra through the left side to the xiphoid process of the sternum and proceed in the same way when measuring the opposite side).

The examination of mobility in the hip joints was carried out using a goniometer in accordance with the principles of SFTR measurement of the sagittal, frontal and rotational planes while in the supine or forward lying position on a couch with the maximum active movement in a specific plane. In the sagittal plane, measurements of the flexion movement were taken in the supine position, whereas the forward lying position was used to measure the extension movement. The measurement for flexion and extension consisted in initial palpating and marking the greater trochanter of the femur and performing an independent lifting movement as high as possible on the examined limb while paying particular attention to keeping the knees straight and, additionally measuring the extension movement while not lifting the pelvis away from the couch. The phenomenon of compensation did not take place, as a result of which there would be a delusional increase in movement in the joint. In the frontal plane, the measurements of the abduction movement were carried out while lying on the side of the couch and consisted in lifting the examined limbs as high as possible, keeping one line with the body and straightening both knees. During the movement, the angle was measured with the goniometer with the axis of rotation applied to the anterior upper iliac spine. The measurement of the adduction movement was performed while lying backward on the couch by placing the axis of rotation of the goniometer in the same place like when measuring the abduction movement with one leg lowered loosely on the side of the couch and the other leg positioned along the body line. The measurement of the adduction movement consisted in "pulling" the straight leg to the other (still hanging loosely on the side of the couch), paying attention to the position of the pelvis, which should lie evenly on the couch during the movement. External and internal rotation were measured while lying on the back. It consisted in applying the goniometer to the heel tumor of the examined side and performing first the maximum external rotation, and then the internal one, making sure that the pelvis was evenly adjacent to the bed.

2.3. Data analysis

The obtained data were analyzed with IBM Statistical Package for the Social Sciences 26.0 software (IBM SPSS Statistics 26). The research material was analyzed using descriptive statistics, including mean, standard deviation (SD), and percentages. Prior to analysis, the data distribution was tested for normality using the Shapiro-Wilk test. The unpaired t test was used to compare results between groups. The differences in categorical variables were tested using the chi-square test. A significance level of $\alpha < 0.05$ was established.

3. Results

3.1. Participants characteristics

The mean age of the DANCE group was 15.75, the mean height was 166.10 cm, the mean body mass was 59.80 kg, and the mean ballet dancing experience was 11.58 years. The CON group comprised adolescent females with a mean age of 15.30. Their mean height was 164.85 cm, and their mean body mass was 61.17 kg. Table 1 illustrates the anthropometric characteristics of the examined participants.

3.2. Foot morphology

When analyzing the results of the morphological structure of the feet and the shape of the toes, a statistically significant difference was found in the parameter defining the valgus of the toe of the first foot. The study group was characterized by more than two times higher results of the HVA angle, both for the dominant ($P = 0.002$) and non-dominant ($P = 0.01$) limb (Table 2). The other parameters tested did not differ significantly between the groups. Table 2 shows the results of the parameters determining the morphological structure of the feet and the shape of the toes. Taking into account the frequency of the occurrence of individual types of foot arches (Table 3), no statistically significant differences were found, both between the studied groups and between the dominant and non-dominant limbs. Data from the American Medical Association was used to determine the reference values for the ranges of mobility of the spine and lower limbs [2].

3.3. Spine and hip range of motion

The study groups differed significantly in the results obtained in the Tomayer test ($P = 0.001$). The mean result of the DANCE group was 19.71 cm, and the mean of the CON group was 4.90 cm. The percentage difference between the groups was 75.17% (Table 4).

The statistical analysis of the measurements for the spinal movements showed a statistically significant greater ROM in DANCE group for the flexion move-

ment (approx. 50%, $P < 0.01$) and for the extension movement (53%, $P < 0.01$) of the thoracic spine, right rotation (24%, $P = 0.007$) and left rotation (24%, $P = 0.004$) for the lumbar spine. In terms of mobility of the cervical spine, no statistically significant differences were found in the studied groups (Table 4).

Analysis of the ROM for the lower limbs showed statistically significant differences ($P = 0.00$) for all parameters, which demonstrated that all the data differed significantly between the groups (Table 5). The greatest percentage differences for statistical means in both the dominant and non-dominant limbs are shown in the means for external and internal rotation. The percentage of difference in the results in the dominant limb for external rotation was 43.00% and for internal rotation 49.3%. For the non-dominant limb, the percentage difference between the results for external rotation was 47.39% and for internal rotation 50.50%. In the dominant limb, the smallest percentage difference in the mean difference is observed in the sagittal plane for the flexion movement, which was 25.28%, and for the non-dominant limb in the sagittal plane, it was 26.60% for the extension movement (Table 5).

4. Discussion

The research was conducted in order to determine the difference in the range of mobility of the spine and the lower limbs, and the difference in the morphological structure of the feet of female adolescent ballet dancers as compared with a group of non-dancers.

4.1. Spine and hip range of motion

The results indicate that the greatest difference in the spine ROM can be observed in the thoracic segment. In the sagittal plane, both flexion and extension are more than twice as high in ballet trainees as in the control group. Statistically significant differences can be noticed in the mobility of the spine in rotation and extension in the lumbar section. The Thomayer test highlighted the greatest difference between the test and control groups. However, it should be noted that this test combines the assessment of the range of motion of both the mobility of the spine and the length of the muscles from the ischio-shin group.

Increasing the range of motion in joints can also increase the risk of injury. A study of 1359 female dancers specializing in various types of dance, such as ballet, jazz, and contemporary dance, indicated that increased mobility of rotation in the hip joint may contribute to an increased risk of injury. Increasing external rotation may disturb the line along which the patella should move, and this may result in patellofemoral pain and be the beginning of chondromalacia [19]. Another publication devoted to the increased range of spine mobility in young gymnasts suggested a different claim. Particular attention was paid to the extension

of the spine in the lumbar region. The author of the publication suggested that there is insufficient evidence that increasing the mobility of the spine may be dangerous for the dancer, as long as it is performed professionally and under the supervision of an experienced instructor. However, the author himself noted that more research should be done in this area so that more certain conclusions can be drawn [16].

Research by Hawrylak et al. (2017) illustrated a reduced range of motion in some planes of the spine's movement in people involved in extreme climbing. Thirty athletes with an average age of 28.13 ± 3.61 and at least two years of training participated in the study. Compared to the control group, the study group showed less mobility in the thoracic section of the spine. Statistically significant results were related to extension, left and right rotation. The authors explain this fact by the specificity of the positions taken, where with bent hip joints and strong abdominal muscles the mobility of the spine in these sections could be limited in this group of climbers. It is worth mentioning that the study group had a significantly greater range of mobility in other parts of the spine, mainly in the flexion of the lumbar and thoracic spine [8].

A greater range of motion may also be observed in people participating in other sports activities. In the studies of Luca Molinaro et al., a difference was noticed in people practising karate, between the groups that specialize in “*kumite*” and those who practise “*kata*”. The study involved twenty-four people (women and men) aged 24, who had fifteen years of training and compared them with a group of eighteen people who did not constantly engage in any additional physical activity. The hip mobility test was performed in three positions: in the supine position and hip flexion with the knee straightened, in the spreading position with the hips bent to an angle of 90° , and in the sit and reach test. Significant differences were observed in each of the groups between the karate fighters and the control group. Additionally, a significant difference in mobility was observed between the group training “*kumite*” and “*kata*” in the flexion test. The study did not separate the subjects according to their gender [15].

4.2. Foot morphology

This research compared the morphological structure of the feet between adolescent female ballet dancers and their peers. Out of the six different examined parameters, statistically significant changes were observed only in the HVA angle. The observed changes occurred in both the dominant ($P = 0.002$) and non-dominant ($P = 0.01$) foot. This angle is more than twice as large as compared to the control group. The studies of Ozdinc and Turan (2016) observed the lack of differences in the morphological parameters of the feet in ballet dancers ($N = 36$) and the control group ($N = 31$) [14]. The difference between the above-mentioned results may arise from the different dance experience inclusion criteria, which was two years in those study, and ten years in our research.

López-López et al. (2020) conducted a study on one hundred and fifty-six women aged 15 to 65. They were divided into a ballet training group and a control group. Both groups were asked to complete two questionnaires. One was related to the quality of life and the other to the health of the feet. The results showed significantly higher life satisfaction among women who train ballet despite worse foot health compared to the control group [12]. They were divided into two equal groups. The subject group participated in the twelve-week rehabilitation program. Physiotherapeutic sessions were held three times a week for twelve weeks. Additionally, the study group wore the silicone toe separator for at least eight hours a day. Physiotherapy consisted of mobilization of metatarsophalangeal joints, glides, and traction. Achilles tendon stretching and isometric exercises for the toe muscles were also performed. An important element was to keep the toes in a neutral position. The outcomes of this study showed an improvement in radiographic measurements, toe muscle strength, foot ROM and reduction in pain. The results of the research may indicate the rightness in introducing additional therapeutic elements into ballet training. Introducing more stretching, strengthening, and mobilizing the big toe joints can effectively reduce the frequency of the appearance of a hallux valgus in women training ballet [1].

4.3. Clinical implication

Research suggests that insufficient mobility in the joints may affect the occurrence of pain and overload syndromes in the spine and peripheral joints. In recent times, many jobs require a sitting position and physical activity itself is relatively limited. Therefore, increasing the range of mobility of individual muscles through the use of stretching may positively affect the body's functioning and reduce the appearance of pain in various overload states. An example may be the work of Mohanty and Pattnaik devoted to the treatment of patients with coccydynia, which showed the effectiveness of stretching as a therapeutic method. The study was conducted on a group of forty-eight adults. For the therapy, the piriformis muscles and iliopsoas muscles were stretched for two minutes, five times a week for three weeks. A position was assumed in which the patient felt a slight discomfort associated with the stretching of the above-mentioned muscles [14]. Given the above results, physical activity and exercises to increase the range of motion in the joints are needed, thus, ballet may be one of them.

In order to assess the injuries that may accompany attending ballet classes, it is also worth paying attention to the accessories. The pointe shoe is worn by dancers. Made of layers of hessian fabric and glue, the shoe stiffens a dancer's forefoot while providing the greatest possible freedom in the joints of the foot and ankle. In research of 2018, it was noted that shoe wear may reduce the stabilization properties of the foot, which may result in overloading the ankle joint by increasing metatarsal flexion while maintaining the "toe position" [3]. One of the most common treatments for extreme valgus fingers is surgery. It is worth considering preventive

methods that could reduce the occurrence of this foot defect. One of such activities could be the introduction of additional strength exercises and stretching the muscles of the big toe. The second activity could be cyclical visits to a physiotherapist in order to mobilize and traction the joints of the big toe and other toes [1].

5. Conclusions

Ballet dancers developed greater hallux valgus in both the dominant and non-dominant limbs. They demonstrated higher flexion and extension range of motion in the thoracic spinal segment and the lumbar spine movement for the extension and rotation, as well as in all hip joint movements of both lower limbs. The obtained results demonstrate that adolescent ballet dancers are predisposed to an increased risk of pain related to the trauma of the musculoskeletal system. It seems necessary to implement prevention against the above dysfunctions in the early stages of ballet training.

Table 1. Anthropometric characteristics of the surveyed people, mean (SD)

Variable	DANCE (<i>N</i> = 20)	CON (<i>N</i> = 20)	<i>P</i> -Values
Age [year]	15.75 (1.58)	15.30 (1.78)	0.40
Body height [cm]	166.10 (4.27)	164.85 (5.23)	0.41
Body mass [kg]	59.80 (4.49)	61.17 (2.72)	0.65
BMI [kg/m ²]	21.66 (1.16)	22.42 (4.11)	0.42

SD: Standard Deviation; BMI: Body Mass Index.

Table 2. Characteristics of the morphological structure of the feet, mean (SD)

Variable	CL [°]	KY[°]	WF[°]	HA [°]	HVA [°]	STVA[°]
Dominant limb						
DANCE (<i>N</i> = 20)	45.28 (10.33)	0.43 (0.15)	2.54 (0.12)	15.00 (2.05)	3.71 (4.98)	18.35 (4.60)
CON (<i>N</i> = 20)	43.90 (10.21)	0.44 (0.13)	2.38 (0.72)	14.95 (3.54)	8.90 (5.24)	15.65 (5.39)
Δ%	-3.04	2.33	-6.29	-0.33	139.9	-14.71
<i>P</i> -Values	0.67	0.86	0.34	0.95	0.002	0.09
Non-dominant limb						
DANCE (<i>N</i> = 20)	46.28 (8.39)	0.44 (0.09)	2.63 (0.11)	14.92 (1.57)	3.35 (3.95)	18.78 (a5.21)
CON (<i>N</i> = 20)	45.40 (12.95)	0.43 (0.13)	2.39 (0.73)	14.85 (3.03)	7.10 (5.28)	18.30 (7.18)
Δ%	-1.90	-2.27	-9.10	-0.67	111.94	-2.55
<i>P</i> -Values	0.79	0.70	0.15	0.92	0.01	0.80

SD: Standard Deviation; CL – Clarke’s Angle; KY – Sztriter-Godunow’s Index; WF – Weisflog Index; HA – heel angle; HVA – Valgus of the First Toe; STVA – Valgus Angle of the Fifth Toe.

Table 3. The frequency of the occurrence of particular types of longitudinal arches of the feet

	Dominant limb			Non-dominant limb		
	DANCE (N = 20)	CON (N = 20)	P-Values	DANCE (N = 20)	CON (N = 20)	P-Values
Flat %, (N)	5 (1)	5 (1)	1.00	5 (1)	10 (2)	1.00
Lowered %, (N)	5 (1)	25 (5)	1.00	5 (1)	5 (1)	1.00
Normal %, (N)	75 (15)	55 (11)	0.18	80 (16)	50 (10)	0.09
Rised %, (N)	15 (3)	15 (3)	1.00	10 (2)	3 (7)	0.12

Table 4. Spinal ROM differences, mean (SD)

Variable	DANCE (N = 20)	CON (N = 20)	$\Delta\%$	P-Values
Thomayer's Test [cm]	19.71 (5.14)	4.90 (12.44)	-75.17	<0.001
Cervical spine				
Flexion [cm]	3.95 (1.31)	4.40 (1.18)	11.39	0.26
Extension [cm]	7.75 (2.26)	6.85 (1.84)	-11.60	0.17
Right side bending [cm]	5.95 (1.27)	6.10 (1.37)	2.52	0.72
Left side bending [cm]	6.05 (1.35)	6.00 (1.55)	-0.83	0.91
Right rotation [cm]	8.00 (1.45)	7.20 (1.60)	-10.00	0.10
Left rotation [cm]	7.60 (1.46)	7.45 (1.73)	-1.97	0.76
Thoracic spine				
Flexion [cm]	4.40 (1.56)	2.05 (1.10)	-53.40	<0.001
Extension [cm]	5.45 (1.76)	2.65 (1.98)	-51.40	<0.001
Lumbag spine				
Flexion [cm]	6.45 (1.27)	6.85 (2.00)	6.20	0.45
Extension [cm]	6.35 (2.56)	2.95 (1.31)	-53.54	<0.001
Right side bending [cm]	6.45 (2.13)	5.25 (1.61)	-18.60	0.05
Left side bending [cm]	6.20 (1.93)	5.75 (1.65)	-7.26	0.43
Right rotation [cm]	5.85 (1.59)	4.40 (1.63)	-24.78	0.007
Left rotation [cm]	6.20 (1.60)	4.70 (1.52)	24.19	0.004

ROM: Range of Motion; SD: Standard Deviation.

Table 5. Lower limb ROM differences, mean (SD)

Variable	Sagittal plane		Frontal plane		Rotation	
	Flexion [°]	Extension [°]	Abduction [°]	Adduction [°]	External Rotation [°]	Internal Rotation [°]
Dominant Limb						
DANCE (N = 20)	118.45 (15.60)	58.55 (17.51)	106.60 (32.28)	52.50 (17.43)	81.25 (12.12)	74.90 (13.76)
CON (N = 20)	88.50 (12.04)	42.75 (17.12)	69.75 (20.29)	31.75 (9.07)	46.25 (13.46)	38.00 (13.01)
Δ%	-25.28	-27.00	-34.60	-39.52	-43.00	-49.30
P-Values	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001
Non-dominant limb						
DANCE (N = 20)	115.55 (19.97)	57.90 (15.56)	109.25 (21.10)	55.85 (16.94)	76.50 (14.96)	71.75 (17.42)
CON (N = 20)	84.75 (13.61)	42.50 (16.26)	69.50 (23.94)	30.25 (8.95)	40.25 (8.18)	35.50 (9.85)
Δ%	-26.65	-26.60	-36.40	-45.34	-47.39	-50.50
P-Values	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001

ROM: Range of Motion; SD: Standard Deviation.

References

- [1] Abdalbary S.A. (2018): *Foot Mobilization and Exercise Program Combined with Toe Separator Improves Outcomes in Women with Moderate Hallux Valgus at 1-Year Follow-up A Randomized Clinical Trial*. Journal of the American Podiatric Medical Association, 108(6), pp. 478–486. <https://doi.org/10.7547/17-026>.
- [2] American Medical Association (1993): *Guides to the Evaluation of Permanent Impairments* (4th ed). Chicago, IL.
- [3] Bickle C., Deighan M., Theis N. (2018): *The effect of pointe shoe deterioration on foot and ankle kinematics and kinetics in professional ballet dancers*. Human Movement Science, 60, pp. 72–77; <https://doi.org/10.1016/j.humov.2018.05.011>.
- [4] Biernacki J.L., Stracciolini A., Fraser J., Micheli L.J., Sugimoto D. (2021): *Risk factors for lower-extremity injuries in female ballet dancers: a systematic review*. Clinical Journal of Sport Medicine, 31(2), pp. 64–79; <https://doi.org/10.1097/JSM.0000000000000707>.
- [5] Giboin L.-S., Gruber M., Kramer A. (2015): *Task-specificity of balance training*, Human Movement Science, 44, pp. 22–31; <https://doi.org/10.1016/j.humov.2015.08.012>.

- [6] Gorwa J., Michnik R., Nowakowska-Lipiec K. (2021): *In Pursuit of the Perfect Dancer's Ballet Foot. The Footprint, Stabilometric, Pedobarographic Parameters of Professional Ballet Dancers*. *Biology*, 10(5),435; <https://doi.org/10.3390/biology10050435>.
- [7] Guss-West C., Wulf G. (2016): *Attentional focus in classical ballet: a survey of professional dancers*. *Journal of Dance Medicine and Science*, 20(1), pp. 23-29; <https://doi.org/10.12678/1089-313X.20.1.23>.
- [8] Hawrylak A., Chromik K., Ratajczak, B., Barczyk-Pawelec K., Demczuk-Włodarczyk E. (2017): *Spinal range of motion and plantar pressure in sport climbers*. *Acta of Bioengineering and Biomechanics*, 19(2), pp. 169–173; <https://doi.org/10.5277/ABB-00647-2016-01>.
- [9] Janura M., Procházková M., Svoboda Z., Bizovská L., Jandová S., & Konečný P. (2019): *Standing balance of professional ballet dancers and non-dancers under different conditions*. *PLoS ONE*, 14(10), e0224145; <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0224145>.
- [10] Kimmerle M. (2010): *Lateral bias, functional asymmetry, dance training and dance injuries*. *Journal of Dance Medicine & Science*, 14(2), pp. 58–66.
- [11] Lambert B.S., Cain M.T., Heimdal T., Harris J.D., Jotwani V., Petak S., McCulloch P.C. (2020): *Physiological Parameters of Bone Health in Elite Ballet Dancers*. *Medicine & Science in Sports & Exercise*, 52(8), pp. 1668–1678; <https://doi.org/10.1249/MSS.0000000000002296>.
- [12] López-López D., Fernández-Espiño C., Losa-Iglesias M.E., Calvo-Lobo C., Romero-Morales C., Rodríguez-Sanz D., Navarro-Flores E., Becerro-de-Bengoa-Vallejo R. (2020): *Women's Foot Health-Related Quality of Life in Ballet Dancers and Nondancers*. *Sports health*, 12(4), pp. 347–351; <https://doi.org/10.1177/1941738120922962>.
- [13] Makuszczyńska A. (2019): *A student, a spectator, an artist – educational values of dance and dance theatre heritage in teaching children and young people*. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Cultura*, 11(2), pp. 49–59; <https://doi.org/10.24917/20837275.11.2.4>. [Polish].
- [14] Mohanty P.P., Pattnaik M. (2017): *Effect of stretching of piriformis and iliopsoas in coccydynia*. *Journal of Bodywork and Movement Therapies*, 21(3), pp. 743–746; <https://doi.org/10.1016/j.jbmt.2017.03.024>.
- [15] Molinaro L., Taborri J., Montecchiani M., Rossi S. (2020): *Assessing the Effects of Kata and Kumite Techniques on Physical Performance in Elite Karatekas*. *Sensors*, 20(11), 3186; <https://doi.org/10.3390/s20113186>.
- [16] Sands W.A., McNeal J.R., Penitente G., Murray S.R., Nassar L., Jemni M., Mizuguchi S., Stone M.H. (2016): *Stretching the Spines of Gymnasts: A Review*. *Sports Medicine*, 46(3), pp. 315–327; <https://doi.org/10.1007/s40279-015-0424-6>.
- [17] Sheppard A., Broughton M.C. (2020): *Promoting wellbeing and health through active participation in music and dance: a systematic review*. *Inter-*

national Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being, 15(1), 1732526; <https://doi.org/10.1080/17482631.2020.1732526>.

- [18] Smith T.O., Davies L., de Medici A., Hakim A., Haddad F., Macgregor A. (2016): *Prevalence and profile of musculoskeletal injuries in ballet dancers: A systematic review and meta-analysis*. Physical Therapy in Sport, 19, pp. 50–56; <https://doi.org/10.1016/j.ptsp.2015.12.007>.
- [19] Steinberg N., Siev-Ner I., Peleg S., Dar G., Masharawi Y., Zeev A., HersHKovitz I. (2012): *Joint range of motion and patellofemoral pain in dancers*. International Journal of Sports Medicine, 33(7), pp. 561–566; <https://doi.org/10.1055/s-0031-1301330>.
- [20] Swain C., Whyte D.G., Ekegren C.L., Taylor P., McMaster K., Lee Dow C., Bradshaw E.J. (2019): *Multi-segment spine kinematics: Relationship with dance training and low back pain.*, Gait & Posture, 68, pp. 274–279. <https://doi.org/10.1016/j.gaitpost.2018.12.001>.

Deklaracja braku konfliktu interesów

Autor deklaruje brak potencjalnych konfliktów interesów w odniesieniu do badań, autorstwa i/lub publikacji artykułu *Spine and Hip Range of Motion and Foot Morphology in Adolescent Female Ballet Dancers*.

Finansowanie

Autor nie otrzymał żadnego wsparcia finansowego w zakresie badań, autorstwa i/lub publikacji artykułu *Spine and Hip Range of Motion and Foot Morphology in Adolescent Female Ballet Dancers*.

Declaration of Conflicting Interests

The author declared no potential conflicts of interests with respect to the research, authorship, and/or publication of the article *Spine and Hip Range of Motion and Foot Morphology in Adolescent Female Ballet Dancers*.

Funding

The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of the article *Spine and Hip Range of Motion and Foot Morphology in Adolescent Female Ballet Dancers*.

CZEŚĆ IV
TURYSTYKA I REKREACJA

<http://dx.doi.org/10.16926/sit.2021.04.31>

Marek KAZIMIERCZAK*

<https://orcid.org/0000-0002-0055-7568>

Mateusz ROZMIAREK**

<https://orcid.org/0000-0002-5955-0790>

Krajoznawstwo w czasach zmian klimatycznych

Jak cytować [how to cite]: Kazimierzak M., Rozmiarek M. (2021): *Krajoznawstwo w czasach zmian klimatycznych*. Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe, t. 4, nr 4, s. 145–157.

Krajoznawstwo in times of climate change

Abstract

The classical model of ‘krajoznawstwo’ operating in Poland, based on tradition, scientific and social achievements as well as knowledge about the country or its region, should take into account the changes and processes occurring in the world of globalised mass tourism entangled in the system and pro-growth ideology. The aim of the article is to justify the thesis that ‘krajoznawstwo’ – as a kind of applied environmentalism – brings a new, cognitive and axiological critical perspective to the conceptualisation of sightseeing tourism. The first part of the article – „Sightseeing in the unsustainable world of tourism” – focuses on the terminological distinction between the terms ‘krajoznawstwo’ and ‘tourism’ as well as the social functions of ‘krajoznawstwo’ and addresses the uncontrolled, yet criticism-inducing, growth of tourism. The second part of the article – „Towards sustainable sightseeing tourism” – will be a discussion of the reorientation of ‘krajoznawstwo’ towards sustainability, which is supposed to open new perspectives for sightseeing tourism in the struggle to achieve sustainable development goals. ‘Krajoznawstwo’ has an important role to play in the ongoing debate on climate change and, more broadly, on the ecological crisis associated with the destruction of natural and cultural heritage in the age of the Anthropocene.

Keywords: krajoznawstwo, sightseeing, tourism, sustainable development, climate change.

* dr hab. prof. AWF; Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, Zakład Turystyki Sportowej; e-mail: kazimierzak@awf.poznan.pl

** dr; Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, Zakład Turystyki Sportowej; e-mail: rozmiarek@awf.poznan.pl

Streszczenie

Funkcjonujący w Polsce klasyczny model krajoznawstwa, bazujący na tradycji, dorobku naukowym i społecznym, a także oparty na wiedzy o kraju lub jego regionie, powinien uwzględniać zmiany i procesy zachodzące w świecie zglobalizowanej turystyki masowej, uwikłanej w system i ideologię pro wzrostową. Celem artykułu jest uzasadnienie tezy, iż krajoznawstwo – jako rodzaj ekonoznawstwa stosowanego – wnosi nową, krytyczną perspektywę poznawczą i aksjologiczną do konceptualizacji turystyki krajoznawczej. Część pierwsza artykułu – „Krajoznawstwo w niezrównoważonym świecie turystyki”, skupia się na terminologicznym rozróżnieniu pojęć „krajoznawstwo” i „turystyka” oraz społecznych funkcjach krajoznawstwa i odnosi się do niekontrolowanego, a jednocześnie wywołującego falę krytyki, wzrostu turystyki. Część druga artykułu – „W kierunku zrównoważonej turystyki krajoznawczej”, stanowić będzie dyskusję o reorientacji krajoznawstwa na zrównoważenie, która ma otwierać nowe perspektywy dla turystyki krajoznawczej w walce o osiągnięcie celów zrównoważonego rozwoju. Krajoznawstwo w swych działaniach ma bowiem ważną rolę do odegrania w toczącej się debacie wokół zmian klimatycznych, a szerzej – kryzysu ekologicznego, który wiąże się z niszczeniem dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego w dobie antropocenu.

Słowa kluczowe: krajoznawstwo, zwiedzanie, turystyka, zrównoważony rozwój, zmiana klimatu.

Wprowadzenie

Konwencjonalny model krajoznawstwa funkcjonujący od dawien dawna w Polsce, oparty na wiedzy o kraju (zazwyczaj ojczystym) lub jego regionie, bazujący na tradycji i dorobku zarówno nurtu naukowego, jak i społecznego, nie może nie uwzględniać zmian i procesów zachodzących w świecie zglobalizowanej turystyki masowej uwikłanej w system i ideologię pro wzrostową. Branża turystyczna jako całość jest zainteresowana szeroko pojętym wzrostem, a nie zrównoważonym rozwojem, co nie jest czymś wyjątkowym, gdy weźmiemy pod uwagę cały sektor przemysłowy. Wzrost turystyki, będący dzisiaj podstawą aspiracji rozwojowych wielu społeczeństw o niskich i wysokich dochodach, ujawnia całą dramaturgię funkcjonowania turystyki w sytuacji kryzysu ekologicznego w wymiarze tak lokalnym, jak i regionalnym. Niedawne badanie opublikowane w „Nature Climate Change” wskazuje, że turystyka dostarcza 8% wszystkich gazów cieplarnianych, uwzględniając związany z nią transport i konsumpcję żywności [18]. W świetle bezprecedensowego kryzysu wywołanego pandemią COVID-19 wielu wzywa do opracowania nowych strategii i podejść do turystyki wrażliwej pod względem środowiskowym i społecznym. Pytanie, czy destynacje walczące o szybkie ożywienie gospodarcze wezmą poważnie pod uwagę kryzys klimatyczny i opracują środki naprawcze w kierunku odporności ekologicznej i społecznej, pozostaje nadal bez odpowiedzi. Wiele przemawia za tym, że będzie to, jak dotychczas „business-as-usual”, a zatem kontynuacja procesu w duchu neoliberalnej globalizacji, dla której wzrost gospodarczy jest główną miarą cywilizacyjnego rozwoju.

W toczącym się dyskursie wokół problemu nierównoważonej turystyki, zbyt rzadko uwzględniany jest fakt, że jej negatywny wpływ na środowisko naturalne stale rośnie w wartościach bezwzględnych, i że ma wymiar globalny. Postępująco zmiany, spowodowane ocieplaniem się klimatu na świecie, przekonują w coraz większym stopniu do uznania „turystyki krajoznawczej” za „turystykę ostatniej szansy”. W tym przypadku popyt na taką formę turystyki opierałby się na pragnieniu zobaczenia najbardziej narażonych na utratę atrakcyjności przyrodniczej miejsc, np. lodowców, raf koralowych czy zagrożonych gatunków, zanim całkowicie znikną lub zostaną bezpowrotnie zmienione. Paradoks polega na tym, że turyści często w pogoni za znikającymi na ich oczach atrakcjami pokonują duże odległości, w sposób nadzwyczajny przyczyniając się do zwiększenia emisji gazów cieplarnianych.

W turystyce wysoka liczba odwiedzających i wydatki na turystykę są prawie zawsze uważane za dobre z punktu widzenia polityki lansowanej przez władze krajowe, mimo że rośnie świadomość nieadekwatności wielu ekonomicznych mierników konsumpcji, które nie mierzą jej skutków dla środowiska. Występuje przytłaczająca tendencja do utożsamiania wzrostu z dobrobytem, a używając PKB jako miary, czy to według podmiotu politycznego, czy per capita, istnieje domniemane założenie, że każda działalność gospodarcza jest dobra [11]. W ten sam sposób organizacje, takie jak Światowa Organizacja Turystyki (ang. UNWTO – World Tourism Organization), Światowa Rada ds. Podróży i Turystyki (ang. WTTC – World Travel & Tourism Council) oraz wiele krajowych i regionalnych organizacji turystycznych nadal przedstawiają dane liczbowe dotyczące wzrostu liczby przyjazdów międzynarodowych turystów oraz wkładu gospodarczego podróży i turystyki bez szerszej oceny ich społeczno-kulturowych kosztów i wpływu na środowisko przyrodnicze. Powszechnie zakładanym i uznawanym za oczywistość jest przekonanie, że im więcej podróżujemy, tym lepiej dla dobrego samopoczucia zarówno jednostki, jak i zbiorowości [1].

Rozumiejąc dynamiczną złożoność świata, zaczęliśmy zdawać sobie sprawę, że zmienia się on w sposób nieliniowy, a dynamika populacji (np. wzrost, starzenie się, migracja), postęp technologiczny, restrukturyzacja gospodarki czy zmiana klimatu ma swoje odzwierciedlenie w branży turystycznej. Zatem i krajoznawstwo predestynowane do rozpowszechniania wiedzy o własnym kraju poprzez organizowanie aktywności turystycznej, ukierunkowanej na ochronę i zachowanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, wymaga elastycznego dostosowania do realiów społeczno-ekologicznych. Wiąże się to z pytaniem, w jakim kierunku oraz stopniu krajoznawstwo będzie podążać, aby przyczynić się do podniesienia bezpieczeństwa i jakości życia głównych jej aktorów. Potrzeba zmiany myślenia o negatywnych skutkach turystycznej ekspansji spod znaku turystyki krajoznawczej, wydaje się zasadna bardziej niż kiedykolwiek, jeśli mamy zapewnić nowy i bardziej sprawiedliwy porządek globalny oraz uniknąć dalszej dewastacji i zniszczenia Ziemi.

Aktywności zmierzającej do realizacji celów krajoznawczych określanej mianem turystyki krajoznawczej, która w swym zakresie oddziaływania obejmuje poznawanie zasobów i walorów przyrodniczych, w tym ukształtowanych bez ingerencji człowieka (osobliwości flory i fauny, a także zasobów geologicznych i walorów dziewiczego krajobrazu) oraz zasobów i walorów poza przyrodniczych, czyli ukształtowanych przez człowieka (określanych jako antropogeniczne) [28], nie może być obojętny stan ich postępującej degradacji. Dla turystyki krajoznawczej zorientowanej na celach zrównoważonego rozwoju oznacza to sytuację, kiedy bycie odpowiedzialnym turystą idzie w parze z troską o zachowanie atrakcji krajoznawczych dla następnych pokoleń turystów. Z tego względu badacze zajmujący się krajoznawstwem obecnie dokonują już podziału przyrodniczych walorów krajoznawczych, genetycznie związanych ze środowiskiem przyrodniczym, ze względu na stopień ingerencji człowieka w ich powstanie [17], poddając pod szczególną opiekę najbardziej zagrożone obszary.

Celem artykułu jest uzasadnienie tezy, iż krajoznawstwo jako rodzaj ekonoznawstwa stosowanego wnosi nową, krytyczną perspektywę poznawczą i aksjologiczną do konceptualizacji turystyki krajoznawczej. Krajoznawstwo w swych działaniach kształcących, wychowawczych i uświadamiających, zorientowane na dobra unikatowe, wymagające ochrony i zachowania dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, ma swoją rolę do odegrania w toczącej się debacie wokół zmian klimatycznych, a szerzej kryzysu ekologicznego, który w dobie antropocenu nie oszczędza dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego.

Krajoznawstwo w niezrównoważonym świecie turystyki

Krytyczne rozważania nad współczesnym krajoznawstwem wynikają z teoretycznego rozpoznania dorobku akademickiego poświęconego jego znaczeniu. Geneza definiowania tego pojęcia sięga początków XX wieku, choć przyjmuje się, że pierwszy raz to określenie pojawiło się w XVII wieku w dziełach uznawanego za odkrywcę krajoznawstwa filantropijnego Jana Amosa Komeńskiego [9]. Jednej z pierwszych prób wyjaśnienia terminu „krajoznawstwo” podjął się Ludomir Sawicki, określając je w 1909 roku jako dział geografii szukający zrozumienia krajobrazu, a także ruch społeczny [26]. Kolejne definicje, w zależności od czasu powstania, wskazywały na ekspansywność zjawiska i akcentowały różne formy i aspekty działalności krajoznawczej. Współczesna dyskusja stanowi w gruncie rzeczy kontynuację toczącej się od lat debaty nad konceptualizacją krajoznawstwa, choć ma dzisiaj znacznie szerszy rezonans społeczny, zwłaszcza w środowisku badaczy akademickich, uwzględniających w swych analizach wysoką złożoność zjawiska. Jeszcze w latach 70. i 80. krajoznawstwo opisywano za pomocą takich kategorii, jak zbiór wiedzy, gromadzenie wiedzy lub popularyzacja wiedzy (dotycząca własnego regionu, wędrowek, wycieczek), ruch społeczny

czy zachowanie dziedzictwa [27]. Dziedzictwo może w pewnym sensie stanowić synonim waloru krajoznawczego [19], gdyż definiowane jest jako spuścizna przekazywana z pokolenia na pokolenie, zarówno niematerialne formy kultury (filozofia, sztuka, folklor, tradycja, literatura), jak i miejsca i obiekty tak kulturowe, jak i przyrodnicze [21]. W latach 90. po raz pierwszy pojęcie krajoznawstwa połączono z turystyką [16], z którą dziś jest powszechnie kojarzone, choć jego działalność nierzadko dotyczy działań odmiennych, niezwiązanych z uprawianiem turystyki. Terminologiczne rozróżnienie pojęć „krajoznawstwo” i „turystyka” unaocznia bowiem, iż pierwsze nie mieści się w kategorii „aktywności turystycznej” i nie jest tożsame z „turystyką krajoznawczą”, która jest znaczeniowo najbliższa niemieckojęzycznemu określeniu *Besichtigungstourismus* oraz anglojęzycznemu *sightseeing tourism*, a także *heritage tourism* rozpatrywanej w literaturze zachodniej w kategoriach turystyki poznawczej [9]. Poznawanie atrakcji krajoznawczych jest elementem wiążącym obie kategorie pojęciowe i warunkuje ich konceptualne wzajemne odniesienia. Choć działalność związana z krajoznawstwem obejmuje aktywności niezwiązane z uprawianiem turystyki [3], to jednak celowe organizowanie wyjazdów poznawczych w czasie wolnym, w przestrzeniach bliższych (region) i dalszych (kraj) pozostaje najbliższe intuicyjnemu i powszechnemu rozumieniu pojęcia „krajoznawstwo”. Jedną z najbardziej aktualnych definicji łączy krajoznawstwo z ruchem społecznym, działalnością kulturalną, ideami oraz postawami ludzi względem ich środowiska [22]. Okazuje się więc, że różne definicje krajoznawstwa powstałe w zupełnie innych czasach mają jeden stały element, którym jest ruch społeczny. Ten, rozumiany jako zbiorowe dążenia ludzi do realizacji wspólnego celu (w efekcie powoływania się na wspólną ideologię i posługiwania się zbieżnymi metodami działania), pozwala jednostce na poczucie przynależności do wspólnoty oraz identyfikowanie się z określonymi ideałami prezentowanymi przez grupę osób o podobnych przekonaniach [6]. Łączony z krajoznawstwem (jako ruch krajoznawczy) jest konsekwencją aktywności społeczeństwa w zakresie poznawania swojej okolicy oraz kraju, sprzyjającej zaspokajaniu potrzeb intelektualnych, kulturowych czy społecznych jednostek.

Badania nad zrównoważoną turystyką zakorzenione w moralnych i etycznych poglądach na temat tego, jak turystyka powinna się rozwijać, idą w parze z normatywnymi pytaniami o wartości i pożądane jego cele odwołujące się do promowania godności ludzkiej, praw człowieka i sprawiedliwości w polityce i praktyce turystycznej. Stąd też pojawia się pytanie: Co właściwie kryje się za stwierdzeniem, że dzięki uświadamiającym działaniom krajoznawstwa jako ruchu społecznego następuje skierowanie uwagi na dobra unikatowe, wymagające pilnej ochrony? Krajoznawstwo, będące ruchem społecznym nieukierunkowanym na działalność komercyjną, ze swej istoty jest predestynowane do popularyzowania wiedzy, ale także pobudzania i organizowania aktywności turystycznej, zorientowanej na dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe kraju czy regionu. Rozumienie

krajoznawstwa jako ruchu społecznego wiązane jest najczęściej z jego znaczeniem instytucjonalnym. Ruch krajoznawczy posiada określony system organizacji prac krajoznawczych w zakresie zbierania danych na potrzeby praktyki społecznej, a także skupia działaczy zainteresowanych takimi działaniami. Równie ważne jest jednak znaczenie funkcjonalne krajoznawstwa – interdyscyplinarne, pozwalające na dostrzeżenie szerokiego spektrum rzeczywistości w kontekście poznawania określonej przestrzeni oraz wynikające z postawy poznawczej bądź zainteresowań osobistych, a także znaczenie kulturowo-społeczne, obejmujące całokształt działalności poznawczej wraz z sumą wytworzonych wartości i jej wynikami, z naciskiem na rozpoznawanie wpływu w kontekście kulturowym.

Potrzeby społeczne odzwierciedlają się w funkcjach krajoznawstwa, spośród których najważniejsze to wychowawcza, kształceniowa, kulturowa i instrumentalna. Funkcja wychowawcza odnosi się bezpośrednio do czynników przygotowujących człowieka do życia w społeczeństwie. Bliskie tej funkcji jest nastawienie na propagowanie zrównoważonych zachowań w turystyce krajoznawczej. Krajoznawstwo jako „zadziwienie poznawanym światem” sprzyja odkrywczej percepcji świata i emocjonalnym przeżyciom, przeciwdziałając stereotypizacji doznań i atrofii potrzeb poznawczych, co jest typową dysfunkcją współczesnej turystyki [7]. Jawi się również jako ważny element równoważenia turystyki, dzięki jego działaniom uświadamiającym i skierowaniu uwagi na dobra unikatowe, wymagające ochrony [22]. Turystyka krajoznawcza kształtuje więc zachowania proekologiczne, przyczyniając się do uzyskiwania orientacji w otaczającej rzeczywistości przyrodniczej i społecznej, szczególnie wtedy, gdy ta rzeczywistość niesie z sobą poważne zagrożenia dotyczące kraju, regionu i miejsca zamieszkania. Charakter tych zagrożeń odzwierciedla ekonomiczne imperatywy kapitalizmu, którego turystyka masowa urasta do rangi symbolu [15]. Niesie z sobą szereg konsekwencji ekonomicznych, społecznych i środowiskowych, które w różnym stopniu dotyczą zarówno turystów, jak i mieszkańców miejsc odwiedzanych. Funkcja kształceniowa krajoznawstwa jest zbliżona do funkcji kształceniowej turystyki i umożliwia przyswajanie pewnych umiejętności i nawyków kształtujących rozwój człowieka. Funkcja kulturalna krajoznawstwa wiąże się z przekazywaniem propagowanych przez ruch społeczny i właściwych danej kulturze norm i wzorców poznawczych, wartościujących i selekcyjnych. Z kolei instrumentalna funkcja krajoznawstwa dotyczy implementacji jego „zdobyczy” do realizacji w określonych warunkach życia społecznego.

Społecznie skonstruowany charakter rozwoju turystyki oznacza, że badania nad turystyką zrównoważoną muszą opierać się na krytycznych ocenach opartych na teoretycznych informacjach, czerpać z szerszych teorii, koncepcji i debat nauk społecznych oraz dążyć do zrozumienia różnorodnych światopoglądów [2]. Rozwiązania oferowane przez branżę turystyki raczej nie rozwiążą napięć występujących podczas stawiania czoła ograniczeniom wzrostu, przed którymi stoi nasza planeta [4]. Niekontrolowany wzrost turystyki, czego efektem są narastające pro-

blemy wielkich miast, a w coraz większym stopniu także obszarów dzikiej przyrody, wywołuje falę krytyki i odnosi się do nierównej redystrybucji uprawnień między różnymi grupami społecznymi, ograniczaniem ich tożsamości i możliwości realizacji obywatelskich swobód, co jest efektem strukturalnym turystycznego systemu i błędnie prowadzonej polityki turystycznej. Krytyczni uczeni argumentują, że retoryka zrównoważonego rozwoju turystyki stanowi podstawę wiary w systemy eksperckie, zarówno naukowe, jak i technokratyczne, oraz wiarę w „rozwój gospodarczy”, który jest postrzegany jako postęp zorientowany na wzrost [14]. Jego wielowymiarowy i złożony charakter, wykraczający poza samą turystykę, stawia pod znakiem zapytania skuteczność wdrażania w wymiarze globalnym zasad zrównoważonego rozwoju i skłania do zarysowania nowej perspektywy badawczej dla turystyki spod znaku *degrowth*. Nie ma on jednak oznaczać na przykład zaprzestania prowadzenia działalności gospodarczej, a raczej wskazywać na konieczność ograniczenia produkcji i konsumpcji bądź sygnalizować nieodzowność kurczenia się niektórych sektorów, które szczególnie szkodzą ekologii i nie są niezbędne dla egzystencji człowieka [12].

Działania mające na celu ograniczenie ekspansji turystycznej i nadania gospodarce turystycznej bardziej jakościowego charakteru, nie agregującego jedynie ilościowy wzrost ze szkodą dla kapitału naturalnego naszej planety, są wyrazem respektowania praw człowieka do zachowania zdrowia, wolności i godnego życia. Energiczna ochrona klimatu stała się kwestią o najwyższym priorytecie i pilną. Zmiana ogólnego nastawienia współczesnego społeczeństwa do środowiska przyrodniczego, zwanego często „powrotem do natury”, koresponduje z instynktownym pragnieniem ludzkiego przetrwania, troską o stan środowiska oraz losy istot, także tych pozaludzkich.

W kierunku zrównoważonej turystyki krajoznawczej

Turystyka krajoznawcza, niezależnie od tego, jaką formę przybiera, w centrum ma zwiedzanie, wyrażające pragnienie spotkania czegoś, co zabierze nas poza codzienność. Zwiedzanie, które obejmuje „całą osobę, umysł i ciało, byt i istnienie”, jest jednym z najbardziej zindywidualizowanych, intymnych i skutecznych sposobów, w jaki staramy się zrozumieć świat i nasze w nim miejsce [7]. Sięgając w głąb antropologicznej struktury zwiedzania, naznaczonego określeniem „krajoznawcze”, pytamy o jego cel, reguły, sens i wartości. Konceptualne ujęcie tego, co w nim pozostaje niewidoczne zakłada, iż paralelnie do powszechnie uznawanych motywów i innych widocznych sposobów zachowań turystów będących pasjonatami krajoznawstwa, stoi świat wartości, spełniających ukrytą gdzieś głęboko w nas wizję turystycznych doświadczeń przeżywanych jako autentyczne, będących zaprzeczeniem codzienności i rutyny. Poznawanie świata, jakie ma tu miejsce, polega na zreflektowaniu się na jakości podróży-

czego doświadczenia, która coraz częściej ulega zaburzeniu na skutek nieodwracalnych zmian środowiska przyrodniczego. W obliczu nadchodzących, mrocznych czasów, zapowiadanych przez raporty i prognozy uczonych gremiów, zajmujących się perspektywnie skutkami zmian klimatycznych, powraca myślenie pełne przejawów ksenofobii czy bezkrytycznego etnocentryzmu w formach jawnych lub utajonych. Kryzys środowiska naturalnego nie zostanie jednak rozwiązany przez powrót do mechanizmów stosowanych w przeszłości. Rozwiązaniem jest rozpowszechnienie filozofii życia przyjaznej środowisku przyrodniczemu, która stanie się widoczna w postawach i mentalności współczesnego turysty, a także orientacji na przyszłość, skłaniającej do myślenia o zmianach klimatu w kategoriach współzależności i wielopłaszczyznowego planowania [20].

Osiągnięcie zrównoważonych form turystyki krajoznawczej wiąże się z reorientacją jej paradygmatu, która niekoniecznie musi powodować radykalne zmiany, na przykład w sektorze technologicznym czy ekonomicznym. Dla przykładu wypracowanie założenia, że polityki zrównoważonej turystyki powinny być ukierunkowane na zatrzymanie rozwoju turystyki tam, gdzie koszty krańcowe są równe korzyściom krańcowym, nie wydaje się radykalne [10]. Co ważne, techniki, takie jak analiza kosztów i korzyści stosują racjonalne narzędzia do kontroli i zarządzania nie tylko ludźmi, a także naturą [24]. Niestety w wielu przypadkach, nawet jeżeli uwzględnia się koszty ekonomiczne, zapomina się w pełni o związku kosztów z relatywnie marginalnymi korzyściami. Szczególnie objawia się to w tezach o znaczeniu środowiska dla turystyki, ale również turystyki jako przemysłu czy przedmiotu badań. To ostatnie nie zajmuje się odpowiednio wpływem turystyki na kapitał naturalny, a zamiast tego koncentruje się na wzroście gospodarczym bez pełnego uwzględnienia zachowania zasobów naturalnych, które umożliwiają taki wzrost. Tymczasem należy pamiętać, że wzrost to nie rozwój. Biznes napędzany imperatywem wzrostu, mimo zorientowania na człowieka, utrwała podział między kulturą a naturą [23]. Z kolei zwiększona konsumpcja niekoniecznie oznacza lepsze życie, mimo że większość współczesnego marketingu turystycznego jest nastawiona na zachęcanie do zwiększonej konsumpcji w społeczeństwie konsumpcyjnym i jest osadzona zarówno w ideologiach, jak i instytucjach współczesnego kapitalizmu [10]. Dlatego też potrzebna jest bardziej radykalna zmiana w wyobrażeniu, konceptualizacji i uprawianiu turystyki, także tej krajoznawczej.

Jeśli reorientacja krajoznawstwa na zrównoważenie ma otwierać nowe perspektywy dla turystyki krajoznawczej w walce o osiągnięcie celów zrównoważonego rozwoju, to oznacza to konieczność bardziej holistycznego podejścia do roli krajoznawstwa, jako jednego z elementów społecznego systemu ekologicznego, zapewniającego zrównoważoną transformację rynków turystycznych w czasach zachodzących zmian klimatycznych. Takie podejście może być z jednej strony efektem pewnego niepokoju o stan zasobów środowiska, które ulegają wyczerpaniu oraz permanentnemu pogorszeniu pod względem jakości, a z drugiej strony

przejawem dążenia do naturalności i tęsknoty za obcowaniem z przyrodą, potrzebą ciszy i spokoju w postępującym zgiełku cywilizacyjnym. Badania nad zrównoważoną turystyką krajoznawczą mogą się przyczynić do bardziej sprawiedliwego świata w dobie antropocenu. Turystyka krajoznawcza rozumiana jako siła społeczna jest zarazem integralną częścią wszelkiego rozumienia globalnej zmiany środowiska [8], zmierzającej do budowania alternatywnych sposobów poznania i myślenia o turystyce, poprawiającej życie i promującej sprawiedliwość społeczną [25]. Wiąże się z demaskowaniem relacji władzy, poszukiwaniem emancypacji, zajęciem się nierównościami lub wezwaniem do proekologicznych zmian w turystyce w wymiarze globalnym. Póki co, nie różni się w swej funkcji „usługowej”, zorientowanej na utowarowienie i eksploatację, od turystyki definiowanej jako działalność polegająca na dostarczaniu turystom produktów i usług. To trzeba zmienić. Turystyka powinna wrócić do idei gościnności i łączności z lokalnymi społecznościami [13]. Oznacza to potrzebę ponownego prze-myślenia prawa do podróżowania w nadchodzącej erze globalnego wstrząsu spowodowanego zmianami klimatu. Prawo turystów do wakacji będzie wymagało weryfikacji uwzględniającej prawa uchodźców środowiskowych do tymczasowego i stałego bezpiecznego schronienia. Wymaga to całkowitej odnowy organów zajmujących się kwestią mobilności na poziomie międzynarodowym, takich jak Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji (ang. IOM – International Organization for Migration) czy UNWTO, zmiana strategii których powinna uwzględniać w większym stopniu społeczności lokalne i ich udział w negocjowaniu ścieżek prowadzących do gospodarek post-węglowych. Neolokalizm koncentruje się bowiem na roli lokalnej produkcji, dystrybucji i konsumpcji w budowaniu sieci dobrobytu, może łączyć ludzi z ich środowiskiem i przyczyniać się do głębszego poziomu zrozumienia w zakresie wspierania działań na poziomie osobistym i politycznym w celu przeciwdziałania zmianom klimatu [5]. Jego endemiczność, którą można powiązać z turystyką krajoznawczą na poziomie lokalnym, może być jednym z elementów zainteresowania potencjalnych turystów do odwrócenia uwagi od odległych i egzotycznych miejsc na korzyść uprawiania turystyki blisko domu, zorientowanej na identyfikację ludzkich i pozaludzkich społeczności lokalnych w praktyce turystycznej oraz ukierunkowanej na aktualne problemy środowiskowe, pozwalające na dostrzeżenie szerokiego spektrum zagrożeń dla bioróżnorodności przyrody.

Podsumowanie

W świetle bezprecedensowego kryzysu ekologicznego wezwania do opracowania nowych strategii i podejść względem środowiska przyrodniczego, kierowane pod adresem krajoznawstwa jako ruchu społecznego (pośrednio zaś branży turystycznej), stanowią samo w sobie wyzwanie wobec dominujących mechani-

zmów oraz procesów rządzących tą branżą. W swej funkcji poznawczej, jak i popularyzującej, krajoznawstwo nie może abstrahować od zagrożeń destrukcyjnych zachodzących w świecie przyrodniczo-kulturowym spowodowanych ludzką aktywnością, a tym samym i zagrożeń ekologicznych. Nadanie mu zrównoważonego oblicza oznacza, iż wybory społeczne dokonywane w procesie aktywności (także tej turystycznej) muszą być racjonalne ekologicznie. Turystyka krajoznawcza jako sektor biznesu będzie musiała uzasadnić swoje istnienie w coraz bardziej ograniczonym co do zasobów naturalnych świecie, oferując coś więcej niż samo dostarczanie turystom produktów i usług. Odzyskanie turystyki na rzecz działalności prospołecznej, opartej na respektowaniu praw i interesów lokalnych społeczności oraz realizacja sprawiedliwych strategii przez organizacje i instytucje do tego powołane, staje się coraz istotniejsza dla turystyki krajoznawczej pretendującej do miana zrównoważonej.

Krajoznawstwo jako aktywność poznawcza wymaga większego niż dotychczas zaangażowania w rozpoznawanie zagrożeń, jakie niesie z sobą masowe poznawanie środowiska przyrodniczego i kulturowego za sprawą turystyki. Jej wyrazem jest nie tylko zachwyt nad światem, ale coraz częściej niepokój i z troską o ludzkie w nim przetrwanie. Współczesny mentalny model krajoznawstwa wymaga transformacji w duchu zasad zrównoważonego rozwoju, stąd też najwyższy już czas, aby stosunkowo rzadko rozważaną przez badaczy rolę uświadamiającą krajoznawstwa potraktować poważnie, jako ważny czynnik w procesie równoważenia turystyki krajoznawczej. Wybory społeczne dokonywane w tym obszarze winny być rozsądne i racjonalne ekologicznie, ukierunkowane na zachowanie próśrodowiskowych podstaw, uwzględniających dobrostan istot pozaludzkich. Pomóc w tym może zaangażowanie działaczy-krajoznawców w inicjatywy proekologiczne, zarówno w formule bezpośredniej, jak i pośredniej. Jego przejawem byłoby wprowadzanie podczas wydarzeń turystycznych programu poznawczego, angażującego turystów krajoznawczych nie tylko intelektualnie i duchowo, ale i emocjonalnie oraz wartościująco. Zatem chodzi nie tylko o wyprawy ukierunkowane na poznanie własnego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, ale i osobowo twórcze zaangażowanie się w ich ochronę.

Perspektywa rozwoju turystyki krajoznawczej nie wyklucza jej nowych konceptualizacji i interpretacji, uwzględniających globalne procesy zachodzące w epoce antropocenu. Jednym z interesujących ujęć turystyki krajoznawczej jest spojrzenie na nią z postantropocentrycznej perspektywy, która implikuje postrzeganie człowieka jako części otaczającego go świata, części równorzędnej z pozostałymi nie-ludzkimi bytami. Spośród bogatego spektrum turystycznych narracji do głosu dochodzi ta, która turystykę wiąże z refleksją nad materią ożywioną i nieożywioną, historią społeczności lokalnej oraz historią regionu, przy jednoczesnym poszanowaniu środowiska przyrodniczego, czego przejawem jest wymóg podejmowania turystycznych podróży z uwzględnieniem niskoemisyjnych środków transportu. Reorientacji turystyki krajoznawczej na ekologię najbliż-

szego otoczenia towarzyszy w coraz większym stopniu podejście wartościujące, opowiadające się za lokalnością miejsc docelowych i nie lękające się prozaicznej codzienności, która nie wyklucza wyjątkowości, jakże ważnej i satysfakcjonującej z perspektywy indywidualnych doświadczeń turystów. Propagowanie turystyki wrażliwej pod względem środowiskowym i społecznym staje się dzisiaj warunkiem *sine qua non* uprawiania turystyki krajoznawczej, szczególnie narażonej i reagującej na skutki zmian klimatycznych.

Bibliografia

- [1] Aall C., Koens K. (2019): *The Discourse on Sustainable Urban Tourism: The Need for Discussing More Than Overtourism*. Sustainability, vol. 11, nr 15, s. 4228; <https://doi.org/10.3390/su11154228>.
- [2] Ateljevic, I., Harris, C., Wilson, E., Collins, F. (2005): *Getting 'entangled': Reflexivity and the 'critical turn' in tourism studies*. Tourism Recreation Research, vol. 30, nr 2, s. 9–21; <https://doi.org/10.1080/02508281.2005.11081469>.
- [3] Bieńczyk B. (2003). *Krajoznawstwo i jego związki z turystyką*. WSE. Warszawa.
- [4] Bramwell B., Lane B. (2014): *The 'critical turn' and its implications for sustainable tourism research*. Journal of Sustainable Tourism, vol. 22, nr 1, s. 1–8; <https://doi.org/10.1080/09669582.2013.855223>.
- [5] Cavaliere C.T. (2017): *Foodscapes as alternate ways of knowing: Advancing sustainability and climate consciousness through tactile space*. [w:] Slocum S.L., Kline C. (red.): *Linking Urban and Rural Tourism: Strategies for Sustainability*. CABI. Oxfordshire, s. 49–64; <https://doi.org/10.1079/9781786390141.0049>.
- [6] Dyczkowski A. (1998): *Nowy leksykon PWN*. PWN. Warszawa.
- [7] Femiak J., Rymarczyk P. (2007): *Obligatoryjny hedonizm jako źródło deformacji doświadczenia turystycznego*, [w:] Krawczyk Z., Lewandowska-Tarasiuk E., Sienkiewicz J.W. (red.): *Bariery kulturowe w turystyce*. Almamer WSE. Warszawa, s. 163–173.
- [8] Gössling S., Hall C.M. (2006): *Tourism and Global Environmental Change*. Routledge. London; <https://doi.org/10.4324/9780203011911>.
- [9] Gryszel P. (2016): *Współczesne krajoznawstwo – renesans czy moda? Od modelu 3S do modelu 4H*. [w:] Stasiak A., Śledzińska J., Włodarczyk B. (red.): *Współczesne oblicza krajoznawstwa*. PTTK „Kraj”. Warszawa, s. 67–84.
- [10] Hall C.M. (2010): *Changing Paradigms and Global Change: From Sustainable to Steady-state Tourism*. Tourism Recreation Research, nr 35(2), s. 131–143; <https://doi.org/10.1080/02508281.2010.11081629>.

- [11] Hall C.M. (2011): *Consumerism, Tourism and Voluntary Simplicity: We All have to Consume, But Do We Really have to Travel So Much to be Happy?* *Tourism Recreation Research*, nr 36(3), s. 298–303; <https://doi.org/10.1080/02508281.2011.11081675>.
- [12] Hickel J. (2018): *Is it possible to achieve a good life for all within planetary boundaries?* *Third World Quarterly*, vol. 40, nr 1, s. 18–35; <https://doi.org/10.1080/01436597.2018.1535895>.
- [13] Higgins-Desbiolles F., Carnicelli S., Krolikowski C., Wijesinghe G., Boluk K. (2019): *Degrowing tourism: rethinking tourism*. *Journal of Sustainable Tourism*, nr 27(12), s. 1926–1944; <https://doi.org/10.1080/09669582.2019.1601732>.
- [14] Jamal T., Camargo B.A., Wilson E. (2013): *Critical Omissions and New Directions for Sustainable Tourism: A Situated Macro–Micro Approach*. *Sustainability*, vol. 5, nr 11, s. 4594–4613; <https://doi.org/10.3390/su5114594>.
- [15] Kazimierczak M., Malchrowicz-Moško E. (2021): *Overtourism w etycznej perspektywie*. *Turystyka Kulturowa*, vol. 1, nr 118, s. 38–55.
- [16] Kruczek Z. (1997): *Metodyka krajoznawstwa*. AWF. Kraków.
- [17] Kruczek Z., Kurek A., Nowacki M. (2006): *Krajoznawstwo: zarys teorii i metodyki*, Proksenia. Kraków.
- [18] Lenzen M., Sun Y.-Y., Faturay F., Ting Y.-P., Geschke A., Malik A. (2018): *The carbon footprint of global tourism*. *Nature Climate Change*, nr 8(6), s. 522–528; <https://doi.org/10.1038/s41558-018-0141-x>.
- [19] Nowacki M. (2000): *Atrakcje turystyczne, dziedzictwo i jego interpretacja – jako produkt turystyczny*. *Turyzm*, t. 10, z. 1, s. 111–122.
- [20] Perzyński M. (2020): *Szulecki: Zielony liberalizm vs. ksenofobia energetyczna*, biznesalert.pl [dostęp: 4 listopada 2021].
- [21] Potocka I. (2009): *Walory turystyczne*, [w:] Młynarczyk Z., Zajadacz A. (red.): *Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki*, t. 3. UAM. Poznań, s. 9–18.
- [22] Prószyńska-Bordas H. (2016): *Krajoznawstwo. Tradycja i współczesność*. Difin. Warszawa.
- [23] Rantala O., Salmela T., Valtonen A., Höckert E. (2020): *Envisioning Tourism and Proximity after the Anthropocene*. *Sustainability*, vol. 12, nr 10, s. 3948; <https://doi.org/10.3390/su12103948>.
- [24] Rutherford, P. (1999): *Ecological Modernization and Environmental Risk*, [w:] Darier E. (red.): *In Discourses of the Environment*. Blackwell. Oxford, s. 95–118.
- [25] Salazar N.B. (2012): *Tourism Imaginaries: A Conceptual Approach*. *Annals of Tourism Research*, vol. 39, nr 2, s. 863–882; <https://doi.org/10.1016/j.annals.2011.10.004>.
- [26] Sawicki L. (1909): *Geografia a krajoznawstwo. Odczyt wygłoszony na posiedzeniu Towarzystwa Krajoznawczego w Warszawie, dnia 10 listopada 1909 roku*. Drukarnia L. Bogusławskiego. Warszawa.

- [27] Stasiak A., Śledzińska J., Włodarczyk B. (2016): *Wczoraj, dziś i jutro krajoznawstwa*, [w:] Stasiak A., Śledzińska J., Włodarczyk B. (red.): *Współczesne oblicza krajoznawstwa*, PTTK „Kraj”. Warszawa, s. 9–28.
- [28] Warszzyńska J., Jackowski A. (1978): *Podstawy geografii turystyki*. PWN. Warszawa.

Deklaracja braku konfliktu interesów

Autorzy deklarują brak potencjalnych konfliktów interesów w odniesieniu do badań, autorstwa i/lub publikacji artykułu *Krajoznawstwo w czasach zmian klimatycznych*.

Finansowanie

Autorzy nie otrzymali żadnego wsparcia finansowego w zakresie badań, autorstwa i/lub publikacji artykułu *Krajoznawstwo w czasach zmian klimatycznych*.

Declaration of Conflicting Interests

The authors declared no potential conflicts of interests with respect to the research, authorship, and/or publication of the article *Krajoznawstwo w czasach zmian klimatycznych*.

Funding

The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of the article *Krajoznawstwo w czasach zmian klimatycznych*.

**BIOGRAMY, DYSKUSJE, POLEMIKI,
RECENZJE, PRZEGLĄD WYDAWNICTW,
SPRAWOZDANIA**

<http://dx.doi.org/10.16926/sit.2021.04.32>

Tomasz MACZUGA*

<https://orcid.org/0000-0001-5887-485X>

[rec.] Wojciech J. Cynarski, *Leksykon sztuk walki. Mistrzowie i ich szkoły*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2021, ss. 208

Jak cytować [how to cite]: Maczuga T., [rec.] Wojciech J. Cynarski, *Leksykon sztuk walki. Mistrzowie i ich szkoły*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2021, ss. 208, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2021, t. 4, nr 4, s. 161–163.

Recenzowana publikacja ukazała się nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Rzeszowskiego w 2021 r., w ramach *Biblioteki Lykeion* (tom XXXI). Autorem tekstu jest Wojciech J. Cynarski, profesor nauk o kulturze fizycznej, kierownik Katedry Społeczno-Kulturowych Podstaw Wychowania Fizycznego i Sportu Uniwersytetu Rzeszowskiego. W swoich pracach badawczych zajmuje się on teorią sportu, teorią sztuk walki, socjologią sportu, socjologią i antropologią kultury, turystyki i sztuk walki. Szeroki obszar zainteresowań naukowych znajduje odzwierciedlenie w ponad 700 pracach naukowych, w tym 18 autorskich monografiach profesora Cynarskiego.

W najnowszej publikacji, wydanej w języku polskim i angielskim, *Leksykon sztuk walki. Mistrzowie i ich szkoły / Lexicon of fighting arts. Masters and their schools* Autor zebrał i uporządkował – w formie haseł wraz z ich podstawowymi opisami – wiedzę na temat sztuk walki, mistrzów oraz ich szkół. *Leksykon* zawiera specjalistyczne treści, które zostały zebrane w skondensowanej formie.

Struktura omawianej publikacji jest przemyślana i klarowna, a dobór treści świadczy o wyjątkowej znajomości poruszanej problematyki. Zgodnie ze spisem treści, tekst składa się z siedmiu rozdziałów zatytułowanych: Skrót y i skrótowce,

* dr; e-mail: maczugatomasz@wp.pl

Wstęp, Podziękowania, Wprowadzenie i metodologia, Alfabetyczny leksykon, Bibliografia, Indeks nazwisk. Praca liczy 208 stron.

Rozdział „Skróty i skrótowce” liczy 103 pozycje, które zostały zapisane w oryginalnym języku: 29 w języku polskim, 7 niemieckim, 4 francuskim, 1 japońskim oraz 62 w języku angielskim, a następnie przetłumaczone i wyjaśnione w języku angielskim. Układ graficzny tłumaczeń spowodował, że nie są one usytuowane na tej samej wysokości, co może utrudniać odnalezienie odpowiednika w języku angielskim (8 pozycji w języku angielskim nie zmieściło się na stronie 7 i zostało przeniesionych na stronę 8). Ponadto nie zachowano kolejności haseł w kolumnie w języku angielskim odpowiadającej kolumnie w języku oryginalnym w dwóch przypadkach: MFMJJ i mgr. W kolumnie w języku angielskim dwukrotnie zamieszczono hasło dotyczące Igrzysk Olimpijskich: „IO – *Igrzyska Olimpijskie* (Olympic Games)” oraz „OG Olympic Games” – bez polskiego odpowiednika. Przygotowane zestawienie „Skrótów i skrótowców” porządkuje i ułatwia korzystanie z kolejnych części *Leksykonu*.

We *Wstępie* Autor nakreśla osobistą motywację oraz perspektywę, w ramach której dobrano treści *Leksykonu*. Osobista perspektywa Autora, z jednej strony profesora nauk o kulturze fizycznej, a z drugiej wieloletniego praktyka i mistrza sztuk walki, jest dużym walorem tej publikacji.

We *Wprowadzeniu i metodologii* wskazano, że jako ramy teoretyczne przyjęto humanistyczną teorię sztuk walki, antropologię sztuk walki oraz ogólną teorię sztuk walki. Zastosowany język pojęciowy wywodzi się ze wskazanych teorii¹.

W ramach przyjętej metodologii uwzględniono w *Leksykonie* dwa rodzaje haseł: nazwa sztuki walki i nazwisko nauczyciela-mistrza. W ramach haseł dotyczących sztuk walki dążono do zebrania informacji na temat historii powstania, głównych szkół oraz specyfiki i charakterystyki sztuki walki. W ramach haseł tego typu znalazły się również organizacje, stowarzyszenia, szkoły sztuk walki, a także opisy tradycyjnych broni używanych w tychże. Z kolei w przypadku haseł dotyczących osób przedstawiono dane dotyczące urodzenia, wykształcenia, trenowanych sztuk walki, posiadanych kompetencji i pełnionych funkcji. We *Wprowadzeniu* zaznaczono, że nie udało się ustalić wszystkich danych, co niestety jest zauważalne w tekście, gdzie część haseł jest mocno rozbudowana, a część zawiera informacje szczątkowe.

Łącznie przedstawiono 620 haseł dotyczących nazwisk mistrzów-nauczycieli, 240 haseł dotyczących sztuk walki oraz 191 fotografii i rycin. Zaprezentowano mistrzów sztuk walki z 45 krajów, w tym najwięcej z Japonii 237, Polski 71, USA 52, Chin 49, Niemiec 48, Francji 20, Austrii 17, Korei (łącznie) 15, Holandii 14. Najwięcej zaprezentowano mistrzów-nauczycieli z Japonii, co może wynikać z osobistych studiów i praktyki japońskich sztuk walki przez Autora.

¹ W.J. Cynarski, *Teoria i praktyka dalekowschodnich sztuk walki w perspektywie europejskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2004; W.J. Cynarski, *Towards a General Theory of Fighting Arts*, „Physical Activity Review” 2017, nr 5, s. 83–90.

Z badawczego punktu widzenia interesujące są adnotacje dotyczące linii przekazu z mistrza na uczniów w danej sztuce walki.

Warto w przyszłości zwrócić uwagę na unifikację sposobu zapisów dotyczących pochodzenia mistrzów. Przy niektórych hasłach jest to miejsce urodzenia, czasami narodowość, czasami miejsce zamieszkania. W niektórych przypadkach zapisano część kraju jako miejsce pochodzenia mistrza, na przykład Hawaje i Okinawa, a w jednym przypadku zapisano niepełną nazwę kraju Emiraty Arabskie (powinno być Zjednoczone Emiraty Arabskie). W innym miejscu nie podano kraju pochodzenia (dot. Bimba (dos Reis Machado, Manoel), s. 28), podano zamiast miejsca pochodzenia opis „flamandzki nauczyciel” (dot. Haesendonck, Francois van, s. 58).

Podano również materiały źródłowe na podstawie których opracowano przedmiotowe hasła. Wskazano tutaj na wieloletnią obserwację uczestniczącą Autora, wywiady i konsultacje z ekspertami, opracowania. Uwzględniono zarówno publikacje naukowe, jak i o charakterze popularyzatorskim, które poddano krytycznej ocenie i weryfikacji w różnych źródłach. Bibliografia opracowanego *Leksykonu* liczy 65 pozycji. Zastosowaną metodologię przedstawiono i przedyskutowano podczas międzynarodowego sympozjum.

Leksykon zawiera zestawienie treści, które mogą okazać się wielce przydatne badaczom sztuk walki. Przedstawione informacje nie są wyczerpujące i wymagają dalszych studiów, ale kompleksowe zebranie istotnych informacji na temat wybitnych mistrzów oraz sztuk walki w jednej publikacji z pewnością ułatwi zainteresowanemu czytelnikowi dalszą eksplorację naukową. Lektura tej publikacji może być również interesująca dla wszystkich pasjonatów sztuk walki.

Należy mieć nadzieję, że Autor podejmie się trudu opracowania obszernej monografii i treści *Leksykonu* będą mogły zostać znacznie rozbudowane i uzupełnione. Mając na względzie doświadczenie, wieloletnią praktykę Autora na mistrzowskim poziomie, można rozważyć w dziele kontynuującym tę pracę skoncentrowanie się na sztukach walki z japońskim rodowodem, zarówno w skali kontynentalnej, jak i globalnej obejmującej wszystkie kontynenty². Jak sam Autor zauważył, kompleksowe opracowanie wymaga intensywnej pracy dużego zespołu badawczego. Wydaje się, że stowarzyszenia naukowe International Martial Arts and Combat Sports Scientific Society oraz Idokan Poland Association posiadają odpowiednią bazę i zaplecze intelektualne do realizacji tak ambitnego przedsięwzięcia³.

² W.J. Cynarski, *Jujutsu yesterday and today. From research on the institutionalization of martial arts*, „Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology” 2012, vol. 12, nr 3, s. 10–18.

³ L. Sieber, W.J. Cynarski, *A new stage in the history of the Idokan organization*, „Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology” 2013, vol. 13, nr 3, s. 59–71.

<http://dx.doi.org/10.16926/sit.2021.04.33>

Mariusz NURKIEWICZ*

Sprawozdanie ze spotkania „Wołyń w źródle archiwalnym”, Kielce, 29 września 2021 r.

Jak cytować [how to cite]: Nurkiewicz M., *Sprawozdanie ze spotkania „Wołyń w źródle archiwalnym”*, Kielce, 29 września 2021 r., „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2021, t. 4, nr 4, s. 165–170.

Projekt „Spotkania ze źródłem archiwalnym” to cykliczne seminaria organizowane od 2014 r. w Archiwum Państwowym w Kielcach, z udziałem historyków, regionalistów, pasjonatów historii. Tematyka spotkań dotyczy wydarzeń ważnych dla regionu, rocznic, zagadnień z różnych zakresów badań i okresów historycznych. W pierwszej części sesji zaproszeni referenci przedstawiają swoje badania w dowolnej formie m.in. wykładu, prezentacji lub pokazu multimedialnego. W drugiej zaś prezentowany jest zasób źródeł przechowywanych w Archiwum Państwowym w Kielcach, związany z tematem przewodnim spotkania. Prezentowane są również wystawy związane z wygłoszonymi prelekcjami oraz sprzedaż książek historycznych. W latach 2014–2021 zorganizowanych zostało ponad czterdzieści spotkań. Organizatorami „Spotkań ze źródłem archiwalnym” są pracownicy Instytutu Historii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach i Archiwum Państwowego w Kielcach. W prace organizacyjne związane z przygotowaniem sesji angażują się studenci i doktoranci UJK zrzeszeni w Kole Naukowym „Judaica”. Nadzór merytoryczny i organizacyjny nad konferencją ze strony Uniwersytetu sprawuje dr hab. prof. UJK Jerzy Gapys, natomiast z ramienia Archiwum dyrektor Wiesława Rutkowska. Naukową pieczę nad koordynacją projektu sprawują: przedstawiciel ośrodka naukowego Instytutu Historii UJK dr

* student, Instytut Historii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach; e-mail: mariusznurkiewicz@o2.pl

hab. Edyta Majcher-Ociesa oraz młodszy archiwista, pracownik Archiwum Państwowego w Kielcach, Konrad Maj.

W dniu 29 września 2021 r. odbyło się w Kielcach kolejne „Spotkanie ze źródłem archiwalnym” z tematem przewodnim „Wołyń w źródle archiwalnym”. Uroczystego otwarcia obrad kieleckiego „Spotkania ze źródłem archiwalnym” dokonała w imieniu organizatorów dyrektor Archiwum Państwowego w Kielcach Wiesława Rutkowska. Zapowiadając uczestników, Pani Dyrektor skierowała szczególne słowa podziękowania do prelegentów, którzy przyjęli zaproszenia na konferencję i podjęli się przygotowania merytorycznych wystąpień. Prelegentami byli: dr Teresa Drozdek-Małolepsza, dr hab. prof. UJD Eligiusz Małolepszy (Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie), prof. dr hab. Jan Kęsik (Uniwersytet Wrocławski), kierownik Ewa Kołomańska (Mauzoleum Martyrologii Wsi Polskich w Michniowie, oddział Muzeum Wsi Kieleckiej), kierownik Iwona Pogorzelska (Archiwum Państwowe w Kielcach). W harmonogramie konferencji organizatorzy przewidzieli cztery merytoryczne wystąpienia, które zakończyła dyskusja na koniec obrad. Spotkanie swym udziałem zaszczytili goście, reprezentujący instytucje i organizacje środowiska lokalnego: naczelnik Delegatury Instytutu Pamięci Narodowej w Kielcach dr Dorota Koczwańska-Kalita, przedstawiciele Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej, a także gremialnie uczestnicząca młodzież z I Liceum Ogólnokształcącego im. Stefana Żeromskiego w Kielcach, pod opieką wicedyrektora Dariusza Wojciechowskiego.

Pierwsze wystąpienie na konferencji zostało zapowiedziane przez dr. hab. prof. UJK Jerzego Gapysa. Profesor kieleckiego uniwersytetu przedstawił krótką naukową sylwetkę dr Teresy Drozdek-Małolepszej i dr. hab. prof. UJD Eligiusza Małolepszego, a następnie oddał głos referentom, którzy zaprezentowali wspólnie wykład zatytułowany *Kultura fizyczna i turystyka w województwie wołyńskim w latach 1921–1939*. Wystąpienie miało formę prezentacji multimedialnej, która oprócz przedstawienia najważniejszych informacji posiadała bogaty materiał ikonograficzny.

Prelegent, dr hab. prof. UJD Eligiusz Małolepszy, przedstawiając temat wystąpienia, zwrócił szczególną uwagę na złożoność i wieloaspektowość zagadnienia poruszającego kwestię województwa wołyńskiego. W części wprowadzającej wykładu poświęcono kilka słów na temat problemów narodowościowych województwa wołyńskiego, które nie było pod tym względem odosobnione na tle innych obszarów II Rzeczypospolitej. Z racji tego zaprezentowano szczegółową statystykę i demografię województwa wołyńskiego, nakreślając mniejszościowy status ludności narodowości polskiej na omawianym obszarze. Zjawisko to występowało również w sąsiedzkim województwie poleskim. Wkrótce potem referent przeszedł do właściwej części zagadnień, która poruszała kwestię uwarunkowań rozwoju kultury fizycznej i sportu w województwie wołyńskim. Szczególną uwagę zwrócił na kwestię działalności ogólnopolskiej instytucji powstałej

w 1927 r. Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego, która stworzyła wówczas fundamentalne podwaliny pod rozwój kultury fizycznej na Wołyniu. W związku z tym prof. Eligiusz Małolepszy przybliżył zgromadzonemu kworum informacje na temat powołania Wołyńskiego Wojewódzkiego Komitetu Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego, a także rozpoczęcia działalności komitetów w zakresie podnoszenia kultury fizycznej na szczeblu powiatowym, miejskim czy gminnym. W dalszej części wystąpienia prelegent przybliżył kwestię związaną z powstawaniem nowoczesnej infrastruktury wychowania-fizycznego i sportu w województwie wołyńskim. Chodzi mianowicie o wznoszenie na omawianym obszarze nowoczesnych obiektów i urządzeń tj. boisk sportowych, pływalni, skoczni narciarskich, strzelnic i stadionów sportowych. Pozostając nadal w tym wątku prelegent w zwartej formie przedstawił informacje na temat wybranych kluczowych obiektów sportowych na Wołyniu m.in. stadionu sportowego im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Łucku, obiektu sportowego w Zdołbunowie czy centrum wołyńskich sportów zimowych, czyli skoczni narciarskiej w Krzemieńcu. W wystąpieniu referenta znalazły się też informacje na temat kompleksu pływalni w Równem. Prof. Eligiusz Małolepszy przybliżył zgromadzonej publiczności wołyńską strukturę demograficzną ludności, gdzie przeważająca większość mieszkała na wsi. Prelegent, powracając do głównego tematu wystąpienia, podkreślił również niebagatelne znaczenie kształcenia i doksztalcenia kadry instruktorskiej dla rozwoju sportu na Wołyniu. W dalszej kolejności omówiono kluczową kwestię dla wychowania fizycznego i sportu w województwie wołyńskim, a mianowicie sprawę Okręgowych Związków Sportowych, które zaczęły powstawać na omawianym obszarze w latach 20. XX w. Wspomniane przez referenta okręgowe związki sportowe działały w następujących dyscyplinach sportowych: boks, gry sportowe, hokej na lodzie, lekkoatletyka, narciarstwo i piłka nożna. Do istotnych kompetencji związku należało m.in. wyłonienie najlepszej drużyny w okręgu, regulacja kwestii rozgrywek na szczeblu ligowym i pucharowym. Ponadto podczas wykładu wspomniano również o zintensyfikowanym wzroście liczby organizacji, towarzystw sportowych i społecznych, które skupiały w swoich ramach liczne sekcje sportowe. Niemalą uwagę referent poświęcił szerzeniu kultury fizycznej w wołyńskich ośrodkach oświatowych, realizowanym przede wszystkim w szkołach powszechnych, średnich i zawodowych. Największe zasługi w tym zakresie odegrało Liceum Krzemienieckie. Prof. Eligiusz Małolepszy wskazał również na kwestię rozpowszechnionego ruchu sportowego na Wołyniu, gdzie w ramach różnych dziedzin sportu uczestniczyła w nim nie tylko ludność polska, ale także ukraińska, żydowska, czeska i rosyjska. Oprócz tego referent przybliżył także informację na temat licznych wołyńskich klubów sportowych należących do różnych grup zawodowych i społecznych, rywalizujących zarówno na szczeblu wojewódzkim, jak i krajowym. W merytorycznej części wykładu poruszano również kwestię rozwoju turystyki i rekreacji.

Na zakończenie wykładu prelegenci przedstawili własną autorską publikację *Kultura fizyczna i turystyka w województwie wołyńskim w latach 1921–1939*, która powstała na kanwie wnikliwych badań naukowych przeprowadzonych w ciągu pięciu lat. Podkreślono również, że kwestia sportu na Kresach południowo-wschodnich nie została w pełni wyczerpana i wciąż czeka na wnikliwe opracowanie.

Kolejna prelekcja na konferencji została zapowiedziana przez dyrektor Archiwum Państwowego w Kielcach, Panią Wiesławę Rutkowską, która przedstawiła zgromadzonej publiczności szeroki dorobek naukowy prof. dr. hab. Jana Kęsika, występującego z tematem zatytułowanym *Województwo wołyńskie pod rządami wojewody Henryka Józewskiego*.

Profesor na wstępie swojego merytorycznego wystąpienia powrócił myślami do początków własnej kariery naukowej, która rozpoczęła się od napisania rozprawy doktorskiej poświęconej biografii politycznej Henryka Józewskiego. Opublikowanej parę lat później, jako zwarta publikacja pt. *Zaufany komendanta. Biografia polityczna Jana Henryka Józewskiego 1892–1981*. W opozycji do własnej publikacji, prelegent przedstawił wydaną kilka lat później książkę autorstwa Timothy'ego Snydera. Referent zwrócił w tej sprawie szczególną uwagę na fakt, iż amerykański historyk, wydając symultaniczną biografię poświęconą postaci Henryka Józewskiego, otrzymał za publikację pochlebne recenzje, które w swojej treści nie wspominają o istotnym autorskim dorobku naukowym w tym zakresie, jaki wniósł w czasach utrudnionego dostępu do materiałów archiwalnych prof. Jan Kęsik. Prelegent w zwartej formie przedstawił szerokiej publiczności sylwetkę bohatera autorskiego wykładu. Oprócz omówienia dzieciństwa i środowiska rodzinnego Henryka Józewskiego, prelegent przybliżył jego historię lat młodości, gdzie wstąpienie do gimnazjum w Kijowie oznaczało rozpoczęcie wybitnej kariery w działalności konspiracyjnej. Prof. Jan Kęsik podczas prezentowania sylwetki Henryka Józewskiego zwrócił uwagę na jego staranne wykształcenie i liczne uzdolnienia matematyczne, malarskie, scenograficzne, muzyczne, ale przede wszystkim predyspozycje konspiratorskie. Świadczy o tym fakt, iż w swojej aktywności politycznej Henryk Józewski spędził blisko 28 lat w konspiracji (w latach 1905–1919 i 1939–1953). Wspomniano również o istotnym zaangażowaniu Henryka Józewskiego w działalność Polskiej Organizacji Wojskowej w Kijowie, gdzie następnie od 1919 r. pełnił funkcję prężnego koordynatora polskiego wywiadu na Ukrainie.

Referent w swoim wykładzie wyróżnił również działalność polityczną Henryka Józewskiego, który w czasie budowania zrębów niepodległości II Rzeczypospolitej został wysłany przez Józefa Piłsudskiego z misją pełnienia teki wiceministra do spraw wewnętrznych w rządzie Symona Petlury na Ukrainie. Henryk Józewski zasłynął również z pełnienia zaszczytnej funkcji wojewody wołyńskiego, a jego działania polegały głównie na dynamizacji polityki wschodniej na odcinku ukraińskim w celu zminimalizowania zagrożenia ze strony Związku Ra-

dzieckiego. Niemalą uwagę referent poświęcił działaniu wojewody Henryka Józewskiego na rzecz budowania wśród mniejszości ukraińskiej na Wołyniu takiej świadomości, która wytworzy w rezultacie nastawienie propolskie. Chodziło w tym wypadku o realizowanie przez Józewskiego polityki asymilacji państwowej poprzez zróżnicowane działania administracyjne, oświatowe, wyznaniowe i kulturowe. Prof. Jan Kęsik wskazuje również na postępującą erozję polityki wojewody Henryka Józewskiego prowadzonej na Wołyniu, której ostateczny kres następuje w wyniku jego dymisji w 1938 r. Wspominany zostaje również kolejny epizod z życia Józewskiego, kiedy pełnił funkcję wojewody w Łodzi, praktycznie aż do wybuchu wojny w 1939 r. Prelegent poświęcił wiele uwagi przedstawieniu działalności konspiracyjnej Henryka Józewskiego w ramach podziemia polskiego, tak w trakcie wojny, jak i w latach powojennych.

W końcowej fazie wystąpienia prof. Jan Kęsik dokonał obiektywnego podsumowania polityki asymilacji mniejszości ukraińskiej prowadzonej przez wojewodę wołyńskiego Henryka Józewskiego, która to polityka – pomimo znacznych zabiegów i sukcesów odniesionych na Wołyniu – ze względu na złożoność problemów zakończyła się nieuniknioną klęską.

Trzecie autorskie wystąpienie zapowiedział ponownie moderator konferencji, dr hab. prof. UJK Jerzy Gapys, przedstawiając w zwartej formie karierę zawodową i naukową sylwetkę Ewy Kołomańskiej, tematem wystąpienia której (w formie bogato ilustrowanej prezentacji multimedialnej) był *Sposób upamiętnienia tragedii Wołynia i Kresów Wschodnich na wystawie głównej nowego Mauzoleum Martyrologii Wsi Polskich w Michniowie*. Prelegentka we wstępnej części wykładu opowiadała o silnych korelacjach łączących Mauzoleum w Michniowie z tragicznymi wydarzeniami na Wołyniu i Kresach Wschodnich, podkreślając, iż otwarta w lipcu 2021 r. nowoczesna placówka Mauzoleum w Michniowie stała się faktycznie symbolem martyrologii polskiej ludności wiejskiej z okresu II wojny światowej. Referentka przedstawiła szerokiemu forum publiczności najważniejsze założenia architektoniczne Mauzoleum w Michniowie, które miało przede wszystkim na celu pokazanie i podkreślenie, jak wieś polska z biegiem wojny była niszczone i coraz bardziej dotykana represjami. W dalszej kolejności przybliżono również szereg informacji o tematyce muzealnej ekspozycji. Po prezentacji ogólnej charakterystyki i działalności Mauzoleum w Michniowie, referentka skoncentrowała swoją uwagę na temacie wystaw poświęconych upamiętnieniu tragedii Wołynia i Kresów Wschodnich. Co ciekawe wystaw upamiętniających martyrologię polskich wsi zaprezentowanych przy pomocy tradycyjnych, ale przede wszystkim nowoczesnych rozwiązań multimedialnych, dostosowanych w treści do odpowiednich grup wiekowych dla zwiedzających. Prelegentka wspomniała również o wystawach i inicjatywach, które upamiętniały tragiczne wątki wydarzeń z Wołynia.

Ostatnie wystąpienie przewidziane w harmonogramie konferencji zapowiedziała ponownie dyrektor Archiwum Państwowego w Kielcach, Wiesława Rut-

kowska, przedstawiając twórczą karierę zawodową i rozległe zainteresowania badawcze prelegentki Iwony Pogorzelskiej, reprezentującej Archiwum Państwowe w Kielcach. Tematem wystąpienia były *Materiały dotyczące Wołynia w zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach*. Referentka przedstawiła zwięzłą charakterystykę wybranych materiałów kieleckiego archiwum, które w treści merytorycznej związane są niezaprzeczalnie z Wołyniem. Wyniki przeprowadzonej szczegółowej kwerendy archiwalnej zaprezentowane zostały w postaci prezentacji multimedialnej. Przykładem szczególności poszukiwań archiwalnych są zarówno najstarsze dokumenty wzmiankujące o Wołyniu znajdujące się w zasobie Archiwum Małachowskich z Białaczowa, jak i dokumenty pochodzące już z początku XX w. przedstawiające listy ewakuowanych z Wołynia w okresie I wojny światowej, korespondencję z tego okresu. Referentka przybliżyła również informacje na temat licznych archiwaliów nt. Wołynia, pochodzących z dwudziestolecia międzywojennego.

Po zakończeniu wszystkich oficjalnych prelekcji przewidzianych w harmonogramie konferencji autorzy zreferowanych wykładów odpowiadali na pytania uczestników, które niewątpliwie przyczyniły się do wygłoszenia przez prelegentów głębokich i twórczych przemyśleń. Podziękowania dla zgromadzonych na wykładzie gości oraz uroczystego zamknięcia obrad dokonali Wiesława Rutkowska, dyrektor Archiwum Państwowego w Kielcach oraz dr hab. prof. Jerzy Gąpys, dyrektor Instytutu Historii. Ostatnie tegoroczne cykliczne seminarium organizowane w Archiwum Państwowym w Kielcach zatytułowane „Lwów w źródle archiwalnym” zaplanowano je na 24 listopada 2021 r.

Bibliografia publikacji w czasopiśmie naukowym „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” za lata 2018–2021 (2021, nr 1–3)

Dzieje kultury fizycznej i turystyki w Polsce i na świecie

- Baraniak M., „Kumoterki”, *tradition, sport and cultural heritage*, „Sport i Turystyka Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2021, vol. 4, nr 1, s. 75–86; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2021.04.04>.
- Baraniak M., *Lokalna prasa a początki turystyki i sportu w Zakopanem*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 2, s. 73–84; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.15>.
- Bobřík M., *Physical Education and Sport in Slovakia after the Establishment of Czechoslovakia (1918–1924)*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 1, s. 47–63; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.03>.
- Bohdan T., *Bytomski „Sportowiec” i jego walka o granice zachodnie II Rzeczypospolitej*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 4, s. 29–43; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.32>.
- Chełmecki J., Gawkowski R., *Wkład środowiska warszawskiego w rozwój narciarstwa w Polsce w okresie międzywojennym*, „Sport i Turystyka Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2021, t. 4, nr 2, s. 43–66; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2021.04.10>.
- Chełmecki J., *Wychowankowie Związku Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Polsce w igrzyskach olimpijskich 1924–1936*, „Sport i Turystyka Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 1, s. 59–83; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2020.03.04>.
- Chmielewska K., *Polowanie jako forma aktywności człowieka na podstawie średniowiecznych i wczesnorennesansowych źródeł pisanych*, „Sport i Turystyka Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 2, s. 29–41; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.12>.
- Cynarski W.J., *Horseback riding in the history of Poland – selected moments and reflections*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2021, t. 4, nr 2, s. 11–24; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2021.04.08>.

- Fejfar A., *Mountain Service in the Czech Lands from Its Foundation until the Second World War*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 1, s. 45–57; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2020.03.03>.
- Gołębiaska K., Ostrowska-Tryzno A., Pawlikowska-Piechotka A., *Establishment and Development of the Józef Piłsudski University of Physical Education in Warsaw Jubilee of the 90th Anniversary*, „Sport i Turystyka Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 3, s. 11–22; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2020.03.17>.
- Jacko M., *Losy wojenne olimpijczyka, reprezentanta Polski w hokeju na lodzie Stefana Csoricha*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2021, t. 4, nr 2, s. 89–103; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2021.04.12>.
- Jacznowski L., *Artefacts Commemorating the Battle of Varna in 1444*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 2, s. 11–24; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2020.03.10>.
- Jacznowski L., *Nauki o kulturze fizycznej w wymiarze historycznym a nowa klasyfikacja dziedzin i dyscyplin naukowych w Polsce*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 2, s. 11–28; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.11>.
- Janusz M., Sądecka D., *Historia rejsów wykorzystywanych jako środek rehabilitacji ruchowej i resocjalizacji osób niepełnosprawnych i nieprzystosowanych społecznie*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2018, t. 1, nr 2, s. 49–63; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2018.01.13>.
- Jaroszewski J., *Piłka nożna w województwie łódzkim w latach 1920–1939. Zarys dziejów*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 4, s. 29–43; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2020.03.27>.
- Jaroszewski J., *Physical activity of Ukrainian people interned in camps on the territory of the province of Łódź in the years 1920–1938*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 3, s. 23–40; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2020.03.18>.
- Jaroszewski J., Połaniecka A., *Sukcesy sportowe zapasników z terenu województwa łódzkiego w latach 1945–1990*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 3, s. 71–93; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.24>.
- Kolář F., *Jiří Stanislav Guth-Jarkovský in the Interwar Olympic Movement*, „Sport i Turystyka Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 1, s. 35–46; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.02>.
- Kosak R., *Al-Saadi Gaddafi, the son of a dictator who wanted to be a football star*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 2, s. 41–56; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2020.03.12>.
- Kościański K., *Infrastruktura sportowa dla potrzeb piłki nożnej w Częstochowie w okresie międzywojennym*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Cza-

- sopismo Naukowe” 2021, t. 4, nr 3, s. 29–46; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2021.04.17>.
- Kościański K., *Piłka nożna w Częstochowie w latach 1919–1927*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 4, s. 45–59; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.33>.
- Kowalska B., *Ćwiczenia ruchowe jako składnik diety według Tomasza z Wrocławia (1297–1378)*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 2, s. 43–55; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.13>.
- Krasowski R., Nadolski W., *Łyżwiarstwo w Galicji Zachodniej w latach 1867–1914*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 2, s. 57–72; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.14>.
- Łuczak M., Jandziś S., Chmiel A., *Wkład Profesora Eugeniusza Piaseckiego w rozwój wychowania fizycznego w Polsce*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 1, s. 11–33; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.01>.
- Małolepszy E., Drozdek-Małolepsza T., *Sport in the county of Kremenets in the light of „Życie Krzemienieckie” magazine (1932–1939)*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 3, s. 39–58; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.22>.
- Małolepszy E., Drozdek-Małolepsza T., *Sport żydowski na Wołyniu w latach 1921–1939*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2021, t. 4, nr 2, s. 25–41; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2021.04.09>.
- Míčová P., *Representation of sports and physical education in Czechoslovak documentary film (1945–1959)*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 3, s. 59–70; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.23>.
- Mirkiewicz A., *The Sports Badge „Fit for Work and Defence” („Sprawny do Pracy i Obrony” – SPO). The Characteristics and Principles of Earning It on the Example of Sports Associations in Rzeszów Voivodship in 1953*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 4, s. 79–96; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2020.03.30>.
- Ostrowska-Tryzno A., Pawlikowska-Piechotka A., *Historic Sports Architecture in the COVID-19 Pandemic Time (UNESCO World Heritage Sites)*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe”, t. 4, nr 3, s. 11–28; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2021.04.16>.
- Pięta W., *Tenis stołowy w Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (Akademickie Mistrzostwa Świata)*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 1, s. 99–118; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2020.03.06>.
- Połaniecka A., Jaroszewski J., *Sport masowy na Ziemi Gdańskiej w latach 1945–1989*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 1, s. 85–97; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2020.03.05>.

- Połaniecka A., Michalska A., *Organization Determinants of Physical Culture Evolution in Koszalin Region in 1950–1975*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 4, s. 61–77; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2020.03.29>.
- Porada Z., Kałamacka E., *Przyczynek barona Pierre’a de Coubertina do organizacji olimpijskich konkursów sztuki*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 4, s. 11–27; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.31>.
- Potrzuski K., *Niezrealizowane elementy projektu Centralnego Instytutu Wychowania Fizycznego. Przyczynek do dziejów uczelni w 90. rocznicę jej powstania*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 1, s. 29–44; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2020.03.02>.
- Potrzuski K., *Socio-political, Economic and Image-related Aspects of Representational Sports Investments in the Second Republic of Poland with Particular Emphasis on Warsaw*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2021, t. 4, nr 2, s. 67–87; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2021.04.11>.
- Rak L., *Rozwój organizacyjny lwowskiego narciarstwa w latach 1919–1939*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 4, s. 61–76; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.34>.
- Rozmiarek M., Szabelski A., *Etos emigranta a Ferenc Puskás na tle innych uczestników igrzysk olimpijskich*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 3, s. 41–54; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2020.03.19>.
- Shylinhouski K., *Народная игра Свинка: генезис, семантика, адаптация правил игры*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2021, t. 4, nr 1, s. 55–74; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2021.04.03>;
- Skalik M., *Zespołowe gry sportowe kobiet w działalności Akademickiego Związku Sportowego w Polsce w latach 1945–1989*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 2, s. 25–39; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2020.03.11>.
- Słoniewski M., *Aktywność fizyczna i sport w życiu carskiej dynastii Romanowów (od dworskiej zabawy do uczestnictwa w igrzyskach)*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2018, t. 1, nr 1, s. 11–28; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2018.01.01>.
- Stefanik R., *Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie w „Akcji łączności fabryk (miasta) z wsią” w latach 1949–1954*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 4, s. 45–59; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2020.03.28>.
- Szajna G., Szajna L., *Zarys rozwoju szermierki sportowej w regionie wschodniej Słowacji w XIX–XX wieku*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2018, t. 1, nr 1, s. 29–41; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2018.01.02>.

- Škoda Z., *Games of the X Olympiad in Los Angeles 1932: The Story of the Czechoslovak Olympic Team*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 1, s. 65–74; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.04>.
- Stefanik R., Zawadzki M., *Wkład Powszechnej Organizacji „Służba Polsce” w rozwój kultury fizycznej na Pomorzu Zachodnim w latach 1948–1955*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 4, s. 77–99; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.35>.
- Thustý T., *A report to mark the 150th anniversary of the birth of Josef Rössler-Ořovský, founding father of sport in the Czech lands*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 3, s. 23–37; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.21>.
- Thustý T., *Orel – the Catholic physical education association: foreign relations up to 1929*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2021, t. 4, nr 1, s. 11–31; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2021.04.01>.
- Tomšová P., *Slavic Swimming Championships in the Years 1927–1929*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2021, t. 4, nr 1, s. 33–54; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2021.04.02>.
- Tomšová P., *Swimming and Bathing in Czechoslovakia until 1938*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2018, t. 1, nr 1, s. 43–53; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2018.01.03>.
- Urban R., *Działalność Henryka Leliwy-Roycewicza w zakresie wojskowości, sportu i organizacji jeździectwa w Polsce*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2018, t. 1, nr 2, s. 27–48; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2018.01.12>.
- Urniał J., *Oświecenie a reforma Komisji Edukacji Narodowej, jej pionierski system scentralizowanego zarządzania, program szkolny i wychowanie fizyczne: mity i rzeczywistość*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 1, s. 11–27; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2020.03.01>.
- Urniał J., Jurgielewicz-Urniał M., *Szkolne wychowanie fizyczne w III Rzeczypospolitej. Rozważania w kontekście problematyki wartości i obowiązku oraz dziedzictwa kulturowego na przestrzeni wieków*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 1, s. 75–92; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.05>.
- Vostatková P., *Czechoslovak Female Athletes at the International Scene During the Interwar Period between WWI and WWII*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 4, s. 11–28; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2020.03.26>.
- Waic M., *Czech and Czechoslovak Autoklub during the Period 1904–1928*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 2, s. 85–104; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.16>.

- Wilczkowski E., Pasicznik W., *Становление и развитие физического воспитания в странах Азии (на примере Китая, Индии, Японии)*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 3, s. 11–22; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.20>.
- Włodarczyk A., Rozmiarok M., *Giovanni Mario Crescimbeni i poetyckie agony w rzymskiej Akademii Arkadyjskiej*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2018, t. 1, nr 2, s. 11–26; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2018.01.11>.
- Wyskok M., *Rola piłki nożnej w niewoli niemieckich obozów koncentracyjnych na podstawie wspomnień Polaków*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 2, s. 105–116; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.17>.

Teoria i metodyka wychowania fizycznego i sportu

- Basuki, Nurhasan, Suroto, *Movement and Sports Activities through Games to Enhance the Skills of Creative Thinking and Quality of Learning Process for Children Aged 14–15*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2021, t. 4, nr 1, s. 115–128; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2021.04.06>.
- Benedik L., Görner K., *Psycho-Physiological Aspects in Karate Sports Preparation*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 2, s. 79–90; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2020.03.14>.
- Brod’áni J., Šiška L., *Habitual Subjective Well-Being and Movement Activity of Female Adolescents*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2018, t. 1, nr 1, s. 81–91; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2018.01.06>.
- Chuprun N., Yurchenko I., *Optimization of movement activity and the mental state of students by dance aerobics*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 1, s. 121–131; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2020.03.07>.
- Dobrzycki A., *Przynależność organizacyjna, wiek oraz staż treningowy osób trenujących karate kyokushin a ranga najważniejszych czynności zawodowych trenera*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 2, s. 59–77; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2020.03.13>.
- Górna-Łukasik K., Ziemia M., *Wybrane uwarunkowania oceny nauczyciela wychowania fizycznego przez absolwentów szkoły średniej*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 1, s. 95–110; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.06>.
- Kuśnierz C., *Motywacje do podejmowania treningów sportów walki w opiniach zawodników boksu i MMA*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Cza-

- pismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 1, s. 111–121; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.07>.
- Miażek A., Podleśny A., *Metody tworzenia rankingów sportowych na wybranych przykładach*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe”, 2021, t. 4, nr 2, s. 75–103; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2021.04.19>.
- Pasicznik W., *Physical education in general education schools in Ukraine (selected aspects)*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 3, s. 57–67; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2020.03.20>.
- Pawlikowska-Piechotka A., *Sports and recreation facilities in schools – history and present state*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2021, t. 4, nr 1, s. 89–113; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2021.04.05>.
- Pawlikowska-Piechotka A., *Sport facilities and their social meaning – in the past and present*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2021, t. 4, nr 2, s. 125–136; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2021.04.14>.
- Pawłucki A., *The importance of metaphysics in the theory of nontrivial physical education – Polish tradition*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2021, t. 4, nr 2, s. 107–123; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2021.04.13>.
- Petruk L., Grygus I., *The influence of physical exercises on physical development and physical preparedness of the first year female students*, „Sport i Turystyka Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 3, s. 97–105; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.25>.
- Rozi F., Setijono H., Kusnanik N.W., *The Identification Model on Swimming Athletes Skill*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 2, s. 91–101; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2020.03.15>.
- Shuba L., Shuba V., *Development of physical qualities among 5–6 years old children who do swimming*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 2, s. 119–130; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.18>.
- Sönmezoğlu U., Tosun A., Yıldız K., *A Qualitative Research on Sport and Education for The Disabled from The Perspective of Sports Managers and Trainers*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2021, t. 4, nr 3, s. 49–73; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2021.04.18>.
- Suparto A., Setijono H., Wiriawan O., *The Effect of Total Body Resistance Exercise on Strength, Power and Stability Enhancement*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 4, s. 103–118; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.36>.
- Szymanek-Pilarczyk M., Szlubowska M., *Wykorzystanie testu FMS w diagnostyce aparatu ruchu po zastosowaniu treningu funkcjonalnego u zawodników piłki nożnej*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2018, t. 1, nr 1, s. 69–80; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2018.01.05>.

- Szymanek-Pilarczyk M., *The effects of supplementary plyometric training on the development of selected motor skills of young football players from Akademia Raków Częstochowa football club*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2021, t. 4, nr 1, s. 129–138; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2021.04.07>.
- Šíma J., Procházka J., *Analysis of the Polish Highest Football League Competition System*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 1, s. 133–143; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2020.03.08>.
- Tomecka M., *Patterns of Physical Culture and Social Patterns in Disposition Groups*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2018, t. 1, nr 1, s. 57–68; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2018.01.04>.
- Utamayasa I.G.D., Setijono H., Wiriawan O., *The Effect of Plyometric Exercise towards Agility, Speed, Strength and Explosive Power of Leg Muscle*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 3, s. 81–88; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2020.03.22>.
- Wayhudi H., Setijono H., Mintarto E., *The Evaluation of the International Sportsman Special School Coaching Program*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 3, s. 69–80; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2020.03.21>.
- Zalech M., Jaczynowski L., *Dobowy budżet czasu studentów kierunku wychowanie fizyczne*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 3, s. 107–123; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.26>.

Uwarunkowania zdrowia, postawy prozdrowotne, jakość życia

- Anyżewska A., Łakomy R., Bertrandt J., *Wydatek energetyczny wybranych rodzajów treningów podejmowanych przez sportowców amatorów*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 3, s. 143–155; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.28>.
- Cieślik B., Ostrowska B., *Związek zaburzeń poznawczych z ryzykiem upadku wśród osób starszych – doniesienia wstępne*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2018, t. 1, nr 2, s. 117–125; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2018.01.18>.
- Choptiany M., *Asymetria i symetria funkcjonalna u dzieci w wieku 11–13 lat*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2018, t. 1, nr 2, s. 79–91; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2018.01.15>.
- Gacek M., Poppek A., *Analiza zachowań żywieniowych mężczyzn wyczynowo i amatorsko trenujących piłkę siatkową*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2018, t. 1, nr 2, s. 93–102; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2018.01.16>.

- Gajda R., *Poziom aktywności fizycznej a wybrane zwyczaje żywieniowe kobiet*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 1, s. 147–164; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2020.03.09>.
- Gołąbek R., Majcher P., *Zespół cieśni nadgarstka*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2018, t. 1, nr 1, s. 123–140; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2018.01.09>.
- Jurgielewicz-Urniaż M., Urniaż A., *Funkcjonowanie dziewcząt i chłopców chorych na cukrzycę typu 1 na tle rówieśników w środowisku szkolnym*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 3, s. 157–172; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.29>.
- Koźlenia D., Domaradzki J., *Ryzyko urazów incydentalnych i nawracających wśród młodych zawodników wybranych gier zespołowych*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 3, s. 91–102; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2020.03.23>.
- Kruszyńska E., Eider J., *Evaluation of the promotion of the idea of a healthy and active lifestyle by the citizens of Poznań*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 4, s. 121–131; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.37>.
- Łowiński T., Gomołysek A., Prokopczyk A., *Nawyki żywieniowe wybranych grup funkcjonariuszy policji w kontekście redukcji stresu*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2018, t. 1, nr 2, s. 103–116; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2018.01.17>.
- Majer R., Rodzik J., *Programowanie aktywności fizycznej seniorów w lokalnej polityce społecznej*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2021, t. 4, nr 3, s. 123–139; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2021.04.21>.
- Sygit K., *Znaczenie aktywności fizycznej w profilaktyce i leczeniu wybranych schorzeń w okresie starości*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2018, t. 1, nr 1, s. 95–105; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2018.01.07>.
- Tatarczuk J., Asienkiewicz R., Wandycz A., Hirko A., *Wiek menarche dziewcząt z województwa lubuskiego w odniesieniu do środowiska zamieszkania, wykształcenia rodziców, liczby dzieci w rodzinie i standardu życia*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2021, t. 4, nr 3, s. 107–121; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2021.04.20>.
- Umiasłowska D., Nowak K., *Preferowane formy aktywności fizycznej przez osoby z dysfunkcją wzroku na przykładzie mieszkańców Szczecina*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2018, t. 1, nr 1, s. 107–122; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2018.01.08>.
- Wilczkowska A., *Становление и развитие музыкальной терапии (исторический аспект)*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 4, s. 133–145; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.38>.

- Wojciechowska K., Gołębiowski P., Woropaj-Hordziejewicz A., Niedzielski J., *Kręcz szyi u dzieci – etiologia, objawy i leczenie*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 3, s. 127–141; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.27>.
- Zalech M., Jaczynowski L., *Inconveniences of Studying During a Pandemic – a Case Study*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 4, s. 121–132; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2020.03.32>.
- Żmuda-Pałka M., Siwek M., *Uczestnictwo w fitness klubach i siłowniach jako jeden z elementów zdrowego stylu życia mieszkańców Krakowa*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2018, t. 1, nr 2, s. 67–78; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2018.01.14>.

Turystyka i rekreacja

- Cujbă V., Sîrbu R., *Cricova – The National and International Tourist Brand of The Republic of Moldova*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 3, s. 105–115; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2020.03.24>.
- Godlewski G., Szybisty S., *Charakterystyka oferty wakeboardingowej przedsiębiorstwa Summer Wake Park Chełm w Żółtańcach – studium przypadku*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2018, t. 1, nr 2, s. 147–159; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2018.01.21>.
- Gołębiaska K., Ostrowska-Tryzno A., Pawlikowska-Piechotka A., *Mobility and Sustainable Religious Tourism – Accessibility of Holy Sites*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 4, s. 99–117; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2020.03.31>.
- Horbacz A., Buková A., *Program aktywności fizycznej dla seniorów*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 4, s. 173–186; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.40>.
- Kmiecińska M., *Infrastruktura wolnoczasowa, preferencje, możliwości i oczekiwania, dotyczące sposobu spędzania czasu wolnego przez młodzież ze środowiska małomiasteczkowego*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 1, s. 125–146; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.08>.
- Ostrowska-Tryzno A., Nałęcz H., Pawlikowska-Piechotka A., *Sport and physical activity in the urban area – housing estate greens for three generations*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 2, s. 105–128; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2020.03.16>.
- Pawlikowska-Piechotka A., Łukasik N., *Equestrian Clubs in Poland – Present State and Future Conditions of Development (on the Example of Warsaw and Mazovia Region)*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Na-

- ukowe” 2019, t. 2, nr 4, s. 149–171; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.39>.
- Poczta J., Malchrowicz-Moško E., *Motywy udziału kibiców w wydarzeniu sportowym na przykładzie Cavaliady w Poznaniu*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 1, s. 163–179; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.10>.
- Prystupa E., Chekhovska L., Zhdanova O., Chekhovska M., *Genesis and content of fitness: theoretical and methodological analysis*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 1, s. 147–161; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.09>.
- Siwek M., Żmuda-Pałka M., *Atrakcje rekreacyjne Krakowa jako dodatkowy element oferty turystycznej miasta*. *Sport i Turystyka*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 2, s. 133–149; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.19>.
- Švedová M., Uher I., Dzurov-Vargová T., *Comparison of Two International Marathons in a Context of Sport Tourism*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2018, t. 1, nr 1, s. 143–157; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2018.01.10>.
- Warcholik W., Chmielowska D., *Profile of a Participant in Mantrailing in Poland*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2021, t. 4, nr 3, s. 143–154; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2021.04.22>.
- Zaborniak S., Mytskan B., Mytskan T., Protsyshyn N., Ivanshyn I., Żegleń P., *Philosophical reflections on tourism*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2018, t. 1, nr 2, s. 129–145; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2018.01.20>.

Biogramy, dyskusje, polemiki, recenzje, przegląd wydawnictw, sprawozdania

- Jurek T., [rec.] *Eligiusz Małolepszy, Teresa Drozdek-Małolepsza, Kultura fizyczna i turystyka w województwie wołyńskim w latach 1921–1939*, *Wydawnictwo Nauka i Innowacje, Poznań 2020*, ss. 301, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 3, s. 119–124; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2020.03.25>.
- Jurek T., [rec.] *Edward Wilczkowski, Władimir Pasicznik, Eligiusz Małolepszy, Anastazja Wilczkowska, Systemy wychowania fizycznego w edukacji szkolnej w wybranych krajach, Piotrków Trybunalski 2019*, ss. 292, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 3, s. 175–179; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.30>.

- Kałamačka E., *Kazimierz Toporowicz (1931–2020)*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 4, s. 135–145; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2020.03.33>.
- Rozmiarek M., [rec.] *E. Malchrowicz-Moško*, *Turystyka sportowa, Poznań 2018*, ss. 209, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 4, s. 195–197; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.42>.
- Rozmiarek M., *Malchrowicz-Moško E.*, *Zwycięstwo polityki czy sportu olimpijskiego? O historii Gretel Bergmann w kontekście Letnich Igrzysk Olimpijskich w Berlinie w 1936 roku [recenzja filmu Berlin 36 (reż. Kaspar Heidebach)]*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 1, nr 2, s. 163–167; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2018.01.22>.
- Słapek D., *Jak to się robi w Poznaniu! R. Wryk*, *Poznaniacy na Igrzyskach Olimpijskich (1924–2018)*, *Poznań 2018*, ss. 367, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 4, s. 189–194; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2019.02.41>.
- Urban R., [rec.] *Ryszard Wryk*, *Dzieje Akademickiego Związku Sportowego w Poznaniu 1919–2019*, *Wydawnictwo Nauka i Innowacje, Poznań 2020*, ss. 533, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2021, t. 4, nr 2, s. 139–144; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2021.04.15>.

INFORMACJE DLA AUTORÓW

1. „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” ukazuje się jako kwartalnik. Publikacje powinny dotyczyć problemów badawczych, którymi zajmują się nauki o kulturze fizycznej (historia, teoria i socjologia kultury fizycznej, problemy rozwoju fizycznego, sprawności i wydolności fizycznej, turystyki i rekreacji, zdrowia i edukacji prozdrowotnej).
2. Publikujemy prace eksperymentalne, przeglądowe, doniesienia i artykuły polemiczne – w języku polskim i językach obcych, po uzyskaniu pozytywnej recenzji.
3. Procedura recenzowania materiałów autorskich publikowanych w „Sporcie i Turystyce. Środkowoeuropejskim Czasopiśmie Naukowym” jest dostosowana do wytycznych MNiSW „Dobre praktyki w procedurach recenzyjnych w nauce” oraz „Kodeksu etyki pracownika naukowego”. Pierwszym etapem recenzowania nadesłanych prac jest recenzja wstępna dokonywana przez Redakcję czasopisma. Na tym etapie praca poddawana jest ocenie pod względem jej zgodności z profilem czasopisma, zachowania wymogów redakcyjnych obowiązujących w wydawnictwie oraz ogólnej poprawności językowej. Tekst spełniający wymogi recenzji wstępnej otrzymuje kod identyfikacyjny i zostaje skierowany do dwóch recenzentów będących specjalistami z zakresu nauk o kulturze fizycznej. Zgodnie z zasadą „double-blind review process”, recenzenci, jak i autorzy, pozostają wobec siebie anonimowi. Recenzenci swoją opinię o pracy przedstawiają, wypełniając formularz recenzji.
4. Redakcja „Sportu i Turystyki. Środkowoeuropejskiego Czasopisma Naukowego”, dbając o rzetelność w nauce, wdraża zapory „ghostwriting” oraz „guest authorship”. Autorzy są zobowiązani do przedstawienia oświadczenia dotyczącego rzetelności nadesłanych prac, a w przypadku artykułów opracowanych przez kilku autorów – do ujawnienia wkładu poszczególnych osób w powstanie pracy. Wszelkie wykryte przypadki nierzetelności naukowej będą demaskowane, włącznie z powiadomieniem odpowiednich podmiotów (instytucje zatrudniające autorów, towarzystwa naukowe, stowarzyszenia edytorów naukowych itp.).
5. Autor artykułu jest zobowiązany poinformować Redakcję o źródłach finansowania publikacji, jeżeli nadesłana praca powstała dzięki dofinansowaniu instytucji naukowo-badawczych, stowarzyszeń lub innych podmiotów („financial disclosure”).
6. Objętość nadsyłanych tekstów nie może przekraczać 15 stron (w tym tabele, wykresy, przypisy, bibliografia). Dokument powinien być napisany w formacie A4 standardowego maszynopisu (1800 znaków na stronie, marginesy: górny i dolny – 25 mm, lewy – 35 mm). Zaleca się stosowanie kroju Times New Roman, 12 punktów, odstęp 1,5 wiersza.
7. Pracę należy przesłać w wersji elektronicznej w edytorze Word (w formacie .doc lub .docx) z dwoma egzemplarzami wydruku. Praca powinna zawierać: a) imię i nazwisko autora lub autorów; b) tytuł naukowy, identyfikator ORCID oraz afiliację; c) tytuł publikacji; d) streszczenie pracy; e) słowa kluczowe pracy; f) dodatkowo w języku angielskim: tytuł pracy, streszczenie, słowa kluczowe (1/2 strony); 7) adres kontaktowy, nr telefonu, e-mail (służbowy).
8. W razie umieszczenia w pracy rycin, tabel itp. pochodzących z opracowań zamieszczanych w innych czasopismach lub publikacjach książkowych autor ma obowiązek uzyskania zgody na ich wykorzystanie.

9. Tabele i materiał ilustracyjny (ryciny, wykresy, fotografie) można zamieścić w osobnych plikach i dokładnie opisać. Miejsca ich wstawienia należy zaznaczyć na prawym marginesie wydruku tekstu.

- a) Stopień pisma w tabeli powinien wynosić 9 p., zaś szerokość tabeli nie może przekraczać 125 mm. Nie stosuje się innego formatowania tabeli niż siatka. Tytuł umieszcza się nad tabelą. Przypisy do tabeli umieszcza się bezpośrednio pod nią. W tabeli nie zostawia się pustych rubryk.

Obowiązują następujące znaki umowne:

pauza (—) – zjawisko nie występuje,

zero (0) – zjawisko istnieje, jednakże w ilościach mniejszych od liczb, które mogą być wyrażone uwidocznionymi w tabeli znakami cyfrowymi,

kropka (.) – zupełny brak informacji lub brak informacji wiarygodnych,

znak x – wypełnienie rubryki ze względu na układ tabeli jest niemożliwe lub niecelowe,

„w tym” – oznacza, że nie podaje się wszystkich składników sumy.

- b) Wykresy należy sporządzać za pomocą programów Microsoft Office (Excel, Microsoft Graph). Szerokość wykresu nie może przekraczać 125 mm. Numer i tytuł wykresu zapisuje się pod wykresem. Wykresy sporządzane innymi programami i wklejane jako rysunki muszą spełniać następujące kryteria:

- minimalna rozdzielczość to 300 dpi,
- dane i opisy zamieszczone na wykresie muszą być zapisane Times New Roman w stopniu 9 p.,
- nie należy projektować trójwymiarowych wykresów, które będą nieczytelne; zaleca się wykresy jednowymiarowe,
- nie stosuje się obramowań pola wykresu ani obramowań legendy,
- nie stosuje się tła innego niż białe,
- nie powtarza się tytułu wykresu ani zapisu „Źródło:...” na obszarze kreślenia.

- c) Wielkość ilustracji musi być dostosowana do formatu B5. Minimalna rozdzielczość ilustracji to 300 dpi.

10. Zasady opisów bibliograficznych:

- a) w pracach z zakresu humanistycznych i teoretycznych podstaw kultury fizycznej i turystyki należy stosować przypisy dolne; obowiązuje alfabetyczny układ bibliografii (pozycje bibliografii nie są numerowane);

- przykładowe przypisy: A. Pawlikowska-Piechotka, M. Piechotka, *Dzieje budowy sportowych*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie, Warszawa 2017, s. 50; W. Motoczyński (red.), *Polski Związek Piłki Nożnej. Zarys historii 1919–1994*, Wydawnictwo Sport i Turystyka, Warszawa 1994, s. 33; R. Stefanik, *Kultura fizyczna w środowisku wiejskim na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1950*, [w:] T. Drozdek-Małołepsza (red.), *Z najnowszych dziejów kultury fizycznej i turystyki w Polsce*, t. 1: *Dzieje kultury fizycznej i turystyki w Polsce w końcu XIX i XX w.*, Wydawnictwo Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, Częstochowa 2011, s. 215; J. Chełmecki, *Wychowankowie Związku Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Polsce w igrzyskach olimpijskich 1924–1936*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 1, s. 60.

- przykładowe opisy bibliograficzne: Pawlikowska-Piechotka A., Piechotka M., *Dzieje budowy sportowych*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie, Warszawa 2017; Motoczyński W. (red.), *Polski Związek Piłki Nożnej. Zarys historii 1919–1994*, Wydawnictwo Sport i Turystyka, Warszawa 1994; Stefanik R., *Kultura fizyczna w środowisku wiejskim na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1950*, [w:] T. Drozdek-Małołepsza (red.), *Z najnowszych dziejów kultury fizycznej i turystyki w Polsce*, t. 1: *Dzieje kultury fizycznej i turystyki w Polsce w końcu XIX i XX w.*,

- Wydawnictwo Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, Częstochowa 2011, s. 211–224; Chełmecki J., *Wychowankowie Związku Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Polsce w igrzyskach olimpijskich 1924–1936*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 1, s. 59–83; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2020.03.04>.
- b) w pozostałych pracach numer pozycji bibliograficznej podajemy w nawiasie kwadratowym wewnątrz tekstu głównego; obowiązuje alfabetyczny układ bibliografii (pozycje bibliografii są numerowane w nawiasach kwadratowych). Przykład opisów bibliograficznych:
- [1] Pilicz S. (1988): *Zmiany sekularne w rozwoju fizycznym i sprawności ruchowej studentów polskich*. Wychowanie Fizyczne i Sport, 4, s. 3–12; [2] Tatarczuk J. (2002): *Charakterystyka porównawcza struktury somatycznej i typologicznej słuchaczy I roku kierunków pedagogicznych i wychowania fizycznego Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie*. [w:] Malinowski A., Tatarczuk J., Asienkiewicz R. (red.): *Ontogeneza i promocja zdrowia w aspekcie medycyny, antropologii i wychowania fizycznego*. Uniwersytet Zielonogórski. Zielona Góra, s. 369–373; [3] Wawrzyniak G. (1997): *Normy wybranych cech somatycznych kandydatów na studia wychowania fizycznego*. AWF. Poznań.
- c) bez względu na język artykułu, źródła (tytuły publikacji, czasopism, nazwy archiwów) oraz nazwy własne (np. Zrzeszenie Ludowe Zespoły Sportowe, Dar Pomorza) podajemy w brzmieniu oryginalnym, ewentualne tłumaczenie podajemy w nawiasie kwadratowym;
- przykład opisu bibliograficznego (język artykułu angielski, źródło polskie): Z. Szafkowski, *Światowe Igrzyska Polonijne z lat 1999–2000 [World Polonia Games in the years 1999–2000]*, [in:] B. Woltmann (ed.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce [From the most recent history of physical culture in Poland]*, vol. 5, Gorzów Wlkp. 2002.
11. Autor oświadcza, że sprawdził, czy źródła bibliograficzne przywołane w artykule są zarejestrowane w systemie Digital Object Identifier (DOI) i czy posiadają identyfikator DOI. W przypadku jego występowania właściwy dla artykułu przywołanego w bibliografii/przypisach numer DOI został podany w stosownym przypisie, po danych bibliograficznych przywołanego źródła, w formie aktywnego hiperłącza. Numery DOI należy weryfikować bezpośrednio na stronach internetowych czasopism czy wydawców lub na stronie agencji CrossRef: <http://www.crossref.org/guestquery/>
12. Termin składania prac do kolejnych numerów upływa 30 listopada 2021 r. (numer 1, 2022); 28 lutego 2022 r. (numer 2, 2022); 30 kwietnia 2022 r. (numer 3); 30 lipca 2022 r. (numer 4, 2022). Prace należy nadsyłać na adres redaktora naczelnego i redaktorów naukowych:
- Eligiusz Małolepszy (e.malolepszy@ujd.edu.pl)
Teresa Drozdek-Małolepsza (t.drozdek-malolepsza@ujd.edu.pl)
Błażej Cieślik (b.cieslik@ujd.edu.pl)
Katedra Polityki Społecznej, Pracy Socjalnej i Turystyki
ul. Waszyngtona 4/8
42-200 Częstochowa
tel. (34) 378-42-97

Redaktor naczelny informuje, że każdy numer czasopisma będzie umieszczany również na stronie internetowej Biblioteki Głównej UJD w Częstochowie, w wersji elektronicznej.

INFORMATION FOR AUTHORS

1. "Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe" appears as a quarterly. Publications should relate to research problems dealt with in the field of physical culture (history, theory and sociology of physical culture, physical development problems, fitness and physical efficiency, tourism and recreation, health and health education).
2. We publish papers about experiments, reviews, reports and polemic articles – in Polish and in foreign languages, after they have been positively reviewed.
3. The procedure for reviewing the copyright materials published in "Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe" is adapted to the guidelines of the MNiSW (Ministry of Science and Higher Education) "Dobre praktyki w procedurach recenzyjnych w nauce" (Good Practices in Reviewing Procedures in Science) and "Kodeks etyki pracownika naukowego" (The Code of Conduct for Researchers). The first stage of reviewing the submitted publications is a preliminary review made by the editorial staff of the Journal. At this stage, the publication is evaluated in terms of its compatibility with the profile of the Journal, the editorial requirements of the publishing house and general linguistic correctness. The text satisfying the requirements of the initial review receives an identification code and is directed to two reviewers, who are specialists in the field of physical culture. According to the principles of the "double-blind review process", reviewers and authors remain anonymous to one another. The reviewers present their opinions on the work by completing the review form.
4. Taking care of the integrity of science, the editors of the "Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe" implement barriers for "ghostwriting" and "guest authorship". The authors are required to submit a statement regarding the reliability and copyright to the submitted texts, and in the case of articles prepared by several authors – to disclose the rate of contribution of individual authors to the creation of their work. All detected cases of scientific misconduct will be exposed, including notification of relevant entities (institutions employing authors, scientific societies, associations of scientific editors, etc.).
5. The author of the article is obliged to inform the Editorial Office of the source of funding for the publication, if the submitted work was created thanks to funding of scientific and research institutions, associations or any other entities ("financial disclosure").
6. The volume of submitted texts should not exceed 15 pages (including tables, graphs, footnotes, bibliography). The document should be written in the A4 format of a standard typescript (1800 characters per page, margins: upper and lower – 25 mm, left – 35 mm). It is recommended to use the Times New Roman typeface, 12 points and a 1.5-line spacing.
7. The work should be sent in an electronic version in the Microsoft Word editor (in .doc or .docx format) with two copies of the printout. The work should include: a) the name and surname of the author or authors; b) academic title, ORCID iD and affiliation; c) the title of the publication; d) an abstract of the paper; e) keywords of the text; f) additionally in English: the title of the paper, an abstract, keywords (½ page); 7) contact address, telephone number, e-mail (business).
8. In the case of placing engravings, tables, etc. in the work, coming from studies published in other magazines or books, the author is required to obtain permission to use them.
9. Tables and illustrations (figures, graphs, photographs) can be placed in separate files and accurately described. Place their insertions should be marked in the right margin of the text printout.
 - a) The font in the table should be 9 points, while the width of the table should not exceed 125 mm. There is no other table formatting than the grid. The title is placed above the table. Footnotes to the table are placed directly below it. No empty boxes are to be left in a table.The following conventional symbols apply:
pause (—) – the phenomenon does not occur,

zero (0) – the phenomenon exists, however in quantities smaller than the numbers that can be expressed in the table with numerical digits,

dot (.) – complete lack of information or lack of reliable information,

x sign – it is impossible or pointless to fill in the boxes, because of the layout of the table,

“incl.” – means that you do not give all the components of the sum.

b) Charts should be prepared using Microsoft Office programs (Excel, Microsoft Graph). The width of the chart must not exceed 125 mm. The chart number and title are saved below the graph. Charts made with other programs and pasted as drawings must meet the following criteria:

- the minimum resolution is 300 dpi,
- data and descriptions placed on the chart must be Times New Roman to 9 pt,
- you should not design three-dimensional charts that will be illegible,
- the field of the chart field and the borders of the legend are not used,
- no background other than white is used,
- the title of the chart or the record “Source: ...” is not repeated in the area of plotting.

c) The size of the illustrations must be adapted to the B5 format. The minimum resolution of the illustrations is 300 dpi.

10. Rules for bibliographic descriptions:

a) footnotes should be used in articles concerning humanistic and theoretical foundations of physical culture and tourism; the alphabetical arrangement of the bibliography applies (bibliographic entries are not numbered);

- sample footnotes A. Pawlikowska-Piechotka, M. Piechotka, *Dzieje budowl sportowych*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie, Warszawa 2017, p. 50; W. Motoczyński (ed.), *Polski Związek Piłki Nożnej. Zarys historii 1919–1994*, Wydawnictwo Sport i Turystyka, Warszawa 1994, p. 33; R. Stefanik, *Kultura fizyczna w środowisku wiejskim na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1950*, [in:] T. Drozdek-Małolepsza (ed.), *Z najnowszych dziejów kultury fizycznej i turystyki w Polsce*, t. 1: *Dzieje kultury fizycznej i turystyki w Polsce w końcu XIX i XX w.*, Wydawnictwo Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, Częstochowa 2011, p. 215; J. Chełmecki, *Wychowankowie Związku Towarzystw Gimnastycznych “Sokół” w Polsce w igrzyskach olimpijskich 1924–1936*, “Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, vol. 3, no. 1, p. 60.

- sample bibliographic descriptions: Pawlikowska-Piechotka A., Piechotka M., *Dzieje budowl sportowych*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie, Warszawa 2017; Motoczyński W. (ed.), *Polski Związek Piłki Nożnej. Zarys historii 1919–1994*, Wydawnictwo Sport i Turystyka, Warszawa 1994; Stefanik R., *Kultura fizyczna w środowisku wiejskim na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1950*, [in:] T. Drozdek-Małolepsza (ed.), *Z najnowszych dziejów kultury fizycznej i turystyki w Polsce*, vol. 1: *Dzieje kultury fizycznej i turystyki w Polsce w końcu XIX i XX w.*, Wydawnictwo Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, Częstochowa 2011, p. 211–224; Chełmecki J., *Wychowankowie Związku Towarzystw Gimnastycznych “Sokół” w Polsce w igrzyskach olimpijskich 1924–1936*, “Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, vol. 3, no. 1, p. 59–83; <http://dx.doi.org/10.16926/sit.2020.03.04>.

b) in other papers, the number of a bibliographic item is enclosed in square brackets within the main text; the alphabetical arrangement of the bibliography applies (bibliographic entries are numbered in square brackets). A sample of bibliographic descriptions:

- [1] Pilicz S. (1988): *Zmiany sekularne w rozwoju fizycznym i sprawności ruchowej studentów polskich*. Wychowanie Fizyczne i Sport, 4, p. 3–12; [2] Tatarczuk J. (2002): *Charakterystyka porównawcza struktury somatycznej i typologicznej słuchaczy I roku kierunków pedagogicznych i wychowania fizycznego Wyższej Szkoły Pedagogicznej*

w Rzeszowie. [in:] Malinowski A., Tatarczuk J., Asienkiewicz R. (eds.): *Ontogeneza i promocja zdrowia w aspekcie medycyny, antropologii i wychowania fizycznego*. Uniwersytet Zielonogórski. Zielona Góra, p. 369–373; [3] Wawrzyniak G. (1997): *Normy wybranych cech somatycznych kandydatów na studia wychowania fizycznego*. AWF. Poznań.

c) regardless of the language of the article, sources (titles of publications, magazines, names of archives) and proper names (e.g. Zrzeszenie Ludowe Zespoły Sportowe, Dar Pomorza) are given in the original version, plus possible translation in square brackets;

- sample of a biographic description (language of the article: English, source: Polish): Z. Szafkowski, *Światowe Igrzyska Polonijne z lat 1999–2000* [*World Polonia Games in the years 1999–2000*], [in:] B. Woltmann (ed.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce* [*From the most recent history of physical culture in Poland*], vol. 5, Gorzów Wlkp. 2002.

11. The author declares that he has checked whether the bibliographic sources referred to in the article are registered in the Digital Object Identifier (DOI) system and whether they have the DOI. In the case of its occurrence, the DOI number appropriate for the article recalled in the bibliography / footnotes has been given in the relevant footnote, after the bibliographic data of the referenced source, in the form of an active hyperlink. DOI numbers should be verified directly on the websites of magazines or publishers or on the CrossRef agency website:

<http://www.crossref.org/guestquery/>

12. The deadlines for submitting papers to subsequent issues are: 30 November 2021 (number 1, 2022); 28 February (number 2, 2022); 30 April 2022 (number 3); 30 July 2022 (number 4, 2022).

The articles should be sent to the address of the editor-in-chief and scientific editors:

Eligiusz Małolepszy (e.malolepszy@ujd.edu.pl)

Teresa Drozdek-Małolepsza (t.drozdek-malolepsza@ujd.edu.pl)

Błażej Cieślak (b.cieslik@ujd.edu.pl)

Katedra Polityki Społecznej, Pracy Socjalnej i Turystyki

al. Armii Krajowej 13/15

42-200 Częstochowa

tel. (34) 378-42-97

The editor-in-chief informs that every issue of the journal will also be placed and available on the website of the UJD Central Library in Częstochowa, in an electronic version.